ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਸੁਖਮਨੀ

ਸਟੀਕ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ–110 001

ਛਪਾਈ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ	ਅਗਸਤ,	1982
ਦੂਜੀ ਵਾਰ	ਫਰਵਰੀ,	1994
ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ	ਨਵੰਬਰ,	1994
ਚੌਥੀ ਵਾਰ	ਫਰਵਰੀ,	2001
ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ	ਨਵੰਬਰ,	2006
ਛੇਵੀਂ ਵਾਰ	ਜਨਵਰੀ,	2008

Sukhmani Steek

Bhai Vir Singh

ISBN # 978-93-80854-80-9

7ਵੀਂ ਵਾਰ ਜੂਨ, 2011

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110001

Printer :
Print Media
1331, Chowk Sangatrashan,
Paharganj, New Delhi - 110055
(m) 9810765258

ਮੁੱਲ : 75/- ਰੁਪਏ

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

★★★

ਸੁਖਮਨੀ

★★★★★

੧. ਉਥਾਨਕਾ।

ਜਿਕੂੰ ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਗਜਾਨੀ ਸਜਣਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਕਈ ਗਜਾਨੀ ਸਜਣਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦੀ ਇਕ ਉਥਾਨਕਾ ਦੱਸੀ ਬੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਬੁੱਢਾ ਆਦਿ ਮੁਖੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਪਾਸ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੋਈ ਐਸੀ ਬਾਣੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰੋਂ ਲੈ ਦਿਓ ਜੋ ਨਾਮ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਕਰਾਵੇ ਤੇ ਜੇ ਅਠ ਪਹਿਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਿਚ ਕਸਰ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਵਿਹਾਰਾਂ ਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਜਣ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਪੂਰੀ ਨਿਭਦੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਰੱਤੜੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਨ। ਉਂਵ ਤਾਂ 'ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਕਦੇ ਨ ਉਤਰੈ*' ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਪਰ 'ਸਦਾ ਭਰੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ' ਵਿਚ ਬੀ, ਜੋ ਕਦੇ ਊਣੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਈ ਵੇਰ ਉਛਾਲੇ ਤੇ ਉਛਾਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਰਸ ਤੇ ਹਰੀ ਰੰਗ ਨਾਲ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦਿਆਂ, ਸਰਸ਼ਾਰ ਚਸ਼ਮੇ ਵਾਂਞੂ, ਯਾ ਫੈਜ਼ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਵਾਂਞੂ, ਆਪ ਨੇ ਮਿਹਰ ਭਰੇ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰੀ ਰੰਗ ਤੇ ਹਰੀ ਰਸ ਸਦਾ ਲਈ ਉਛਾਲੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਉਥਾਨਕਾ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਇਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ: ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਰਾਮ ਸਰ ਆਏ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਸਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਕਲਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੌਢਾ ਕੁ ਪਹਿਰ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਰੱਤੜੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆਏ ਤੇ ਬੈਠ ਗਏ ਏਕਾਂਤ, ਤਦ ਬਾਵਨ ਅਖ਼ਰੀ ਉਚਾਰ ਹੋਈ। ਰਾਤ

---

*ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੪, ਕਰਹਲੇ-੨।

ਓਥੇ ਹੀ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਆਪ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋਕੇ ਏਕਾਂਤ ਬੈਠ ਗਏ ਇਕ ਸੰਘਣੀ ਬੇਰ ਹੇਠ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

ਰਾਮ ਤਾਲ ਕੀ ਕੋਨ ਇਸ਼ਾਨ[1]। ਇਕ ਬਦਰੀ[2] ਸੁਭ ਖਰੀ ਸਥਾਨ।
ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੁ ਅਵਿਲੋਕਨਿ ਕੀਨੇ। ਤਿਸ ਤਰੁ ਕੇ ਤਰ ਤਬਿ ਆਸੀਨੇ[3]॥੪੦॥
ਸਨਮੁਖਿ ਬੈਠਿ ਗਯੋ ਗੁਰਦਾਸ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੀਨਸਿ ਬਾਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼:-
'ਸਮਾਂ ਘੋਰ ਕਲਿਜੁਗ ਕੋ ਆਯੋ। ਕਟਕ ਬਿਕਾਰਨਿ ਕੋ ਜਗ ਛਾਯੋ॥੪੧॥
ਤਿਨ ਕੋ ਪਾਇ, ਪਾਪ ਨਰ ਕਰਿਈਂ। ਅੰਤ ਕਾਲ ਬਿਚ ਨਰਕ ਸੁ ਪਰਿਈਂ।
... ...
ਇਮ ਜਨਮੈ ਤਨ ਪਾਇ ਬਹੋਰੀ। ਮਰਹਿਂ ਫੇਰਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਅਘ ਘੋਰੀ।
ਤਨਕ ਮਾਤ੍ਰ ਸੰਕਟ ਇਹ ਕਹੇ। ਗਿਨੇ ਨ ਜਾਇਂ ਜਿਤਕ ਇਹ ਲਹੇ॥੪੮॥
ਯਾਂਤੇ ਰਚਹਿਂ ਏਕ ਅਸ ਬਾਨੀ। ਨਿਤ ਜਿਸ ਪਠਤਿ ਹੋਹਿਂ ਅਘ ਹਾਨੀ।
ਰਿਦੇ ਬਸਾਇ ਕਮਾਵੈ ਜੋਈ। ਬਹੁਰ ਨ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤਿਸ ਹੋਈਂ॥੪੯॥
ਇਤਜਾਦਿਕ ਬਹੁ ਬਾਕ ਬਿਲਾਸੇ। ਉਪਕਾਰੀ ਗੁਰ ਕੀਨਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇ।
ਇਤਨੇ ਮਹਿਂ ਪ੍ਰਭਾਤਿ ਹੁਇ ਆਈ। ਭਯੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚਿਰੀ ਚੁਹਕਾਈ॥੫੦॥

ਦੋਹਰਾ- ਰਾਮ ਤਾਲ ਈਸਾਨ ਦਿਸ਼ ਬੈਠੇ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾਲ॥
ਰਚਨਿ ਲਗੇ ਤਬ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਸੁਖ ਕਰਤਿ ਨਿਹਾਲ॥੧॥

ਚੌਪਈ-ਪ੍ਰਥਮ ਸ਼ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਪਗ ਬੰਦੇ। ਕੀਨ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਬਿਲੰਦੇ।
ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰਨ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਫੇਰ। ਅਸਟਪਦੀ ਮਹਿ ਰਚੀ ਬਡੇਰ॥੨॥
ਨਾਮ ਮਹਾਤਮ ਮਹਦ ਮਹਾਨਾ। ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਸੌਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਖਾਨਾ।
ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਉਰ ਭਗਤ ਵਿਰਾਗੀ। ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਜਿਨ ਕੀ ਲਿਵ ਲਾਗੀ॥੩॥
ਕਹਜੋ ਮਹਾਤਮ ਅਤਿ ਤਿਨ ਕੇਰਾ। ਸੰਤਨ ਰਿਪੁ ਕੋ ਕਸ਼ਟ ਬਡੇਰਾ।
ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ। ਕਲਾਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ॥੪॥

[ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰਾਸ ੩ ਅੰਸੂ ੪੨-੪੩

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਏਸ ਟਿਕਾਣੇ ਬੈਠਕੇ ਉਚਾਰੀ ਤੇ ਲਿਖੀ ਗਈ।

੨. ਉਚਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ।

ਇਹ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਰਚੀ ਸੀ। ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਬੇਰ ਦਾ ਬਿੱਛ, ਜਿਸ ਹੇਠ ਬੈਠਕੇ ਇਹ ਰਚੀ ਗਈ, 'ਰਾਮਸਰ' ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੁਣ ਤਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਤਦੋਂ ਇਹ ਟਿਕਾਣਾ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਦੂਰ, ਬੇਰੀਆਂ ਤੇ ਪਿੱਪਲਾਂ ਛਿੱਛਰਿਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਇਕ ਬਨ ਵਾਂਗੂ ਪਰਮ ਏਕਾਂਤ ਤੇ ਛਾਉਂ ਦਾਰ ਥਾਉਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਲਾਗ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਕਲਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਹਣੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਥੇ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਮੰਦਿਰ ਹੁਣ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮਸਰ ਹੈ। ਮੰਦਰ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਪਾਸੇ ਹੈ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਪੂਰਬਲੇ ਪਾਸੇ।

੧. ਪੂਰਬ ਤੇ ਉੱਤਰ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਦਿਸ਼ਾ। ੨. ਬੇਰੀ। ੩. ਬੈਠ ਗਏ।

੩. ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ।

ਖਾਸ ਨਿਯਤ ਸੰਮਤ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਯਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕਿਤੇ ਆਪ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਪਰ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਕ 'ਅਨੁਮਾਨ' ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਚਾਟੀਵਿੰਡ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਰ, ਉੱਪਰ ਦੇ ਰੁਖ਼ ਨੂੰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੁਛ ਪੂਰਬ ਦੇ ਰੁਖ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਬੇਰੀਆਂ ਤੇ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦੇ ਘਣੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਛਾਯਾਦਾਰ ਟਿਕਾਣੇ 'ਰਾਮਸਰ' ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਰੋਵਰ ਕੱਚਾ ਯਾ ਪੱਕਾ ਬਣਵਾਕੇ ਇਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੰਬੂ ਕਨਾਤਾਂ ਲਗਵਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਕਲਤ ਕਰਨ ਤੇ ਰਚਨਾ ਰਚਣ ਲਗ ਪਏ ਸੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਹ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜਪੁਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਛੰਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੋਵੇ ਤਦੋਂ ਹੀ ਰਚੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰੋਂ ਬਾਦ ਲੌਢੇ ਪਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਆਏ ਤਾਂ ਰਾਮਸਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠਕੇ 'ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ' ਰਚੀ*, ਰਾਤ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਪ ਮਈ ਦਸ਼ਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਕ ਐਸੀ ਸਰਲ ਬਾਣੀ ਰਚੀਏ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਧੁਰਤਾ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਯ ਲਗੇ ਤੇ ਲੋਕੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਯਾਦ ਕਰਨ, ਰਸ ਮਾਣਨ, ਅਮਲ ਕਰਨ ਤੇ ਭਵ ਬਾਧਾ ਹਰੀ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਸੁਖਮਨੀ ਉਚਾਰ ਹੋਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੀ ਸੰਕਲਨਾ ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ ਸੰਮਤ ਦੇ ਭਾਦੋਂ ਵਦੀ ਏਕਮ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਪਾਵਨ ਆਦਿ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਥਾਪਨ ਹੋਈ।

ਸੋ ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਕੰਮ, ਜੋ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਕੰਮ ਸੀ, ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਕਤ ੧੬੬੧ ਦੇ ਭਾਦੋਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਤੇ ੧੬੫੯ ਦੇ ਭਾਦੋਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਪਏਗਾ। ਸੁਖਮਨੀ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਗਉੜੀ ਤਕ ਲਗ ਪਗ ਚਉਥਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਸਮਗ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ; ਹੁਣ ਜੇ ੨ ਸਾਲ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ ਅਨੁਮਾਨ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਤਕ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਰਚਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ੧੬੫੯ ਦੇ ਫਗਣ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਜਾ ਪਏਗਾ। ਜੇ ਫਰਜ਼ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਹੋ ਗਈ (ਜੋ ਸਰਵੱਗ ਲਈ ਤਾਂ ਕਠਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਾਨੁੱਖੀ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ) ਤਦ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਕਤ ੧੬੬੦ ਦੇ ਮੱਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਮੰਨਣੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਸੀ। ਹਰ ਹਾਲ ਪਾਵਨ ਬੀੜ ਦੇ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੰਮਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਹ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਚਾਹੋ ੧੬੫੮ ਚਾਹੋ ੧੬੫੯ ਤੇ ਚਾਹੋ ੧੬੬੦।

ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੬੫੭ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ੧੬੫੭ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੋਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਫਿਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਡੇਹਰੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਹੋਕੇ ਬਾਰਨ ਪਿੰਡ ਗਏ, ਤਦ ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ੧੬ ਅਸਟ-ਪਦੀਆਂ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਚ ਚੁਕੇ ਹੋਏ ਸੇ। ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅੱਠ ਹੋਰ ਰਚਕੇ ਚਉਵੀ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ ਜੋ ੨੪੦੦੦ ਸੁਆਸ ਇਸ ਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਸਫਲ ਹੋਣ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਅੱਠ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਰਚ ਦਿਓ। ਤਦ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸਲੋਕ 'ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ' ਉਚਾਰਕੇ ਕਿਹਾ: ਸੁਹਣੇ ਸੁਹਣੇ ਗੁਰੂ ਜੀਓ! ਲਓ ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਆਪ ਹੀ ਉਚਾਰੋ, ਆਪ ਗੁਰੂ ਹੋ, ਆਪ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰੋ। ਫੇਰ ਓਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅੱਠ ਹੋਰ ਅਸਟਪਦੀਆਂ

*ਇਹ ਗਲ ਪਿੱਛੇ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਦੇ ਮੁਖ ਬੰਧ ਵਿਚ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ।

ਉਚਾਰੀਆਂ। ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿਤੀ ਕਿ 'ਤੁਸਾਡੀ ਬਾਣੀ ਕਲਜਾਣਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਾਨ ਪਾਵੇਗੀ।' ਪਰ ਫੇਰ (ਸਫਾ ੭੩੬-੩੭, ਤੇ ਫੇਰ ਸਫਾ ੭੪੨ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਮਸਰ ਤੋਂ, ਜਿਥੇ ਬੈਠਕੇ ਸੁਖਮਨੀ ਰਚੀ ਸੀ, ਓਥੇ ਬੈਠਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਰੰਭ ਕੀਤੇ। ਫੇਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ੧੬੫੭ ਬਿ: ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਬੀਮਾਰ ਲਚਾਰ ਹੋਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ*, ਓਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰ ਦੇ ਪਾਸ ਥੜੇ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਬੈਠਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਗਾਰ ਕਢਵਾ ਰਹੇ ਸੇ। ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੇੜੇ ਹੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਲੇਟ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਵਾਂਙ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਗਾਰ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: ਬਾਬਾ! ਇਸ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ। ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਗਾਰ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਪੇਟ ਤੇ ਮਾਰੀ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦਾ ਜਲੋਧਰ ਰੋਗ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਪਾਠੀ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੋਜ਼ ਪਾਠ ਸੁਣਿਆ ਕਰ ਤਾਂ ਵੱਲ ਰਹੇਂਗਾ। ਸੋ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਤਵਾਰੀਖ ਖਾਲਸਾ ਅਨੁਸਾਰ ੧੬੫੭ ਵਿਚ ਰਚੀ ਜਾਕੇ ਸੁਖਮਨੀ ੧੬੫੭ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੰਨਾ ੭੦੫ ਉਤੇ ਖਾ: ਤ੍ਵਾ: ਦੇ ਕਰਤਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੬੪੫ ਬਿ: ਵਿਚ ਹਰੀਮੰਦਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖੀ ਇਸ ਤੋਂ ਸੰਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮੰਦਰ ਬਣ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀਹ ੧੨ ਵਰ੍ਹੇ ਅਜੇ ਗਾਰ ਹੀ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਆਇਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਹੋਰਨਾਂ ਸਿਖਾਂ ਵਾਂਙੂ ਗਾਰ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਤੇ ਗਾਰ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਮਾਰੀ ਗਈ ਤੇ ਉਹ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਓਸ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਗਈ? ਸਰੋਵਰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪੁਟਵਾ ਗਏ ਸਨ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-'ਪੂਰਨ ਤਾਲ ਖਟਾਇਆ'। ਤੇ ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਰਵਾਈ, ਉਹ ਕਰ ਚੁਕਣ ਮਗਰੋਂ ਮੰਦਰ ੧੬੪੫ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ੧੨ ਬਰਸ ਗਾਰ ਕੀਕੂੰ ਨਿਕਲਦੀ ਰਹੀ? ਯਾ ਤਾਂ ਸੰਮਤਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤੀ ਪਈ ਹੈ, ਯਾ ਸੰਮਤ ਗ਼ਲਤ ਛਪੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੬੫੭ ਨਿਸਚਿਤ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ।

ਮਹਿਮਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰਤਿਕ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ, ਪਰ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਰਾਮਸਰ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਪਹਿਲੋਂ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਓਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਸੁਖਮਨੀ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਰਾਮਸਰ ਹੋਣ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹਨ। ਪਰ ਕਰੀਨੇ ਕਿਆਸ ਇਹ ਗੱਲ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਰਾਮਸਰ ਉਚਾਰੀ ਗਈ ਹੈ ਤਦੋਂ ਹੀ ਉਚਾਰੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਰਾਮਸਰ ਬੈਠਣ ਉੱਠਣ ਦਾ ਥਾਉਂ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਾਹੋ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਗ਼ ਕਿ ਉਪਬਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਤੇ ਤੰਬੂ ਕਨਾਤਾਂ ਲਾਇਕ ਥਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਸਰ ਚਾਹੋ ਕੱਚਾ ਚਾਹੋ ਪੱਕਾ ਬਣ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਹਰ ਹਾਲ ਥਾਂ ਸੁਧਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਟੋਭਾ ਯਾ ਛੰਭ ਯਾ ਸਰ, ਕੱਚੀ ਯਾ ਪੱਕੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜੰਗਲ ਸੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਥਾਂ ਸੁਧਾਰਿਆ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਸ਼ਾਮਿਯਾਨੇ ਤੇ ਕਨਾਤਾਂ ਲਗੀਆਂ ਤਾਂ ਮਨੋਰਥ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਰਚਨਾ ਵਾਸਤੇ ਏਕਾਂਤ, ਵਸੋਂ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਬਨ ਵਾਲਾ ਛਾਂ ਦਾਰ ਥਾਂ ਲੱਭਿਆ ਤੇ ਸਵਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਓਥੇ ਜਾ ਕੇ ਉਚਾਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ; ਜੋ ਥਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਤਕ ਅੰਕਿਤ ਹੈ ਤੇ ਸੁਰਖਜਤ ਹੈ ਤੇ ਬੇਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸੋ ਵਧੇਰੇ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਜੋ ਠੀਕਤਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਕਲਨਾ ਵਾਸਤੇ ਏਥੇ ਤਿਆਰੀ ਹੋਈ ਓਦੋਂ ਹੀ

*ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਆਗਰੇ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਾਹੌਰ ਦਿੱਲੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਇਸ ਦੀ ਬਣਾਈ ਵੱਡੀ ਮਸਜਿਦ ਹੈ। ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੇਵਕ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਆਗਰੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਤਦੋਂ ਸੰਮਤ (੧੬੩੮ ਈ:+੫੭=) ੧੬੯੫ ਬਿ: ਸੀ।

ਸੁਖਮਨੀ ਰਚੀ ਗਈ। ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਰਾਮਸਰ ਸਾਹਿਬ ਐਸਾ ਆਰਾਮ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਤੰਬੂ ਕਨਾਤਾਂ ਲਗ ਗਏ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤ ਓਥੇ ਸੌਂ ਸਕੇ ਤਦੋਂ ਹੀ ਸਵੇਰੇ ਉਠਕੇ ਸੁਖਮਨੀ ਉਚਾਰੀ ਗਈ। ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਰਾਤ ਸੌਣਾ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਕੰਮ ਲਗਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਸੁਖਮਨੀ ਉਚਾਰੀ ਗਈ ਓਦੋਂ ਜਦੋਂ ਥਾਂ ਰਹਿਣ ਲਾਇਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਚਾਹੋ ਥਾਂ ਸੁਧਰਦੇ ਸਾਰ ਚਾਹੋ ਕੁਛ ਮਗਰੋਂ ਤੇ ਚਾਹੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਸੰਕਲਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਤੇ ਬਾਣੀ ਏਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਆਪ ਉਚਾਰ ਤੇ ਲਿਖਵਾ ਰਹੇ ਸੇ ਤੇ ਛੰਤ ਖਤਮ ਕਰ ਚੁਕੇ ਸੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

੪. ਸੁਖਮਨੀ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ॥

ਇਸ ਸੁਖਦਾਈ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ:-ਸੁਖ+ਮਨ+ਈ=ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਹਾਰ। ਦੇਖੋ ਪਹਿਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਰਹਾਉ:-ਸੁਖਮਨੀ ਸੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਬਿਸ੍ਰਾਮ॥ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਲੇਖ ਕਰਕੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ। ਇਕ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ:- ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਅਮਰ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਅੰਤਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਅੰਕ ਵਿਚ:-ਸੁਖਮਨੀ ਸਹਜ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨ ਨਾਮ॥ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਸੁ ਹੋਤ ਨਿਧਾਨ॥ ਪੁਨਾ:-ਨਾਨਕ ਇਹ ਗੁਣਿ ਨਾਮੁ ਸੁਖਮਨੀ॥ ਵਾਕ ਆਏ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

(ਅ) ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ-'ਉਤਮ ਸਲੋਕ ਸਾਧ ਕੇ ਬਚਨ॥ ਅਮੁਲੀਕ ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ'॥ ਪਾਠ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਜਾਨੀ ਉਪਰਲੇ ਅਰਥ ਦੇ ਨਾਲ 'ਸੁਖਮਨੀ' ਪਦ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਅਰਥ-'ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਮਣੀ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਦਾਤੀ॥

੫. ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਵਿਵੇਚਨਾ।

੨੪ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਲੋਕ ਹਨ, ੨੪ ਹੀ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ੮ ਪਦੇ ਹਨ ਯਾ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ, ਹਰ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਦੱਸ ਸਤਰਾਂ ਯਾ ਤੁਕਾਂ ਹਨ।

ਸਲੋਕ ਅਕਸਰ ਦੋਹੇ ਦੇ ਵਜ਼ਨ ਦੇ ਹਨ: ੧੩+੧੧=੨੪ ਮਾਤ੍ਰਾਂ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਸਲੋਕ ਇਕੋ ਵਜ਼ਨ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ 'ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥ ਹੈਭਿ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭਿ ਸਚੁ॥' ਸਲੋਕ ੧੭ਵੀਂ ਅਸਟਪਦੀ ਦਾ ਜੋ ਹੈ ਦੋਹੇ ਦੇ ਵਜ਼ਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਚੌਪਈ ਦੀਆਂ ੧੫, ੧੬ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੈ।

੬. ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਬੋਲੀ।

ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸਾਹਿਤਜਕ ਕਮਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਪਦ ਆਏ ਹਨ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਲੋਕ ਦੁਇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਸੌਖੀ ਹੈ।

੭. ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਗਾਇਨ।

ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਵਾਙੂ ਇਸਦੇ ਗਾਯਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ; ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਗਾਯਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਬੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਗਜਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਗਾਇਨ ਦੀ ਹਿਦਾਯਤ ਲਈ 'ਰਹਾਉ' ਬੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਹਾਉ ਇੱਕੋ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਸੂਤ੍ਰਾਤਮਕ ਸਿੱਧਾਂਤ ਰਹਾਉ ਵਿਚ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਅਸਟਪਦੀ ਦਾ ਰਹਾਉ

ਬਣਾ ਕੇ ਗਾਂਵਿਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਦੇ ਗਾਯਨ ਦਾ ਸਮਾ ਲੌਢਾ ਪਹਿਰ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਠ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ।

੮. ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਪਾਠ।

ਇਹ ਬਾਣੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਠ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਭਾਂਤਾਂ ਹਨ: ਇਕ 'ਨਿੱਤ ਅਵਸ਼ ਪਾਠ', ਦੂਸਰੇ 'ਨਿੱਤ ਸੁਹਿਤ ਪਾਠ'।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਵਗਜਾ ਹੈ ਸੋ 'ਅਵੱਸ਼ ਨਿਤ ਪਾਠ' ਹੈ। ਤੇ ਜੋ ਕਰੋ ਤਾਂ ਲਾਹਾ ਹੀ ਲਾਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਅਵੱਗਜਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ 'ਸੁਹਿਤ ਨਿਤ ਪਾਠ' ਹੈ; ਸੋ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਪਾਠ 'ਸੁਹਿਤ ਨਿਤ ਪਾਠ' ਹੈ। ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਰੋਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਸਵੇਰੇ, ਕੋਈ ਦੁਪਹਿਰੇ, ਕੋਈ ਜਦ ਸਮਾ ਮਿਲ ਜਾਏ। ਇਹ ਬੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੇਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਨੇਮੀ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਕ ਸਜਣ ਸੁਖਮਨੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪਉੜੀ ਤੇ ਆ-ਕੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੱਜਣ ਉੱਠ ਕੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੋਗ ਦੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਫੇਰ ਕੀਰਤਨ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਖਿਆਲ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਅਠ ਪਹਿਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਰਹੇ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਸੱਜਣ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਸੁਣੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ ਦੇ ੨੪੦੦੦ ਸੁਆਸ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ੨੪ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ੨੪੦੦੦ ਸੁਆਸ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੯. ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਹਾਤਮ।

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਇਸ ਦੇ ਰਹਾਉ ਤੇ ਅਖੀਰਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਛੇਵੀਂ ਪੌੜੀ ਤੋਂ ਅਖੀਰਲੀ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕਈ ਵੇਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਵਾਸਤੇ ਬਖਸ਼ੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਆਪ ਹਰੀਜਸ ਰੂਪ, ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਹੈ। ਬਾਰੰਬਾਰ ਤਾਕੀਦ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਦੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਉੱਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਲਿਜਾਕੇ ਦ੍ਰਵੀਭੂਤ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਮੁਹਰ ਅਪਣੀ ਛਾਪ ਸਾਫ ਲਗਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਪਿੱਛੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਚੌਵੀ ਹਜ਼ਾਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਸਮਝਕੇ ਇਸਦਾਂ ਪਾਠ ਰੋਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਸ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਦੇ ਨੇਮੀ ਨੂੰ ਅੰਤਕਾਲ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦੀ।

ਗਲ ਕੀਹ, ਇਹ ਬਾਣੀ ਐਸੀ ਮ੍ਰਿਦੁਲ ਤੇ ਰਸਮਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੇ ਪਾਠ, ਨੇਮ, ਵੀਚਾਰ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੀਵ ਭਵਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਅਨਪੜ ਮਾਈ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਇਕ ਤੁਕ ਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਕੰਠ ਕਰ ਕਰਕੇ ਯਾਦ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਫੇਰ ਰੋਜ਼ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੦. ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ।

ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ ਹੈ। ਸਮਝੋ ਕਿ 'ਨਾਮ ਯੋਗ' ਯਾ 'ਭਗਤੀ ਯੋਗ' ਦਾ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਹੈ ਯਾ 'ਨਾਮ ਗਯਾਨ' ਕਿ 'ਭਗਤੀ ਗਯਾਨ' ਦਾ ਇਹ ਪੋਥੀ ਇਕ ਦਰਪਣ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਐਸੀ ਸੌਖੀ ਤੇ ਸਰਲ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੌਖਾ ਸਮਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਘਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਤੇ ਅਰਥ ਯੋਜਨਾ ਅਰ ਭਾਵ ਜਗਾ ਜਗਾ ਪਾਠਕ ਦੀ ਸੁਖੈਨਤਾ ਲਈ ਅੱਗੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਾਕਕਥਨਾਂ ਵਿਚ, ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਟੂਕਾਂ ਵਿਚ ਖੋਹਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਬੱਧਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸ ਆਸ੍ਵਾਦਨ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾਈ ਹੈ।

ਪਰ ਕਈ ਲੋਕ ਸਹਜ ਨਾਲ ਕਹਿ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ੨੧ਵੀਂ ਅਸਟਪਦੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵੇਖੋ ਗਯਾਨ ਹੀ ਗਯਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਇਹ ਗਯਾਨ ਸਫਲ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਹੋ ਗੱਲਾਂ ਕਈ ਜਗਾ ਦੇਖ ਕੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਜਾਣਨ ਨਾਲ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਹੈ। ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਤੇ ਗਯਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਿਰਾ ਸੁਣਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਕੋ ਸੱਚ ਨੂੰ ਰੰਗਾ ਰੰਗੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਵੇਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਫੇਰ ਬਾਹਲਾ ਜ਼ੋਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਸਾਡਾ 'ਯੋਗ', ਸਾਡਾ 'ਗਯਾਨ' 'ਪ੍ਰੇਮ' ਦਾ ਹੈ 'ਭਗਤੀ' ਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਨਾਲ, ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਲਖ ਕੇ ਉਸਦੇ ਗੁਣ ਗਾਯਨ ਨਾਲ, ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ, ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਰੀਹਨ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਪਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ*। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਰਮਪਦ ਹੈ। ਫੇਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਾ ਕੇ ਅਕ੍ਰੈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਨਿਰੇ ਮਨੋ ਗਯਾਨ ਵਿਚ 'ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਮ, ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਮ' ਕੂਕਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਸਲੀ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ। ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਰੰਗ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਜਾਣਾਂ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਸ ਸਮਾਧੀ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੋਕੇ ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੈ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਅਨੁਭਵਤਾ, ਵਯਾਪਕਤਾ, ਮੇਲ ਅਰੂੜ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਚਿੱਤ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੇ ਨਿਰੁੱਧ ਹੋ ਕੇ ਜੋ ਕਰ ਤਤਕਾਲ ਮੌਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾ ਦੇਣਾ ਤੇ ਮਨ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਟੁਰੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਅਰੂੜਤਾ ਤੋਂ, ਉਸ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਅਹਿਸਾਸ ਤੋਂ, ਉਸ ਦੇ 'ਹਜ਼ੂਰੀ-ਵਾਸ' ਤੋਂ, ਉਸ ਦੇ ਰਸ ਰੰਗ ਤੋਂ ਮਨ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੂਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦੇਣਾ। 'ਹਰੀ ਜਨ ਤੇ 'ਮਾਯਾਵੀ ਜਨ' ਦਾ ਇਹੀ ਤਾਂ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਮਲੀ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦਾ, ਰਸ ਰੰਗ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਹੂਣੇ ਨਾ ਹੋ ਜਾਓ। ਅੰਦਰ ਵਿਚ, ਬਾਹਰ ਵਿਚ, ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਚ, ਮਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ, ਉਸ ਵਯਾਪਕ ਦੀ ਵਯਾਪਕਤਾ ਵੱਸੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਸ ਅਨੁਭਵਤਾ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਸਫਲ ਗਯਾਨ, ਸਫਲ ਯੋਗ ਕਿਸੇ ਛਿਨ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਪਰੇ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਗਲ ਕੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, 'ਨਾਮ' ਦਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਇਹ ਸ਼ੁਭ ਆਚਰਣ

*ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਭਾ ਹੂੰ ਬਾਹਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ॥ [ਆਸਾ ਮ: ੫-੧੦੫

ਸਿਖਾਲਦੀ ਹੈ। 'ਸ਼ੁਭ ਆਚਰਣ' ਨੂੰ ਨੀਂਹ ਬਣਾਕੇ 'ਸੇਵਾ' ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਸਿਖਾਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਲੋੜ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਮ ਵਿਚ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ 'ਸਬਦ ਸੋਹਿਲੇ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਤੇ ਗੁਣ ਗਾਯਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਗਨਤਾ ਨਾਲ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਨਾਮ ਰਸ ਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮ ਲੱਖਤਾ ਦਾ ਸੁਆਦ ਰਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖਿਚ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮੀ ਪਿਆਰੇ ਵਿਚ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰਸ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਭਿੰਨ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਪ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਸੁੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਚਾਹੋ ਆਪ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲੀਨ, ਆਨੰਦ ਹੀ ਆਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਰੂਪ ਬਦਲ ਵਾਂਙੂ, ਹਾਂ ਆਨੰਦ ਹੀ ਆਨੰਦ ਘਨ ਹੋਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਹਾਂ ਉਸ ਉਪਕਾਰੀ ਆਨੰਦ ਮੇਘ ਤੋਂ ਬਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਤਮ ਰਸ ਦੀ ਬਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਗਤ ਵਰੋਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫

ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਨਾਮੇ ਬਾਣੀ ਜੋ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰਚਿਤ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ–ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਮੰਗਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਆਦਿ ਗੁਰਏ ਨਮਹ॥ ਜੁਗਾਦਿ ਗੁਰਏ ਨਮਹ॥ ਸਤਿਗੁਰਏ ਨਮਹ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵਏ ਨਮਹ॥੧॥	ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਤਾਈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜੁਗਾਦਿ ਗੁਰੂ ਤਾਈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਾਈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ* ਤਾਈਂ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ–ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਮਹਾਤਮ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

*ਆਦਿ ਗੁਰੂ=ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ)। ਜੁਗਾਦਿ ਗੁਰੂ=ਦੂਸਰੇ ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ) [ਜੁਗ, ਸੰਸ:, ਯੁਗਮ=ਦੋ]। ਸਤਿਗੁਰੂ=ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ=ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ। ਇਸ ਅਰਥ ਭਾਵ ਦੀ ਪ੍ਰੋਢਤਾ ਇਸ ਤੁਕ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:-ਰਾਮ ਰਾਜ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰਿ ਕੀਨ੍ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ॥ [ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫, ੬੭] ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ 'ਗੁਰਦੇਵ' ਪਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਪਦ, ਆਦਿ ਗੁਰੂ, ਜੁਗਾਦਿ ਗੁਰੂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਲਖਾਯਕ ਹਨ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ:-ਸਚੁ ਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਹੈ ਜਿਸੁ ਅੰਦਰਿ ਹਰਿ ਉਰਿ ਧਾਰਿਆ॥ [ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮ: ੪-੧੭]। ਇਹ ਚੌਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਮੰਗਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਨਾਤਨ ਤੋਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਜਾਨੀ, ਸਿਖ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਟੀਕਾਕਾਰ ਇਹੀ ਅਰਥ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਵਿਚ ਬੀ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੰਗਲ ਗੁਰੂਦੇਵ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਆਰਾਧਨ ਦੀ ਆਗਜਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਗਾ ਜਗਾ ਹੈ:-ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਜਪੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੁ ਧਿਆਈ॥ ਜੀਅ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ਗੁਰੂ ਪਹਿ ਪਾਈ॥ [ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫-੧੦੨]। ਏਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ 'ਹਰਿ ਜੀਉ ਨਾਮੁ ਪਰਿਓ ਰਾਮਦਾਸੁ' [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫-੧੩] ਬੀ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਆਖਿਆ ਹੈ।

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਸਿਮਰਉ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖੁ ਪਾਵਉ॥ ਕਲਿ ਕਲੇਸ ਤਨ ਮਾਹਿ ਮਿਟਾਵਉ॥ ਸਿਮਰਉ ਜਾਸੁ ਬਿਸੁੰਭਰ ਏਕੈ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਅਗਨਤ ਅਨੇਕੈ॥ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਸੁਧਾਖ੍ਰ॥ ਕੀਨੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਇਕ ਆਖ੍ਰ॥ ਕਿਨਕਾ ਏਕ ਜਿਸੁ ਜੀਅ ਬਸਾਵੈ॥ ਤਾ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਗਨੀ ਨ ਆਵੈ॥ ਕਾਂਖੀ ਏਕੈ ਦਰਸ ਤੁਹਾਰੋ॥ ਨਾਨਕ ਉਨ ਸੰਗਿ ਮੋਹਿ ਉਧਾਰੋ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ੩. ਜੋ ਇਕ ਹੈ (ਅਰ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਹਾਰ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ (ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰੰਬਾਰ) ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਮੈਂ (ਮਨ ਕਰਕੇ) ਸੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ (ਤੇ) ਤਨ ਵਿਚ ਬੀ ਜੋ ਕਲਿ ਕਲੇਸ਼ ਹਨ ਸੋ ਦੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। (ਇਸ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਬੀ) ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ ਜੋ) ਨਾਮ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਗੇਣਤੀ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦੀ)। (ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੀ ਅਣਗਿਣਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਓਹ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆ (ਤੇ ਹੋਰ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਪੁਸਤਕ ਰਚੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ) 'ਓਂ' ਤੇ 'ਰਾਮ' (ਆਦਿਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਨਾਮ (ਹੀ) ਸਿਮਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ! (ਸੋ) ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਣਕਾ* (ਨਾਮ ਦਾ) ਵਸ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। (ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਐਸੇ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਜੋ) ਕੇਵਲ ਆਪ ਦੇ (ਜੋ) ਇਕੋ (ਇਕ ਹੋ) ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਬੀ ਉਧਾਰ ਕਰੋ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੧॥

ਭਾਵ- ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ 'ਏਕੈ' ਕਿਹਾ ਹੈ, ਮੁਰਾਦ ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਫਿਰ 'ਵਿਸ਼੍ਵ ਨੂੰ ਪਾਲਣੇ ਵਾਲਾ' ਕਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਰਗੁਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਜੋ ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ॥ ਕਲਾਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ॥ [ਗਉੜੀ ਮ: ੫ ਸੁਖਮਨੀ, ੧੮-੮] ਹੈ, ਮੈਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸੁਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਕੀਹ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਸੋ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਨਿਜ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਬੀ ਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਬੀ। ਫਿਰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਤਜਰਬੇ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ ਜੋ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ 'ਅਨੇਕ' ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅਗਨਤ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਇਤਰ ਮਤਾਂ ਦੇ ਜਪਣ-ਹਾਰਿਆਂ ਵਲ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਦੋਂ ਬੀ ਜੋ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਸਨ, ਓਹ ਬੀ ਅਣਗਿਣਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਆਪ ਏਥੇ ਆਮ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਤੋਂ ਵਡੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਰਚੇ ਸੇ, ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ, ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਪਰਮਾਰਥਿਕ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਬੀ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੀ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰਕੇ ਪਰਮ ਪਦ ਪਾਇਆ ਸੀ। 'ਕੀਨੇ' ਪਦ 'ਦੇਹੁਲੀ ਦੀਪਕ' ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਸ਼ੁੱਧ ਅੱਖਰ (ਭਾਵ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪੁਸਤਕ ਰਚੇ ਹਨ) ਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ) 'ਰਾਮ' ਤੇ 'ਓਂ'। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਏਕਾਕਸ਼ਰ 'ਓਂ' ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ।

---

*ਕਿਣਕਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਹੈ 'ਏਕਾਈ' ਯਾ ਛੋਟਾ ਵਜੂਦ ਜੋ ਵੰਡੀਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਦਹੀਂ ਵਿਚਲਾ ਇਕ ਚੇਤਨਾ ਕਿਣਕਾ ਜੋ ਖ਼ਰਖ਼ਾਸ਼ ਦੇ ਦਾਣੇ ਦੇ ਬੀ ਸੌਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਬੀ ਛੋਟਾ ਹੋਵੇ ਦੁਧ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬਣਾਕੇ ਸਾਰੇ ਦੁਧ ਨੂੰ ਦਹੀਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ ਇਕ ਜੀਉਂਦੀ ਇਕਾਈ ਹੈ ਜੋ ਵਧਦੀ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮੌਲਦੀ ਤੇ ਨਾਮੀ ਨਾਲ ਤਦਰੂਪ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤਿ ਹੋਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਤੇ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ-ਜਪ ਦੱਸਣ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਕਿਣਕਾ ਅੰਦਰ ਵਸਾ ਲੈਣਾ ਮਹਿਮਾ ਯੋਗ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਕਲਿ ਕਲੇਸ਼ ਮਿਟਦੇ ਤੇ ਸੁਖ ਪੱਲੇ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਦਰਸ ਪਿਆਸੇ (=ਪ੍ਰੇਮੀ) ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਮੰਗ ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ ਦਰਸ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਸੁਖਮਨੀ ਸੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਬਿਸ੍ਰਾਮ॥ ਰਹਾਉ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਗਰਭਿ ਨ ਬਸੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੂਖੁ ਜਮੁ ਨਸੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਕਾਲੁ ਪਰਹਰੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੁਸਮਨੁ ਟਰੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਸਿਮਰਤ ਕਛੁ ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਗੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਭਉ ਨ ਬਿਆਪੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ॥ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰੰਗਿ॥੨॥

'ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣਹਾਰ' ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ, (ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੁਖ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨਾਮ ਦਾ ਕਿ) ਨਿਵਾਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਭਗਤਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥ਰਹਾਉ॥ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਜੀਵ ਮੁੜਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ) ਗਰਭ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਵਸਦਾ (ਭਾਵ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਮ (ਤੇ ਉਹ) ਦੁਖ (ਜੋ ਜਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[੧]। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣ (ਸਿਰ ਤੋਂ) ਟਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ (ਜੀਵ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ[੨]! ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਜਾਗਦਾ ਹੈ[੩]। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਡਰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ (ਭਾਵ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੁਖ ਸੰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ ਦੁਖ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ)। (ਪਰ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਲੱਭਦਾ ਹੈ)! ਹੇ ਨਾਨਕ! ਹਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ (ਹੀ) ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਹਨ॥੨॥

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਉ ਨਿਧਿ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਤਤੁ ਬੁਧਿ॥

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰਿਧੀਆਂ, ਸਿਧੀਆਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਨਿਧੀਆਂ (ਭਾਵ ਸਮ੍ਰਿਧੀਆਂ, ਅਲੌਕਿਕ ਤਾਕਤਾਂ ਤੇ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਤੇ ਤੱਤ (ਮਿਥਿਆ ਨੂੰ

੧. ਜਮ ਦਾ ਦੁਖ ਹੈ ਮੌਤ। ਦੁਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜਨਮ ਮਰਨ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ (ਨਾਮ ਜਪ ਨਾਲ) ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਵਿਘਨਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। [ਸਮਾਧਿ ਪਾਦ, ਸੂਤ੍ਰ ੨੯।

੩. ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦ ਵਿਚ ਗਾਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੈਸੇ ਵਾਕ ਹੈ-'ਮਨੁ ਸੋਇਆ ਮਾਇਆ ਬਿਸਮਾਦਿ॥' [ਗਉੜੀ ਮ: ੫-੮੯] । ਇਸ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਨਾਮ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ) ਬੁੱਧੀ (ਆਦਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਰੂੜ ਰਹੇ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਗਯਾਨ ਕਥਨੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)।

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਜਪ ਤਪ ਪੂਜਾ॥

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਪ ਤਪ ਪੂਜਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਭਾਵ ਜੋ ਫਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਲਈ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਸੋ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)।

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਬਿਨਸੈ ਦੂਜਾ॥

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[੧]।

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਤੀਰਥ ਇਸਨਾਨੀ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦਰਗਹ ਮਾਨੀ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਹੋਇ ਸੁ ਭਲਾ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਸੁਫਲ ਫਲਾ॥ ਸੇ ਸਿਮਰਹਿ ਜਿਨ ਆਪਿ ਸਿਮਰਾਏ॥ ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੈ ਲਾਗਉ ਪਏ॥੩॥

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨੀ (ਹੋ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਜੋ ਠੰਢ, ਨਿਰਮਲਤਾ ਤੇ ਪਾਪ ਧੋਪਣ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਿਚ ਮੰਨੀ ਹੈ, ਸੋ ਆਤਮ ਸੁੱਚਤਾ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅਭਜਾਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਜੀਵ) ਦਰਗਾਹ (ਵਿਚ) ਮਾਨ ਵਾਲਾ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਜੋ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਭਲਾ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ)[੨]। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੁੰਦਰ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਾਗਸ਼ੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। (ਪਰ) ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਸਿਮਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤਿਨ੍ਹਾ (ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਦੇ ਮੈਂ-ਨਾਨਕ-ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਦਾ ਹਾਂ॥੩॥

ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਉਧਰੇ ਮੂਚਾ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੁਝੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਨਾਹੀ ਜਮ ਤ੍ਰਾਸਾ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਪੂਰਨ ਆਸਾ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮਨ ਕੀ ਮਲੁ ਜਾਇ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ॥ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਬਸਹਿ ਸਾਧ ਕੀ ਰਸਨਾ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕਾ ਦਾਸਨਿ ਦਸਨਾ॥੪॥

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਸਭ (ਕਰਮਾਂ, ਧਰਮਾਂ, ਸਾਧਨਾਂ) ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ)। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਉਧਰ ਗਏ ਹਨ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ ਦੀ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ ਸਭੋ ਕੁਛ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਆਤਮ ਅਨਾਤਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)[੩]। (ਸੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ (ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਨੇ ਦੀ) ਆਸਾ ਪੂਰੀ (ਹੋ ਜਾਂਦੀ) ਹੈ। (ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਐਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਪਹਿਲਾਂ) ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; (ਫੇਰ) ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਵਾਂਗੂ ਰਸਦਾਇਕ ਹੋਕੇ) ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਫੇਰ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਵਾਲੇ) ਸਾਧੂ ਦੀ ਰਸਨਾ

੧. ਯਥਾ 'ਦੂਜਾ ਜਾਇ ਇਕਤੁ ਘਰਿ ਆਨੈ॥' [ਰਾਮ: ਮ: ੧ ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ-੫੦]

੨. ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਸੁਧੀ ਨੇਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਇਹ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ-ਸੁਖ ਯਾ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ-ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਚੰਗਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੩. ਗਯਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ (ਆ) ਵੱਸਦੇ ਹਨ[1]; ਨਾਨਕ ਐਸੇ ਸਾਧੂ ਜਨਾਂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ॥੪॥

ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਧਨਵੰਤੇ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਪਤਿਵੰਤੇ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਜਨ ਪਰਵਾਨ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਧਾਨ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸਿ ਬੇਮੁਹਤਾਜੇ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸਿ ਸਰਬ ਕੇ ਰਾਜੇ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਸੁਖਵਾਸੀ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ॥ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਲਾਗੇ ਜਿਨ ਆਪਿ ਦਇਆਲਾ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੀ ਮੰਗੈ ਰਵਾਲਾ॥੫॥

(ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਸੋ (ਅਸਲੀ) ਧਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਸੋ (ਅਸਲੀ) ਪਤ (ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ) ਵਾਲੇ ਹਨ1 (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਜਨ (ਦਰਗਹਿ) ਪਰਵਾਨ ਹਨ[2]। (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਧਾਨ (=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਹਨ[†]। (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਓਹ (ਕਿਸੇ ਦੇ) ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ (ਰਹਿੰਦੇ)। (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਸਭ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਸਭ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ)। (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਸੁਖ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਸਦੀਵ (ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ) ਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। (ਪਰ) ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਓਹ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਦਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਐਸੇ) ਜਨਾਂ ਦੀ (ਚਰਨ) ਧੂੜ ਮੰਗਦਾ ਹੈ॥੫॥

ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਤਿਨ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਮੁਖ ਸੁਹਾਵੇ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਤਿਨ ਸੂਖਿ ਬਿਹਾਵੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਤਿਨ ਆਤਮੁ ਜੀਤਾ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਤਿਨ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਾ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਤਿਨ ਅਨਦ ਘਨੇਰੇ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਬਸਹਿ ਹਰਿ ਨੇਰੇ॥ ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਗਿ॥ ਨਾਨਕ ਸਿਮਰਨੁ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ॥੬॥

(ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ (ਮੈਂ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨ ਹਾਂ। (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਮੂੰਹ ਸੁਹਣੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸੁੰਦਰਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਲਸਦੀ ਹੈ)। (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ (ਸਮਾ) ਸੁਖ ਨਾਲ ਲੰਘਦਾ ਹੈ। (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ (ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਆਪਾ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ। (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਬਹਿਤ ਨਿਰਮਲ (ਪਵਿਤ੍ਰ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ! (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਆਨੰਦ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੱਸਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ)। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਜਾਗਦਾ ਰਹੁ[3], (ਭਾਵ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਗਾਫਲ ਨਾ ਹੋ; ਕਿਉਂਕਿ) ਪੂਰੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੬॥

---

੧. 'ਬਸਹਿ' ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਬਸਹਿੰ' ਹੈ ਤੇ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੈ, ਅਤੇ 'ਜੀ' ਪਦ ਅਦਬ ਵਾਸਤੇ ਪਿਆ ਹੈ। ਰਸਨਾਂ ਤੇ ਵਸਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੨. ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨ॥ ਪੰਚੇ ਪਾਵਹਿ ਦਰਗਹਿ ਮਾਨੁ॥ [ਜਪੁਜੀ-੧੬]

੩. (ਅ) ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਓਹ ਜਾਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸਿਮਰਨ ਦੁਰਲਭ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਕਬਹੁ ਨ ਝੂਰੇ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਬਾਨੀ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਨੀ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਨਿਹਚਲ ਆਸਨੁ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸਨੁ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਅਨਹਦ ਝੁਨਕਾਰ॥ ਸੁਖੁ ਪ੍ਰਭ ਸਿਮਰਨ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰ॥ ਸਿਮਰਹਿ ਸੇ ਜਨ ਜਿਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਮਇਆ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਜਨ ਸਰਨੀ ਪਇਆ॥੭॥

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ) ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਝੂਰਦਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ (ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ) ਬਾਣੀ ਹਰਿਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ (ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ[੧])। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ (ਬ੍ਰਿਤੀ) ਸਹਜ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ[੨]। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ ਦ੍ਰਿੜ ਆਸਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਕਮਲ ਖੇੜੇ (ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਲਟਾ ਮਨ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਕੇ ਖਿੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਅਨਹਦ ਦੀ ਝੁਨਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ[੩]। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਦੇ ਸੁਖ ਦਾ ਨਾ ਅੰਤ ਹੈ ਨਾ ਪਾਰ। (ਪਰ) ਸਿਮਰਦੇ ਓਹ ਪੁਰਖ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੭॥

ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿ ਭਗਤ ਪ੍ਰਗਟਾਏ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨਿ ਲਗਿ ਬੇਦ ਉਪਾਏ॥ਹਰਿ ਸਿਮਰਨਿ ਭਏ ਸਿਧ ਜਤੀ ਦਾਤੇ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨਿ ਨੀਚ ਚਹੁਕੁੰਟ ਜਾਤੇ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨਿ ਧਾਰੀ ਸਭ ਧਰਨਾ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਹਰਿ ਕਾਰਨ ਕਰਨਾ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨਿ ਕੀਓ ਸਗਲ ਅਕਾਰਾ॥ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਮਹਿ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਇਆ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ

ਹਰਿ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ (ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਭਗਤੀ (ਹੋਕੇ) ਪ੍ਰਗਟੇ[੪]। ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ (ਰਿਖੀ ਏਸ ਜੋਗ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ) ਵੇਦ ਰਚੇ[੫]। ਹਰਿ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ (ਸਿਮਰਨੇ ਵਾਲੇ) ਸਿੱਧ ਜਤੀ ਤੇ ਦਾਤੇ ਹੋ ਗਏ। ਹਰਿ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ ਨੀਚ (ਲੋਕ ਵੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ,) ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ। ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ[੬]। ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ (ਉਸ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਜੋ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਭੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਹਰਿ ਦੇ ਸਿਮਰਨਿ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਆਪ ਨਿਰੰਕਾਰ (ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ[੭]। ਜਿਸਨੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਹ ਗਲ) ਆਪ ਬੁਝਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ (ਹੋਕੇ) ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ[੮]॥੮॥੧॥

੧. ਭਾਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ। ੨. ਅਥਵਾ ਓਹ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਚਉਥੇ ਪਦ ਮਹਿ ਸਹਜੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਲੈ ਪਾਇ॥ [ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੩, ਅਸਟ:-੨੩]

੩. ਭਾਵ ਅਨਹਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ, ਹੋਰ ਨਹੀਂ।

੪. (ਅ) ਹਰਿ ਦਾ ਸਿਮਰਨ (ਲੋਕੀ) ਕਰਨ (ਇਸ ਲਈ) ਭਗਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ।

੫. (ਅ) ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ (ਲੋਕੀ ਲਗ ਪੈਣ ਇਸ ਲਈ) ਵੇਦ ਰਚੇ ਗਏ।

੬. ਅਥਵਾ ਹਰੀ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਧਰਤੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਐਉਂ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਸਾਈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਯਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ।

੭. ਸਿਮਰਨ ਸਾਧਨ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੮. ਅਥਵਾ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਣਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਇਕੋ ਗੱਲ ਹੈ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਸਲੋਕੁ [ਸੰਸ:, ਸ਼ਲੋਕ:] ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸ਼ਲੋਕ ਇਕ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ (ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ ਬੀ) ਏਸ ਦੇ ਕਈ ਵਜ਼ਨ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਈ ਦੇਖੋ 'ਬਾਣੀ ਬਿਉਰਾ' ਕ੍ਰਿਤ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਡਾਕਟਰ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਗੁਰਏ-[ਸੰਸ:, ਗੁਰੁ:+ਏ=ਗੁਰਵੇ (ਚੌਥੀ ਵਿਭਕਤੀ) ਗੁਰੂ ਤਾਈਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਮਾਸ ਕਰਨ ਵੇਲੇ, ਵਿਭਗਤੀ ਲਗਣ ਵੇਲੇ ਕਈ ਵੇਰ ਪਦ ਦਾ ਔਕੁੜ ਲੋਪ ਹੋਇਆ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ- 'ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਖਵਾਰੇ'। ਇਥੇ 'ਕਾ' ਲਾਉਣ ਵੇਲੇ 'ਗੁਰੁ' ਦੇ ਔਕੁੜ ਨੂੰ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ 'ਗੁਰੂ ਪਦ ਨੂੰ 'ਏ' ਚੌਥੀ ਵਿਭਕਤੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾਉਣ ਲਗਿਆਂ ਗੁਰੁ ਦੇ ਔਕੜ ਨੂੰ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਰੂਪ 'ਗੁਰਵੇ' ਜੋ '_+ੇ' (ਔਕੜ ਤੇ ਲਾਂ) ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ, ਪਰ ਅਪਣੇ ਸੰਕੇਤ ਦਾ ਸਰੂਪ 'ਗੁਰਏ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

ਅਸਟਪਦੀ-[ਸੰਸ:, ਅਸ਼੍ਟਪਦੀ] ਅਠਾਂ ਪਦਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਦਾ ਨਾਮ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਹੈ। ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਕਈ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਵਜ਼ਨ ਇਕੋ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ ਆਈ ਅਸਟਪਦੀ ਦੇ ਪਦਿਆਂ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ੧੫, ੧੬ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਹੈ।

ਸਿਮਰਉ-[ਸੰਸ: ਧਾਤੂ ਸਿਮ੍ਰ=ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਸਿਮਰਨਾ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਪੰਜਾਬੀ=ਸਿਮਰਨਾ, ਯਾਦ ਕਰਨਾ] ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ, ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਬਿਸੁੰਭਰ-[ਸੰਸ: ਵਿਸ਼੍ਵੰਭਰ:] ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

ਕਲਿ ਕਲੇਸ-[ਸੰਸ:, ਕਲਿ:=ਕਲਿਯੁਗ, ਕਲਹ, ਪਾਪ], [ਸੰਸ:, ਕਲੇਸ਼:=ਦੁਖ, ਪੀੜਾ, ਝਗੜੇ] ਕਲਿਯੁਗ ਦੇ ਦੁਖ, ਕਲਿਯੁਗ ਦੇ ਦੁਖਦਾਈ ਪਾਪ।

ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਹਿਲੂ (ਯੋਗ) ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਪੰਜ ਹਨ:-

ਅਵਿਦਯਾ (ਅਗਯਾਨ)। ਅਸਿਮ੍ਤਾ (=ਆਤਮਾ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਅਭੇਦ ਜਾਣਨਾ, ਅਥਵਾ ਦ੍ਰਿਕ੍ ਤੇ ਦਰ੍ਸ਼ਨ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜਾਣਨਾ)। ਰਾਗ (=ਮੋਹ)। ਦ੍ਵੈਖ (=ਵੈਰ)। ਅਭਿਨਿਵੇਸ਼ (=ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ)। ਸ਼ਰੀਰ ਧਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਕਲੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੋਧੀਆਂ ਨੇ ਕਲੇਸ਼ ੧੦ ਮੰਨੇ ਹਨ।

ਅਗਨਤ-[ਸੰਸ:, ਗਣਿਤੰ=ਹਿਸਾਬ] ਅਗਨਤ=ਬੇ ਹਿਸਾਬ।

ਬੇਦ-[ਸੰਸ:, ਵੇਦ:] ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦੇ ਚਾਰ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ। ਪਹਿਲੇ ਲੋਕ ਜਦ 'ਵੇਦ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਪਨਿਖ਼ਦ ਸਮੇਤ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਵੇਦ ਉਪਨਿਖ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਮੁਖ ਨਾਮ ॐ 'ਓਂ' ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਡਿਤ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਪੁਰਾਨ-[ਸੰਸ:, ਪੁਰਾਣੰ=ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ੧੮ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ] ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਓਂ' ਤੋਂ ਛੁਟ 'ਰਾਮ' ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਬੀ ਹੈ।

ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ-[ਸੰਸ:, ਸਿਮ੍ਰਤਿ:] ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਜੋ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਰਚੇ ਗਏ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੇਦ (ਸੰਹਿਤਾ), ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਉਪਨਿਖਦ ਏਹ ਸ਼੍ਰੁਤੀ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। [ਸ਼੍ਰਤਿ:=ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਰਿਖੀਆਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆਂ।] ਛੇ ਵੇਦਾਂਗ, ਗ੍ਰਹਜ ਆਦਿ, ਮਨੁ, ਯਾਗਵਲਕ ਆਦਿ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ਰਾਮਾਯਣ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਤੇ ਨੀਤਿ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਗ੍ਰੰਥ ਭੀ ਸਿੰਮਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਓਂ' 'ਰਾਮ' ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮ ਹਨ।

ਸੁਧਾਖਰ੍-[ਸੰਸ:, ਸ਼ੁਦਧ+ਅਕ੍ਸ਼ਰੰ]=ਜੋ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ ਅਰ ਨਾ ਖਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਵਿੱਤ੍ਰ

ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)।

੨. [ਸੰਸ:, ਸ਼ੁਦ੍ਧ+ਅਕ੍ਸ਼ਰੰ] ਸ਼ੁੱਧ ਅਖਰ ਯਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅੱਖਰ। 'ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਖਰਾਂ' ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲੇਖ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪੁਸਤਕ। ਏਥੇ ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ 'ਸੁਧਾਖ੍ਰ' ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਸੁਧਾਖਰ' ਪਦ ਏਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਓਥੇ ਰੂਪ ਹੈ 'ਏਕ ਸੁਧਾਖਰੁ'। ਓਥੇ ਸੁਧਾਖਰੁ ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਓ' ਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ:- 'ਬੂਝੈ ਨਾਹੀ ਏਕੁ ਸੁਧਾਖਰੁ॥' [ਗਉੜੀ ਮ: ੫-੧੬੪]

ਕੀਨੇ-ਕੀਤੇ ਹਨ। ਬਹੁ ਬਚਨ ਹੈ। ਇਹ ਪਦ ਦੇਹੁਲੀ ਦੀਪਕ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਦਹਿਲੀਜ ਦੇ ਦੀਵੇ ਵਾਂਗ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਚਾਨਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਦੁਵੱਲੀ ਅਰਥ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। 'ਕੀਨੇ' ਪਦ ਦੁਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਵੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿਮਰਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ (ਰਚੇ) ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਰਾਮ' ਤੇ 'ਓ' (ਇਹ ਦੋ) ਨਾਮ ਕੀਤੇ=ਸਿਮਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਿਛੇ ਵਿਸ਼ਯ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਕੀਤੇ' ਦਾ ਮਤਲਬ ਏਥੇ 'ਸਿਮਰਨ ਕੀਤੇ' ਲਗਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਮੂਲ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਯਥਾ:-

ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ॥ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਬਖਾਣੀ॥

[ਗਉ: ਮਹਲਾ ੫ ਸੁਖਮਨੀ, ੨੪-੭

ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਹਨ-ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦਾ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਸੋਧਿਆ, (ਤਦ) ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਇਕ (ਸਾਰ ਰੂਪ) ਅੱਖਰ ਹੀ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤਾ। ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ ਲੱਭਾ। 'ਆਖਰ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਅੰਤ' ਨੂੰ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਆਖ੍ਰ-[ਸੰਸ:, ਏਕਾਕ੍ਸ਼ਰੰ]=ਓ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਾਹਿਤਯ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ 'ਏਕਾਕਸ਼ਰ' ਅਕਸਰ 'ਓ' ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ।

੨-ਇਕ ਜੋ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। [ਏਕ+ਅਕ੍ਸ਼ਰੰ]।

(ੳ) ਪਰਮਾਤਮਾ।   (ਅ) ਉਸ ਦਾ ਲਖਾਯਕ 'ਓ'।

ਕਾਂਖੀ-[ਸੰਸ:, ਕਾਂਕ੍ਸ਼ਿਨ੍] ਚਾਹ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰੇਮੀ। ਇੱਛਕ।

ਸੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਉਹ ਸੁਖ ਜੋ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਨਾ ਮਰੇ, ਅਮਰ ਸੁਖ, ਸਦਾ ਦਾ ਸੁਖ। 'ਸੁਖਮਨੀ ਸੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ' ਵਿਚ ਸ਼ਲੇਖ ਅਰਥ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਹੈ:-

ਇਸ ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਅਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦਾਤੇ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਰਹਾਉ-ਦੇਖੋ ਪਹਿਲੀ ਸੰਥਯਾ ਪੋਥੀ ਦਾ ਪੰਨਾ ੧੮੧।

ਕਾਲੁ ਪਰਹਰੈ-ਕਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਾਲ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਕਾਲ ਚੱਕ੍ਰ ਵਿਚ ਪੈਣੋਂ ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ-[ਸੰਸ:, ਸਰ੍ਵ=ਸਾਰੀਆਂ, ਸਮੂਹ। ਸੰਸ:, ਨਿਧਾਨੰ=ਨਿੱਧੀਆਂ] ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਧੀਆਂ, ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਸਾਰੇ ਸੁਖ।

(ਅ) [ਸੰਸ:, ਨਿਧਿ:=ਖਜ਼ਾਨਾ, ਭੰਡਾਰ] ਸਾਰੇ ਭੰਡਾਰ, ਸਾਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ।

ਉਧਰੇ-[ਸੰਸ:, ਉਦ੍ਧਰਣਮ੍=ਉਧਰਨਾ=ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਤਰ ਜਾਣਾ, ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ, ਬਚ ਜਾਣਾ] ਤਰ ਗਏ ਹਨ।

ਮੂਚਾ-[ਸਿੰਧੀ, ਮੁਚ=ਢੇਰ। ਪੰਜਾਬੀ, ਮੂਚਾ=ਬਹੁਤ ਉਚਾ, ਵਡਾ, ਬਹੁਤੇ] ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ।

ਪਰਉਪਕਾਰੀ-ਸੰਸ:, ਪਰੋਪਕਾਰਿਨ੍ ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਨੇਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ('ਸਿਮਰਹਿ' ਪਦ ਬਹੁ ਵਚਨ ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ)।

ਨਿਹਚਲ ਆਸਨੁ-[ਸੰਸ:, ਨਿਸ਼ਚਲ=ਸਿਥਰ, ਅਟਲ, ਜੋ ਕਦੀ ਨਾ ਹਿੱਲੇ+ਆਸਨਮ=ਬੈਠ ਜਾਣਾ, ਬੈਠਕ। ਖ਼ਾਸ ਆਸਨ] ਅਡੋਲ ਆਸਣ। ਅਹਿੱਲ ਆਸਣ। ਜੋਗੀ ਸਰੀਰ ਅਡੋਲ ਕਰਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੮੪ ਆਸਣ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਆਸਣ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਅਸਲੀ ਭਾਵ ਹੈ।

ਧਰਨਾ-[ਸੰਸ:, ਧਰਣਿ:=ਧਰਤੀ] ਧਰਤੀ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ।

ਕਾਰਨ ਕਰਨਾ-[ਸੰਸ:, ਕਾਰਣਮ੍+ਕਰਣਮ੍] ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਮੂਲ ਕਾਰਣ।

[ਅਸਟਪਦੀ-ਦੂਜੀ]

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣ ਦਾ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਦੀਨ ਦਰਦ ਦੁਖ ਭੰਜਨਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ॥ ਸਰਣਿ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਆਇਓ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਸਾਥ॥੧॥

ਹੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਪੀੜਾ ਤੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਭੰਨਣੇ ਵਾਲੇ! ਹੇ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ (ਪੂਰਨ!) ਹੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ! ਹੇ ਪ੍ਰਭੋ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਣ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਲ (ਸਦਾ ਰਹੋ)[1]॥੧॥

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਤਾਸੀਰ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਤੀਸਰੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਧਾਰਨੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ੫, ੬, ੭ ਵਿਚ ਨਾਮ ਧਾਰਣ ਕਰਨੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਠਵੇਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਜਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਮੀਤ ਨ ਭਾਈ॥ ਮਨ ਊਹਾ ਨਾਮੁ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ॥ ਜਹ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਦੂਤ ਜਮ ਦਲੈ॥ ਤਹ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਚਲੈ॥ ਜਹ ਮੁਸਕਲ ਹੋਵੈ ਅਤਿ ਭਾਰੀ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਉਧਾਰੀ॥ ਅਨਿਕ ਪੁਨਹ ਚਰਨ ਕਰਤ ਨਹੀ ਤਰੈ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਕੋਟਿ ਪਾਪ ਪਰਹਰੈ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਮਨ ਮੇਰੇ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਵਹੁ ਸੂਖ ਘਨੇਰੇ॥੧॥

ਜਿਥੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਪੁਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਤੇ ਭਰਾ (ਤੇਰੇ ਨਾਲ) ਨਹੀਂ (ਹੋਣਗੇ), ਹੇ ਮਨ! ਓਥੇ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਸੰਗ (=ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਤੇਰਾ) ਸਹਾਈ (ਹੋਵੇਗਾ)। ਜਿਥੇ ਮਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਜਮ ਦੇ ਦੂਤ ਚਲ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ[2], ਓਥੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲੇਗਾ। ਜਿਥੇ ਡਾਢੀ ਭਾਰੀ ਉਖਿਆਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਪਲ ਵਿਚ ਉਧਾਰ ਕਰੇਗਾ (ਭਾਵ ਉਸ ਉਖਿਆਈ ਤੋਂ ਕੱਢ ਲਵੇਗਾ)। ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਾਸ਼ਚਿਤ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਤੇ (ਜੀਵ) ਨਹੀਂ ਤਰ ਸਕਦਾ, (ਪਰੰਤੂ), ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ)। ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ (ਤਾਂ) ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ, (ਆਖਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੧॥

ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਰਾਜਾ ਦੁਖੀਆ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਹੋਇ ਸੁਖੀਆ॥ ਲਾਖ ਕਰੋਰੀ ਬੰਧੁ ਨ

ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਦੁਖੀਆ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ (ਉਹ ਬੀ) ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ (ਮਾਯਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲੈਣ) ਨਾਲ

੧. ਭਾਵ ਐਉਂ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ-ਮੈਂ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ) ਗੁਰੂ (ਨਾਨਕ =) ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ। ੨. ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਐਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਮਹਾਂ ਭਯਾਨਕ ਜਮਦੂਤਾਂ ਦਾ ਦਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਰੈ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਨਿਸਤਰੈ॥ ਅਨਿਕ ਮਾਇਆ ਰੰਗ ਤਿਖ ਨ ਬੁਝਾਵੈ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਆਘਾਵੈ॥ ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਇਹੁ ਜਾਤ ਇਕੇਲਾ॥ ਤਹ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸੰਗਿ ਹੋਤ ਸੁਹੇਲਾ॥ ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਮਨ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਮ ਗਤਿ ਪਾਈਐ॥੨॥

(ਬੀ ਉਸਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਨਦੀ ਨੂੰ) ਬੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ[1], (ਪਰ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ (ਉਹ ਇਸ ਨਦੀ ਨੂੰ) ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਰਾਜ ਦਾ ਬਲ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨਾਲ) ਮਾਯਾ ਦੇ ਅਨੇਕ ਰੰਗ (ਅਨੰਦ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਮਾਯਾ ਦੀ) ਤ੍ਰੇਹ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਝਾਉਂਦੇ (ਸਗੋਂ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਨਾਲ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ) ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[2]। (ਏਥੇ ਨਾਮ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੇ) ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਇਸ (ਜੀਵ) ਨੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ (ਇਸ ਦੇ) ਨਾਲ ਸਾਥੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੇ ਮਨ! ਐਸਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਧਿਆਈਏ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਕੇ ਪਰਮਗਤੀ (ਮੁਕਤੀ) ਪਾ ਲਈਦੀ ਹੈ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੨॥

ਛੂਟਤ ਨਹੀ ਕੋਟਿ ਲਖ ਬਾਹੀ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਤਹ ਪਾਰਿ ਪਰਾਹੀ॥ ਅਨਿਕ ਬਿਘਨ ਜਹਆਇ ਸੰਘਾਰੈ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਤਤਕਾਲ ਉਧਾਰੈ॥ ਅਨਿਕ ਜੋਨਿ ਜਨਮੈ ਮਰਿ ਜਾਮ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਪਾਵੈ ਬਿਸ੍ਰਾਮ॥ ਹਉ ਮੈਲਾ ਮਲੁ ਕਬਹੁ ਨ ਧੋਵੈ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਕੋਟਿ ਪਾਪ ਖੋਵੈ॥ ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਮਨ ਰੰਗਿ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਈਐ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ॥੩॥

(ਜਿਥੇ ਜੀਵ) ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੀ ਛੁਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਓਥੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਅਨੇਕ ਬਿਘਨ ਆ ਕੇ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸੇ ਵੇਲੇ (ਓਥੇ) ਉਧਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਪਾਪੀ ਜੀਵ) ਅਨੇਕ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ (ਪਿਆ) ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ (ਤੇ ਫੇਰ) ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਤੇ ਵਿਸ਼੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਉਮੈ (ਕਰਕੇ ਜੀਵ) ਮੈਲਾ ਹੈ, (ਇਸ) ਮੈਲ (ਨੂੰ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਧੋ ਸਕਦਾ (ਪਰ) ਹਰੀ ਨਾਮ ਕਰੋੜਾਂ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਮਨ! ਐਸਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਪ (ਜੋ ਨਾਮ ਕਿ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਪਾਈਦਾ ਹੈ (ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੩॥

---

੧. ਪੁਰਾਤਨ ਅਰਥ ਬੀ ਇਹੋ ਹੈ: 'ਜਿਸ ਲਾਖੋਂ ਕ੍ਰੋੜੋਂ ਮਾਯਾ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਨੇ ਸੇ ਬੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਨਦੀ ਕਾ ਬੰਧ ਨਹੀਂ ਪੜਤਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਰੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।' [ਟੀ : ਫ : ਕੋ.]। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:-'ਲਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਏ ਹੋਣ ਬੰਧਨ'। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਬੰਧਨ' ਪਦ ਜਦ ਬੰਨ੍ਹਣਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਕਸਰ 'ਧ' ਨੂੰ ਔਂਕੁੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਜੈਸੇ ਕਿ ਟੂਟੇ ਬੰਧਨ ਜਾਸੁ ਕੇ ਹੋਆ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ॥ [ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ੧੦] ਪਰ 'ਬੰਧੁ' ਪਦ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ, ਯਥਾ-'ਬੰਧੁ ਤੁਟਾ ਬੇੜੀ ਨਹੀਂ' [ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਮ: ੧-੨੧।] (ੲ) ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਹੈਨ:-ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ (ਜਤਨਾਂ) ਨਾਲ ਪਾਪ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਪਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਤੀਜੀ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੋ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਵਿਚ ਬੀ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਕਰੋਰ ਨੂੰ ਬਿਹਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ 'ਨਾਲ' ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਲਗਦਾ ਹੈ-ਬੰਧੁ=ਬੰਧਨ। ਯਥਾ-'ਬੰਧੁ ਪਾਇਆ ਮੇਰੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਪੂਰੇ' [ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫-੪੪]। (ਸ) ਨਪਰੈ=ਨਪੜੈ, [ਨਪੜਨਾ=ਨੱਪ ਲੈਣਾ ਤੋਂ]। ਕਿਉਂਕਿ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਹੈ ਪਦ ਨਿਸਤਰੈ, ਸੋ ਪਹਿਲੀ ਵਿਚ ਦੱਬੇ ਜਾਣੇ ਦਾ ਭਾਵ ਅਕਾਂਖਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 'ਲਾਖ ਕਰੋਰੀ ਬੰਧੁ ਨਪਰੈ' ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਵ ਹੈ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ (ਰੁਪੱਯਾਂ) ਦੇ ਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਣ ਹੀ ਨਪੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਨੱਪੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਰਦਾ ਹੈ। [ਨਿਸਤਾਰਨਾ=ਪਾਣੀ ਦੀ ਦੱਬ ਹੇਠੋਂ ਕੱਢਣਾ, ਤਾਰਨਾ, ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇਣਾ, ਮੁਕਤ ਕਰਨਾ]।

੨. ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇ ਭਾਵ ਲਈ ਦੇਖੋ ਇਸ ਅਸਟਪਦੀ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤ ਵਿਚ ਪਦ 'ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭੁਗਤਿ'।

ਜਿਹ ਮਾਰਗ ਕੇ ਗਨੇ ਜਾਹਿ ਨ ਕੋਸਾ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਊਹਾ ਸੰਗਿ ਤੋਸਾ॥ ਜਿਹ ਪੈਡੈ ਮਹਾ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰਾ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਸੰਗਿ ਉਜੀਆਰਾ॥ ਜਹਾ ਪੰਥਿ ਤੇਰਾ ਕੋ ਨ ਸਿਞਾਨੂ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਤਹ ਨਾਲਿ ਪਛਾਨੂ॥ ਜਹ ਮਹਾ ਭਇਆਨ ਤਪਤਿ ਬਹੁ ਘਾਮ॥ ਤਹ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੀ ਤੁਮ ਊਪਰਿ ਛਾਮ॥ ਜਹਾ ਤ੍ਰਿਖਾ ਮਨ ਤੁਝੁ ਆਕਰਖੈ॥ ਤਹ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਰਖੈ॥੪॥

ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਦੇ ਕੋਹ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ (ਭਾਵ ਜੋ ਪੈਂਡਾ ਬਹੁਤਾ ਲੰਮਾ ਹੈ), ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਓਥੇ (ਤੇਰੇ) ਨਾਲ ਤੋਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਪੈਂਡੇ (ਵਿਚ) ਬੜਾ ਹਨੇਰਾ ਤੇ ਗੁਬਾਰ (ਹੈ), ਓਥੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ (ਤੇਰੇ) ਨਾਲ ਚਾਨਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਜਾਣੂੰ ਨਹੀਂ (ਹੋਵੇਗਾ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਓਥੇ (ਤੇਰੇ) ਨਾਲ (ਤੇਰਾ) ਸਿਆਣੂੰ (ਹੋਵੇਗਾ)। ਜਿੱਥੇ ਮਹਾਂ ਭਜਾਨਕ (ਘਾਮ=) ਧੁੱਪ ਤੇ ਬਹੁਤੀ ਤਪਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਓਥੇ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਛਾਂ (ਹੋਵੇਗੀ)। ਜਿੱਥੇ ਹੇ ਮਨ! ਤੇਹ ਤੈਨੂੰ ਸਤਾਵੇਗੀ, ਓਥੇ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਹਰਿ ਹਰਿ (ਨਾਮ) ਦਾ (ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੱਸੇਗਾ[1]॥੪॥

ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬਰਤਨਿ ਨਾਮੁ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਦਾਸ ਕੀ ਓਟ॥ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਉਧਰੇ ਜਨ ਕੋਟਿ॥ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਰਤ ਸੰਤ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਉਖਧੁ ਸਾਧ ਕਮਾਤਿ॥ ਹਰਿ ਜਨ ਕੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਜਨ ਕੀਨੋ ਦਾਨ॥ ਮਨ ਤਨ ਰੰਗਿ ਰਤੇ ਰੰਗ ਏਕੈ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੈ ਬਿਰਤਿ ਬਿਬੇਕੈ॥੫॥

[ਨਾਮ ਧਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤਿ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ]। (ਬਾਹਰ ਬੀ) ਭਗਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ (ਨਿਤ) ਬਿਵਹਾਰ ਨਾਮ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਅੰਦਰ ਬੀ) ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ (ਨਾਮ ਦਾ) ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਹਰ ਸਮੇਂ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ (ਹੀ) ਦਾਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਇਕ ਨਹੀਂ) ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਕਰੋੜਾਂ ਜਨ ਉਧਰੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਲਈ ਬੀ) ਸਾਧੂ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਵਾਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। (ਪਦਾਰਥ ਲਈ ਬੀ) ਹਰਿ ਜਨਾਂ ਦੇ (ਪਾਸ) ਹਰਿ ਨਾਮ ਹੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ, (ਇਹ) ਦਾਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੇ (ਆਪ) ਦਾਸਾਂ ਪਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਓਹ ਭਗਤ ਤੇ ਸੰਤ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਇਕੋ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ ਹਨ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਜਨਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਵੇਕ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ[2]॥੫॥

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਨ ਕਉ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ॥ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਜਨ ਕਉ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭੁਗਤਿ॥ ਹਰਿ

ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਹਰੀ ਦੇ) ਦਾਸ ਲਈ (ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ) ਮੁਕਤੀ (ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ) ਜੁੜ ਜਾਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਜਨ ਨੂੰ ਭੋਗ (ਦਾ ਸੁਆਦ ਤੇ) ਤ੍ਰਿਪਤੀ (ਦਾ ਆਨੰਦ) ਹੈ। ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਦਾਸ ਦਾ ਰੂਪ

---

੧. ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੀ ਪਾਪੀ ਜੀਵ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਾਰੂ ਵਰਣਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੨. ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਹਰਲੇ ਰੰਗ (ਭੇਖ) ਧਾਰਨ ਨੂੰ ਸੰਤਤਾਈ ਤੇ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਰਹੇ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ: ਹੇ ਭਗਤੋ ਤੇ ਸੰਤੋ! ਜੋ ਤੰਜਾਗ ਵੈਰਾਗ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਾਕੇ ਬਾਹਰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਹੋ ਅੰਦਰ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਜੋ ਵਿਵੇਕ ਕਿ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ਉਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਅਪਣੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹਰੀ ਦੇ ਜਨ ਹੋ। ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ-'ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਨ ਕਾ ਰੂਪ ਰੰਗੁ॥' ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਇਉਂ ਹੈ-(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਇਕ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਵੇਕ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਨ ਕਾ ਰੂਪ ਰੰਗੁ॥

ਤੇ ਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਨਾਮ ਹੀ ਉਸਦਾ ਭੇਖ ਹੈ, ਹੋਰ ਭੇਖ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ। ਐਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ-ਨਾਮ ਨਾਲ ਆਤਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਹਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਸਦਾ ਭੋਗ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਇਹੋ ਆਤਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਘਨ ਵੀ ਘੇਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਰੀ ਜਨ

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਕਬ ਪਰੈ ਨ ਭੰਗੁ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਨ ਕੀ ਵਡਿਆਈ॥ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ਜਨ ਸੋਭਾ ਪਾਈ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਨ ਕਉ ਭੋਗੁ ਜੋਗ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ਬਿਓਗੁ॥ ਜਨੁ ਰਾਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮ ਕੀ ਸੇਵਾ॥ ਨਾਨਕ ਪੂਜੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੇਵਾ॥੬॥

ਨੂੰ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਕਦੀ ਭੰਗ (ਵਿਘਨ) ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ[੧]। ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਨ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦਾਸ ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਨ ਨੂੰ ਭੋਗ (ਬੀ ਹੈ ਤੇ) ਜੋਗ (ਬੀ) ਹੈ[੨]। ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ (ਕੁਛ=) ਥੋੜਾ ਬੀ (ਸਾਈਂ ਨਾਲ) ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਜਨ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ (ਨਿੱਤ) ਰਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਜੋ ਨਾਮ ਦੀ ਸੇਵਾ=ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਓਹ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਸਾਖਜਾਤ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੂਜ ਰਿਹਾ ਹੈ[੩]॥੬॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨ ਕੈ ਮਾਲੁ ਖਜੀਨਾ॥ ਹਰਿ ਧਨੁ ਜਨ ਕਉ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭਿ ਦੀਨਾ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨ ਕੈ ਓਟ ਸਤਾਣੀ॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਤਾਪਿ ਜਨ ਅਵਰ ਨ ਜਾਣੀ॥ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਜਨ ਹਰਿ ਰਸਿ ਰਾਤੇ॥ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ ਨਾਮ ਰਸ ਮਾਤੇ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਜਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੈ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਭਗਤੁ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀ ਛਪੈ॥ ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਬਹੁ ਕਰੇ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਸੰਗਿ ਕੇਤੇ ਤਰੇ॥੭॥

ਜਨਾਂ ਦੇ (ਪਾਸ) ਹਰੀ (ਦਾ ਨਾਮ) ਮਾਲ (ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ[੪]। (ਇਹ) ਹਰਿ ਧਨ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਹਰਿ ਦੇ) ਜਨਾਂ ਦੀ ਬਲ ਵਾਲੀ ਓਟ (ਇਹੋ) ਹਰਿ ਹਰਿ (ਨਾਮ) ਹੈ। ਹਰਿ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਜਨਾਂ ਨੇ ਹੋਰ (ਕਿਸੇ) ਦੀ (ਓਟ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਸਤਾਣੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ (ਭਾਵ ਓਟ ਤਕਾਈ ਨਹੀਂ)। ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ (ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜਨ ਹਰਿ ਰਸ ਵਿਚ ਰਚੇ (ਹੋਏ ਹਨ), (ਇਉਂ ਓਹ) ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਇਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ ਹੈ। (ਸੋ ਇੱਕੁਰ ਜੋ) ਜਨ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਹਰੀ ਦਾ ਭਗਤ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ) ਲੁਕਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਹਾਂ, ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਗੋਂ ਐਸੇ) ਜਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਕਿੰਨੇ (ਹੋਰ ਬੀ) ਤਰ ਗਏ ਹਨ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੭॥

---

੧. ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਬਰਾਬਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ-ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਰਗ ਵਿਘਨ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬੀ ਮੰਨੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ੧-੨੯:-'ਉਸ (ਨਾਮ ਜਪ ਤੋਂ) ਅਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਘਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।' ਤਤ: ਪ੍ਰਤਜਕ੍ ਚੇਤਨਾ ਧਿਗਮੋ ਅਪਜਨ੍ ਭਰਾਯਾ ਭਾਵਸ਼੍ਚ।੧।੨੯ ਏਹ ਭਾਵ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀ ਨਾਮ ਵਿਘਨ ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਹੈ।

੨. ਜੋਗੀ ਜੋਗ ਕਮਾਕੇ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰੀ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਸਰੀਰਕ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਨਾਮ ਦਾ ਜੋਗ ਭੋਗ ਰੂਪ ਬੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਰਗ 'ਰਸ ਵੈਰਾਗ' ਮਾਰਗ ਹੈ।

੩. ਅਥਵਾ-(ਉਸ ਨੂੰ) ਪੂਜਦੇ ਹਨ ਦੇਵਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵਰਗੇ।

੪. (ਅ) 'ਹਰਿ ਹਰਿ' (ਨਾਮ) ਜਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਮਾਲ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ।

ਪਾਰਜਾਤੁ ਇਹੁ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ॥
ਕਾਮਧੇਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਮ॥
ਸਭ ਤੇ ਊਤਮ ਹਰਿ ਕੀ ਕਥਾ॥

ਨਾਮੁ ਸੁਨਤ ਦਰਦ ਦੁਖ ਲਥਾ॥
ਨਾਮ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਸੰਤ ਰਿਦ ਵਸੈ॥
ਸੰਤ ਪ੍ਰਤਾਪਿ ਦੁਰਤੁ ਸਭੁ ਨਸੈ॥
ਸੰਤ ਕਾ ਸੰਗੁ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਈਐ॥
ਸੰਤ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ॥
ਨਾਮ ਤੁਲਿ ਕਛੁ ਅਵਰੁ ਨ ਹੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਪਾਵੈ ਜਨੁ ਕੋਇ॥੮॥੨॥

ਇਹ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ (ਹੀ ਅਸਲ) ਪਾਰਜਾਤ ਹੈ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਉਣਾ (ਹੀ ਅਸਲ) ਕਾਮਧੇਨੁ ਹੈ, (ਪਾਰਜਾਤ ਕਾਮਧੇਨ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਕਥਾਂ ਨਾਲੋਂ) ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ) ਨਾਮ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਸ੍ਰਵਣ ਨਾਲ ਸਭ) ਦੁਖ ਪੀੜ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਕ) ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ। (ਐਸੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੋ, ਕਿਉਂਕਿ) ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ (ਕੁੱਲ) ਪਾਪ ਨੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਪਾਈਦਾ ਹੈ। (ਜਦੋਂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਧਿਆਈਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੈ*। (ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ) ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ (ਵਿਰਲਾ) ਜਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੋ ਤੇ-ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲਓ)॥੮॥੨॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਘਟਿ ਘਟਿ-[ਹਿੰਦੀ, ਘਟ=ਦੇਹ, ਸ਼ਰੀਰ, ਹਿਰਦਾ।] ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ (ਜੀਵਾਂ) ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ।

ਨਾਥ ਅਨਾਥ-[ਸੰਸ: ਨਾਥ:=ਮਾਲਕ, ਰਖਜਕ, ਪ੍ਰਭੂ। ਅਨਾਥ:=ਯਤੀਮ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਬੇਸਹਾਰਾ] ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ ਭਾਵ ਬੇਸਹਾਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰੱਖਜਕ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ।

ਪੁਨਹਚਰਨ-ਉਹ ਕਰਮ ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਫੇਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਦੇਖੋ 'ਪੁਨਹ-ਚਰਨਾ' ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਪਉੜੀ ੨੦ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤ, ਪਿੱਛੇ ਪੰਨਾ ੧੬੧੮ ਪਰ।

ਬਾਹੀ-[ਸੰਸ:, ਬਾਹੁ: ਬਾਂਹ] ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ। ੨. ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਬਾਹਾਂ, ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸੱਜਣ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਮਦਦ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵੇਲੇ।

ਸੰਘਾਰੈ-[ਸੰਸ:, ਸੰਹਾਰ:=ਮਾਰਨਾ] ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਘੇਰਨਾ ਅਰਥ ਬੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਬਿਸ੍ਰਾਮ-[ਸੰਸ:, ਵਿਸ਼੍ਰਾਮ:] ਟਿਕਾਉ। ਪਰਮ ਪਦ ਤੇ ਟਿਕ ਜਾਣਾ।

ਤੋਸਾ-[ਫਾ:, ਤੋਸ਼ਹ=]ਸਫਰ ਵਿਚ ਨਾਲ ਲਈ ਹੋਈ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਸ਼ੈ। ਸ਼ੱਕਰ ਪਾਕੇ ਬਣਾਈ ਯਾ ਇਸ ਵਰਗੀ ਮਠਿਆਈ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੋਸ਼ਹ ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਸਫਰ ਵਿਚ ਨਾਲ ਰਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। (ਅ) ਦਾਨ ਜੋ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। (ੲ) ਕਿਸੇ ਫਕੀਰ ਦੀ ਕਬਰ ਤੇ ਰੱਖੀ ਖੁਰਾਕ ਬਤੌਰ ਭੇਟਾ ਦੇ।

---

*ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਾਮ ਦੇ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਯਥਾ-ਜਪਿ ਜਨ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰੈਣੀ॥ ਸਭ ਤੇ ਊਚ ਨਿਰਮਲ ਇਹ ਕਰਣੀ॥ ਅਗਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਇਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਹੈ।

ਸਿਞਾਨੁ-[ਸੰਸ:, ਸੰਗਜਾਨੰ=ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ] ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਸਿਞਾਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਮਿੱਤ੍ਰ।

ਘਾਮ-[ਸੰਸ:, ਘਰਮ:। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਘਮ=ਧੁੱਪ] ਗਰਮੀ, ਧੁੱਪ, ਪਸੀਨਾ।

ਆਕਰਖੈ-[ਸੰਸ:, ਆਕਰ੍ਖਣਮ੍=ਖਿੱਚ ਮਾਰਨੀ] ਖਿੱਚ ਮਾਰੇ, ਸਤਾਵੇ, ਵਿਆਕੁਲ ਕਰੇ।

ਬਰਤਨਿ-[ਸੰਸ:, ਵਰਤਨੰ=ਵਰਤੋਂ ਵਿਹਾਰ] ਵਰਤੋਂ, ਵਰਤਾਰਾ, ਰੋਜ਼ ਦਾ ਵਿਹਾਰ।

ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ-[ਸੰਸ:, ਮੁਕਿਤ:=ਛੁਟਕਾਰਾ, ਰਿਹਾਈ। ਸੰਸ:, ਯੁਕਤਿ:=ਜੁੜਨਾ, ਮਿਲਾਪ। ਢੰਗ, ਤ੍ਰੀਕਾ] ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ, ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਜੁਗਤੀ।

ਭੁਗਤਿ-[ਸੰਸ:, ਭੁਕਤਿ:] ਭੋਜਨ, ਭੋਗ, ਲੌਕਿਕ ਸੁਖ।

ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਭੁਗਤਿ-[ਸੰਸ:, ਤ੍ਰਿਪਤਿ:] ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਅਤੇ ਭੋਗ ਦਾ ਸੁਆਦ।

ਭਾਵ ਹੈ ਭੋਗਣ ਵਿਚ ਜੋ ਰੁਚੀ ਤੇ ਰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਜੋ (ਰੱਜ) ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਨਾਮ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਰਸ ਸਰੀਰਕ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਚੁਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਲਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲਗਨ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਰੂਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਓਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਆਦਿ ਅਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁਕਦੇ ਹਨ, ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਪਰਮ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੋਰ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਅਚਾਹ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਅ) ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਦਾਨੇ ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ:-ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ-[ਸੰਸ:, ਸ਼ੂਨਜ=ਖਾਲੀ, ਇਕਾਂਤ, ਅਫੁਰ, ਸਮਾਧਿ:=ਧਜਾਨ, ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ।] ਅਫੁਰ ਸਮਾਧੀ, ਇਕਾਂਤ ਸਮਾਧੀ।

ਫੁਰਨੇ ਨੂੰ ਰੋਕਕੇ ਸ਼ੂਨਵਾਦੀ (ਬੋਧੀ ਆਦਿਕ) ਸੁੰਨ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਂਖੀ ਤੇ ਜੋਗੀ ਸ੍ਵੈ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਟਿਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸਾਡੀ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਫੁਰਨੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਨ ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ੂਰ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੋਧੀ ਸ਼ੂਨ ਵਿਚ, ਸਾਂਖੀ ਤੇ ਜੋਗੀ ਸ੍ਵੈ ਵਿਚ ਤੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਾਰਜਾਤੁ-[ਸੰਸ:, ਪਾਰਿਜਾਤ:। ਹਿੰਦੀ, ਪਾਰਿ=ਨਦੀ, ਸਮੁੰਦਰ ਆਦਿ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ। ਜਾਤ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ] ਇਹ ਸੁਰਗ ਦੇ ਪੰਜ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਇਹ (ਬ੍ਰਿਛ) ਤੇ ਕਾਮਧੇਨ (ਗਾਂ) ਦੁਇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਨ ਵੇਲੇ ਨਿਕਲੇ ਸਨ। ਪਾਰਿਜਾਤ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ। 'ਕਾਮਧੇਨ' ਗਊ ਤੋਂ ਜੋ ਮੰਗੋ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੋਕਾਮਨਾ ਪੂਰਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਫਤਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਨਾਮ ਦੀ ਕਥਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਮਨੋ ਕਾਮਨਾ ਤੇ ਮਨੋ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੂਰ ਹੀ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਤੇ ਪੁਚਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਕਾਮਧੇਨ-[ਸੰਸ:, ਕਾਮਧੇਨੁ:] ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੁਰਗ ਦੀ ਇਕ ਗਊ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਜੋ ਮੰਗੋ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਖੋ ਉਪਰ ਪਾਰਜਾਤੁ।

[ਅਸਟਪਦੀ-ਤੀਜੀ]

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ-ਸਭ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਦਰਸਾਕੇ ਨਾਮ ਧਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਬਹੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਪੇਖੇ ਸਰਬ ਢਢੋਲਿ॥ ਪੂਜਸਿ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਹਰੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਅਮੋਲ॥੧॥

ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ (ਹਨ ਓਹ) ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰਕੇ ਦੇਖੇ ਹਨ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ (ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਦੀ ਬਰੱਬਰੀ) ਨੂੰ (ਓਹ) ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਸਾਰੇ ਮੁੱਲ ਵਿਚ ਹਨ, ਮੁੱਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ) ਨਾਮ ਅਮੁੱਲ ਹੈ (ਤੇ ਅਮੁੱਲ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਜਾਪ ਤਾਪ ਗਿਆਨ ਸਭਿ ਧਿਆਨ॥ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਵਖਿਆਨ॥ ਜੋਗ ਅਭਿ-ਆਸ ਕਰਮ ਧ੍ਰਮ ਕਿਰਿਆ॥ ਸਗਲ ਤਿਆਗਿ ਬਨ ਮਧੇ ਫਿਰਿਆ॥ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਏ ਬਹੁ ਜਤਨਾ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਹੋਮੇ ਬਹੁ ਰਤਨਾ॥ ਸਰੀਰੁ ਕਟਾਇ ਹੋਮੈ ਕਰਿ ਰਾਤੀ॥ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰੈ ਬਹੁ ਭਾਤੀ॥ ਨਹੀ ਤੁਲਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬੀਚਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਇਕ ਬਾਰ॥੧॥

ਜੇ (ਕੋਈ) ਜਪ, ਤਪ, ਗਿਆਨ ਅਰ ਸਾਰੇ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਧਿਆਨ (ਕਰੇ), ਛੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵਖਿਆਨ (ਸੁਣੇ) ਜੋਗ ਦੇ ਅਭਿਆਸ, (ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਦੱਸੇ) ਕਰਮ, (ਵਰਣਾਸ਼੍ਰਮ ਦੇ) ਧਰਮ, (ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ) ਕ੍ਰਿਆ (ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰੇ), ਸਾਰੇ (ਟੱਬਰ ਟੋਰ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ) ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਨਾ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ (ਰਹੇ), ਬਹੁਤੇ ਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ (ਹੋਰ) ਜਤਨ ਪਿਆ ਕਰੇ (ਜੈਸਾ ਕਿ) ਪੁੰਨ ਦਾਨ (ਕਰੇ ਤੇ ਘਿਉ ਆਦਿ) ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ (ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ) ਹੋਮ ਪਿਆ ਕਰੇ। (ਸਗੋਂ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਟਾ ਕੇ ਰੱਤੀ ਰੱਤੀ ਕਰਕੇ ਹੋਮ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਵਰਤ ਨੇਮ ਬੀ ਬਹੁਤੀਆਂ ਭਾਤਾਂ ਦੇ ਕਰੇ, (ਪਰੰਤੂ) ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਤੁੱਲ (ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਛ) ਨਹੀਂ (ਹੈ), ਹੇ ਨਾਨਕ! ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਮ (ਜੋ) ਇਕ ਵਾਰ ਜਪੀਏ (ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਕਹੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਉਸਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹਨ)[1]॥੧॥

ਨਉ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਫਿਰੈ ਚਿਰੁ ਜੀਵੈ॥ ਮਹਾ ਉਦਾਸੁ ਤਪੀਸਰੁ ਥੀਵੈ॥ ਅਗਨਿ ਮਾਹਿ ਹੋਮਤ ਪਰਾਨ॥ ਕਨਿਕ ਅਸ੍ਵ ਹੈਵਰ ਭੂਮਿ ਦਾਨ॥ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਕਰੈ ਬਹੁ ਆਸਨ॥ ਜੈਨ ਮਾਰਗ ਸੰਜਮ ਅਤਿ ਸਾਧਨ॥ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਕਰਿ ਸਰੀਰੁ ਕਟਾਵੈ॥ ਤਉ ਭੀ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਨ ਜਾਵੈ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਸਮਸਰਿ ਕਛੁ ਨਾਹਿ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਗਤਿ ਪਾਹਿ॥੨॥

(ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਕੋਈ) ਨਉ ਖੰਡਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ (ਸਾਰੀ) ਫਿਰੇ, (ਤੇ ਬਹੁਤ) ਚਿਰ (ਤਕ ਬੀ) ਜੀਵੇ, (ਫੇਰ) ਬੜਾ ਉਦਾਸ ਤੇ (ਵਡਾ) ਤਪੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅਗਨੀ ਵਿਚ (ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ (ਤੱਕ ਨੂੰ ਬੀ) ਹੋਮ ਕਰੇ; ਸੋਨਾ, ਘੋੜੇ, ਕੋਤਲ ਘੋੜੇ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾਨ ਕਰੇ, ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਕਰੇ, ਬਹੁਤੇ ਆਸਣ (ਹਠ ਯੋਗ ਦੇ ਲਾਵੇ), ਜੈਨ ਮਤ ਦੇ (ਕਰੜੇ) ਸੰਜਮ (ਤੇ) ਅਤਿ ਦੇ (ਔਖੇ) ਸਾਧਨ ਕਰੇ[2], ਰਤਾ ਰਤਾ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਕਟਾ ਦੇਵੇ , ਤਦ ਬੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। (ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਗੁਵਾਉਣ ਲਈ) ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਤੁੱਲ ਕੁਛ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! 'ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਮ' ਜਪ ਕੇ ਗਤਿ

---

੧. ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਹੋਰ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਤਾਂ ਤੇ ਹੇ ਨਾਨਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਇਕ ਵਾਰ (ਲਗਾਤਾਰ) ਜਪੀਏ। (ਅ) ਇਕ ਵਾਰ=ਭਾਵ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿਚ।

੨. ਜੈਨੀਆਂ ਦਾ (ਮਾਰਗ=ਪੰਥ), ਜੈਨ ਮਤ। ਜੈਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮਹਾਨ ਕਰੜੇ ਹਨ।

ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਦੇਹ ਛੁਟੈ॥ ਗਰਬੁ ਗੁਮਾਨੁ ਨ ਮਨ ਤੇ ਹੁਟੈ॥ ਸੋਚ ਕਰੈ ਦਿਨਸੁ ਅਰੁ ਰਾਤਿ॥ ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਤਨ ਤੇ ਜਾਤਿ॥

(ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ) ਮਨ ਦੇ ਚਾਹੇ ਹੋਏ ਤੀਰਥ (ਉਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕਿ ਮੇਰੀ) ਦੇਹ ਦਾ (ਉਥੇ) ਅੰਤ ਹੋਵੇ[1], (ਪਰ ਉਹ ਕ੍ਰੀਹ ਦੇਖੇਗਾ ਕਿ ਐਸਾ ਕਰਨੇ ਨਾਲ) ਅਹੰਕਾਰ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਸਿਥਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, (ਕਿਉਂਕਿ ਤੀਰਥ ਤੇ ਵੱਸਕੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ) ਇਸ਼ਨਾਨ (ਆਦਿਕ ਤਾਂ ਪਿਆ) ਰਾਤ ਦਿਨ ਕਰੇਗਾ, (ਪਰ) ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ (ਇਸ) ਤਨ ਦੀ (ਮੈਲ ਧੋਣ) ਨਾਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। (ਸ਼ੁੱਧੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਛੁਟ

ਇਸੁ ਦੇਹੀ ਕਉ ਬਹੁ ਸਾਧਨਾ ਕਰੈ॥ ਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂ ਨ ਬਿਖਿਆ ਟਰੈ॥ ਜਲਿ ਧੋਵੈ ਬਹੁ ਦੇਹ ਅਨੀਤਿ॥ ਸੁਧ ਕਹਾ ਹੋਇ ਕਾਚੀ ਭੀਤਿ॥ ਮਨ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਊਚ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਉਧਰੇ ਪਤਿਤ ਬਹੁ ਮੂਚ॥੩॥

ਭਾਵੇਂ ਉਥੇ) ਇਸ ਦੇਹੀ ਨਾਲ (ਕਿੰਨੀਆਂ) ਬਹੁਤੀਆਂ ਸਾਧਨਾ ਪਿਆ ਕਰੇ, ਮਨ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਯ ਭਾਵਨਾ ਕਦੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। (ਭਲਾ ਜੇ ਕੋਈ) ਕੱਚੀ ਕੰਧ ਨੂੰ ਜਲ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਧੋਵੇ (ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਈ) ਸ਼ੁਧ ਹੋ ਚੱਲੀ ਹੈ? (ਤਿਵੇਂ ਇਹ) ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਸਰੀਰ, (ਜੋ ਕੱਚੀ ਕੰਧ ਵਾਂਙੂ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ) ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਚੱਲਿਆ ਹੈ? ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਸੋਚ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਕਿ) ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ (ਸਭ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ) ਉੱਚੀ ਹੈ, (ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਇਸ) ਨਾਮ ਨਾਲ ਵਡੇ ਵਡੇ ਪਾਪੀ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੩॥

ਬਹੁਤੁ ਸਿਆਣਪ ਜਮ ਕਾ ਭਉ ਬਿਆਪੈ॥ ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਤ੍ਰਿਸਨ ਨਾ ਧ੍ਰਾਪੈ॥ ਭੇਖ ਅਨੇਕ ਅਗਨਿ ਨਹੀ ਬੁਝੈ॥ ਕੋਟਿ ਉਪਾਵ ਦਰਗਹ ਨਹੀ ਸਿਝੈ॥ ਛੂਟਸਿ ਨਾਹੀ ਊਭ ਪਇਆਲਿ॥ ਮੋਹਿ ਬਿਆਪਹਿ ਮਾਇਆ ਜਾਲਿ॥

ਅਤਿ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ (ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਗੋਂ) ਜਮ ਦਾ ਭਉ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਦਿਮਾਗੀ ਸਮਝ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਨਾਲ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਐਸੇ) ਅਨੇਕ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਂਤਿ ਹੁੰਦੀ (ਜੋ ਮੂਲ ਹੈ ਮੌਤ ਦੇ ਭੈ ਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਹੇ ਮਨ!) ਬਹੁਤੇ 'ਭੇਖਾਂ' ਕਰਕੇ (ਬੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ) ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੀ। (ਹੋਰ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ 'ਉਪਾਵਾਂ' (ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਸਾਈਂ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਕਾਸ਼ (ਵਿਚ ਉਡ ਗਿਆਂ ਜਾਂ) ਪਤਾਲ (ਵਿਚ ਉਤਰ ਗਿਆਂ ਬੀ ਜੀਵ ਨੂੰ) ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ) ਮੋਹ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਜੋ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ (ਛੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ[2])।

ਅਵਰ ਕਰਤੂਤਿ ਸਗਲੀ ਜਮੁ ਡਾਨੈ॥ ਗੋਵਿੰਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ

ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੂੰ ਜਮ ਡੰਡ[3] ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਭਜਨ ਬਿਨਾਂ (ਇਕ) ਤਿਲ

੧. ਮਨ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਮਕੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਮਰਾਂ ਤਾਂ ਮੁਕਤ ਹੋਸਾਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਕਠਨ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਬੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੀ ਗਰਬ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਅ) ਕਈ ਇਸ ਤੋਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦਾ ਮਣਿਕਰਣਕਾ ਘਾਟ ਯਾ ਰਵਾਲਸਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਮਨੀ ਕਰਨ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਬੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ 'ਮਨ ਕਾਮਨਾ' ਪਦ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਮਨੋਰਥ ਤੇ ਅਭਿਲਾਖਾ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ।

੨. (ਕਿਉਂਕਿ) ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੋਹ ਹੈ ਜੋ ਮਾਯਾ ਜਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਫਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੩. 'ਡੰਡ'। ਇਸ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ 'ਡਾਨ' ਬੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ-'ਜਾ ਕੇ ਚਾਕਰ ਕਉ ਨਹੀ ਡਾਨ॥' [ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਅਸਟ:-੬]। ਕ੍ਰਿਯਾ ਰੂਪ ਬੀ, ਯਥਾ:-'ਸੰਤਾ ਮਾਨਉ ਦੂਤਾ ਡਾਨਉ॥' [ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ-੩]।

ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਮਾਨੈ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਦੁਖੁ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਬੋਲੈ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ॥੪॥	ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ[੧]।(ਪਰ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ (ਸਭ) ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਤਾਂ ਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ) ਸਹਜ ਸੁਭਾਵ ਲੈਂਦਾ ਰਹੇ[੨], ਹੇ ਨਾਨਕ॥੪॥
ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਜੇਕੋ ਮਾਗੈ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਗੈ॥ ਜੇ ਕੋ ਆਪੁਨਾ ਦੂਖੁ ਮਿਟਾਵੈ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਸਦ ਗਾਵੈ॥ ਜੇ ਕੋ ਅਪੁਨੀ ਸੋਭਾ ਲੋਰੈ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਇਹ ਹਉਮੈ ਛੋਰੈ॥ ਜੇ ਕੋ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੇ ਡਰੈ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਰੈ॥ ਜਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਦਰਸ ਪਿਆਸਾ॥ ਨਾਨਕ ਤਾਕੈ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਸਾ॥੫॥	ਜੇ ਕੋਈ ਚਾਰ ਹੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ (ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ) ਸਾਧ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਦੁਖ ਮਿਟਾਇਆ (ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਗਾਵੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਲੋੜਵੰਦ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਜਾਕੇ) ਇਸ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਛੱਡੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਜਾ ਪਵੇ, (ਪਰ) ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਪਿਆਸ (ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ, ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ) ਉਸਦੇ ਬਲਿਹਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਵਾਂਗਾ॥੫॥

ਭਾਵ-ਜੇ ਕੋਈ ਸੋਭਾ, ਦੁਖ ਦੂਰਤਾ, ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ, ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਨਾ, ਪਰ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਨਾਨਕ ਸਦਕੇ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਿ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸਿਮਰਨ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸਦਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜੋ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ ਓਹ ਦੱਸੇ ਹਨ।

ਸਗਲ ਪੁਰਖ ਮਹਿ ਪੁਰਖੁ ਪ੍ਰਧਾਨੁ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜਾਕਾ ਮਿਟੈ ਅਭਿ-ਮਾਨੁ॥ ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਜਾਣੈ ਨੀਚਾ॥ ਸੋਊ ਗਨੀਐ ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ॥ ਜਾ ਕਾ ਮਨੁ ਹੋਇ ਸਗਲ ਕੀ ਰੀਨਾ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਤਿਨਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਚੀਨਾ॥ ਮਨ ਅਪੁਨੇ ਤੇ	ਸਾਰੇ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚ (ਉਹ) ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਧਾਨ (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਖ) ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਦੁਆਰਾ ਅਭਿਮਾਨ (ਹਉਮੈ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜੋ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਚ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ (ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਗਿਣੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਸਭ ਦੀ ਰੇਨ (ਧੂੜ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, (ਤਾਂ ਜਾਣੋ ਕਿ) ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀ (ਤੇ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ (ਨਿਵਾਸ ਰਖਦਾ)[੩] ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ। (ਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ) ਅਪਣੇ ਮਨ ਤੋਂ (ਪਰਾਏ ਦਾ) ਬੁਰਾ[੪] ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਤੇ ਉਹ) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ

੧.ਥੋੜਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

੨.ਹਰਿ ਕਾ ਬਿਲੋਵਨਾ ਬਿਲੋਵਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ॥ ਸਹਜਿ ਬਿਲੋਵਹੁ ਜੈਸੇ ਤਤੁ ਨ ਜਾਈ॥ (ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ-੧੦) (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਗਜਾਨੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ-੧. ਇਸ ਲਈ ਨਾਨਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਹਿ ਸੁਭਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੨. ਨਾਨਕ ਇਹ ਗੱਲ ਯਥਾਰਥ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੩. ਜੋ ਨਾਮ ਬੋਲੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਸ਼ਾਂਤਿਮਯ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

੩. ਜਿਥੇ ਸਾਈਂ ਆਪ ਹੈ ਓਥੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਹੈ ਓਥੇ ਆਪ ਹੈ। ਯਥਾ-'ਨਾਵੈ ਅੰਦਰਿ ਹਉ ਵਸਾਂ ਨਾਉ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ॥' [ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧, ਅਸਟ:-੪।]

੪.ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ 'ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ' ਪਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 'ਬੁਰਾ' ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਏਥੇ ਪਰਾਏ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ।

ਬੁਰਾ ਮਿਟਾਨਾ॥ ਪੇਖੈ ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜਨਾ॥ ਸੂਖ ਦੂਖ ਜਨ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸਟੇਤਾ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਨਹੀ ਲੇਪਾ॥੬॥

(ਅਪਣਾ) ਸੱਜਣ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਐਸਾ) ਦਾਸ ਸੁਖ ਦੁਖ ਨੂੰ ਇਕ ਤੁੱਲ ਕਰਕੇ (ਭਾਵ ਇਕੋ ਜਿਹਾ) ਦੇਖਦਾ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਉਸਨੂੰ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦਾ ਲੇਪ ਨਹੀਂ॥੬॥

ਨਿਰਧਨ ਕਉ ਧਨੁ ਤੇਰੋ ਨਾਉ॥ ਨਿਥਾਵੇ ਕਉ ਨਾਉ ਤੇਰਾ ਥਾਉ॥ ਨਿਮਾਨੇ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੋ ਮਾਨੁ॥ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਉ ਦੇਵਹੁ ਦਾਨੁ॥ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨਹਾਰ ਸੁਆਮੀ॥ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥ ਅਪਨੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਜਾਨਹੁ ਆਪੇ॥ ਆਪਨ ਸੰਗਿ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭ ਰਾਤੇ॥ ਤੁਮ੍ਰੀ ਉਸਤਤਿ ਤੁਮਤੇ ਹੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਨਸਿ ਕੋਇ॥੭॥

(ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ:- ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਧਨ ਤੋਂ ਹੀਣੇ (ਪੁਰਖ) ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ (ਹੀ) ਧਨ ਹੈ, ਨਿਥਾਵੇਂ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ (ਹੀ) ਥਾਉਂ ਹੈ। ਤੇਰਾ (ਨਾਮ ਹੀ) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ। (ਕੇਵਲ ਨਿਰਧਨ, ਨਿਥਾਵੇਂ, ਨਿਮਾਣੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ) ਸਾਰੇ ਘਟਾਂ (ਜੀਵਾਂ) ਨੂੰ (ਆਪ ਹੀ) ਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਕਰਨ ਕਰਾਵਨਹਾਰ (ਆਪ ਹੀ ਹੋ) ਹੇ ਸੁਆਮੀ! (ਤੇ) ਸਭ ਘਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਹੋ! (ਪਰ) ਅਪਣੀ ਗਤ ਮਿਤ (ਤੁਸੀਂ) ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ਅਪਣੇ (ਆਪ) ਨਾਲ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਤੁਸੀਂ) ਆਪ ਹੀ ਰਚ ਰਹੇ (ਪ੍ਰੇਮ ਕਰ ਰਹੇ) ਹੋ। ਤੁਹਾਡੀ ਉਸਤਤਿ ਤੁਹਾਥੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਪੂਰਨ ਉਸਤਤਿ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ॥੭॥

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸਟ ਧਰਮੁ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ॥ ਸਗਲ ਕ੍ਰਿਆ ਮਹਿ ਊਤਮ ਕਿਰਿਆ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ ਹਿਰਿਆ॥ ਸਗਲ ਉਦਮ ਮਹਿ ਉਦਮੁ ਭਲਾ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਜੀਅ ਸਦਾ॥ ਸਗਲ ਬਾਨੀ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਨੀ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਜਸੁ ਸੁਨਿ ਰਸਨ ਬਖਾਨੀ॥ ਸਗਲ ਥਾਨ ਤੇ ਓਹੁ ਊਤਮ ਥਾਨੁ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਹ ਘਟਿ ਵਸੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥੮॥੩॥

(ਹੇ ਜੀਵ!) ਸਭਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ (ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ (ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ। ਸਭ ਕ੍ਰਿਯਾ ਵਿਚੋਂ ਉੱਤਮ ਕ੍ਰਿਯਾ (ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਦੁਰਮਤ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ (ਭਾਵ ਮਤ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰ ਲੈ) ਹੇ ਜੀਵ! ਸਭ ਉੱਦਮਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਇਹ) ਉੱਦਮ ਭਲਾ ਹੈ (ਕਿ) ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਪ। ਸਭ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅਮਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ (ਉਹ) ਹੈ (ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵ) ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣੇ (ਤੇ ਆਪ ਬੀ) ਜੀਭ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰੇ। ਸਭ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹ (ਰਿਦੇ ਰੂਪੀ) ਥਾਉਂ ਉੱਤਮ ਹੈ*, ਜਿਸ ਰਿਦੇ (ਰੂਪੀ ਥਾਉਂ ਵਿਚ ਕਿ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੮॥੩॥

ਨਿਰੁਕ-ਸਾਸਤ੍ਰ-(ਸੰਸ:, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ) ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਆਦਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਹਨ-੧. ਸ਼ੁਤੀ=ਜੋ ਇਲਹਾਮੀ ਹਨ। ੨. ਸਿਮ੍ਰਤੀ=ਜੋ ਰਿਖੀਆਂ ਨੇ ਲਿਖੇ। ੩. ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ=ਹੋਰ ਫਲਸਫਾ ਆਦਿ ਵਿਦਯਾ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ-ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ।

*ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਐਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ-ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਥਾਉਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਥਾਵੇਂ ਜਾਕੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੇ, ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ।

ਰਤਨਾ-(ਸੰਸ:, ਰਤਨ) ਅਮੋਲਕ ਪਦਾਰਥ, ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਆਦਿ। ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ੧੪ ਪਦਾਰਥ ਰਤਨ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਰਤਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਰਤਨ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਘਿਉ ਆਦਿਕ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਹੋਮ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੬੮।

ਹੈਵਰ-(ਸੰਸ:, ਹਯ:=ਘੋੜਾ+ਵਰ=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ, ਉੱਤਮ) ਬੜੇ ਵਧੀਆ ਘੋੜੇ, ਕੋਤਲ ਘੋੜੇ।

(ਅ) ਹੈਵਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹਾਥੀ ਬੀ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਨਿਉਲੀ-(ਸੰਸ:, ਨੌਲਿ:) ਪੇਟ ਨੂੰ ਹਠ ਯੋਗ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਫੇਰਨਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਂਦਰਾਂ ਸਾਫ਼ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਯਥਾ:-

अमन्दावर्त्तवेगेन तुन्दं सव्यापसव्यत: ।
नतांसो भ्रमयेदेषा नौलि सिद्धै:प्रचक्ष्येत ।। (ਹਠ ਯੋਗ ਪ੍ਰਦੀਪਕਾ)

ਅਰਥਾਤ-ਮੋਢਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਕੇ ਅਤਜੰਤ ਵੇਗ ਨਾਲ, ਜਲਭ੍ਰਮਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਪਣੀ ਤੋਂਦ (ਪੇਟ) ਨੂੰ ਸੱਜੇ-ਖੱਬੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਭ੍ਰਮਾਉਣ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾਂ ਨੇ ਨੌਲਿ-ਕਰਮ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਗਤਿ-(ਸੰਸ:, ਗਤਿ:) ਮੁਕਤੀ, ਸਦ ਗਤੀ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ-ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਮ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਆਯਾ ਸੀ।

ਅਨੀਤਿ-(ਸੰਸ:, ਅਨਿਤਜ) ਅਨਿਤ, ਜੋ ਸਦਾ ਨਾ ਰਹੇ, ਨਾਸ਼ਮਾਨ।

ਨਹੀ ਸਿਝੈ-(ਸੰਸ:, ਸਿਧ=ਕਾਮਯਾਬ) ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ। ਭਾਵ ਹੈ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਖੋ ਅਸ਼ਟ-੪)।

ਡਾਨੈ-(ਸੰਸ:, ਦੰਡ) ਡੰਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਡੰਡ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ-(ਸੰਸ:, ਚਤੁਰ+ਪਦਾਰਥ:) ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਇਹ ਗਿਣੇ ਹਨ:-

'ਧਰਮ ਅਰਥ ਅਰੁ ਕਾਮ ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ ਨਾਥ॥'
(ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਛੰਤ ੪)

ਗਤਿ-(ਸੰਸ:, ਗਤਿ:) ਹਾਲਤ, ਗਿਆਨ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਪਹੁੰਚ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਦੀ ਹਾਲਤ ਯਾ ਗਿਆਨ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋ, ਅਥਵਾ ਤੁਸਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕਿਵੇਂ ਹੈ।

ਮਿਤਿ-(ਸੰਸ:, ਮਿਤਿ:) ਮਿਣਤੀ, ਵਿਸਥਾਰ, ਹੱਦ। ਮਿਰਯਾਦਾ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਨੀ-(ਸੰਸ:, ਅੰਮ੍ਰਿਤ=ਅਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ) (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਯਸ਼ ਰੂਪੀ) ਬਾਣੀ ਅਮਰ ਹੈ ਤੇ ਅਮਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਚੌਥੀ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ-ਅੰਕ ੫ ਤਕ ਮਾਨੁਖ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਚਿੰਤਨ ਕਰ, ਜੋ ਜੋ ਮੇਹਰਾਂ ਹਨ ਯਾਦ ਰਖ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ। ਪਹਿਲੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਗੁਣ ਕਥਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅੰਕ ੫-੬-੭ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅੰਕ ਅੱਠ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੇ ਲਈ ਲਿਖਕੇ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ ॥ ਨਿਰਗੁਨੀਆਰ ਇਆਨਿਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਸਮਾਲਿ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਆ ਤਿਸੁ ਚੀਤਿ ਰਖੁ ਨਾਨਕ ਨਿਬਹੀ ਨਾਲਿ ॥੧॥

(ਹੇ) ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਤੇ (ਬਾਲਾਂ ਵਾਂਙੂ) ਅਵਾਣੇ (ਪ੍ਰਾਣੀ!) ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਕਰ, (ਹਾਂ) ਜਿਸ ਨੇ (ਤੈਨੂੰ) ਰਚਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਚਿਤ ਵਿਚ (ਪ੍ਰੋਕੇ) ਰੱਖ (ਓਹ ਏਥੇ ਓਥੇ ਸਦਾ ਤੇਰੇ) ਨਾਲ ਨਿਭੇਗਾ (ਭਾਵ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ ॥ ਰਮਈਆ ਕੇ ਗੁਨ ਚੇਤਿ ਪਰਾਨੀ ॥ ਕਵਨ ਮੂਲ ਤੇ ਕਵਨ ਦ੍ਰਿਸਟਾਨੀ ॥ ਜਿਨਿ ਤੂੰ ਸਾਜਿ ਸਵਾਰਿ ਸੀਗਾਰਿਆ ॥ ਗਰਭ ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਜਿਨਹਿ ਉਬਾਰਿਆ ॥ ਬਾਰ ਬਿਵਸਥਾ ਤੁਝਹਿ ਪਿਆਰੈ ਦੂਧ ॥ ਭਰਿ ਜੋਬਨ ਭੋਜਨ ਸੁਖ ਸੂਧ ॥ ਬਿਰਧਿ ਭਇਆ ਊਪਰਿ ਸਾਕ ਸੈਨ ॥ ਮੁਖਿ ਅਪਿਆਉ ਬੈਠ ਕਉ ਦੈਨ ॥ ਇਹੁ ਨਿਰਗੁਨੁ ਗੁਨੁ ਕਛੂ ਨ ਬੂਝੈ ॥ ਬਖਸਿ ਲੇਹੁ ਤਉ ਨਾਨਕ ਸੀਝੈ ॥੧॥

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ। ਕਿਸ ਮੂਲ ਤੋਂ (ਤੇਰੀ ਦੇਹ) ਕੈਸੀ (ਸੁਹਣੀ ਬਣਾ) ਦਿਖਾਈ ਹੈ[੧]? ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਰਚਿਆ, ਸਵਾਰਿਆ ਤੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ[੨] ਤੇ (ਮਾਤਾ ਦੇ) ਗਰਭ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਿਸਨੇ (ਤੈਨੂੰ) ਬਚਾਇਆ, ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਜਦ) ਜੋਬਨ ਭਰਿਆ ਤਾਂ (ਫਿਰ ਤੇਰੇ) ਭੋਜਨ (ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ) ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਸੁਧ (ਜਿਸਨੇ ਰੱਖੀ, ਜਦ) ਬੁੱਢਾ ਹੋਯਾ (ਤਦ) ਸਾਕ ਅੰਗ (ਤੇਰੇ) ਉਪਰ (ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜੋ) ਬੈਠੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਐਸੇ ਰਮਈਆ ਦੇ ਗੁਣ ਚੇਤ ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ! ਪਰ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ!) ਇਹ (ਜੀਵ) ਗੁਣ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਆਪ ਦਾ) ਗੁਣ (ਖੂਬੀ) ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝਦਾ। ਬਖਸ਼ ਲਵੋ ਤਦ ਇਹ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜੀ! ॥੧॥

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਧਰ ਊਪਰਿ ਸੁਖਿ ਬਸਹਿ ॥ ਸੁਤ ਭ੍ਰਾਤ ਮੀਤ ਬਨਿਤਾ ਸੰਗਿ ਹਸਹਿ ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪੀਵਹਿ ਸੀਤਲ ਜਲਾ ॥ ਸੁਖਦਾਈ ਪਵਨੁ ਪਾਵਕੁ ਅਮੁਲਾ ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਭੋਗਹਿ ਸਭਿ ਰਸਾ ॥ ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਬਸਾ ॥ ਦੀਨੇ ਹਸਤ ਪਾਵ ਕਰਨ ਨੇਤ੍ਰ ਰਸਨਾ ॥ ਤਿਸਹਿ ਤਿਆਗਿ ਅਵਰ ਸੰਗਿ ਰਚਨਾ ॥ ਐਸੇ ਦੋਖ ਮੂੜ ਅੰਧ ਬਿਆਪੇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਢਿ ਲੇਹੁ ਪ੍ਰਭ ਆਪੇ ॥੨॥

(ਜੀਵ ਪ੍ਰਤਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ-ਹੇ ਜੀਵ!) ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ (ਤੂੰ) ਸੁਖ ਨਾਲ ਵੱਸਦਾ ਹੈਂ, ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ, ਭਰਾਵਾਂ, ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੱਸਦਾ ਹੈਂ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ), ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਹੈਂ। (ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ) ਸੁਖ ਦੇਣੇ ਵਾਲੀ ਪਉਣ ਤੇ ਅੱਗ (ਦਾ ਸੁਖ ਤੈਨੂੰ) ਅਮੁੱਲ (ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਤੂੰ) ਸਾਰੇ ਰਸ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, (ਭਰਨ ਪੋਖਣ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਸਾਮਾਨ ਸਮੇਤ (ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਹਰ) ਨਾਲ (ਤੂੰ) ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ[੩], (ਜਿਸਨੇ) ਦਿੱਤੇ ਹਨ (ਤੈਨੂੰ) ਹੱਥ, ਪੈਰ, ਕੰਨ, ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਜੀਭ, (ਹੇ ਜੀਵ!) ਉਸ (ਦਾਤੇ) ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ (ਤੇਰਾ) ਰਚ ਜਾਣਾ (ਅਚਰਜ ਹੈ! ਹਾਂ) ਐਸੇ ਦੋਖ ਮੂਰਖਾਂ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ[੪] ਨੂੰ ਵਿਆਪਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਐਸੇ ਦੋਖਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਆਪੇ ਕੱਢ ਲਵੋ, ਨਾਨਕ (ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ) ॥੨॥

੧. ਭਾਵ, ਮਾਤਾ ਦੀ ਰਕਤ ਤੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਬੀਰਜ ਤੋਂ ਕੈਸੀ ਸੁੰਦਰ ਦੇਹ ਬਣਾਕੇ ਦਿਖਾਈ ਹੈ।

੨. ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ-ਸਾਜਿ=ਸਰੀਰ ਦਾ ਪਿੰਡ ਸਾਜਿਆ। ਸਵਾਰਿ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਿਆ। ਸਿੰਗਾਰਿਆ=ਗਜਾਨ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭੂਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

੩. ਸੰਪ੍ਰ: ਗਿ: ਐਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵੱਸਦਾ ਹੈ।

੪. ਭਾਵ ਅਗਜਾਨੀਆਂ।

ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਜੋ ਰਾਖਨਹਾਰੁ॥ ਤਿਸ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਕਰੈ ਗਵਾਰੁ॥ ਜਾਕੀ ਸੇਵਾ ਨਵਨਿਧਿ ਪਾਵੈ॥ ਤਾ ਸਿਉ ਮੂੜਾ ਮਨੁ ਨਹੀ ਲਾਵੈ॥ ਜੋ ਠਾਕੁਰੁ ਸਦ ਸਦਾ ਹਜੂਰੇ॥ ਤਾ ਕਉ ਅੰਧਾ ਜਾਨਤ ਦੂਰੇ॥ ਜਾਕੀ ਟਹਲ ਪਾਵੈ ਦਰਗਹ ਮਾਨੁ॥ ਤਿਸਹਿ ਬਿਸਾਰੈ ਮੁਗਧੁ ਅਜਾਨੁ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਹੁ ਭੂਲਨਹਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਖਨਹਾਰੁ ਅਪਾਰੁ॥੩॥

ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਮੌਤ ਤਕ ਜੋ (ਠਾਕੁਰ ਇਸ ਜੀਵ ਦੀ) ਰੱਖਜਾ ਕਰਨ ਹਾਰਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ (ਇਹ) ਮੂਰਖ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਸ (ਠਾਕੁਰ) ਦੀ ਸੇਵਾ (ਕਰਨੇ ਤੇ ਇਹ) ਨੌ ਨਿਧਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ (ਇਹ) ਮੂਰਖ (ਜੀਵ) ਮਨ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ। ਜੋ ਠਾਕੁਰ (ਮਾਲਕ) ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਹਾਜਰਾ ਹਜੂਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਇਹ) ਅੰਨ੍ਹਾਂ[੧] ਦੂਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ (ਠਾਕੁਰ) ਦੀ ਟਹਿਲ (ਕਰਕੇ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਣ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ (ਇਹ) ਮੂਰਖ ਤੇ ਅਗਜਾਨੀ (ਮਨੋਂ) ਵਿਸਾਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ (ਜੀਵ ਤਾਂ) ਨਿਤ ਨਿਤ ਭੁੱਲਣਹਾਰਾ ਹੈ, (ਪਰ ਠਾਕੁਰ) ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਜੋ (ਫੇਰ ਉਸਦੀ) ਰੱਖਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੩॥

ਰਤਨੁ ਤਿਆਗਿ ਕਉਡੀ ਸੰਗਿ ਰਚੈ॥ ਸਾਚੁ ਛੋਡਿ ਝੂਠ ਸੰਗਿ ਮਚੈ॥ ਜੋ ਛਡਨਾ ਸੁ ਅਸਥਿਰੁ ਕਰਿ ਮਾਨੈ॥ ਜੋ ਹੋਵਨੁ ਸੋ ਦੂਰਿ ਪਰਾਨੈ॥ ਛੋਡਿ ਜਾਇ ਤਿਸਕਾ ਸ੍ਰਮੁ ਕਰੈ॥ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ਤਿਸੁ ਪਰਹਰੈ॥ ਚੰਦਨ ਲੇਪੁ ਉਤਾਰੈ ਧੋਇ॥ ਗਰਧਬ ਪ੍ਰੀਤਿ ਭਸਮ ਸੰਗਿ ਹੋਇ॥ ਅੰਧਕੂਪ ਮਹਿ ਪਤਿਤ ਬਿਕਰਾਲ॥ ਨਾਨਕ ਕਾਢਿ ਲੇਹੁ ਪ੍ਰਭ ਦਇਆਲ॥੪॥

(ਇਹ ਜੀਵ) ਰਤਨ[੨] ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੌਡੀ ਨਾਲ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਝੂਠ ਵਿਚ ਬਫਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਛੱਡਣਾ ਹੈ[੩] ਉਸਨੂੰ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ (ਦੀ ਗੱਲ) ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ[੪], (ਜੋ) ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਹੈ[੫] ਉਸ (ਲਈ) ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਜੋ ਸਦਾ) ਸੰਗ ਸਹਾਈ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਉਸਨੂੰ) ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। (ਜਿਵੇਂ) ਖੋਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਸੁਆਹ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਜੇ ਉਸ ਪਰ) ਚੰਦਨ ਦਾ ਲੇਪ[੬] (ਬੀ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਆਹ ਵਿਚ ਲੇਟਕੇ ਐਉਂ) ਲਾਹ ਸੁਟਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਮਾਨੋ) ਧੋ ਕੇ (ਲਾਹਿਆ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਜੀਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵ ਕਿਸ) ਭਜਾਨਕ ਅੰਨ੍ਹੇ ਖੂਹ (ਅਗਜਾਨ) ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਹੇ ਰਹਿਮਤਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਇਸਨੂੰ ਆਪੇ) ਕੱਢ ਲਓ ਨਾਨਕ (ਦੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਹੈ)॥੪॥

ਕਰਤੂਤਿ ਪਸੂ ਕੀ ਮਾਨਸ ਜਾਤਿ॥ ਲੋਕ ਪਚਾਰਾ ਕਰੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ॥ ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਅੰਤਰਿ ਮਲੁ ਮਾਇਆ॥ ਛਪਸਿ ਨਾਹਿ ਕਛੁ ਕਰੈ ਛਪਾਇਆ॥ ਬਾਹਰਿ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਇਸਨਾਨ॥ ਅੰਤਰਿ

(ਇਹ) ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਤ ਮਨੁੱਖ ਦੀ (ਪਰ ਇਸ ਦੀ) ਕਰਤੂਤ ਪਸੂ ਦੀ ਹੈ[੭]। (ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਹਤ ਅਵਿਹਤ ਦੀ ਸੋਚ ਛੱਡਕੇ) ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦਿਖਲਾਵਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰ (ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਦਾ) ਭੇਖ (ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ) ਅੰਦਰ ਮਾਯਾ ਦੀ ਮੈਲ ਹੈ। (ਭਾਵੇਂ) ਲਕਾਉਣੇ ਦਾ (ਜਤਨ) ਕੁਛ ਪਿਆ ਕਰੇ (ਅੰਦਰ ਦੀ ਮੈਲ) ਲੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਗਜਾਨ, ਧਜਾਨ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਕਰ ਦਸਦਾ ਹੈ,

---

੧. ਭਾਵ, ਅਗਜਾਨੀ।

੨. ਭਾਵ ਐਉਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ-ਰਤਨ=ਨਾਮ। ਕੌਡੀ=ਮਾਯਾ। ਸਾਚੁ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਝੂਠ=ਜਗਤ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਦਾਰਥ। (ਅ) ਰਤਨ=ਵੈਰਾਗ। ਕੌਡੀ=ਪਦਾਰਥ। ਸਾਚੁ=ਨਾਮ। ਝੂਠ=ਵਿਸ਼ੇ।

੩. ਭਾਵ, ਸਰੀਰ। ੪. ਹੋਣਹਾਰ ਮੌਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਹੋਕੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।

੫. ਛੱਡਣੇ ਹਨ, ਪਦਾਰਥ, ਮਿਤ੍ਰ, ਸੰਬੰਧੀ, ਜਗਤ। ੬. ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ। ੭. ਭਾਵ, ਵਿਹਤ ਅਵਿਹਤ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਬਿਆਪੈ ਲੋਭੁ ਸੁਆਨੁ॥ ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਬਾਹਰਿ ਤਨੁ ਸੁਆਹ॥ ਗਲਿ ਪਾਥਰ ਕੈਸੇ ਤਰੈ ਅਥਾਹ॥ ਜਾਕੈ ਅੰਤਰਿ ਬਸੈ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਜਨ ਸਹਜਿ ਸਮਾਤਿ ॥੫॥

ਪਰ) ਅੰਦਰ ਲੋਭ (ਰੂਪੀ) ਕੁੱਤਾ ਵੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਤਾਂ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ) ਅੱਗ ਹੈ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਸੁਆਹ (ਮਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸਦੇ) ਗਲ (ਮਨ) ਵਿਚ (ਦਿਖਲਾਵਾ, ਮਾਇਆ, ਲੋਭ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ[੧]) ਪੱਥਰ (ਪਏ ਹੋਏ) ਹਨ (ਦੱਸੋ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ, ਜੋ) ਅਥਾਹ ਹੈ ਕੀਕੂੰ ਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਤਰ ਓਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਉਹੀ ਜਨ (ਹੀ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ॥੫॥

ਸੁਨਿ ਅੰਧਾ ਕੈਸੇ ਮਾਰਗੁ ਪਾਵੈ॥ ਕਰੁ ਗਹਿ ਲੇਹੁ ਓੜਿ ਨਿਬਹਾਵੈ॥ ਕਹਾ ਬੁਝਾਰਤਿ ਬੂਝੈ ਡੋਰਾ॥ ਨਿਸਿ ਕਹੀਐ ਤਉ ਸਮਝੈ ਭੋਰਾ॥ ਕਹਾ ਬਿਸਨਪਦ ਗਾਵੈ ਗੁੰਗ॥ ਜਤਨ ਕਰੈ ਤਉ ਭੀ ਸੁਰਭੰਗ॥ ਕਹ ਪਿੰਗੁਲ ਪਰਬਤ ਪਰ ਭਵਨ॥ ਨਹੀ ਹੋਤ ਊਹਾ ਉਸੁ ਗਵਨ॥ ਕਰਤਾਰ ਕਰੁਣਾ ਮੈ ਦੀਨੁ ਬੇਨਤੀ ਕਰੈ॥ ਨਾਨਕ ਤੁਮਰੀ ਕਿਰਪਾ ਤਰੈ॥੬॥

(ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) (ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਹੋਵੇ) ਅੰਨ੍ਹਾਂ (ਉਹ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ) ਸੁਣ ਲੈਣ (ਮਾਤ੍ਰ) ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਉਸਦਾ) ਹੱਥ ਫੜ ਲਓ (ਤਾਂ ਉਹ) ਅੰਤ ਤਕ (ਤੁਰੇ ਰਹਿਣ ਦਾ) ਨਿਰਬਾਹ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ[੨]। (ਜੇ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ) ਡੋਰਾ ਹੈ (ਉਹ) ਬੁਝਾਰਤ ਕੀਕੂੰ ਬੁੱਝ ਸਕਦਾ ਹੈ[੩]? (ਜੇ ਉਸਨੂੰ) ਆਖਾਂਗੇ ਰਾਤ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਝੇਗਾ ਦਿਨ। ਗੁੰਗਾ ਬਿਸ਼ਨਪਦੇ ਕਿੱਕੁਰ ਗਾਉਂ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਉਹ (ਗਾਉਣ ਦਾ) ਜਤਨ ਕਰੇ (ਬੀ) ਤਾਂ ਸੁਰ ਭੰਗ ਰਹੇਗਾ। ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਗਲਾ ਪਰਬਤ ਪਰ ਘਰ (ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ), ਉਸਦਾ (ਤਾਂ) ਓਥੇ ਜਾਣਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹੇ ਦਿਆਲੂ ਕਰਤਾਰ! (ਇਹ) ਗ੍ਰੀਬ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਕਿ ਇਹ ਜੀਵ ਕੇਵਲ) ਤੁਹਾਡੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਹੀ) ਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ[੪]॥੬॥

ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ਸੁ ਆਵੈ ਨ ਚੀਤਿ॥ ਜੋ ਬੈਰਾਈ ਤਾ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ॥ ਬਲੂਆ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਭੀਤਰਿ ਬਸੈ॥ ਅਨਦ ਕੇਲ ਮਾਇਆ ਰੰਗਿ ਰਸੈ॥

(ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ, ਜੋ ਨਿੱਤ ਉਸਦਾ) ਸੰਗੀ ਹੈ ਅਰ ਹਰ (ਵੇਲੇ) ਸਹਾਈ ਹੈ ਸੋ (ਤਾਂ) ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ; (ਪਰ ਵਿਸ਼ਯ ਬ੍ਰਿਤੀ) ਜੋ ਵੈਰੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ (ਇਸਦੀ) ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ। (ਇਹ ਇਸ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਾਨੋ) ਰੇਤ ਦੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ[੫], (ਫੇਰ) ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖੇਲਾਂ ਤੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਮਾਯਾ ਤੇ ਇਸਦੇ ਰਸਾਂ ਨੂੰ

---

੧. ਏਹ ਚਾਰੇ ਇਸੇ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹਨ। ੨. ਭਾਵ, ਮੰਜ਼ਲ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

੩. ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

੪.ਇਸ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਆਏ ਹਨ: ਅੰਨ੍ਹਾ, ਡੋਰਾ, ਪਿੰਗਲਾ ਆਦਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਰਥ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ-(ਅੰਨ੍ਹਾ) ਅਗਜਾਨੀ ਜੀਵ, ਨਿਰੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਯਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨਹੀਂ ਟੁਰ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਰੂਪੀ ਹੱਥ ਨੂੰ ਆਪ ਖਿੱਚ ਲਓ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਪਵੇਗਾ। ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰਹੀਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਡੋਰਾ ਹੈ, ਸਤਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਲਿਵ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਇਹ ਸੁਰਭੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭੈ ਰੂਪੀ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਪਿੰਗਲਾਪਨ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪੀ ਘਰ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ-'ਭੈ ਕੇ ਚਰਣ ਕਰ ਭਾਵ ਕੇ ਲੋਇਣ ਸੁਰਤਿ ਕਰੇਇ॥' [ਵਾਰ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੨-੩।

੫.ਰੇਤ ਦਾ ਘਰ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਗਿਣੀਂਦਾ, ਅਚਾਨਕ ਢਹਿ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਦ੍ਰਿੜੁ ਕਰਿ ਮਾਨੈ ਮਨਹਿ ਪਰਤੀਤਿ॥ ਕਾਲੁ ਨ ਆਵੈ ਮੂੜੇ ਚੀਤਿ॥ ਬੈਰ ਬਿਰੋਧਿ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮੋਹ॥ ਝੂਠ ਬਿਕਾਰ ਮਹਾ ਲੋਭ ਧ੍ਰੋਹ॥ ਇਆਹੂ ਜੁਗਤਿ ਬਿਹਾਨੇ ਕਈ ਜਨਮ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਆਪਨ ਕਰਿ ਕਰਮ॥੭॥

ਜੀਵ) ਮਨ ਦੇ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ) ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਕਾਲ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਕਿ ਉਸਨੇ ਏਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣੇ)। ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਮੋਹ, ਝੂਠ, ਵਿਕਾਰ, ਅਤਿ ਦਾ ਲਾਲਚ, ਧ੍ਰੋਹ (ਵਿਸਾਹ ਘਾਤ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆਂ*, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ) ਕਈ ਜਨਮ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ। (ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨੋਂ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਤੁਸੀਂ ਹੀ) ਅਪਣੀ ਦਯਾ ਕਰਕੇ (ਸਭ ਨੂੰ) ਬਚਾ ਲਵੋ॥੭॥

ਤੂ ਠਾਕੁਰੁ ਤੁਮ ਪਹਿ ਅਰਦਾਸਿ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤੇਰੀ ਰਾਸਿ॥ ਤੁਮ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੇਰੇ॥ ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਮਹਿ ਸੂਖ ਘਨੇਰੇ॥ ਕੋਇ ਨ ਜਾਨੈ ਤੁਮਰਾ ਅੰਤੁ॥ ਊਚੇ ਤੇ ਊਚਾ ਭਗਵੰਤ॥ ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਤੁਮਰੈ ਸੂਤ੍ਰਿ ਧਾਰੀ॥ ਤੁਮ ਤੇ ਹੋਇ ਸੁ ਆਗਿਆਕਾਰੀ॥ ਤੁਮਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਤੁਮ ਹੀ ਜਾਨੀ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨੀ॥੮॥੪॥

(ਹੇ ਕਰਤਾਰ!) ਤੂੰ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਪਾਸ (ਹੀ) ਬੇਨਤੀ ਹੈ, (ਸਾਡੀ) ਜਿੰਦ ਤੇ ਸਰੀਰ ਸਭ ਤੇਰੀ (ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ) ਰਾਸ (ਪੂੰਜੀ) ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮਾਤਾ ਹੋ, (ਤੁਸੀਂ) ਪਿਤਾ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਵਿਚ (ਹੀ ਸਾਨੂੰ) ਬਹੁਤ ਸੁਖ (ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ)। ਹੇ ਭਗਵੰਤ! ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, (ਤੁਸੀਂ) ਉੱਚਿਆਂ ਤੋਂ (ਬੀ) ਉੱਚੇ ਹੋ। (ਸੰਸਾਰ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਤੁਹਾਡੇ (ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ) ਸੂਤ੍ਰ ਨਾਲ ਧਾਰੀ ਹੋਈ (ਖੜੀ) ਹੈ। (ਇਹ ਸਮੱਗ੍ਰੀ) ਤੁਹਾਥੋਂ (ਹੋਈ ਹੈ=) ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ, ਸੋ (ਤੁਹਾਡੀ) ਆਗਜਾਕਾਰੀ ਹੈ (=ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ), (ਪਰ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਆਪ ਹੋ) ਤੁਹਾਡੀ ਗਤਿ ਮਿਤ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ਨਾਨਕ ਦਾਸ (ਤਾਂ ਆਪ ਤੋਂ) ਸਦਾ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੮॥੪॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਰਮਈਆ-(ਸੰਸ:, ਰਾਮ:) ਜੋ ਸਭ ਵਿਚ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਆਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ। 'ਰਮਈਆ' ਪਦ ਲਾਡ ਪਜਾਰ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਭੂਸ਼ਿਤ ਹੈ।

ਉਬਾਰਿਆ-(ਸੰਸ:, ਉਦ੍ਧਾਰਣਮ੍=ਉੱਧਾਰ ਕਰਨਾ, ਬਚਾਉਣਾ)। ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ, ਡੁੱਬਦੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕੱਢਿਆ, ਤਾਰਿਆ, ਬਚਾਇਆ, ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ। ੨. (ਸੰਸ:, ਉਦ ਵ੍ਰਤਤ=) ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ। ਭਾਵ ਵਧ ਪਲ ਕੇ ਵਿਘਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਜੰਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸੀਝੈ-(ਸੰਸ:, ਸਿਧ, ਪ੍ਰਾ: ਸਿਝ, ਪੰ: ਸਿੱਝਣਾ=ਪੱਕਣਾ, ਬਣਨਾ, ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨਾ, ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ) ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ (ਸਕਦਾ) ਹੈ, ਸਫਲ ਹੋ (ਸਕਦਾ) ਹੈ। ਮੁਕਤ ਹੋ (ਸਕਦਾ) ਹੈ।

ਦੋਖ-(ਸੰਸ:, ਦੋਖ:) ਔਗੁਣ, ਅਪ੍ਰਾਧ, ਗ਼ਲਤੀਆਂ।

ਮਚੈ-(ਸੰਸ:, ਮਤ-ਮਸਤ, ਖੁਸ਼। ਪ੍ਰਾ: ਮਚ। ਸੰਸ:, ਮਦ੍=ਹੰਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਬਫਾਉਣਾ) ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਫਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਗਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਕੜਦਾ ਹੈ।

ਪਰਾਨੈ-(ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਤਜਯ:=ਪ੍ਰਤੀਤ, ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ਼, ਸਮਝ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ।

ਗਰਧਬ-(ਸੰਸ:, ਗਰ੍ਦਭ:) ਗਧਾ, ਖੋਤਾ। ਭਾਵ ਮਾਇਕੀ ਜੀਵ।

*(ਅ) ਇਸੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ।

ਭਸਮ-(ਸੰਸ:, ਭਸਮਨ) ਰਾਖ, ਸੁਆਹ, ਖ਼ਾਕ। ਭਾਵ ਸੁਆਹ ਵਾਂਙੂ ਨਿਕੰਮੇ ਨਾਸ਼ਮਾਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ। (ਅ) ਪਾਪ ਵਿਕਾਰ।

ਬਿਕਰਾਲ-(ਸੰਸ:, ਵਿਕਰਾਲ) ਬੜਾ ਭਯਾਨਕ। ਡਰਾਉਣਾ।

ਲੋਕ ਪਚਾਰਾ-(ਸੰਸ:, ਲੋਕੋਪਚਾਰ:) ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਤੀਜੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਾਉ। ਦਿਖਲਾਵਾ। ਸਹਜਿ-ਗਿਆਨ, ਪਰਮ ਪਦ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿੱਜ ਸਰੂਪ। (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੬੯, ੬੨੧)।

ਬਿਸਨਪਦ-(ਸੰਸ:, ਵਿਖ਼ਮ+ਪਦਜ)=ਵਿਖਮ ਪਦ ਛੰਦ, ਜਿਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਛੋਟੀ ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਦੂਣੇ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਏਹ ਅਕਸਰ ੨੬, ੨੭, ੨੮ ਮਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰਾਮ ਭੇਦ ਨਾਲ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਬਿਸਨਪਦ ਦੇ ਅਰਥ 'ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੇ ਗੀਤ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੀਲਾ ਦੇ ਛੰਦ ਅਕਸਰ ਵਿਖਮ ਪਦ ਛੰਦ ਵਿਚ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਮੀਰਾਂ ਬਾਈ ਆਦਿ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਰਚੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਭਾਵ ਗੀਤ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੈ।

ਸੁਰਭੰਗ-(ਸੰ:, ਸ੍ਵਰਭੰਗ:) ਇਕ ਦੂਖਣ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਵੱਯਾਂ ਦਾ ਸੁਰ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਭਵਨ-(ਸੰਸ:, ਭਵਨੰ=ਘਰ, ਮਕਾਨ) ਪਰ=ਉਪਰ। ਭਵਨ=ਘਰ। (ਅ) ਕਈ ਗਯਾਨੀ ਪਰਭਵਨ ਨੂੰ 'ਪਰਭਵਨੁ' ਸਮਝਕੇ ਇਸਦਾ ਅਰਥ-(ਸੰਸ:, ਪਰਿਭ੍ਰਮਣੰ) ਭਉਂਦੇ ਫਿਰਨਾ ਭੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। 'ਨਾਨੇਂ' ਨਾਲ 'ਪਰਭਵਣ' ਪਦ ਭੌਂਦੇ ਫਿਰਨਾ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ-'ਏਹੁ ਜੋਗੁ ਨ ਹੋਵੈ ਜੋਗੀ ਜਿ ਕੁਟੰਬੁ ਛੋਡਿ ਪਰਭਵਣੁ ਕਰਹਿ।।' (ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅਸਟ:-੧) ਪਰ ਇਥੇ ਪਦ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ 'ਪਰ ਭਵਨ'। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਬੀ ਇਕ ਪਦ ਹੈ 'ਪ੍ਰਭਵਨੰ'; ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਆਦਿਕ।

ਕਰੁਣਾ ਮੈ-(ਸੰਸ:, ਕਰੁਣਾਮਯ) ਦਿਆਲੂ, ਅਤਯੰਤ ਦਯਾਲੂ।

ਬਲੂਆ-(ਸੰਸ: ਵਾਲੁਕਾ। ਹਿੰਦੀ, ਬਾਲੂ) ਬਾਲੂ ਤੋਂ ਬਲੂਆ-ਰੇਤ।

ਸੂਤ੍ਰਿ-(ਸੰਸ:, ਸੂਤ੍ਰ) ਨਿਯਮ, ਅਸੂਲ, ਕਾਨੂਨ। ਤੁਮਰੈ ਸੂਤ੍ਰਿ ਧਾਰੀ=ਭਾਵ ਆਪ ਦੇ ਬੱਧੇ ਨਿਯਮਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਗਤਿ ਮਿਤਿ-(ਦੇਖੋ ਪਿਛੇ ਪੰਨਾ ੨੬) ਭਾਵ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਡੇ ਕੁ ਹੋ, ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕੀ ਕੁਛ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ?

(ਅਸਟਪਦੀ-ਪੰਜਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਹਰ ਸ਼ੈ ਦੀ ਅਨਸਥਿਰਤਾ ਦਿਖਾਕੇ ਅੰਕ ੫ ਤੋਂ ਬਾਦ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਸਫਲ ਕੰਮ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਦੁਖ ਆ ਬਣੇ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਨੇਹੁੰ ਨਾ ਟੁੱਟੇ।

ਸਲੋਕੁ ॥ ਦੇਨਹਾਰੁ ਪ੍ਰਭ ਛੋਡਿ ਕੈ ਲਾਗਹਿ ਆਨ ਸੁਆਇ ॥ ਨਾਨਕ ਕਹੂ ਨ ਸੀਝਈ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪਤਿ ਜਾਇ ॥੧॥	(ਸਭ ਦਾਤਾਂ ਦੇ) ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ (ਜੋ) ਹੋਰਨਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਦਾ ਹੈ[1], (ਉਹ) ਕਿਸੇ (ਥਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਗਲ ਵਿਚ) ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ[2], (ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਤਿ ਨਾਮ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ) ਸੋ ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਹੋਣ ਨਾਲ (ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ) ਪਤਿ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੧॥

੧. ਲਾਗਹਿ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁ ਬਚਨ ਵਿਚ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਗੇ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬਚਨ ਚਲਦਾ ਹੈ। ੨. ਭਾਵ, ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਦਸ ਬਸਤੂ ਲੇ ਪਾਛੈ ਪਾਵੈ॥ ਏਕ ਬਸਤੁ ਕਾਰਨਿ ਬਿਖੋਟਿ ਗਵਾਵੈ॥ ਏਕ ਭੀ ਨ ਦੇਇ ਦਸ ਭੀ ਹਿਰਿ ਲੇਇ॥ ਤਉ ਮੂੜਾ ਕਹੁ ਕਹਾ ਕਰੇਇ॥ ਜਿਸੁ ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਨਾਹੀ ਚਾਰਾ॥ ਤਾਕਉ ਕੀਜੈ ਸਦ ਨਮਸਕਾਰਾ॥ ਜਾਕੈ ਮਨਿ ਲਾਗਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮੀਠਾ॥ ਸਰਬ ਸੂਖ ਤਾਹੂ ਮਨਿ ਵੂਠਾ॥ ਜਿਸੁ ਜਨ ਅਪਨਾ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਇਆ॥ ਸਰਬ ਥੋਕ ਨਾਨਕ ਤਿਨਿ ਪਾਇਆ॥੧॥

(ਇਹ ਜੀਵ) ਦਸ[1] ਪਦਾਰਥ ਲੈਕੇ (ਤਾਂ) ਪਿਛੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਖੁਸ਼ ਹੋਕੇ ਸ਼ੁਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ) ਇਕ ਵਸਤੂ (ਦੇ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦੇ) ਕਾਰਣ (ਆਪਣਾ) ਵਿਸਾਹ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਭਲਾ ਜੇ ਕਰਤਾਰ ਉਹ) ਇਕ ਬੀ ਨਾ ਦੇਵੇ ਤੇ (ਪਹਿਲੀਆਂ) ਦਸ ਵੀ ਖੋਹ ਲਵੇ, ਤਦ ਕਹੁ! ਮੂਰਖ ਕੀਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਤਾਂ ਤੇ) ਜਿਸ ਸੁਆਮੀ ਨਾਲ (ਕੋਈ) ਚਾਰਾ ਨਾ ਚੱਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੀਏ। (ਨਮਸਕਾਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਰੀਏ, ਕਿਉਂਕਿ) ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। (ਅਤੇ ਉਹ) ਪੁਰਖ ਜਿਸ ਤੋਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ (ਆਪ) ਮਨਵਾਇ ਲਿਆ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਰੇ (ਹੀ) ਪਦਾਰਥ ਉਸਨੇ (ਤਾਂ) ਪਾ ਲਏ ਹਨ[2]॥੧॥

ਅਗਨਤ ਸਾਹੁ ਅਪਨੀ ਦੇ ਰਾਸਿ॥ ਖਾਤ ਪੀਤ ਬਰਤੈ ਅਨਦ ਉਲਾਸਿ॥ ਅਪੁਨੀ ਅਮਾਨ ਕਛੁ ਬਹੁਰਿ ਸਾਹੁ ਲੇਇ॥ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨਿ ਰੋਸੁ ਕਰੇਇ॥ ਅਪਨੀ ਪਰਤੀਤਿ ਆਪ ਹੀ ਖੋਵੈ॥ ਬਹੁਰਿ ਉਸਕਾ ਬਿਸ੍ਵਾਸੁ ਨ ਹੋਵੈ॥ ਜਿਸਕੀ ਬਸਤੁ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਰਾਖੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਆਗਿਆ ਮਾਨੈ ਮਾਥੈ॥ ਉਸਤੇ ਚਉਗੁਨ ਕਰੈ ਨਿਹਾਲੁ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਦਇਆਲੁ॥੨॥

ਅਣਗਿਣਤ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ) ਰਾਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸ਼ਾਹ ਅਪਣੀ (ਵੱਲੋਂ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਗੁਮਾਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਪਾ) ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦੀ ਦਾਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਹ) ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਨੰਦ ਤੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਜੇ ਹੁਣ) ਸ਼ਾਹ (ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ) ਅਪਣੀ ਅਮਾਨਤ ਕੁਛ ਮੋੜ ਕੇ ਲੈ ਲਵੇ (ਤਾਂ) ਅਗਿਆਨੀ (ਗੁਮਾਸ਼ਤਾ) ਮਨ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਐਸਾ ਕਰਨੇ ਤੇ ਉਹ) ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਆਪ ਹੀ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਸਦਾ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਚੰਗੇ ਗੁਮਾਸ਼ਤੇ ਲਈ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ) ਜਿਸ (ਸ਼ਾਹ) ਦੀ ਵਸਤੂ (ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ) ਹੈ ਉਸਦੇ ਅਗੇ (ਉਸ ਦੇ ਮੋੜਕੇ ਲੈਣ ਵੇਲੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ) ਧਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਆਗਜਾ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮੰਨ ਲਵੇ। (ਤਦ ਸ਼ਾਹ ਉਸਨੂੰ) ਉਸਤੋਂ ਚਉਗੁਣਾਂ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਸਾਖ ਭਰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਕਿ ਉਹ) ਮਾਲਕ ਸਦਾ ਹੀ ਦਿਆਲ ਹੈ[3]॥੨॥

ਅਨਿਕ ਭਾਤਿ ਮਾਇਆ ਕੇ ਹੇਤ॥ ਸਰਪਰ ਹੋਵਤ ਜਾਨੁ ਅਨੇਤ॥

(ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਨਾ ਵਿਗਾੜ ਕਿਉਂਕਿ) ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿਆਰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਨਿੱਤ ਸਮਝਕੇ ਤੂੰ ਲਪਟ ਰਿਹਾ ਹੈਂ) ਨਿਸ਼ਚੇ ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਅਨਿੱਤ ਹਨ (ਭਾਵ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ)। (ਦੇਖੋ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਜੋ)

੧.ਦਸ ਦਾ ਭਾਵ 'ਕਈਂ' ਤੋਂ ਹੈ। ਤੁਕ ਦਾ ਭਾਵ ਕਈ ਸਿਆਣੇ ਇਹ ਵੀ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ੧੦ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਯਾਰਵਾਂ ਮਨ ਹੈ। ਇਸ ਇਕ (ਅਰਥਾਤ ਮਨ) ਨੂੰ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਨਾ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ) ਆਪਣਾ ਇਤਬਾਰ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

੨.ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਤ੍ਰੈ ਨੁਕਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਸਮਝਕੇ ਦਾਸ ਵਾਂਗੂ ਝੁਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਮਝਕੇ ਪੁਤ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਆਪ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਕਰ ਲੈਣਾ।

੩.ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਦੁਖ ਸਮੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਬਿਰਖ ਕੀ ਛਾਇਆ ਸਿਉ ਰੰਗੁ ਲਾਵੈ॥ ਓਹ ਬਿਨਸੈ ਉਹੁ ਮਨਿ ਪਛੁਤਾਵੈ॥ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਚਾਲਨਹਾਰੁ॥ ਲਪਟਿ ਰਹਿਓ ਤਹ ਅੰਧ ਅੰਧਾਰੁ॥ ਬਟਾਊ ਸਿਉ ਜੋ ਲਾਵੈ ਨੇਹ॥ ਤਾ ਕਉ ਹਾਥਿ ਨ ਆਵੈ ਕੇਹ॥ ਮਨ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੁਖਦਾਈ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਲਏ ਲਾਈ॥੩॥

ਬਿਰਖ ਦੀ ਛਾਇਆ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, (ਤਾਂ) ਉਹ (ਛਾਇਆ ਜ਼ਰੂਰ) ਬਿਨਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਫਿਰ) ਉਹ (ਪੁਰਖ) ਮਨ ਵਿਚ ਪਛੁਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਜੋ (ਕੁਛ) ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ (ਸਾਰਾ) ਚੱਲਣਹਾਰ ਹੈ[੧]। (ਪਰ ਦੇਖੋ ਅਚਰਜ ਕਿ ਇਹ) ਘੋਰ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਓਸੇ ਨੂੰ ਚੰਬੜ ਰਿਹਾ ਹੈ[੨]। (ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜੋ ਮੁਸਾਫਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹੇ ਮਨ! ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੀ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਦਾਤੀ ਹੈ (ਜੋ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ) ਸਾਈਂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਜੀਵ ਨੂੰ) ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ[੩], ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੩॥

ਮਿਥਿਆ ਤਨੁ ਧਨੁ ਕੁਟੰਬੁ ਸਬਾਇਆ॥ ਮਿਥਿਆ ਹਉਮੈ ਮਮਤਾ ਮਾਇਆ॥ ਮਿਥਿਆ ਰਾਜ ਜੋਬਨ ਧਨ ਮਾਲ॥ ਮਿਥਿਆ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਕਰਾਲ॥ ਮਿਥਿਆ ਰਥ ਹਸਤੀ ਅਸ੍ਵ ਬਸਤ੍ਰਾ॥ ਮਿਥਿਆ ਰੰਗ ਸੰਗਿ ਮਾਇਆ ਪੇਖਿ ਹਸਤਾ॥ ਮਿਥਿਆ ਧ੍ਰੋਹ ਮੋਹ ਅਭਿਮਾਨੁ॥ ਮਿਥਿਆ ਆਪਸ ਊਪਰਿ ਕਰਤ ਗੁਮਾਨੁ॥ ਅਸਥਿਰੁ ਭਗਤਿ ਸਾਧ ਕੀ ਸਰਨ॥ ਨਾਨਕ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵੈ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨ॥੪॥

(ਹੇ ਜੀਵ! ਤੇਰਾ) ਤਨ, ਧਨ ਤੇ ਸਾਰਾ ਕੁਟੰਬ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। (ਤੇਰੀ) ਹਉਮੈ[੪], ਮਮਤਾ[੫] ਤੇ ਮਾਇਆ[੬] ਬੀ ਮਿਥਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਮਿਥਿਆ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਧਾਰਨੀ ਬੀ ਮਿਥਿਆ ਹੈ)। ਰਾਜ ਜੋਬਨ, ਧਨ (ਤੇ) ਮਾਲ ਝੂਠੇ ਹਨ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਰਸ ਦਾਯਕ) ਕਾਮ (ਵਿਚ ਲਪਟਣਾ ਤੇ ਰੋਕ ਪੈਣ ਤੇ) ਭਯਾਨਕ ਕ੍ਰੋਧ (ਵਿਚ ਤਪ ਉਠਣਾ ਬੀ) ਝੂਠੇ ਹਨ। ਰਥ, ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਤੇ ਬਸਤ੍ਰ ਬੀ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਮਾਇਆ (ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ) ਚਾ ਮਲ੍ਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕਕੇ (ਹੱਸਣਾ) ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਨੀ (ਬੀ) ਮਿਥ੍ਯਾ ਹੈ। ਮਿਥ੍ਯਾ ਹਨ ਧ੍ਰੋਹ ਮੋਹ ਤੇ ਹੈਂਕੜ[੭] ! ਆਪਣੇ ਉਪਰ (ਜੋ, ਗੁਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਇਹ ਕਰਨਾ ਬੀ) ਮਿਥਿਆ ਹੈ। (ਪ੍ਰੰਤੂ) ਸਾਧੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਲੈਕੇ) ਭਗਤੀ (ਕਰਨੀ) ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ (ਸ਼ੈ ਹੈ)। (ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਚਰਨ ਜਪ ਜਪ ਕੇ (ਭਾਵ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਮਰਕੇ) ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ)॥੪॥

ਮਿਥਿਆ ਸ੍ਰਵਨ ਪਰਨਿੰਦਾ ਸੁਨਹਿ॥ ਮਿਥਿਆ ਹਸਤ ਪਰਦਰਬ ਕਉ ਹਿਰਹਿ॥ ਮਿਥਿਆ ਨੇਤ੍ਰ ਪੇਖਤ ਪਰ ਤ੍ਰਿਅ ਰੂਪਾਦ॥ ਮਿਥਿਆ

ਨਿਸਫਲ[੮] (ਹਨ) ਕੰਨ (ਜੋ) ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਨਿਸਫਲ (ਹਨ) ਹੱਥ (ਜੋ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਚੁਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਿਸਫਲ (ਹਨ) ਨੇਤ੍ਰ (ਜੋ) ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ (ਜੋਬਨ) ਆਦਿਕ। ਨਿਸਫਲ (ਹੈ) ਜੀਭ (ਜੋ ਹਰੀ ਰਸ

੧.ਯਥਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੀ॥ (ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫-੬।)

੨.(ਅ) ਉਸ ਅੰਧਾਰ (=ਮਾਯਾ) ਨੂੰ (ਅੰਧ=) ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਚੰਬੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ)

੩.(ਅ) ਆਪ ਲਾ ਲਵੇ, ਅਰਦਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਤੀਸਰੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਸੁਖਦਾਈ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਛ ਅਨਿਤ ਹੈ। ੪.ਮੈਂ ਹਾਂ। ੫.ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੈ।

੬.ਇਹ ਭੁਲੇਵਾ ਕਿ ਇਹ ਸਦਾ ਰਹਿਣਗੇ।

੭.ਜਾਂ ਧ੍ਰੋਹ ਵਾਲਾ ਮੋਹ, ਉਹ ਪਿਆਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਵਾਰਥ ਲੁਕਾਕੇ ਟੁਰੀਦਾ ਹੈ।

੮.ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ 'ਮਿਥਿਆ' ਦੇ ਉਲਟ ਅਖੀਰਲੀ ਸਤਰ ਵਿਚ 'ਸਫਲ' ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਮਿਥਿਆ ਦਾ ਏਥੇ ਭਾਵ ਨਿਸਫਲ ਹੈ।

ਰਸਨਾ ਭੋਜਨ ਅਨ ਸ੍ਵਾਦ॥ ਮਿਥਿਆ ਚਰਨ ਪਰ ਬਿਕਾਰ ਕਉ ਧਾਵਹਿ॥ ਮਿਥਿਆ ਮਨ ਪਰ ਲੋਭ ਲੁਭਾਵਹਿ॥ ਮਿਥਿਆ ਤਨ ਨਹੀ ਪਰਉਪਕਾਰਾ॥ ਮਿਥਿਆ ਬਾਸੁ ਲੇਤ ਬਿਕਾਰਾ॥ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਮਿਥਿਆ ਸਭ ਭਏ॥ ਸਫਲ ਦੇਹ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਲਏ॥੫॥

ਛੱਡਕੇ) ਭੋਜਨਾਂ ਆਦਿਕ ਹੋਰ ਸ੍ਵਾਦਾਂ (ਵਿਚ ਲਗਦੀ ਹੈ)। ਨਿਸਫਲ (ਹਨ) ਪੈਰ (ਜੋ) ਪਰਾਏ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਦੌੜਦੇ ਹਨ। ਨਿਸਫਲ (ਜਾਣੋ) ਮਨ (ਜੋ) ਪਰਾਏ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ) ਲੋਭ ਵਿਚ ਲੁਭਿਤ ਹੈਨ। ਨਿਸਫਲ ਹੈਨ (ਓਹ) ਤਨ ਜੋ ਪਰਉਪਕਾਰ (ਵਿਚ ਤਤਪਰ) ਨਹੀਂ। ਨਿਸਫਲ (ਹੈ ਨੱਕ ਜੋ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ[1]। ਬਿਨਾ ਸਮਝੇ ਦੇ ਸਭੇ (ਅੰਗ) ਬਿਰਥਾ ਹੋ ਗਏ[2]। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਕੇਵਲ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣੇ ਤੇ ਦੇਹ ਸਫਲ (ਹੁੰਦੀ ਹੈ)॥੫॥

ਬਿਰਥੀ ਸਾਕਤ ਕੀ ਆਰਜਾ॥ ਸਾਚ ਬਿਨਾ ਕਹ ਹੋਵਤ ਸੂਚਾ॥ ਬਿਰਥਾ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਤਨੁ ਅੰਧ॥ ਮੁਖਿ ਆਵਤ ਤਾਕੈ ਦੁਰਗੰਧ॥ ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਬ੍ਰਿਥਾ ਬਿਹਾਇ॥ ਮੇਘ ਬਿਨਾ ਜਿਉ ਖੇਤੀ ਜਾਇ॥ ਗੋਬਿਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਬ੍ਰਿਥੇ ਸਭ ਕਾਮ॥ ਜਿਉ ਕਿਰਪਨ ਕੇ ਨਿਰਾਰਥ ਦਾਮ॥ ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਤੇ ਜਨ ਜਿਹ ਘਟਿ ਬਸਿਓ ਹਰਿ ਨਾਉ॥ ਨਾਨਕ ਤਾਕੈ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ॥੬॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਮੁਖ ਦੀ ਉਮਰਾ ਹੀ ਬਿਰਖਾ (ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਾਯਾ ਨਾਲ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਝੂਠ ਹੈ ਸੋ ਉਹ) ਸੱਚ ਤੋਂ ਵਿਹੂਣਾ (ਰਹਿਕੇ) ਕੀਕੂੰ ਸੁੱਚਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਉਸਦਾ) ਜੀਵਨ ਨਾਮ ਦੇ (ਚਾਨਣੇ ਤੋਂ) ਬਿਹੂਣਾ ਅੰਨ੍ਹਾ (ਹੈ ਤੇ) ਬਿਰਥਾ (ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਬਦਬੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹੀ ਬਿਰਥਾ ਬੀਤਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਜਿਕੁਰ) ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ (ਵੱਸੇ) ਬਿਨਾ ਖੇਤੀ (ਅਜਾਈਂ ਚਲੀ) ਜਾਂਦੀ (ਹੈ)। ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿਹੂਣੇ (ਜੀਵ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਬਿਰਥੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੂਮ ਦੇ ਰੁਪੱਯੇ ਬ੍ਰਿਥਾ (ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸੋ ਨਾਂ ਹੋਇਆਂ ਵਰਗੇ ਹੋਏ)। ਧੰਨ ਹਨ, ਧੰਨ ਹਨ ਓਹ ਪੁਰਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਲਿਹਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ॥੬॥

ਰਹਤ ਅਵਰ ਕਛੁ ਅਵਰ ਕਮਾਵਤ॥ ਮਨਿ ਨਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮੁਖਹੁ ਗੰਢ ਲਾਵਤ॥ ਜਾਨਨ ਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਬੀਨ॥ ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਨ ਕਾਹੂ ਭੀਨ॥ ਅਵਰ ਉਪਦੇਸੈ ਆਪਿ ਨ ਕਰੈ॥ ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਜਨਮੈ ਮਰੈ॥ ਜਿਸ ਕੈ ਅੰਤਰਿ ਬਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥ ਤਿਸ ਕੀ ਸੀਖ ਤਰੈ ਸੰਸਾਰੁ॥ ਜੋ ਤੁਮ ਭਾਨੇ ਤਿਨ ਪ੍ਰਭੁ

(ਜਗਤ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਜੀਵ ਦੀ) ਰਹਿਣੀ ਤਾਂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ (ਤੇ ਕਰਨੀ ਵਿਚ ਕਰਮ) ਹੋਰ (ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੂੰਹ ਨਾਲ (ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ) ਗੰਢ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ[3]। (ਪ੍ਰੰਤੂ ਓਹ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਬੀ) ਜਾਨਣੇ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ (ਬਹੁਤ) ਦਾਨਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਬਾਹਰਲੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੇਖ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦਾ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)। (ਜੋ ਪੁਰਖ) ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਆਪ (ਓਹ ਕਰਮ) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਪਰ) ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਜਾ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਤਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

੧. ਯਾ ਵਿਕਾਰ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਸ੍ਵਾਦ ਮਾਣਨ ਖ਼ਾਤਰ ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ।)

੨. ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਗੱਲ ਕਿ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਦੇਹੀ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਅਨੰਦ ਪੌੜੀ ੩੨-੩੭।

੩. ਭਾਵ, ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਗੱਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਪਿਆਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਜਾਤਾ॥ ਨਾਨਕ ਉਨ ਜਨ ਚਰਨ ਪਰਾਤਾ॥੭॥	(ਅਰਦਾਸ-) ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਹੀ ਤੈਨੂੰ) ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੭॥
ਕਰਉ ਬੇਨਤੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਭੁ ਜਾਨੈ॥ ਅਪਨਾ ਕੀਆ ਆਪਹਿ ਮਾਨੈ॥ ਆਪਹਿ ਆਪ ਆਪਿ ਕਰਤ ਨਿਬੇਰਾ॥ ਕਿਸੈ ਦੂਰਿ ਜਨਾਵਤ ਕਿਸੈ ਬੁਝਾਵਤ ਨੇਰਾ॥ ਉਪਾਵ ਸਿਆਨਪ ਸਗਲ ਤੇ ਰਹਤ॥	(ਹਾਂ ਮੈਂ ਉਸੇ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਅੱਗੇ (ਪਿਆ) ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ (ਕਿ ਜੋ ਸਾਡਾ) ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, (ਅਤੇ ਜੋ) ਅਪਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ (ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਬੀ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ) ਆਪ ਮਾਣ ਰਖਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਸਭ ਕੁਛ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ, (ਸੋ) ਆਪ ਹੀ (ਸਭ) ਨਿਆਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਅਪਣੇ ਨਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਆਪਾ ਦੂਰ ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਆਪ) ਨੇੜੇ ਸੁਝਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। (ਮਾਨੁਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਚਿਤਵੇ) ਸਾਰੇ ਉਪਾਵਾਂ ਤੇ ਸਿਆਣਪਾਂ (ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ) ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ।
ਸਭੁ ਕਛੁ ਜਾਨੈ ਆਤਮ ਕੀ ਰਹਤ॥ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਲਏ ਲੜਿ ਲਾਇ॥ ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਜਿਸੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰੀ॥ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਹਰੀ॥੮॥੫॥	(ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ) ਆਤਮਾ ਦੀ ਰਹਤ (ਅਰਥਾਤ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ) ਸਾਰੀ ਦਾ (ਸੁਤੇ) ਗਜਾਨ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਹੇ ਉਸਨੂੰ (ਉਹ ਆਪਣੇ) ਲੜ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਓਹ) ਥਾਵਾਂ ਤੇ (ਹਾਂ, ਸਾਰਿਆਂ) ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਉਸਦਾ) ਸੇਵਕ ਉਹੋ ਹੈ, ਜਿਸ ਪਰ (ਓਹ) ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਸ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਲ ਯਾਦ ਕਰ॥੮॥੫॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਸੁਆਇ-(ਸੰਸ:, ਸ੍ਵਾਰਥ:,) ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਵਿਚ। 'ਸੁਆਉ' ਪਦ 'ਸੁਆਦ' ਤੇ 'ਸ੍ਵਾਰਥ' ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਯਥਾ:-

ਸੁਆਦ-(ਸੰਸ:, ਸ੍ਵਾਦ: ਜਾਂ, ਸ੍ਵਾਦਨ) 'ਕਾਮ ਸੁਆਇ ਗਜ ਬਸਿ ਪਰੇ'॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ-੫੭)

ਪ੍ਰਯੋਜਨ-(ਸ੍ਵਾਰਥ:) 'ਕਵਨੁ ਮਾਰਗੁ ਕਵਨੁ ਸੁਆਓ॥' (ਰਾਮ: ਮ: ੧, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ-੨)

ਪਾਛੈ ਪਾਵੈ-ਪਿਛੇ ਪਾਵੇ। ਪਿਛੇ ਪਾਉਣਾ=ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨਾ। (ਅ) ਪਿਛੇ ਪਾਉਣਾ=ਨਜ਼ਰੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰਨਾ। ਭੁਲਾ ਦੇਣਾ।

ਬਿਖੋਟਿ-ਵਿਖੋਟਿ=(ਸੰਸ:, ਵਿ=ਉਲਟ, ਵਿਪ੍ਰੀਤ। ਫਾ:, ਅਤੇ ਹਿੰ:, ਬੇ=ਬਗ਼ੈਰ। ਸੰਸ:,ਕੂਟ:= ਛਲ ਕਪਟ, ਹਿੰਦੀ, ਖੋਟ=ਦੋਸ਼, ਬੁਰਿਆਈ, ਕਸੂਰ, ਪਾਪ। ਪੰਜਾਬੀ=ਖੋਟ=ਉਸ ਨੀਵੀਂ ਧਾਤ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਕੀਮਤੀ ਧਾਤ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਬਿਖੋਟਿ=ਬੇ+ਖੋਟ, ਵਿ+ਖੋਟ) ਖੁਟਿ-ਆਈ ਜਿਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੋ ਸਫਾਈ। ਇਤਬਾਰ, ਭਰੋਸਾ, ਪ੍ਰਤੀਤ, ਵਿਸਾਹ। ਭਾਵ ਇਸ ਦਾ ਦੂਸਰੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

'ਅਪਨੀ ਪਰਤੀਤਿ ਆਪ ਹੀ ਖੋਵੈ॥ ਬਹੁਰਿ ਉਸਕਾ ਬਿਸ੍ਵਾਸੁ ਨ ਹੋਵੈ॥'

ਮਿਥਿਆ-(ਸੰਸ:, ਮਿਥਜਾ) ਜੋ ਸਦਾ ਨ ਰਹੇ, ਚਲਾਇਮਾਨ, ਜੋ ਦਿੱਸੇ ਭਲੀਵੇ ਪਰ ਨਾ ਰਹਵੇ। ਪਉੜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਮਿਥਿਆ ਦੇ ਉਲਟ ਪਦ ਅਸਥਿਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਰਹੇ।

ਅਸਥਿਰੁ-(ਸੰਸ:, ਸਿਥਰ=ਦ੍ਰਿੜ, ਅਟਲ, ਅਚਲ)=ਸਿਥਰ=ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ। ਜੋ ਪਦ ਕਿਸੇ ਬੋਲੀ ਦੇ ਦੁਤ ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਧੂ ਲਗ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਸਿਥਰ=ਅਸਿਥਰ। ਸਿਥਤ=ਇਸਥਿਤ। ਸਕੂਲ=ਅਸਕੂਲ। ਸਟੇਸ਼ਨ=ਅਸਟੇਸ਼ਨ।

ਕਿਰਪਨ-ਸ਼ੂਮ।

ਥਾਨ ਥਨੰਤਰ-ਥਾਉਂ ਤੇ ਹੋਰ ਥਾਉਂ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਛੇਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ-ਅਗਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰਕ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਾਮਾਨ ਯਾ ਵਿਭੋ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਤਜਾਗਕੇ ਬਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਵੱਸ਼ਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੋ ਦਾਤਾ ਦਾਤਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ, ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸਣਾ, ਉਸ ਦਾ ਹੋ ਰਹਿਣਾ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਨਿਰਬਾਣ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਰੁ ਲੋਭ ਮੋਹ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅਹੰਮੇਵ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣਾਗਤੀ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਗੁਰਦੇਵ॥੧॥

ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ! (ਮੇਰੇ ਉਤੇ) ਪ੍ਰਸਾਦ ਕਰ, (ਮੈਂ) ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਲੋਭ ਮੋਹ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ (ਦੁਖੀ ਹੋਕੇ ਆਪ ਦੀ) ਸ਼ਰਣ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਕਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਏ[1], (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਹਿ॥ ਤਿਸੁ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਰਖੁ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਗੰਧਤ ਤਨਿ ਲਾਵਹਿ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਸਿਮਰਤ ਪਰਮ ਗਤਿ ਪਾਵਹਿ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਸਹਿ ਸੁਖ ਮੰਦਰਿ॥ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਇ ਸਦਾ ਮਨ ਅੰਦਰਿ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਗ੍ਰਿਹ ਸੰਗਿ ਸੁਖ ਬਸਨਾ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਸਿਮਰਹੁ ਤਿਸੁ ਰਸਨਾ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਰੰਗ ਰਸ ਭੋਗ॥ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ਧਿਆਵਨ ਜੋਗ॥੧॥

(ਹੇ ਮਨ![2]) ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਤੂੰ ਛੱਤੀ (ਭਾਵ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਭੋਜਨ ਖਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖ (ਭਾਵ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਰੱਖ)। ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਤੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ (ਪਦਾਰਥ) ਤਨ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ (ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, ਕਿਉਂ ਜੋ) ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਤੂੰ ਪਰਮਗਤੀ ਨੂੰ ਪਾ ਲਵੇਂਗਾ। ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਮਨ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ, (ਭਾਵ ਯਾਦ ਰਖ)। ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਘਰ ਭਾਵ) ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੁਖਾਂ ਸਮੇਤ ਵਸਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰ। ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ (ਕਰਕੇ) ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਰਸ ਤੇ ਭੋਗ (ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੈਨ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਉਸ) ਧਿਆਉਣੇ ਜੋਗ ਨੂੰ ਸਦਾ (ਹੀ) ਧਿਆਉਂਦੇ ਰਹੀਏ, (ਭਾਵ ਸਿਮਰਦੇ ਰਹੀਏ)॥੧॥

੧. ਸਿਖ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਕੇ ਅਰਦਾਸੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਲੋਕ ਤੇ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

੨. ਦੂਜੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਅੱਠਵੀਂ ਤੁਕ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ ਹਢਾਵਹਿ॥ ਤਿਸਹਿ ਤਿਆਗਿ ਕਤ ਅਵਰ ਲੁਭਾਵਹਿ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਖਿ ਸੇਜ ਸੋਈਜੈ॥ ਮਨ ਆਠ ਪਹਰ ਤਾਕਾ ਜਸੁ ਗਾਵੀਜੈ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੁਝੁ ਸਭੁ ਕੋਊ ਮਾਨੈ॥ ਮੁਖਿ ਤਾਕੋ ਜਸੁ ਰਸਨ ਬਖਾਨੈ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰੋ ਰਹਤਾ ਧਰਮੁ॥ ਮਨ ਸਦਾ ਧਿਆਇ ਕੇਵਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ॥ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਜਪਤ ਦਰਗਹ ਮਾਨੁ ਪਾਵਹਿ॥ ਨਾਨਕ ਪਤਿ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਜਾਵਹਿ॥੨॥

ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਤੂੰ ਕਪੜੇ ਤੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਬਸਤ੍ਰ ਹੰਢਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਕਿਉਂ (ਤੂੰ) ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਲਚਾਉਂਦਾ ਹੈਂ? ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਨਾਲ ਸੇਜਾਂ ਪਰ ਸਉਂ ਜਾਈਦਾ ਹੈ; ਹੇ ਮਨ! (ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਉਸੇ ਦਾ ਜੱਸ ਗਾਵੀਂ ਜਾਵੇਂ[੧]। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ ਮਾਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਮੁਖ ਤੇ ਜੀਭ ਤੋਂ (ਤੂੰ) ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦਾ ਰਹੇਂ। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਧਰਮ ਪਿਆ ਨਿਭਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਮਨ! (ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਕੇਵਲ (ਉਸੇ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਸਦਾ ਧਿਆਵੇਂ (ਯਾਦ ਰਖੇਂ)। (ਉਸ) ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਪਦਿਆਂ (ਤੂੰ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਾਨ ਪਾਵੇਂਗਾ (ਅਤੇ ਏਥੋਂ ਤੂੰ ਉਸ ਅਪਨੇ ਸਦੈਵੀ) ਘਰ ਵਿਚ ਪਤਿ ਨਾਲ ਜਾਵੇਂਗਾ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੨॥

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਰੋਗ ਕੰਚਨ ਦੇਹੀ॥ ਲਿਵ ਲਾਵਹੁ ਤਿਸੁ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰਾ ਓਲਾ ਰਹਤ॥ ਮਨ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਹਤ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰੇ ਸਗਲ ਛਿਦ੍ਰ ਢਾਕੇ॥ ਮਨ ਸਰਨੀ ਪਰੁ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕੈ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੁਝੁ ਕੋ ਨ ਪਹੂਚੈ॥ ਮਨ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰਹੁ ਪ੍ਰਭ ਊਚ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਈ ਦ੍ਰੁਲਭ ਦੇਹ॥ ਨਾਨਕ ਤਾਕੀ ਭਗਤਿ ਕਰੇਹ॥੩॥

(ਹਾਂ) ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਾ ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਕੰਚਨ ਵਰਗੀ (ਸੁਹਣੀ ਅਤੇ) ਅਰੋਗ ਦੇਹੀ (ਤੈਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ)। (ਫੇਰ ਦੇਖ ਕਿ) ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਭੁੱਲਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਬੀ) ਤੇਰਾ ਪੜਦਾ ਢਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਮਨ! (ਉਸ) ਹਰੀ ਹਰਿ ਦਾ ਜਸ ਕਹਿਦਿਆਂ (ਤੂੰ ਹੋਰ) ਸੁਖ (ਬੀ) ਪਾਵੇਂਗਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਐਬ ਢਕਦੀ ਹੈ; ਹੇ ਮਨ! ਉਸ (ਪਰਦੇ ਕੱਜ) ਪੂਜਜ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਜਾਹ। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ[੨], ਹੇ ਮਨ! (ਉਸ) ਉੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸ੍ਵਾਸ ਸ੍ਵਾਸ ਸਿਮਰ। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਤੂੰ ਮਨੁਖਾ) ਦੇਹਿ ਪਾਈ ਹੈ ਜੋ ਕਠਿਨਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਹੇ ਮਨ! ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਸ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਦੀ ਭਗਤੀ (ਜ਼ਰੂਰ)[੩] ਕਰੇਂ॥੩॥

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਭੂਖਨ ਪਹਿਰੀਜੈ॥ ਮਨ ਤਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਕਿਉ ਆਲਸੁ ਕੀਜੈ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਅਸ੍ਵ ਹਸਤਿ ਅਸਵਾਰੀ॥ ਮਨ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਕਬਹੂ ਨ ਬਿਸਾਰੀ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਾਗ ਮਿਲਖ ਧਨਾ॥ ਰਾਖੁ ਪਰੋਇ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨੇ ਮਨਾ॥

ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਗਹਿਣੇ ਪਹਿਰੀਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਮਨ! ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਕਿਉਂ ਆਲਸ ਕਰੀਏ? ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ ਅਸਵਾਰੀ (ਮਿਲਦੀ ਹੈ), ਹੇ ਮਨ! ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਵਿਸਾਰੀਂ। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਬਗ਼ੀਚੇ ਮਿਲਖ ਤੇ ਧਨ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈਨ ਤੈਨੂੰ, ਉਸ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਅਪਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰੋਕੇ ਰੱਖ। ਹੇ ਮਨ! ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰੀ (ਸਾਰੀ) ਸਾਜਨਾ ਸਾਜੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਬੁੱਧੀ

---

੧. ਗਾਵੀਜੈ, ਬਖਾਨੈ, ਧਿਆਇ ਆਦਿ ਕ੍ਰਿਯਾ ਲੋਟ ਲਕਾਰ (Imperative mood) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਰਹੇ, ਪਰ ਵਿਧਿ ਲਿੰਗ (Potential mood) ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ।

੨. ਭਾਵ, ਤੂੰ ਦੁਖ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਉਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ।

੩. 'ਕਰੇਹ' ਦੇ 'ਹ' ਵਿਚ ਤਾਕੀਦ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ।

ਜਿਨਿ ਤੇਰੀ ਮਨ ਬਨਤ ਬਨਾਈ॥ ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸਦ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਈ॥ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਇ ਜੋ ਏਕ ਅਲਖੈ॥ ਈਹਾ ਊਹਾ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਰਖੈ॥੪॥

ਸਮੇਤ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਰਚਿਆ ਹੈ), ਉਠਦਿਆਂ ਬੈਠਦਿਆਂ ਸਦਾ ਉਸੇ ਨੂੰ ਧਿਆਵੀਂ। (ਹਾਂ) ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਆ ਜੋ ਇਕੋ ਹੈ (ਅਰ) ਅਲਖ ਹੈ। (ਭਾਵ ਜਿਸ ਜੇਹਾ ਹੋਰ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ)। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਐਥੇ ਓਥੇ (ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਤੇਰੀ (ਓਹੋ ਪਤਿ) ਰਖੇਗਾ॥੪॥

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਹਿ ਪੁੰਨ ਬਹੁ ਦਾਨ॥ ਮਨ ਆਠ ਪਹਰ ਕਰਿ ਤਿਸਕਾ ਧਿਆਨ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੂ ਆਚਾਰ ਬਿਉਹਾਰੀ॥ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਚਿਤਾਰੀ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰਾ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪੁ॥ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰਹੁ ਸਦਾ ਅਨੂਪੁ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰੀ ਨੀਕੀ ਜਾਤਿ॥ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰਿ ਸਦਾ ਦਿਨ ਰਾਤਿ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰੀ ਪਤਿ ਰਹੈ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਜਸੁ ਕਹੈ॥੫॥

ਹੇ ਮਨ! (ਜੇ ਤੂੰ) ਬਹੁਤ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈਂ (ਤਾਂ) ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਸੋ) ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਕਰ। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੂੰ (ਧਰਮ ਦੇ ਦੱਸੇ) ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸ੍ਵਾਸ ਸ੍ਵਾਸ ਯਾਦ ਕਰੀਂ। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੂਪ (=ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਹਣੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰਖ। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ ਉੱਤਮ ਜਾਤ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਿਮਰ[੧]। ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੇਰੀ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਪਤਿ ਰਹਿ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਾਲ (ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਦਾ ਉਸਦਾ) ਜਸ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹੇਂ, ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੫॥

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਨਹਿ ਕਰਨ ਨਾਦ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪੇਖਹਿ ਬਿਸਮਾਦ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬੋਲਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸਨਾ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਖਿ ਸਹਜੇ ਬਸਨਾ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਸਤ ਕਰ ਚਲਹਿ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੰਪੂਰਨ ਫਲਹਿ॥ ਜਿਹ ਪਸਾਦਿ ਪਰਮ ਗਤਿ ਪਾਵਹਿ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਹਿ॥ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭੁ ਤਿਆਗਿ ਅਵਰ ਕਤ ਲਾਗਹੁ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਜਾਗਹੁ॥੬॥

ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਨਾਦ ਸੁਣਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ) ਅਚਰਜ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਰਸਨਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਬਚਨ) ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ[੨] ਸੁਖ ਵਿਚ (ਤੇਰਾ) ਵੱਸਣਾ (ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ), ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਤੇਰੇ) ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਤੂੰ) ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਪਰਮ ਗਤੀ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਤੂੰ) ਸਹਿਜ ਦੇ ਸੁਖ[੩] ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਐਸਾ ਪ੍ਰਭੂ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਵਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈਂ? (ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਜਾਗ, (ਮਾਯਾ ਦੀ ਗ਼ਫਲਤ ਵਾਲੀ ਨੀਂਦ ਦੂਰ ਕਰ)॥੬॥

੧. ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਪਾਕੇ ਬੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟਦਾ ਹੈ।

੨. ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ। ਸਹਜ ਸੁਭਾਵ।

੩. ਭਾਵ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸੁਖ ਵਿਚ।

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰਗਟੁ ਸੰਸਾਰਿ॥ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਮੂਲਿ ਨ ਮਨਹੁ ਬਿਸਾਰਿ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰਾ ਪਰਤਾਪੁ॥ ਰੇ ਮਨ ਮੂੜ ਤੂ ਤਾ ਕਉ ਜਾਪੁ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ॥ ਤਿਸਹਿ ਜਾਨੁ ਮਨ ਸਦਾ ਹਜੂਰੇ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੂੰ ਪਾਵਹਿ ਸਾਚੁ॥ ਰੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੂੰ ਤਾ ਸਿਉ ਰਾਚੁ॥ ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਭ ਕੀ ਗਤਿ ਹੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਜਾਪੁ ਜਪੈ ਜਪੁ ਸੋਇ॥੭॥

(ਜੇ ਤੂੰ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਹੈਂ, (ਤਾਂ) ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਹੈਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਨਾ ਮਨੋਂ ਵਿਸਾਰ। ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ (ਬਣਿਆ) ਹੈ, ਮਨ ਮੂਰਖ! ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਜਪ। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਮਨ! ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ (ਹਾਜ਼ਰਾ) ਹਜ਼ੂਰ ਸਮਝ। ਜਿਸਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਸਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਰਚ (ਉਸੇ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਇਆ ਰਹੁ)। ਜਿਸਦੇ ਫਜ਼ਲ ਨਾਲ ਸਭ ਦੀ ਕਲਯਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਸ ਜਪਣੇ ਯੋਗ (ਦੇ) ਜਪ ਨੂੰ ਤੂੰ ਜਪੇਂ[1]॥੭॥

ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਜਪੈ ਸੋ ਨਾਉ॥ ਆਪਿ ਗਾਵਾਏ ਸੁ ਹਰਿਗੁਨ ਗਾਉ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਹੋਇ ਪ੍ਰਗਾਸੁ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਦਇਆ ਤੇ ਕਮਲ ਬਿਗਾਸੁ॥ ਪ੍ਰਭ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ ਬਸੈ ਮਨਿ ਸੋਇ॥ ਪ੍ਰਭ ਦਇਆ ਤੇ ਮਤਿ ਊਤਮ ਹੋਇ॥ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੀ ਮਇਆ॥ ਆਪਹੁ ਕਛੂ ਨ ਕਿਨਹੂ ਲਇਆ॥ ਜਿਤੁ ਜਿਤੁ ਲਾਵਹੁ ਤਿਤੁ ਲਗਹਿ ਹਰਿ ਨਾਥ॥ ਨਾਨਕ ਇਨਕੈ ਕਛੂ ਨ ਹਾਥ॥੮॥੬॥

(ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਨਾਮ ਜਪਾਵੇ ਸੋਈਓ (ਨਾਮ) ਜਪਦਾ ਹੈ। ਓਹੋ (ਪੁਰਖ) ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ (ਆਪਣੇ ਗੁਣ) ਗਵਾਵੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਹੀ (ਹ੍ਰਿਦੇ ਦਾ) ਕਮਲ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਜਦ) ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤਦ) ਉਸ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵਸਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਪਰ ਕਿ ਓਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਯਾ ਹੈ)। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਹੀ ਜੀਵ) ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਉੱਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਸਭ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ[2]। ਅਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਤਾਂ (ਕਦੇ) ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲਿਆ (ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਮਇਆ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ)। ਹੇ ਹਰੀ, ਹੇ ਨਾਥ! ਜਿਧਰ ਜਿਧਰ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਲਾਉਂਦੇ ਹੋ (ਏਹ) ਉਧਰ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਅਪਣੇ) ਹੱਥ ਕੁਛ ਨਹੀਂ॥੮॥੬॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਸਰਣਾਗਤੀ-(ਸੰਸ:, ਸ਼ਰਣਾਗਤ:=ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੋਇਆ)। ਸਰਣਾਗਤੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਸ਼ਰਣ ਆਯਾ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰਸਾਦੁ-(ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਸਾਦ) ਕ੍ਰਿਪਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਘਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਤੇ ਭਜਨ ਵਿਚ ਬਰਕਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਾਦਿ=ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ।

ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-(ਛਤੀਹ=੩੦+੬+ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਸੰਸ:, ਅਮ੍ਰਿਤਮ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ:=ਅਮਰ। ਮੋਕਸ਼। ਅਮ੍ਰਿਤ ਰਸ। ਜਲ। ਘਿਉ। ਦੁੱਧ। ਕੋਈ ਭੀ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ।) ਛਤੀਹ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ, ਭਾਵ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ।

੧. (ਅ) ਨਾਨਕ (ਉਸ ਦਾ) ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਬੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜਪ।
੨. ਅਥਵਾ, ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਭ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ (ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ) ਹੈ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ।)

ਸ੍ਵਾਦ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਖਾਣੇ ਛੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ-ਮਿੱਠਾ, ਖੱਟਾ, ਚਟਪਟਾ, ਸਲੂਣਾਂ, ਕਸੈਲਾ, ਕੌੜਾ। ਖਾਣ ਦੀ ਵਿਧਿ ਕਰਕੇ ਖਾਧੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭੋਜਨ ਬੀ ਛੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ-੧. ਭਖ=ਦੰਦਾਂ ਦਾੜ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਖਾਧੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ। ੨. ਭੋਜਜ=ਦਾੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਿੱਥੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ। ੩. ਲੇਹ=ਚੱਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਜੀਭ ਨਾਲ। ੪. ਪੇਯ=ਪੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ। ੫. ਚੋਖਜ=ਚੂਸੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ। ੬. ਚਰਬਜੰ=ਚੱਬੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਜੈਸੇ ਦਾਣੇ।

ਸ੍ਰੀ ਨਰੋਤਮ ਜੀ ਨੇ ੩੬ ਭੋਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗਿਣੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਐਉਂ ਦੱਸੇ ਹਨ- 'ਖਟ ਰਸ ਮਿਠ ਰਸ ਮਲਿ ਕੈ ਛਤੀ ਭੋਜਨ ਹੋਨਿ ਰਸੋਈਂ'। (ਵਾਰ ੧੭-੮)। ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ੩੬ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਗੰਧਤ-(ਸੰਸ:, ਸੁਗੰਧਿ, ਅੱਛੀ ਖੁਸ਼ਬੂ) ਖੁਸ਼ਬੋ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ, ਅਤਰ ਫੁਲੇਲ ਆਦਿ।

ਗ੍ਰਿਹ-(ਸੰਸ:, ਗ੍ਰਿਹ=ਘਰ, ਭਵਨ। ੨. ਪਤਨੀ) 'ਗ੍ਰਿਹ' ਦਾ ਅਰਥ ਘਰ ਹੈ ਪਰ 'ਗ੍ਰਿਹ' ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਵਾਰ ਬੀ ਹੈ। ਯਥਾ:-

'ਵਿਚੇ ਗ੍ਰਿਹ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਉਦਾਸੀ॥ (ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩-੧੨)

ਪਾਟ ਪਟੰਬਰ-(ਸੰਸ:, ਪਟਮ੍=ਕਪੜਾ, ਕੋਈ ਕਪੜਾ)। ਪਟ੍ਟ:=ਰੇਸ਼ਮ। ਪਟੰਬਰ=ਪਟਮ+ ਅੰਬਰ (=ਕਪੜਾ, ਵਸਤ੍ਰ)। ਹਿੰਦੀ-ਪਾਟੰਬਰ=ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜਾ) ਕਪੜੇ, ਤੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ।

ਛਿਦ੍ਰ-(ਸੰਸ:, ਛਿਦ੍ਰੰ) ਛੇਕ, ਕਸਰਾਂ, ਐਬ। ਇਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਪਰਦੇ ਢਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ 'ਢਾਕੇ' ਪਦ ਕਰਤ੍ਰੀ ਵਾਚ (Active voice) ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਰਤਾ 'ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਹੈ।

ਠਾਕੁਰ-(ਸੰਸ:, ਠਕਰ:) ਪੂਜਜ, ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ।

ਮਿਲਖ-(ਅ:, ਮਿਲਕ) ਜਿਸ ਤੇ ਮਾਲਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਜਾਇਦਾਦ, ਜਾਗੀਰ ਆਦਿ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਿਲਕ ਉੱਸਰੀ ਹੋਈ ਜਾਇਦਾਦ-ਮਹਿਲ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਆਚਾਰ ਬਿਉਹਾਰੀ-(ਸੰਸ:, ਆਚਾਰ:=ਚਾਲਚਲਨ। ਸਦਾਚਾਰ। ਰਸਮ। ਸੰਸ: ਵਜਵਹਾਰਿਨ=ਬਿਉਹਾਰੀ) ਅਚਾਰਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਹੈ ਜੇ ਤੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਦੱਸੇ ਕਰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਹੀ ਨਾਂ ਰਹੁ, ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰਖ। ਕਰਮ ਦੀ ਟੇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ 'ਹਉਂ' ਵਿਚ ਰਖਦੀ ਹੈ।

ਨਾਦ-(ਸੰਸ:, ਨਾਦ:=ਸ਼ਬਦ। ਧੁਨਿ। ਆਵਾਜ਼) ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਜਾਂ ਰਾਗ ਗੀਤ ਆਦਿ।

ਬਿਸਮਾਦ-(ਸੰਸ:, ਵਿਸਮਯ:=ਅਸਚਰਜ, ਤਅੱਜੁਬ) ਅਸਚਰਜ ਉਤਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ।

ਹਸਤ ਕਰ-(ਸੰਸ:, ਹਸਤ:=ਹਥ। ਕਰ:=ਹਥ) ਕਰ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਪੈਰ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਫਲਾਣੇ ਦਾ ਘਰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਦਸ ਕਰੂ ਹੈ। ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਸ ਕਦਮ ਹੈ। ਮਿਣਤੀ ਵੇਲੇ ਕਾਛੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਰੂ ਮਾਰ ਲੈ ਯਾ ਕਰਮ ਮਾਰ ਲੈ, ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਦਮਾਂ ਯਾ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਣ ਲੈ। ਕਰੂੰ, ਕਰਮ, ਪੰਜ ਫੁਟ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਅ) 'ਕਰ' ਦਾ ਭਾਵ 'ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅੰਗ' ਬੀ ਹੈ। ਹਸਤ ਕਰ=ਹਥ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੈਰ ਚਲਦੇ ਹਨ। (ਸੰਸ:, ਕਰ=ਜੋ ਕਰੇ, ਹੱਥ, ਹਾਥੀ ਦੀ ਸੁੰਡ ਆਦਿ)।

ਪਰਮਗਤਿ-(ਸੰਸ:, ਪਰਮਗਤਿ:=ਮੋਖ, ਮੁਕਤੀ) ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ। ਪਰਮ ਪਦ।

ਮਇਆ-(ਸੰਸ:, ਮਯਸ=ਖੁਸ਼ੀ, ਅਨੰਦ। (ਵੈਦਕ ਸੰਸ:,)। ਹਿੰਦੀ, ਮਯਾ=ਕ੍ਰਿਪਾ, ਦਯਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਮਇਆ=ਦਯਾ, ਕ੍ਰਿਪਾ) ਕ੍ਰਿਪਾ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਸੱਤਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ-ਅਗਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਲਾਭ, ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਮਹਿਮਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸੋਇ॥ ਜੋ ਜੋ ਕਹੈ ਸੁ ਮੁਕਤਾ ਹੋਇ॥ ਸੁਨਿ ਮੀਤਾ ਨਾਨਕੁ ਬਿਨਵੰਤਾ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਅਚਰਜ ਕਥਾ॥੧॥

(ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਥਾਹ (ਅੰਤ) ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਜਗਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ, (ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਐਸੀ ਬਰਕਤ ਹੈ ਕਿ) ਜੋ ਜੋ (ਪੁਰਸ਼ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਸੋ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਐਸੇ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸੀ ਨੂੰ ਸਾਧ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਕਥਾ ਤਾਂ ਅਕਥ ਹੇ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣੇ ਵਾਲੇ) ਸਾਧ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕਥਾ (=ਗੁਣ ਵਰਣਨ) ਅਸਚਰਜ ਹੈ, (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਬਿਨੈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਹੇ ਮਿਤ੍ਰ ਤੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਉਹ) ਸੁਣ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮੁਖ ਊਜਲ ਹੋਤ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਲੁ ਸਗਲੀ ਖੋਤ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਿਟੈ ਅਭਿਮਾਨੁ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਗਟੈ ਸੁ ਗਿਆਨੁ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਬੁਝੈ ਪ੍ਰਭੁ ਨੇਰਾ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਭੁ ਹੋਤ ਨਿਬੇਰਾ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਪਾਏ ਨਾਮ ਰਤਨੁ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਏਕ ਊਪਰਿ ਜਤਨੁ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨੈ ਕਉਨੁ ਪ੍ਰਾਨੀ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਪ੍ਰਭ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨੀ॥੧॥

[1]ਸਾਧ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਮੁਖ ਉੱਜਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਾਧ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ (ਅੰਦਰ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੈਲ ਅਹੰਕਾਰ ਹੈ ਸੋ) ਸਾਧ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਅਹੰਕਾਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਅਹੰਕਾਰ ਹਟ ਗਿਆ ਤੇ) ਸਾਧ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗ੍ਯਾਨ (ਫੇਰ) ਉਦੇ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, (ਗ੍ਯਾਨ ਹੋਣ ਤੇ) ਸਾਧ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇੜੇ (ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ) ਸਮਝੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਤਦੋਂ) ਸਾਧ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਨਿਬੇੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ) ਨਾਮ ਰਤਨ ਬੀ ਸਾਧ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਨਾਮ ਨਾਲ) ਸਾਧ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ ਦਾ ਸਾਰਾ) ਪ੍ਰਯਤਨ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹੀ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸਾਧ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੌਣ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ[2]॥੧॥

੧. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਸ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਪਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਾਧੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਉਜਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਸਾਧ ਦੀ ਸੋਭਾ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਚਯਾਕੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋਭਾ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ।

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਅਗੋਚਰੁ ਮਿਲੈ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਪਰਫੁਲੈ॥

ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅਵਿਸ਼ੇ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਅਗਮ ਅਗਾਧ ਕਿਹਾ ਸੀ)। (ਇਸ ਲਈ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ) ਸਦਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਯਥਾ ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ)।

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਆਵਹਿ ਬਸਿ ਪੰਚਾ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਭੁੰਚਾ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹੋਇ ਸਭ ਕੀ ਰੇਨ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਨੋਹਰ ਬੈਨ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨ ਕਤਹੂੰ ਧਾਵੈ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਅਸਥਿਤਿ ਮਨੁ ਪਾਵੈ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਾਇਆ ਤੇ ਭਿੰਨ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ॥੨॥

(ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਿੰਵ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਉੱਤਰ-) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਪੰਜੇ[1] ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਜਦ ਵਿਸ਼ੇ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਮਨ ਉੱਚਾ ਉਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ[2] ਨੂੰ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਫੇਰ ਜੀਵ ਹੰਕਾਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ) ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਰੇਣੁ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। (ਐਉਂ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਇਸਦਾ ਮਨ) ਕਿਤੇ ਦੌੜਦਾ ਨਹੀਂ। (ਸਗੋਂ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਮਨਇਸਥਿਤੀ (ਟਿਕਾਉ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਮਨ) ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅੱਡ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਹੀ (ਤਦੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੨॥

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਦੁਸਮਨ ਸਭਿ ਮੀਤ॥ ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਹਾ ਪੁਨੀਤ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਕਿਸ ਸਿਉ ਨਹੀ ਬੈਰੁ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨ ਬੀਗਾ ਪੈਰੁ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਾਹੀ ਕੋ ਮੰਦਾ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜਾਨੇ ਪਰਮਾਨੰਦਾ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਾਹੀ ਹਉ ਤਾਪੁ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤਜੈ ਸਭੁ ਆਪੁ॥ ਆਪੇ ਜਾਨੈ ਸਾਧ ਬਡਾਈ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭੂ ਬਨਿ ਆਈ॥੩॥

ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਵੈਰੀ ਸਭ ਮਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ) ਅਤਿ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ (ਰਹਿੰਦਾ)। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਵਿੰਗਾ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ (ਭਾਵ ਮਾੜੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦਾ), ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਕੋਈ (ਮਨੁੱਖ) ਮੰਦਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ) ਪਰਮਾਨੰਦ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ) ਪਤੀਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਅਹੰਤਾ ਦਾ ਤਾਪ ਨਹੀਂ (ਰਹਿੰਦਾ, ਸਗੋਂ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਆਪਾ (ਭਾਵ) ਸਾਰਾ ਹੀ ਛੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ ਦੀ (ਪੂਰੀ) ਵਡਿਆਈ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਾਧੂ (ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਲ (ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ) ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਹੁਣ ਸਾਧੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਾਂਙੂ ਅਕੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)॥੩॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨ ਕਬਹੂ ਧਾਵੈ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਬਸਤੁ ਅਗੋਚਰ ਲਹੈ॥ ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਅਜਰੁ ਸਹੈ॥

ਸਾਧ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਮਨ) ਕਦੀ ਬੀ ਨਹੀਂ ਦੌੜਦਾ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਮਨ ਸਦਾ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਅਗੋਚਰ ਵਸਤੁ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਆਤਮ ਵਸਤੂ ਨੂੰ) ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਨਾ ਸਹਾਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ

---

੧. ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ, ਯਾ ਪੰਜੇ ਇੰਦ੍ਰੇ। ਇਹੋ ਦਿਲਗੀਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੨.ਆਤਮ ਰਸ।

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਬਸੈ ਥਾਨਿ ਊਚੈ॥ ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਹਲਿ ਪਹੂਚੈ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਦ੍ਰਿੜੈ ਸਭਿ ਧਰਮ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਕੇਵਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਪਾਏ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧੂ ਕੈ ਕੁਰਬਾਨ॥੪॥

(ਵਸਤੂ) ਨੂੰ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਉੱਚੇ ਥਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ[1]। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[2]। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਉਹ) ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ[3]। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਨੂੰ ਹੀ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ਤਦੋਂ ਜੀਵ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ[4], (ਇਸ ਲਈ) ਸਾਧੂ ਉਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ (ਹੋਹੁ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੪॥

ਐਸੇ ਸਾਧੂ ਦੇ, ਜਿਨ ਗਜਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਸੰਗ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋ ਨਾਮ ਧਨ ਤੇ ਹੋਰ ਲਾਹੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤੁਰਿਆ:-

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਭ ਕੁਲ ਉਧਾਰੈ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਾਜਨ ਮੀਤ ਕੁਟੰਬ ਨਿਸਤਾਰੈ॥ ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸੋ ਧਨੁ ਪਾਵੈ॥ ਜਿਸੁ ਧਨ ਤੇ ਸਭੁ ਕੋ ਵਰਸਾਵੈ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਧਰਮ ਰਾਇ ਕਰੇ ਸੇਵਾ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸੋਭਾ ਸੁਰਦੇਵਾ॥ ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਪਾਪ ਪਲਾਇਨ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਨ ਗਾਇਨ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸ੍ਰਬ ਥਾਨ ਗੰਮਿ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਫਲ ਜਨੰਮ॥੫॥

(ਐਸੇ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ) ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਉਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਸਜਣਾਂ ਮਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕੁਟੰਬ ਨੂੰ (ਭਵ ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ) ਉਹ (ਨਾਮ ਰੂਪੀ) ਧਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਧਨ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕੋਈ (ਇਸਤੋਂ) ਵਰੋਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਰਾਇ (ਦੰਡ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ) ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ[5]। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਇੰਦ੍ਰ ਸੋਭਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਜੀਵ ਨੂੰ) ਅੰਮ੍ਰਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ (ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਣ ਗਾਂਵਿਆਂ ਪਾਪ ਹਟਦੇ ਹਨ, ਯਥਾ-ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤੇਰੀ ਉਤਰਸਿ ਮੈਲੁ)। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਨਮ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੫॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਹੀ ਕਛੁ ਘਾਲ॥ ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਹੋਤ ਨਿਹਾਲ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਕਲੂਖਤ ਹਰੈ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਰਕ ਪਰਹਰੈ॥

ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਹਠ ਜੋਗਾਦਿ ਕਠਨ) ਘਾਲ ਦੀ ਕੁਛ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੀ (ਜੀਵ) ਨਿਹਾਲ (ਅਨੰਦ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਨਰਕ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਨਾ ਕੇਵਲ ਨਰਕ ਸਗੋਂ)

---

੧. ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ। ੨. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ ਮਹਿਲ ਵਿਚ।

੩. ਪਰਮਾਤਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਕੇ ਉਹ ਧਰਮ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲੈਕੇ ਨਹੀਂ ਵਿਚਰਦਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਈ ਫੋਕੇ ਗਜਾਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਅਪਣੇ ਜਗਤ ਵਰਤਾਉ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸ਼ੀਲ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ, ਉਸ ਦੀ ਵਜਾਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਗਜਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਆਛਾਦਨ ਕਰਦੀ; ਉਹ 'ਕੇਵਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ' ਦੇ ਅਨਭਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੪. ਭਾਵ, ਨਾਮ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਲਾ-ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਯੋਗ-ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੫. ਨਾਨਕ ਧਰਮ ਐਸੇ ਚਵਹਿ ਕੀਤੋ ਭਵਨੁ ਪੁਨੀਤ॥ (ਵਾਰਾਂ, ਤੇ ਵਧੀ: ਮਹਲਾ ੫-੧੦)

ਪੁਨਾ:-ਤਾਸੁ ਤਾਸੁ ਧਰਮ ਰਾਇ ਜਪਤੁ ਹੈ ਪਏ ਸਚੇ ਕੀ ਸਰਨਾ॥ (ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩-੧)

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਈਹਾ ਊਹਾ ਸੁਹੇਲਾ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਬਿਛੁਰਤ ਹਰਿ ਮੇਲਾ॥ ਜੋ ਇਛੈ ਸੋਈ ਫਲੁ ਪਾਵੈ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨ ਬਿਰਥਾ ਜਾਵੈ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਾਧ ਰਿਦ ਬਸੈ॥ ਨਾਨਕ ਉਧਰੈ ਸਾਧ ਸੁਨਿ ਰਸੈ॥੬॥

ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਓਥੇ (ਦੁਹੀਂ ਲੋਕੀਂ) ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਵਿਛੁੜਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਾ ਹਰੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਗਲ ਕੀ, ਜੀਵ) ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਫਲ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਆਇਆ ਕੋਈ ਜੀਵ) ਬਿਰਥਾ (ਖਾਲੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਾਧੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੋ) ਸਾਧੂ (ਦੇ ਬਚਨ) ਸੁਣਕੇ (ਉਸਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ) ਰਸ ਲੈਣ[1] ਲਗ ਪਵੇ (ਓਹ) ਉਧਰਦਾ ਹੈ[2]॥੬॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸੁਨਉ ਹਰਿ ਨਾਉ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨ ਮਨ ਤੇ ਬਿਸਰੈ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਰਪਰ ਨਿਸਤਰੈ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਲਗੈ ਪ੍ਰਭੁ ਮੀਠਾ॥ ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਡੀਠਾ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਭਏ ਆਗਿਆਕਾਰੀ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਗਤਿ ਭਈ ਹਮਾਰੀ॥ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਿਟੇ ਸਭਿ ਰੋਗ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਭੇਟੇ ਸੰਜੋਗ॥੭॥

(ਮੈਂ ਆਪ ਬੀ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਮੈਂ) ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। (ਹਾਂ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਹੀ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਮਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਵਿਸਰਦਾ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਰਸੰਸੇ (ਜਗਤ) ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। (ਅਸਾਂ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਆਗਜਾਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਗਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ (ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਪਦ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ)। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਕ) ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਮਿਟ ਗਏ ਹਨ, ਉੱਤਮ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਸਾਧੂ ਜੀ ਮਿਲ ਪਏ[3], ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੭॥

ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬੇਦ ਨ ਜਾਨਹਿ॥ ਜੇਤਾ ਸੁਨਹਿ ਤੇਤਾ ਬਖਿਆਨਹਿ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਉਪਮਾ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਤੇ ਦੂਰਿ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਉਪਮਾ ਰਹੀ

ਸਾਧੂ ਦੀ (ਪੂਰੀ) ਮਹਿਮਾ ਵੇਦ[4] ਬੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, (ਓਹ) ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਸੁਣਦੇ ਹੈਨ ਉਤਨਾ ਕੁ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੈਨ। ਸਾਧ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਹੈ। (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ) ਏਸ ਤਿੰਨਾ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਸ਼ੈ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਧੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ[5]।

---

੧. ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਮਾਈ ਕਰੇ। ੨. 'ਸਾਧ ਸੁਨਿ ਰਸੈ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਸਾਧੂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਸੁਣਕੇ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩. ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਵੱਲ ਹੈ।

੪. ਵੇਦ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਤੇ ਗੁਣ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸਾਧ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਜਦ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਧ ਦਾ ਬੀ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਾਧੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਭੇਦ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ? ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਤ ਅਗਨੀ ਤੇ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਲਾਲ ਹੋਏ ਲੋਹੇ ਦੇ ਗੋਲੇ ਵਾਂਙ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਅਪਣੀ ਹਉਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰਦੇ ਅਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਵਿਚਲੀ ਵਿੱਥ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਤਦ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:-

'ਸੰਤ ਅਨੰਤਹਿ ਅੰਤਰੁ ਨਾਹੀ॥ (ਆਸਾ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ-੨)

੫. ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬ੍ਰਿਛ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਝੱਲਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰ ਗੁਣ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਮਾ ਦੇਕੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਐਉਂ ਤਾਂ ਉਪਮਾ 'ਭਰਪੂਰ' ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਆਪ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਸਾਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ।

ਭਰਪੂਰਿ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਕਾ ਨਾਹੀ ਅੰਤ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਦਾ ਬੇਅੰਤ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਊਚ ਤੇ ਊਚੀ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਮੂਚ ਤੇ ਮੂਚੀ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਾਧ ਬਨਿ ਆਈ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ॥੮॥੭॥

ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸਦਾ (ਸਦਾ) ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਉੱਚੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ (ਸ਼ੈ) ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਡੀਆਂ (ਸ਼ੋਭਾ) ਤੋਂ (ਬੀ) ਵਡੀ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਾਧ ਨੂੰ (ਹੀ) ਬਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ*। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਹੇ ਭਾਈ! ਸਾਧ ਅਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਅੰਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੮॥੭॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ–ਸਾਧ–(ਸੰਸ:, ਸਾਧੁ:) ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਧਰਮਾਤਾਮਾ, ਉਪਕਾਰੀ। ਇਸ ਅਸਟਪਦੀ ਮੂਜਬ: ਗੁਰਮੁਖ, ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ।

ਨਿਬੇਰਾ–(ਸੰਸ:, ਨਿਵ੍ਰਿਤਿ:=ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸੰਸਾਰਿਕ ਝੰਝਟਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ। ਆਰਾਮ। ਪਰਮਾਨੰਦ) ਫੈਸਲਾ, ਨਿਆਂ, ਇਨਸਾਫ, ਨਿਬੇੜਾ।

ਏਥੇ ਭਾਵ ਹੈ, ਮਨ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬਾਦ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਝੇੜੇ ਸਭ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕਰਤਾਰ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਫੇਰ ਝੇੜੇ ਮੁਕ ਗਏ।

ਅਜਰੁ–(ਸੰਸ:, ਧਾਤੂ–ਜ੍ਰੀ=ਪਚਨਾ) ਅਜਰ, ਜੋ ਪਚ ਨਾ ਸਕੇ, ਜੋ ਵਸਤੁ ਸਹਾਰੀ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਜਰਨਾ (ਸਹਾਰਨਾ, ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ) ਅਸੰਭਵ ਹੋਵੇ। ਭਾਵ ਆਤਮ ਵਸਤੂ।

ਆਤਮ ਵਸਤੂ ਅਜਰ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਅਗੋਚਰ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਅਜਰ ਸਹਿਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਅਗੋਚਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਜਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮਗਰਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਜਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੱਸੀ ਹੈ।

ਵਰਸਾਵੈ–(ਸੰਸ:, ਵ੍ਰਿਖ=ਬਰਸਣਾ, ਮੀਂਹ ਪੈਣਾ, ਬਖਸ਼ਣਾ, ਦੇਣਾ, ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੋਣਾ, ਆਦਿ) ਵਰੋਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹ ਵਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕੁਰ ਸਾਧੂ ਦੇ ਨਾਮ ਧਨ ਦੇ ਵਰਸਾਉਣ (ਵਰਖਾ ਕਰਨ) ਨਾਲ ਸਭ ਕੋਈ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ:-

'ਇਸੁ ਧਨ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਵਰਸਾਣਾ॥' (ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ੧੮)

ਸੁਰਦੇਵਾ–(ਸੰਸ:, ਸੁਰ:=ਦੇਵਤਾ+ਦੇਵ:=ਦੇਵਤਾ, ਇੰਦ੍ਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ। ਪੰ:, ਸੁਰਦੇਵ:=ਇੰਦਰ) ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਦੇਵ ਹੈ, ਇੰਦਰ।

ਕਲੂਖਤ–(ਸੰਸ:, ਕਲੁਖੰ) ਮੈਲ। (ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ।

ਆਗਿਆਕਾਰੀ–(ਸੰਸ:, ਆਗਯਾਕਾਰੀ।) ਆਗਜਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ, ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ। ਸਾਈਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ।

(ਅਸਟਪਦੀ–ਅੱਠਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ–ਹੁਣ ਅਗਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੱਸਣਗੇ, ਜੋ ਨਾਮ ਸਿਮਰਕੇ, ਆਪਾ ਪਛਾਣਕੇ, ਸਾਈਆਂ ਜੀ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

*ਸਾਧੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸਾਧੂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਮੁਖਿ ਸਾਚਾ ਸੋਇ॥ ਅਵਰੁ ਨ ਪੇਖੈ ਏਕਸੁ ਬਿਨੁ ਕੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਇਹ ਲਛਣ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋਇ॥੧॥

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਦੇ ਏਹ ਲੱਛਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- (ਉਸਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਸੱਚਾ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਬੀ) ਉਸੇ ਸੱਚੇ ਦਾ (ਨਾਮ ਨਿਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਉਸ) ਇਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ (ਭਾਵ ਉਸਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ-'ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ')॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ॥ ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਅਲੇਪ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਨਿਰਦੋਖ॥ ਜੈਸੇ ਸੂਰੁ ਸਰਬ ਕਉ ਸੋਖ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸਮਾਨਿ॥ ਜੈਸੇ ਰਾਜ ਰੰਕ ਕਉ ਲਾਗੈ ਤੁਲਿ ਪਵਾਨ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਧੀਰਜੁ ਏਕ॥ ਜਿਉ ਬਸੁਧਾ ਕੋਊ ਖੋਦੈ ਕੋਊ ਚੰਦਨ ਲੇਪ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਇਹੈ ਗੁਨਾਉ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਉ ਪਾਵਕ ਕਾ ਸਹਜ ਸੁਭਾਉ॥੧॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਮਾਇਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਰਸਦਾ ਫੇਰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ) ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ (ਅਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ, ਜਿੱਕੁਰ ਜਲ ਵਿਚ (ਖੜਾ) ਕਮਲ ਫੁਲ (ਜਲ ਤੋਂ) ਅਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਯਾ) ਜਿੱਕੁਰ ਸੂਰਜ ਸਭ (ਰਸਾਂ ਨੂੰ) ਸੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਫਿਰ ਅਕਲੰਕਿਤ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਦੂਖਨਾ ਥੀਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਇਕ) ਸਮਾਨ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਕੁਰ ਪੌਣ ਰਾਜੇ ਤੇ ਕੰਗਾਲ (ਸਭ) ਨੂੰ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ (ਦੂਜਿਆਂ ਵਲੋਂ ਵੈਰ ਪਿਆਰ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਮਿਲਿਆ) ਇਕ ਸਾਰ ਧੀਰਜ (ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ), ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਟੇ, ਕੋਈ ਚੰਦਨ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰੇ[1]। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਇਹੋ (ਸੁਭਾਵਕ) ਗੁਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਅਗਨੀ ਦਾ (ਇਕ) ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸੁਭਾਵ ਹੈ (ਕਿ ਗੰਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ ਆਪ ਗੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਜੋ ਨੇੜੇ ਆਵੇ ਉਸਦਾ ਪਾਲਾ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ)॥੧॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਨਿਰਮਲਾ॥ ਜੈਸੇ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ਜਲਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਮਨਿ ਹੋਇ ਪ੍ਰਗਾਸੁ॥ ਜੈਸੇ ਧਰ ਊਪਰਿ ਆਕਾਸੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰੁ ਸਮਾਨਿ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਨਾਹੀ ਅਭਿਮਾਨ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਊਚ ਤੇ ਊਚਾ॥ ਮਨਿ ਅਪਨੈ ਹੈ ਸਭ ਤੇ ਨੀਚਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੇ ਜਨ ਭਏ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਕਰੇਇ॥੨॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨਿਰਮਲ ਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਕੁਰ ਜਲ ਨੂੰ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ[2]। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਕੁਰ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ (ਸੂਰਜ ਦਾ) ਚਾਨਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਵੈਰੀ ਤੇ ਮਿਤ੍ਰ ਇਕ ਸਮਾਨ (ਇਕੋ ਜੇਹਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ (ਅਪਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਬੀ) ਅਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਉਂਞ ਤਾਂ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਉਚਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਫੇਰ) ਅਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਉਹ) ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ[3]। (ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੇ ਹਨ? ਉੱਤਰ-) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਓਹ ਪੁਰਖ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਆਪ (ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ) ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੨॥

---

੧. ਖੋਦਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਚੰਦਨ ਲੇਪਣ ਵਾਲੇ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਧੀਰਜ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ।

੨. ਰਸਾਇਣ ਵਿਦਜਾ (ਕੈਮਿਸਟਰੀ) ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਲ ਵਿਚ ਮੈਲ ਲਟਕਦੀ ਹੈ, ਜਲ ਨੂੰ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਜਲ ਆਪ ਜਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਜਲ ਦੇ ਅਵੈਵ ਮੈਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

੩.ਆਪਸੁ ਕਉ ਜੋ ਜਾਣੈ ਨੀਚਾ॥ ਸੋਊ ਗਨੀਐ ਸਭ ਤੇ ਊਚਾ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ੩-੬)

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਗਲ ਕੀ ਰੀਨਾ॥ ਆਤਮ ਰਸੁ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਚੀਨਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਸਭ ਊਪਰਿ ਮਇਆ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਕਛੁ ਬੁਰਾ ਨ ਭਇਆ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਸਮਦਰਸੀ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਰਸੀ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬੰਧਨ ਤੇ ਮੁਕਤਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਜੁਗਤਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਭੋਜਨੁ ਗਿਆਨ॥ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਬ੍ਰਹਮ ਧਿਆਨੁ॥੩॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਭ ਦੇ (ਚਰਨਾਂ ਦੀ) ਧੂੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਹਉਂ ਦੇ ਤਯਾਗ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ), (ਕਿਉਂਕਿ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਆਤਮ ਰਸ[1] ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਸਭ ਉਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਆਤਮ ਰਸ ਦਾਤਾ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੈ ਸੋ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੋਂ ਕੁਛ (ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦੀਵ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ (ਇਕ ਸਮਾਨ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ (ਉਹ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਸਾਰੇ ਮਾਯਕ) ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਜੁਗਤ ਨਿਰਮਲ (ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। 'ਗਯਾਨ' ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ ਦਾ ਭੋਜਨ (ਵਾਂਙੂ ਆਧਾਰ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਸਦਾ ਧਯਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)॥੩॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਏਕ ਊਪਰਿ ਆਸ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਗਰੀਬੀ ਸਮਾਹਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਨਾਹੀ ਧੰਧਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਲੇ ਧਾਵਤੁ ਬੰਧਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਹੋਇ ਸੁ ਭਲਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੁਫਲ ਫਲਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੰਗਿ ਸਗਲ ਉਧਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਪੈ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰੁ॥੪॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਆਸਾ ਇਕ (ਅਬਿਨਾਸ਼ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਪਰ (ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ) ਹੈ, (ਸੋ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਬਿਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ[2]। (ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ (ਰਿਦੇ ਵਿਚ) ਗਰੀਬੀ ਸਮਾਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ (ਸੁਤੇ) ਉਮਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ) ਉਲਝਾਉ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੇ (ਅਪਣੇ) ਦੌੜਦੇ (ਮਨ ਨੂੰ) ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੋਂ ਜੋ ਹੋਵੇ ਸੋ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[3] (ਭਾਵ ਉਹ ਭਲਾਈ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਫਲਾਂ ਕਰਕੇ ਫਲਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਸਭ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਜਪਦਾ ਹੈ[4], ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੪॥

੧. ਆਤਮ ਰਸ ਚੀਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਂ ਉਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਉਂ ਨਿਵਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਭ ਨਾਲ ਨਿੰਮ੍ਰੀ ਭਾਵ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

੨. ਥਿਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੋ ਸੇਵਕੁ ਥਿਰੁ ਹੋਸੀ॥ (ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਡਖਣੇ ਮ: ੫-੧੮)

੩. ਭਾਵ ਐਉਂ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ-(ਅ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ ਨੂੰ ਜੋ ਵਾਪਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਲਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। (ੲ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੋਂ ਸਭ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੪. ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਮਿਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਲਯਾਨ ਮਿਲਣੇ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ ਨੂੰ ਬੀ ਜਗਤ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਏਕੈ ਰੰਗ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਬਸੈ ਪ੍ਰਭੁ ਸੰਗ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਰੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਸਦ ਜਾਗਤ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਹੰਬੁਧਿ ਤਿਆਗਤ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਮਨਿ ਪਰਮਾਨੰਦ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਘਰਿ ਸਦਾ ਅਨੰਦ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੁਖ ਸਹਜ ਨਿਵਾਸ॥ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸ॥੫॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਇਕੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ (ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ, (ਉਧਰ) ਪ੍ਰਭੂ (ਬੀ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਸੰਗ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਵਿੱਛੁੜਦਾ ਨਹੀਂ)। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ (ਰਿਦੇ ਵਿਚ) ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਹੀ ਪਰਵਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[1]। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਗਿਆਨ-ਜਾਗ੍ਰਤ ਵਿਚ) ਸਦਾ ਹੀ ਜਾਗਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਹੰਕਾਰ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ (ਮੂਲੋਂ) ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ[2]। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਘਰ (ਸਰੀਰ) ਵਿਚ ਬੀ ਸਦਾ ਅਨੰਦ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਉਂ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਹਜ ਸੁਖ ਵਿਚ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। (ਸੋ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੫॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਬੇਤਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਏਕ ਸੰਗਿ ਹੇਤਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਹੋਇ ਅਚਿੰਤ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਨਿਰਮਲ ਮੰਤ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਿਸੁ ਕਰੈ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਬਡ ਪਰਤਾਪ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਦਰਸੁ ਬਡ-ਭਾਗੀ ਪਾਈਐ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈਐ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ ਖੋਜਹਿ ਮਹੇਸੁਰ॥ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ॥੬॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਕੌਣ ਹੈ? ਉੱਤਰ-ਉਹ ਜੋ) ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਜਾਨਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ) ਦਾ ਇਕ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨਾਲ ਹਿਤ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ[3]। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ) ਦੇ (ਮਨ ਵਿਚ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਚਿੰਤਤਾਈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਮੰਤ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਉਹ ਹੈ) ਜਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ (ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ) ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਪਾਈਦਾ ਹੈ, (ਦਰਸ਼ਨ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੋਂ (ਸਦਾ) ਬਲਿਹਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਈਏ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ (ਜੀ ਵਰਗੇ ਵਡੇ ਦੇਵਤੇ ਬੀ) ਖੋਜਦੇ ਹਨ[4]। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਹੈ[5]॥੬॥

੧.ਨਾਮ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਾਰੇ ਆਸਰਿਆਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬੀ ਨਾਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ-'ਹਰਿਨਾਮੁ ਪਿਤਾ ਹਰਿਨਾਮੋ ਮਾਤਾ ਹਰਿਨਾਮੁ ਸਖਾਈ ਮਿਤ੍ਰੁ ਹਮਾਰਾ॥' (ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ ਮ: ੪-੧੫)

੨. ਅਹੰ ਦੂਰ ਹੋਏ ਤੇ ਆਤਮ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਪਰਮਾਤਮ ਮੇਲ ਹੋਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ

੩. ਕੇਵਲ ਵਾਚਜ ਗਜਾਨ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ, ਸਚਮੁਚ ਦਾ ਵੇਤਾ ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ-ਹੋਵੇ ਤੇ ਓਹ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਗਜਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਕਹੇ ਹਨ।

੪. ਕਿਉਂਕਿ 'ਰੋਗੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਸੁ ਰੁਦ੍ਰਾ'...॥ (ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੧ ਅਸਟ:-੧)

ਅਤੇ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਰਸੀ'॥ (ਸੁਖਮਨੀ ੮-੩)

੫. ਯਥਾ-'ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸ ਹੀ ਜੇਹਾ'॥ (ਰਾਮ: ਦਖ: ਓਅੰ:-੧੦)

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਨਾਹਿ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਸਗਲ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਕਉਨ ਜਾਨੈ ਭੇਦੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ ਸਦਾ ਅਦੇਸੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਕਥਿਆ ਨ ਜਾਇ ਅਧਾਖ੍ਹਰੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਰਬ ਕਾ ਠਾਕੁਰੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਮਿਤਿ ਕਉਨੁ ਬਖਾਨੈ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਗਤਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਾਨੈ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰੁ॥੭॥

(ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰੂਪ ਕਹਿ ਆਏ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ-) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ (ਪੈ ਸਕਦੀ)[1]। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਾਰਾ (ਕੁਛ ਹੀ) ਹੈ (ਭਾਵ, ਗੁਣ, ਗਜਾਨ, ਬ੍ਰਹਮੰਡ)। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਭੇਦ ਕੌਣ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ[2]? (ਇਸ ਲਈ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਏ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਦੀ ਮਹਿਮਾ) ਦਾ ਅੱਧਾ ਅੱਖਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ ਥੋੜੀ ਮਹਿਮਾਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ)। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਭ ਦਾ ਠਾਕਰ (ਭਾਵ ਸਨਮਾਨਣੇ ਯੋਗ ਹੈ)। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਮਿਤਿ ਕਉਣ ਕਹੇ? ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਹੀ) ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ[3]। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਹਦ ਤੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। (ਤਾਂਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ (ਸਾਡੀ) ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੭॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਕਰਤਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦ ਜੀਵੈ ਨਹੀ ਮਰਤਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮੁਕਤਿ ਜੁਗਤਿ ਜੀਅ ਕਾ ਦਾਤਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਨਾਥ ਕਾ ਨਾਥੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਸਭ ਊਪਰਿ ਹਾਥੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਸਗਲ ਅਕਾਰੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਸੋਭਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਨੀ॥ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਰਬ ਕਾ ਧਨੀ॥੮॥੮

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਰਚਣੇ ਹਾਰਾ ਹੈ (ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਨਦੀ ਵਤ ਪੈਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜੁ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ)। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਜੀਂਵਦਾ ਹੈ (ਕਦੇ) ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ! ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮੁਕਤੀ, (ਮੁਕਤੀ ਦੀ) ਜੁਗਤੀ (ਤੇ) ਜੀਅਦਾਨ ਦਾ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ (ਸੋ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਹੱਥ ਸਭ ਦੇ (ਸਿਰ) ਉਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ ਸਭ ਦਾ ਸਹਾਈ ਹੈ)। ਸਾਰਾ ਆਕਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ (ਅਪਣਾ[4]) ਹੈ (ਉਸਨੂੰ ਓਪਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ)। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਤਾਂ) ਆਪ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਹੀ ਫਬਦੀ ਹੈ[5] (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਭ ਦਾ ਧਨੀ ਹੈ॥੮॥੮॥

੧.ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਦੇ ਆਪ ਅਨੰਤਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕੀਕੂੰ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ 'ਥਿਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੋ ਸੇਵਕੁ ਥਿਰੁ ਹੋਸੀ' ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਾਂਙੂ ਹੀ ਅਮੁੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

੨. ਆਪ ਤਾਂ ਉਹ ਅਨੰਤਤਾ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰਾ ਗਜਾਨ (ਅਥਵਾ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ) ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਣਾ ਕਠਨ ਹੈ।

੩. ਭਾਵ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਗਤਿ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਯਾ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ।

੪. (ਅ) ਉਹ ਅਰੂਪ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਸਾਰਾ ਰੂਪ ਉਸੇ ਦਾ ਹੈ।

੫. ਉਸਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਉਸਦੀ ਉਪਮਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਨਿਰੁਕ੍ਰ-ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ-ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੧੭ ਸੰਥਜਾ ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ।

ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸਮਾਨਿ-ਸਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਸੰਸ:, ਦ੍ਰਿਖਿ:) ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਬਰਾਬਰ ਦੇਖਣਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ। ਏਥੇ ਭਾਵ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰਾਜੇ ਕੰਗਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਤੁੱਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

ਸਹਜ-ਕੁਦਰਤੀ; ਜਿਸ ਲਈ ਜਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਆਕਾਸੁ-ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਅਰਥ ਹੈ-ਆ=ਸਭ ਓਰਤੇ। ੨. ਵਿਸ਼੍ਰ, ਜਗਤ। ਕਾਸ ਧਾਤੂ, ਚਾਨਣਾ ਕਰਨਾ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:-ਅਕਾਸ਼ (ਗਗਨ) ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਗਗਨ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵੇਹੜੇ ਹੋਏ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਬੀ ਬਾਹਰ ਬੀ, ਤਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਵੇਹੜੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜੁਗਤਾ-(ਸੰਸ:, ਯੁਕਿਤ:) ਚਲਨ, ਵਰਤੋਂ ਵਿਹਾਰ, ਤ੍ਰੀਕਾ, ਤਰਕੀਬ, ਮਿਲਾਪ। ਰਹਿਣ ਬਹਿਣ ਦੇ ਵਰਤਾਵਿਆਂ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ। (ਅ) ਜਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ (ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)-(ਸੰਪ੍ਰਦਾ।)

ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ-ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਉਮਾਹ। ਉਮਾਹ=(ਉਮਾਹ=ਹਿੰਦੀ, ਉਮੰਗ=ਸੰਸ:, ਉਦ੍+ਮਗ੍ਨ। ਪੁ: ਪੰਜਾਬੀ, ਉਮਾਹਨਾ=ਭਰਕੇ ਉਤੇ ਆਉਣਾ, ਉੱਛਲਣਾ, ਉਸਤੋਂ ਉਮਾਹ=ਉਮਡ ਕੇ ਆ ਰਹੀ ਖੁਸ਼ੀ) ਖੁਸ਼ੀ, ਬਹੁਤੀ ਖੁਸ਼ੀ।

ਜਿਵੇਂ ਚਸ਼ਮਾ ਉਮਾਹੂ ਜਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਫਲ ਫਲਾ-ਸੁਹਣੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਫਲਦਾ ਹੈ-(ਸੰਸ: ਫਲ=ਫਲਨਾ, ਸਫਲ ਹੋਣਾ+ਫਲਾ=ਫਲੰ=ਫਲ, ਨਤੀਜਾ) ਭਾਵ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਜਗਜਾਸੂ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਅਗੋਂ ਗਜਾਨ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਇਸ ਭਾਵ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ।

ਅਹੰਬੁਧਿ-(ਸੰਸ:, ਅਹੰ=ਹੰਕਾਰ, ਹਉਮੈ+ਬੁਧਿ=ਮਤਿ, ਸਮਝ) ਅਹੰਕਾਰ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ, ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ। ਹਉਮੈ ਨੂੰ।

ਸੁਖ ਸਹਜ-ਆਤਮਾ ਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਏ ਤੋਂ ਜੋ ਅਸਲੀ ਤੇ ਅਮਰ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਸਹਜ ਸੁਖ ਹੈ।

ਬੇਤਾ-(ਸੰਸ, ਵੇਤਾ=ਗਜਾਤਾ, ਜਾਨਣੇ ਵਾਲੇ) ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ। ਗਜਾਤਾ।

ਅਚਿੰਤ-(ਸੰਸ:, ਅ=ਨਹੀਂ+ਚਿੰਤਾ=ਸੋਚ, ਫਿਕਰ, ਡਰ, ਚਿੰਤਾ) ਅਚਿੰਤਤਾਈ। ਯਾ ਅਚਿੰਤ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)।

ਮੰਤ-(ਸੰਸ:, ਮਨ੍ਤਵਜ-ਮੰਨਣ ਯੋਗ, ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ) ਮਨ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਭਾਵ।

(ਅ) ਮੰਤ ਨੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਸਮਝਕੇ 'ਉਪਦੇਸ਼' ਅਰਥ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮਹੇਸੁਰ-(ਸੰਸ:, ਮਹਾ+ਈਸ਼੍ਰਰ:=ਸ਼ਿਵਜੀ) ਮਹੇਸ਼੍ਰਰ, ਇਹ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

ਪਰਮੇਸੁਰ-(ਸੰਸ:, ਪਰਮ+ਈਸ਼ਵਰ:=ਸਰ੍ਵ ਸ਼ਕਤਿਮਾਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ) ਇਹ ਨਾਮ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੈ।

ਮਿਤਿ ਗਤਿ-ਮਿਤਿ=ਵਿਸਥਾਰ, ਹੱਦ, ਵੇਰਵਾ ਕਿ ਓਹ ਕੇਡਾ ਕੁ ਹੈ। ਗਤਿ=ਪਹੁੰਚ, ਗਜਾਨ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਹਾਲਤ। (ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੩੧)।

ਜੁਗਤਿ ਕਾ ਦਾਤਾ-ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ ਦੱਸਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਜੀਅ ਕਾ ਦਾਤਾ-(ਸੰਸ:, ਜੀਵ:) ਰੂਹਾਨੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਬਿਧਾਤਾ=ਰਚਨੇ ਹਾਰ।

ਧਨੀ-(ਸੰਸ:,) ਧਨੀ ਪੁਰਸ਼, ਦੌਲਤਮੰਦ, ਅਮੀਰ। (ਅ) (ਸਭ ਦਾ) ਮਾਲਕ ਤੇ ਦਾਤਾ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਨੌਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਅਗਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ, ਅਪਰਸ, ਬੈਸਨੋ, ਭਗਉਤੀ, ਪੰਡਿਤ, ਰਾਮਦਾਸ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਲਈ ਲੱਛਣ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਚਮੁਚ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ 'ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ' ਤੇ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਾਥੇ ਏਹ ਨਾਮ ਤਾਰਦੇ ਨਹੀਂ। ਅੰਕ ੮ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤ ਕਥਿਆ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਉਰਿ ਧਾਰੈ ਜੋ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ॥ ਸਰਬ ਮੈ ਪੇਖੈ ਭਗਵਾਨੁ॥ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਠਾਕੁਰ ਨਮਸਕਾਰੈ॥ ਨਾਨਕ ਓਹੁ ਅਪਰਸੁ ਸਗਲ ਨਿਸਤਾਰੈ॥੧॥

ਜੋ (ਆਦਮੀ ਅਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇ, ਸਭਨਾਂ (ਜੀਵਾਂ) ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ (ਪੂਰਨ) ਦੇਖੇ (ਅਰ) ਪਲ ਪਲ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਅਪਰਸ ਹੈ, ਤੇ (ਉਹ) ਸਭ ਨੂੰ ਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਮਿਥਿਆ ਨਾਹੀ ਰਸਨਾ ਪਰਸ॥ ਮਨ ਮਹਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਿਰੰਜਨ ਦਰਸ॥ ਪਰ ਤ੍ਰਿਅ ਰੂਪੁ ਨ ਪੇਖੈ ਨੇਤ੍ਰ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਟਹਲ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਹੇਤ॥ ਕਰਨ ਨ ਸੁਨੈ ਕਾਹੂ ਕੀ ਨਿੰਦਾ॥ ਸਭ ਤੇ ਜਾਨੈ ਆਪਸ ਕਉ ਮੰਦਾ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਿਖਿਆ ਪਰਹਰੈ॥ ਮਨ ਕੀ ਬਾਸਨਾ ਮਨ ਤੇ ਟਰੈ॥ ਇੰਦ੍ਰੀਜਿਤ ਪੰਚ ਦੋਖ ਤੇ ਰਹਤ॥ ਨਾਨਕ ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਐਸਾ ਅਪਰਸ॥੧॥

(ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ਕ ਅਪਰਸ ਇਹ ਹੈ ਜੋ) ਰਸਨਾ ਨੂੰ ਝੂਠ ਨਾਲ ਛੁਹਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਮਨ ਵਿਖੇ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ (ਰਖਦਾ) ਹੈ, ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਰੂਪ (ਵਿਸ਼ੇ ਭਾਵਨਾਂ ਦੇ) ਨੇਤ੍ਰਾਂ (ਕਰਕੇ) ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ, ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਟਹਿਲ (ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ (ਸਗੋਂ) ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਵਿਸ਼ਯ ਵਾਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ) ਵਿਹੁ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰਖਦਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦੀ ਸਗਲ) ਮਨੋ ਵਾਸ਼ਨਾ ਮਨ ਤੋਂ ਟਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਜੋ) ਇੰਦ੍ਰੀ ਜਿਤ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਪੰਜ ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਐਸਾ (ਪੁਰਖ) ਅਪਰਸ (ਕਹਾਉਣੇ ਯੋਗ ਹੈ ਤੇ ਉਹ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ (ਇਕ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੧॥

ਬੈਸਨੋ ਸੋ ਜਿਸੁ ਊਪਰਿ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ॥ ਬਿਸਨ ਕੀ ਮਾਇਆ ਤੇ ਹੋਇ ਭਿੰਨ॥ ਕਰਮ ਕਰਤ ਹੋਵੈ ਨਿਹ-ਕਰਮ॥ ਤਿਸੁ ਬੈਸਨੋ ਕਾ ਨਿਰਮਲ ਧਰਮ॥ ਕਾਹੂ ਫਲ ਕੀ ਇਛਾ ਨਹੀ ਬਾਛੈ॥ ਕੇਵਲ ਭਗਤਿ ਕੀਰਤਨ ਸੰਗਿ ਰਾਚੈ॥ ਮਨ ਤਨ

ਵੈਸ਼ਨੌਂ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਉਹ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ, (ਅਰ ਜੋ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ (ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਅੱਡ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਿਹਕਰਮੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੈਸ਼ਨੌਂ ਦਾ ਧਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ। (ਅਰਥਾਤ) ਜੋ ਕਿਸੇ (ਕਰਮ ਦੇ) ਫਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਧਾਰਦਾ, ਕੇਵਲ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਭਗਤੀ (ਤੇ ਉਸਦੇ) ਜਸ ਗਾਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਰਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਜਿਸਦੇ) ਮਨ ਤਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ

ਅੰਤਰਿ ਸਿਮਰਨ ਗੋਪਾਲ॥ ਸਭ ਊਪਰਿ ਹੋਵਤ ਕਿਰਪਾਲ॥ ਆਪਿ ਦ੍ਰਿੜੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ॥ ਨਾਨਕ ਓਹੁ ਬੈਸਨੋ ਪਰਮਗਤਿ ਪਾਵੈ॥੨॥

ਭਗਉਤੀ ਭਗਵੰਤ ਭਗਤਿ ਕਾ ਰੰਗੁ॥ ਸਗਲ ਤਿਆਗੈ ਦੁਸਟ ਕਾ ਸੰਗੁ॥ ਮਨ ਤੇ ਬਿਨਸੈ ਸਗਲਾ ਭਰਮੁ॥ ਕਰਿ ਪੂਜੈ ਸਗਲ ਪਾਰ-ਬ੍ਰਹਮੁ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਪਾਪਾ ਮਲੁ ਖੋਵੈ॥ ਤਿਸੁ ਭਗਉਤੀ ਕੀ ਮਤਿ ਊਤਮ ਹੋਵੈ॥ ਭਗਵੰਤ ਕੀ ਟਹਲ ਕਰੈ ਨਿਤ ਨੀਤਿ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਰਪੈ ਬਿਸਨ ਪਰੀਤਿ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨ ਹਿਰਦੈ ਬਸਾਵੈ॥ ਨਾਨਕ ਐਸਾ ਭਗਉਤੀ ਭਗਵੰਤ ਕਉ ਪਾਵੈ॥੩॥

ਸੋ ਪੰਡਿਤੁ ਜੋ ਮਨੁ ਪਰਬੋਧੈ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਆਤਮ ਮਹਿ ਸੋਧੈ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਾਰੁ ਰਸੁ ਪੀਵੈ॥ ਉਸੁ ਪੰਡਿਤ ਕੈ ਉਪਦੇਸਿ ਜਗੁ ਜੀਵੈ॥ ਹਰਿ ਕੀ ਕਥਾ ਹਿਰਦੈ ਬਸਾਵੈ॥ ਸੋ ਪੰਡਿਤੁ ਫਿਰਿ ਜੋਨਿ ਨ ਆਵੈ॥ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੂਝੈ ਮੂਲ॥ ਸੂਖਮ ਮਹਿ ਜਾਨੈ ਅਸਥੂਲੁ॥ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਦੇ ਉਪਦੇਸੁ॥

ਦਾ ਸਿਮਰਨ[1] ਹੈ (ਤੇ ਜੋ ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ) ਸਭ ਉਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋਕੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। (ਅਰਥਾਤ ਜੋ) ਆਪ (ਤਾਂ) ਨਾਮ (ਅਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ (ਨਾਮ) ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਉਹ ਵੈਸ਼ਨੋ ਪਰਮਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੨॥

(ਅਸਲੀ) ਭਗਉਤੀ (ਉਹ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ) ਭਗਵੰਤ (=ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰੰਗ (ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੋਵੇ), ਸਰਬਥਾ[2] (ਭਾਵ ਮੂਲੋਂ) ਦੁਸ਼ਟ (ਪੁਰਖਾਂ, ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ) ਦਾ ਸੰਗ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ, (ਜਿਸਦੇ) ਮਨ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। (ਜੋ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ, ਸਗਲ (ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਜਾਪਕ) ਜਾਣਕੇ ਪੂਜਦਾ ਹੋਵੇ[3]। (ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ) ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਬੈਠਕੇ) ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਭਗਉਤੀ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਉੱਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਉਹ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਟਹਿਲ ਨਿਤ ਹੀ ਨਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਗੱਲ ਕੀ) ਮਨ ਤੇ ਤਨ (ਦੋਵੇਂ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੇ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਸਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਚਰਣ ਹ੍ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਐਸਾ ਭਗਉਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ[4] ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੩॥

(ਨਾਉਂ ਧ੍ਰੀਕ ਪੰਡਤ ਪੰਡਤ ਨਹੀਂ) ਪੰਡਤ ਉਹ ਹੈ ਜੋ (ਅਪਣੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਸਿਖਜਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ (ਅਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਵੀਚਾਰ ਵੀਚਾਰਕੇ[5]। (ਐਉਂ ਜੋ) ਰਾਮ ਨਾਮ ਤੇ ਤਤ ਰਸ ਨੂੰ (ਆਪ) ਪੀਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਪੰਡਤ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਜਗਤ ਜੀਉ ਪੈਂਦਾ ਹੈ[6]। (ਜੋ) ਹਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ (ਅਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ[7], ਉਹ ਪੰਡਤ ਫਿਰ ਜੂਨਿ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ। (ਹਾਂ, ਪੰਡਤ ਉਹ ਹੈ ਜੋ) ਵੇਦ ਪੁਰਾਨ ਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ (ਅਤੇ) ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ) ਸੂਖਮ (ਨਿਰਗੁਣ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਵਿਖੇ (ਸਾਰਾ) ਅਸਥੂਲ (ਬ੍ਰਹਮੰਡ) ਹੈ। (ਇਉਂ ਜੋ

---

੧. ਭਾਵ, ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਬੀ ਤੇ ਮਨ ਨਾਲ ਬੀ।

੨. ਯਾ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ।

੩. ਭਾਵ ਹੈ ਪੂਰਨ ਜਾਣਕੇ ਪੂਜੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦੇਸ਼ੀ ਜਾਂ ਇਕ ਸਰੀਰ ਦਾ ਵਾਸੀ ਨਾ ਸਮਝੇ। ਅਰਥਾਤ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਣੇ।

੪. ਭਗਵੰਤ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਬਿਸ਼ਨੁ, ਹਰਿ, ਸਾਰੇ ਪਦ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

੫. ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੋਧਕੇ ਜਪੇ, ਭਾਵ, ਜਿਸਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਵੇ।

੬. ਮਨ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਯਥਾ-'ਸੋ ਜੀਵਿਆ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ॥' (ਮਾਝ ਵਾਰ ਮ: ੧-੧੦)

੭. ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਬੀ ਕਥਾ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਉਸੁ ਪੰਡਿਤ ਕਉ ਸਦਾ ਅਦੇਸੁ॥੪॥

ਪੰਡਤ ਆਪ ਪ੍ਰਬੁਧ ਹੋਕੇ ਫਿਰ) ਚਹੁੰ ਵਰਨਾਂ[1] ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ॥੪॥

ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰੁ ਸਰਬ ਕੋ ਗਿਆਨੁ॥ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਮਹਿ ਜਪੈ ਕੋਊ ਨਾਮੁ॥ ਜੋ ਜੋ ਜਪੈ ਤਿਸਕੀ ਗਤਿ ਹੋਇ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਪਾਵੈ ਜਨੁ ਕੋਇ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਅੰਤਰਿ ਉਰਧਾਰੈ॥ ਪਸੁ ਪ੍ਰੇਤ ਮੁਘਦ ਪਾਥਰ ਕਉ ਤਾਰੈ॥ ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ॥ ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੁਣ-ਗਾਮ॥ ਕਾਹੂ ਜੁਗਤਿ ਕਿਤੈ ਨ ਪਾਈਐ ਧਰਮਿ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਮਿਲੈ ਜਿਸੁ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਕਰਮਿ॥੫॥

ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ (ਤੇ ਇਸਦਾ) ਗਜਾਨ ਸਭ ਨੂੰ (ਦੇਣਾ) ਚਾਹੀਏ[2]। ਚੌਹਾਂ ਵਰਣਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਜੋ) ਕੋਈ (ਚਾਹੇ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪੇ। ਜੋ ਜੋ ਜਪੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। (ਪਰ ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ) ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਲਗਕੇ) ਕੋਈ (ਵਿਰਲਾ) ਜਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਜਿਸ ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਐਸਾ ਨਾਮ ਤਾਂ) ਪਸ਼ੂ, ਪ੍ਰੇਤ, ਮੂਰਖ ਤੇ ਪੱਥਰਾਂ (ਸਰੀਖਿਆਂ) ਨੂੰ ਬੀ ਤਾਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ (ਇਹ) ਨਾਮ ਹੈ, (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਉਣਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ (ਦਾ ਦਾਤਾ ਤੇ) ਕਲਿਆਨ ਰੂਪ ਹੈ। (ਪਰ ਇਹ ਨਾਮ ਕਿਸੇ) ਧਰਮ ਨਾਲ (ਕਿ) ਕਿਸੇ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਤੇ ਕਿਤੋਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ) ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਧੁਰੋਂ (ਰਬ ਦੀ) ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੫॥

ਜਿਸ ਕੈ ਮਨਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਨਿਵਾਸੁ॥ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮੁ ਸਤਿ ਰਾਮਦਾਸੁ॥ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਤਿਸੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ॥ ਦਾਸ ਦਸੰਤਣ ਭਾਇ ਤਿਨਿ ਪਾਇਆ॥ ਸਦਾ ਨਿਕਟਿ ਨਿਕਟਿ ਹਰਿ ਜਾਨੁ॥ ਸੋ ਦਾਸੁ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਨੁ॥ ਅਪੁਨੇ ਦਾਸ ਕਉ ਆਪਿ ਕਿਰਪਾ

ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਠੀਕ 'ਰਾਮ ਦਾ ਦਾਸ' ਹੈ। ਆਤਮ ਰਾਮ ਉਸਨੂੰ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ। (ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ? ਉੱਤਰ-) ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਭਾਇ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਹੁਣ ਉਹ) ਸਦੀਵ ਹਰੀ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਹੀ ਨੇੜੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਰਾਮ ਦਾ) ਦਾਸ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਪਣੇ (ਪਰਵਾਣ ਹੋਏ) ਦਾਸ ਪਰ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤਦ) ਉਸ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸਭ ਸੋਝੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਭਾਵ ਗਜਾਨ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ) ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ

---

੧. ਚਾਰ ਵਰਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਡਤ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਜਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਨੱਕ ਵੱਟਦੇ ਸਨ (ਅਰ) ਅਜੇ ਬੀ ਵਾਹ ਲਗੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। 'ਓਂ' ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਬੀ ਸਾਰੇ ਵਰਣਾਂ ਜਾਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਂਦੇ। ਇਸ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਐਸਾ ਮਹਾਨ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲਾ ਪੰਡਤ ਬਿਨਾ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਦੇ ਹੋਏ ਦੇ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

੨. ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਚਹੁੰ ਵਰਣਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਅਸਲੀ ਪੰਡਤ ਦਾ ਲੱਛਣ ਕਿਹਾ ਹੈ। 'ਓਂ' ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪੰਡਤ ਇਸ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਂਦੇ। ਹੁਣ ਓਸੇ ਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਗਜਾਨ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਏ; ਜੋ ਜਪੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਕਈ ਲੋਕ ਏਹ ਅਰਥ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਗਜਾਨ 'ਸਭ' ਨੂੰ ਹੈ, ਯਾ ਸਭ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਬੀਜ 'ਗਜਾਨ' ਹੈ, ਯਾ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀਜਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਯਾ ਬੀਜ ਮਾਤ੍ਰ (ਥੋੜਾ) ਗਜਾਨ ਸਭ ਨੂੰ ਹੈ, ਯਾ ਸਰਬ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਗਜਾਨ ਹੈ, ਯਾ ਸਰਬ ਮੰਤਰ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਮ ਕੋ ਹੀ ਜਾਨ। ਪਰ ਏਹ ਅਰਥ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਢੁਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਚਹੁੰ ਵਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੁਕ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਬੀ 'ਜਪੈ ਕੋਊ ਨਾਮੁ' ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਯਾ ਹੈ:-'ਖੇਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ ਉਪਦੇਸੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਝਾ॥' (ਸੂਹੀ ਮ: ੫-੫੦)। ਸੋ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਚਹੁ ਵਰਣਾਂ ਨੂੰ ਬੀਜ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਕਰੈ॥ ਤਿਸੁ ਦਾਸ ਕਉ ਸਭ ਸੋਝੀ ਪਰੈ॥ ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਆਤਮ ਉਦਾਸੁ॥ ਐਸੀ ਜੁਗਤਿ ਨਾਨਕ ਰਾਮਦਾਸੁ॥੬॥

ਸੰਗ ਵਿਚ (=ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੋਇਆ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ) ਅਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਪ੍ਰਾਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਨਹੀਂ)[1]। ਰਾਮ ਦਾ ਦਾਸ ਐਸੀ ਜੁਗਤ (ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੬॥

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਆਗਿਆ ਆਤਮ ਹਿਤਾਵੈ॥ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਸੋਊ ਕਹਾਵੈ॥ ਤੈਸਾ ਹਰਖੁ ਤੈਸਾ ਉਸੁ ਸੋਗੁ॥ ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਤਹ ਨਹੀ ਬਿਓਗੁ॥

ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਆਗਜਾ ਨੂੰ (ਜੋ ਅਪਣੇ) ਮਨ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ (ਇਸ ਜੋਗ ਹੈ ਕਿ) 'ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ[2]' ਸੱਦਿਆ ਜਾਵੇ। ਉਸਨੂੰ ਜੇਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇਹੀ ਗ਼ਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਗ਼ਮੀ ਰੂਪ ਦ੍ਵੰਦਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਜੋ) ਸਦਾ ਅਨੰਦ (ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ ਐਸਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਸਨੂੰ ਵਿਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। (ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਐਸੀ ਸਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ)

ਤੈਸਾ ਸੁਵਰਨੁ ਤੈਸੀ ਉਸੁ ਮਾਟੀ॥ ਤੈਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤੈਸੀ ਬਿਖੁ ਖਾਟੀ॥ ਤੈਸਾ ਮਾਨੁ ਤੈਸਾ ਅਭਿਮਾਨੁ॥ ਤੈਸਾ ਰੰਕੁ ਤੈਸਾ ਰਾਜਾਨੁ॥ ਜੋ ਵਰਤਾਏ ਸਾਈ ਜੁਗਤਿ॥ ਨਾਨਕ ਓਹੁ ਪੁਰਖੁ ਕਹੀਐ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ॥੭॥

ਜੇਹਾ ਉਸਨੂੰ ਸੋਨਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇਹੀ ਮਿੱਟੀ। ਜੇਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਤ ਤੇਹੀ ਉਸਨੂੰ ਕੌੜੀ ਵਿਹੁ। ਜੇਹਾ ਉਸਨੂੰ (ਅਪਣਾ) ਆਦਰ (ਲਗਦਾ ਹੈ) ਉਹੋ ਜੇਹਾ (ਆਪਣਾ) ਨਿਰਾਦਰ[3] (ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ) ਜੇਹੋ ਜੇਹਾ ਰਾਜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਤੇਹੋ ਜੇਹਾ ਕੰਗਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਭ ਨਾਲ ਸਮ ਵਰਤਦਾ ਹੈ)। (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਜੋ ਕੁਛ (ਉਸ ਉਤੇ) ਵਰਤਾਵੇ ਉਸਨੂੰ (ਉਹ) ਠੀਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ॥੭॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਸਗਲੇ ਠਾਉ॥ ਜਿਤੁ ਜਿਤੁ ਘਰਿ ਰਾਖੈ ਤੈਸਾ ਤਿਨ ਨਾਉ॥ ਆਪੇ ਕਰਨ ਕਰਾ-ਵਨ ਜੋਗੁ॥ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਫੁਨਿ ਹੋਗੁ॥ ਪਸਰਿਓ ਆਪਿ ਹੋਇ ਅਨਤ ਤਰੰਗ॥ ਲਖੇ ਨ

(ਪਿਛਲੇ ੭ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਸਿੱਧਾਂਤ-) ਸਾਰੇ ਅਸਥਾਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਸ ਜਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ[4]। ਆਪ ਹੀ ਓਹ ਕਰਨੇ ਜੋਗ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਕਰਾਵਨੇ ਜੋਗ ਹੈ। ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਹੀ ਫਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਜਿਵੇਂ ਸਾਗਰ ਤੇ ਅਨੰਤ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਸਾਈਂ) ਆਪ ਅਨੰਤ ਲਹਿਰਾਂ (ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਹੋਕੇ ਪਸਰ

---

੧. ਭਾਵ-ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਸ, ਫੇਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਾਸ, ਫੇਰ ਗਜਾਨ, ਫੇਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਉਦਾਸੀ ਜੀਵਨ ਜੋ ਬਸਰ ਕਰੇ ਉਹੀਂ ਰਾਮਦਾਸ ਕਹਾਉਣ ਦੇ ਜੋਗ ਹੈ।

੨. ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ=ਜੋ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਮੁਕਤਿ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ।

੩. ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਸਾਡਾ ਮਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਅਨਾਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

੪. ਭਾਵ ਉਪਰ ਕਥੇ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਓਹ ਠਿਕਾਣੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਆਪ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਓਹ ਇਕੋ ਹਨ, ਇਕ ਦੇ ਵਸਣੇ ਕਰਕੇ। ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ=ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ, ਅਪਰਸ, ਭਗਤ, ਰਾਮਦਾਸ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਆਦਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਤੀਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਹੈ।)

ਜਾਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਰੰਗ॥ ਜੈਸੀ ਮਤਿ ਦੇਇ ਤੈਸਾ ਪਰਗਾਸ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਕਰਤਾ ਅਬਿਨਾਸ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਇਆਲ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਨਕ ਭਏ ਨਿਹਾਲ॥੮॥੯॥	ਰਿਹਾ ਹੈ[੧]। (ਪਰੰਤੂ ਉਸ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਦੇ ਨਿਰਗੁਣਤਾ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣਤਾ ਵਿਚ ਲਹਿਰ ਸਰੂਪਤਾ) ਦੇ ਰੰਗ ਲਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ[੨]। ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਮਤ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਓਹ) ਦੇਂਦਾ ਹੈ (ਉਸਨੂੰ ਉਸਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਗ੍ਯਾਨ) ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਲਹਿਰ ਸਰੂਪੀ ਫੈਲਾਵ ਤੇ ਉਸਤੋਂ ਹੋਏ ਅਨੇਕਤਾ ਵਾਲੇ ਵਿਕਾਰ ਦਾ) ਕਰਤਾਰ (ਉਹ ਆਪ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਹੈ, ਇਹ ਬਦਲਨਹਾਰ ਤੇ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਉਹ) ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ, (ਫਿਰ ਓਹ ਅਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਜੀਵਾਂ ਪਰ) ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਿਆਲੂ ਹੈ (ਤੇ ਓਹ ਜੀਵ) ਨਿਹਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ (ਸਦਾ) ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, (ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੮॥੯॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਅਪਰਸੁ-ਜੋ ਸਪਰਸ਼ ਨਾ ਕਰੇ, ਨਾ ਛੁਹਣ ਵਾਲਾ। ਸਾਧੂ ਜੋ ਪੈਸਾ ਰੁਪੱਯਾ ਮੁਹਰ ਤੇ ਧਾਤ ਦੇ ਬਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਛੋਹੇ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਬਸਤ੍ਰ ਬੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਛੁਹਣ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਅਸਲ ਅਪਰਸ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਬਿਖਿਆ-'ਬਿਖਿਆ' ਪਦ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ, ਯਥਾ:-

'ਬਿਖਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੁ ਹੈ'। (ਰਾਮਕਲੀ ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ੪੮)

(ਅ) ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:-ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਮਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਇੰਦ੍ਰੀਜਿਤ-(ਸੰਸ:, ਇੰਦ੍ਰਯਜਿਤ=ਦਸੋਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। ਜਿਸ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਦਸੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਹੋਣ) ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਦੋਖ-(ਸੰਸ:, ਦੋਸ਼:)=ਅਵਗੁਣ, ਐਬ, ਪਾਪ।

ਪੰਚ ਦੋਖ-ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ।

ਬੈਸਨੋ-(ਸੰਸ:, ਵੈਸ਼ਣਵ:) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਉਪਾਸਕ। ਇਕ ਮਤ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪੰਜ ਫਿਰਕੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵੈਸ਼ਨੋ ਜ਼ਾਹਰੀ ਸੁੱਚਮਤਾ ਵਾਲੇ, ਖਾਸ ਚਿੰਨ੍ਹ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਮੂਰਤੀ ਪੂਜ ਤੇ ਜੈਨੀਆਂ ਵਾਂਙ ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਵੈਸ਼ਨੋ ਦਾ ਅਰਥ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਪਾਸਕ' ਲੈਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਦਰਸ਼ਕ ਵੈਸ਼ਨੋ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਕਰਮ ਫਲਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਜਪਦਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰਮਗਤਿ-ਪਰਮ ਪਦ।

ਭਗਉਤੀ-(ਸੰਸ: ਭਗਵਦੀਯ:=ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਉਪਾਸਕ) ਇਕ ਅਤਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਤ 'ਪੰਚ ਰਾਤ੍ਰ' ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਨਾਰਾਯਨ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਗਉਤੀ ਪਦ ਭਾਗਵਤ ਤੋਂ ਬਣਿਆ

---

੧. ਹੁਣ ਸਾਇੰਸ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਸੂਖਮਤਾ ਵੱਲ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲਹਿਰ ਸਰੂਪ ਤਕ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ, ਅਗੇ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਹ 'ਲਹਿਰ ਪਸਾਰਾ' ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਗਰ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਲਹਿਰ ਪਸਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਸਥੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੋ ਕੇ ਭਾਸਦਾ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ, ਉਹ ਕੌਤਕ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਗੁਣ ਕਿਵੇਂ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਮਝੇ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਹੈ। ਭਾਗਵਤ ਯਾ ਪੰਚ ਰਾਤ੍ਰ ਇਕੋ ਮਤ ਦੇ ਦੋ ਨਾਮ ਹਨ। ਹੁਣ ਦਾ ਵੈਸ਼ਨਵ ਮਤ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪਰਮ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ 'ਭਾਗਵਤ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਥੇ ਨਾਮ ਧ੍ਰੀਕ ਭਗਉਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਤੀਸਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬੀ ਭਗਉਤੀ ਦੇ ਅਪਣੇ ਲੱਛਣ ਕਹੇ ਹਨ:-

ਸੋ ਭਗਉਤੀ ਜੁ ਭਗਵੰਤੈ ਜਾਣੈ॥ ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ॥

(ਵਾਰ ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩-੧੪)

ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਓਹ ਲੱਛਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭਗਉਤੀ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤੁ-(ਸੰਸ:, ਪੰਡਿਤ:) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਸੁਮਤਿ ਦੇਣੀ, ਪਰ ਉਹ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਜ਼ਾਤਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਪਾਉਂਦੇ, ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੀਖਯਾ ਤੇ ਵਿਦਯਾ ਤੋਂ ਵਾਂਞੇ ਤੇ ਰਸਮ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੇ ਪੰਡਿਤ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਲੱਛਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਮੂਲ-(ਸੰਸ:, ਮੂਲ=ਜੜ੍ਹ, ਆਰੰਭ। ਪ੍ਰਾਰੰਭ। ਉਤਪਤਿ ਸਥਾਨ। ਆਧਾਰ, ਨੀਂਹ। ਮੂਲ ਸਥਾਨੰ=ਨੀਂਹ, ਆਧਾਰ। ੨. ਪਰਮਾਤਮਾ। ੩. ਪਉਣ) ਓਹ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਸਭ ਆਸਤਿਕ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਪਰਮੇਸ਼੍ਰਰ ਹੈ।

ਅਸਥੂਲੁ-(ਸੰਸ:, ਸਥੂਲ) ਵਡੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲਾ।

ਸਤਿ ਰਾਮਦਾਸੁ-ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਨੱਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 'ਰਾਮਦਾਸ' ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਯਥਾ:-

ਘੂੰਘਰ ਬਾਧਿ ਭਏ ਰਾਮਦਾਸਾ ਰੋਟੀਅਨ ਕੇ ਓਪਾਵਾ॥ (ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੫-੧੫)

ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਅਖਰੀ ਅਰਥ ਹਨ-'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੇਵਕ'। ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਸਲੀ ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਸਤਿ-ਸਚਮੁਚ ਦਾ, ਠੀਕ, ਅਸਲੀ, ਨਿਸਚੇ ਪੂਰਬਕ।

ਆਤਮ ਰਾਮੁ-(ਸੰਸ:, ਆਤਮਨ=ਆਤਮਾ, ਜੀਵ+ਰਾਮ=ਰਮਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਹਿੰਦੀ, ਆਤਮ ਰਾਮ=ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਰਮਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਸਭ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਬ੍ਰਹਮ, ਆਤਮਾ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੋਕੇ ਦਿੱਸ ਪੈਣਾ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ੧੦ ਦੇ ਅੰਕ ੬ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ:-'ਆਤਮ ਮਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਲਹੰਤੇ'। ਤੁਕਾਂ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ:-ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ 'ਅਹੰ' ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਧਾਰਨੇ ਨਾਲ, ਅਰਥਾਤ 'ਅਹੰ' ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਨਿਵਾਰ ਦੇਣ ਨਾਲ।

ਖਾਟੀ-(ਸੰਸ:, ਕਟੁ=ਚਰਪਰਾ। ਹਿੰਦੀ ਕਟੁ=ਕੌੜਾ, ਚਰਪਰਾ। ਪੰਜਾਬੀ, ਖੱਟਾ) ਖੱਟੀ, ਤੁਰਸ਼ ਭਾਵ ਹੈ ਕੌੜੀ ਤੋਂ।

ਜੁਗਤਿ-(ਸੰਸ:, ਯੁਕਤ=ਯੋਗਯ, ਠੀਕ) ਜਿਸ ਵਿਚ ਯੋਗਤਾ ਹੈ, ਯਾ ਯੁਕਤੀ ਸਿਧ ਹੈ, ਯੋਗ ਹੈ, ਮੁਨਾਸਿਬ ਹੈ, ਦਰੁਸਤ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ-(ਸੰਸ:, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ) ਜੋ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਂ ਮੁਕਤਿ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਲੱਛਣ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਦਸਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਪਿਛਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਲੱਛਣ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਉਹ ਤ੍ਰੰਗ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਸਥੂਲ ਪਸਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਪਸਾਰੇ ਯਾ ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਅਨੇਕ ਨਾਂਵਾਂ ਹੇਠ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਸਲੋਕੁ॥ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹਿ ਅਨੇਕ ਜਨ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਭਿ ਰਚੀ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ॥੧॥

ਅਨੇਕਾਂ ਜਨ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਉਸਤਤਿ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਉਸਨੂੰ ਸਾਰਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ) ਨਾਂ ਅੰਤ ਹੈ ਨਾ ਪਾਰਾਵਾਰ। (ਉਸੇ ਅਨੰਤ ਤੇ ਅਨਹੱਦ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ ਸਾਰੀ ਦਿੱਸਣੇ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨਾਂ ਦਿੱਸਣੇ ਵਾਲੀ) ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ (ਇਹ) ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਅਗੋਂ) ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਂਤਾਂ ਦੀ ਹੈ॥੧॥

ਪਹਿਲਾਂ ਧਾਰਮਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ-

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਹੋਏ ਪੂਜਾਰੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਆਚਾਰ ਬਿਉਹਾਰੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਭਏ ਤੀਰਥ ਵਾਸੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਬਨ ਭ੍ਰਮਹਿ ਉਦਾਸੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਬੇਦ ਕੇ ਸ੍ਰੋਤੇ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਤਪੀਸੁਰ ਹੋਤੇ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਆਤਮ ਧਿਆਨੁ ਧਾਰਹਿ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਕਬਿ ਕਾਬਿ ਬੀਚਾਰਹਿ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਨਵਤਨ ਨਾਮ ਧਿਆਵਹਿ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵਹਿ॥੧॥

(ਇਸ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ) ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਤਾਂ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ) ਪੂਜਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਹਾਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਵੱਸਣੇ ਵਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਉਦਾਸੀ ਹੋਕੇ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਵੇਦ ਦੇ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਤਪ ਤਾਪ ਕੇ ਤਪੀਆਂ ਵਿਚ) ਵਡੇ ਤਪੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ[1]। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਅਪਣੇ) ਆਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਕਵੀਆਂ (=ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕਾਂ) ਦੇ (ਰਚੇ) ਕਾਵਜ (ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕ) ਵੀਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ) ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਇਕੋ ਨਾਮ ਨਹੀਂ) ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ (ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ[2] ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ) ਰਚਨਹਾਰ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ[3]! ॥੧॥

ਹੁਣ ਮਾਇਆ ਤੇ ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਕਈ ਕੋਟਿ ਭਏ ਅਭਿਮਾਨੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਅੰਧ ਅਗਿਆਨੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਕਿਰਪਨ ਕਠੋਰ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਅਭਿਗ ਆਤਮ ਨਿਕੋਰ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਰਦਰਬ ਕਉ ਹਿਰਹਿ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਰ-ਦੂਖਨਾ ਕਰਹਿ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਮਾਇਆ ਸ੍ਰਮ ਮਾਹਿ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਰਦੇਸ ਭ੍ਰਮਾਹਿ॥ ਜਿਤੁ ਜਿਤੁ

ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਖ਼ੁਦੀ ਵਿਚ) ਘਮੰਡੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਘੋਰ ਅਗਜਾਨੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਬੜੇ ਹੀ ਮੂਰਖ ਹਨ)। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਸ਼ੂਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਸ਼ੂਮ ਤੇ ਬੇਤਰਸ ਹਨ) ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਨਾ ਭਿੱਜਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਕੋਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਹਿਰ (ਖੋਹ ਯਾ ਚੁਰਾ) ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਝੂਠੇ ਦੂਸ਼ਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਵਿਚ (ਲਗ ਰਹੇ) ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਧਰ ਜਿਧਰ

---

੧. ਕਈ 'ਹੋਤੇ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਹਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਪੀ ਤੇ ਹੋਤੇ।

੨. ਭਾਵ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਤੋਂ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩. ਬੇਅੰਤਤਾਈ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪਿਛਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਵਿ (ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦਿਖਾਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮੰਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸੁਮੇਰ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਆਦਿ ਬੀ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੋ ਗਏ।

ਲਾਵਹੁ ਤਿਤੁ ਤਿਤੁ ਲਗਨਾ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕੀ ਜਾਨੈ ਕਰਤਾ ਰਚਨਾ॥੨॥

(ਹੇ ਕਰਤਾਰ ਆਪ) ਲਾ ਰਹੇ ਹੋ ਉਧਰ ਉਧਰ (ਜੀਵਾਂ ਨੇ) ਲਗਣਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਰਚਣਹਾਰਾ (ਆਪ ਹੀ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ[1]॥੨॥

ਹੁਣ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਦੀ ਆਮ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਵਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ:-

ਕਈ ਕੋਟਿ ਸਿਧ ਜਤੀ ਜੋਗੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਰਾਜੇ ਰਸ ਭੋਗੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਪੰਖੀ ਸਰਪ ਉਪਾਏ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਾਥਰ ਬਿਰਖ ਨਿਪਜਾਏ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਵਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਦੇਸ ਭੂਮੰਡਲ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਸਸੀਅਰ ਸੂਰ ਨਖ੍ਯ੍ਰ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਇੰਦ੍ਰ ਸਿਰਿ ਛਤ੍ਰ॥ ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਅਪਨੈ ਸੂਤਿ ਧਾਰੈ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਤਿਸੁ ਨਿਸਤਾਰੈ॥੩॥

ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਹਨ ਸਿੱਧ, ਜਤੀ ਤੇ ਜੋਗੀ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਹਨ ਰਸਾਂ ਦੇ ਭੋਗਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਹਨ (ਉਡਣ ਵਾਲੇ) ਪੰਛੀ ਤੇ (ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਬਿਨ ਪੈਰੋਂ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ) ਸੱਪ ਉਪਾਏ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਪਏ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਪੱਥਰ (ਤੇ ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਖੜੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਬ੍ਰਿਛ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਪਉਣ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਅਗਨੀ (ਵਰਗੇ ਪਦਾਰਥ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ)। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੰਡਲ (ਰਚੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ) ਦੇਸ਼ (ਬਣਾਏ ਹਨ)। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਤਾਰੇ (ਰਚੇ ਹਨ)। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਰਾਖਸ਼ ਤੇ ਦੇਵਤੇ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ) ਸਿਰ ਤੇ ਛਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਦ੍ਰ (ਰਚੇ ਹਨ)। (ਇਹ) ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ (ਅਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੇ) ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਤੋਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਤਾਰਨਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ) ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਉਸਨੂੰ (ਉਹ) ਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ)॥੩॥

ਕਈ ਕੋਟਿ ਰਾਜਸ ਤਾਮਸ ਸਾਤਕ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਅਰੁ ਸਾਸਤ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਕੀਏ ਰਤਨ ਸਮੁੰਦ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੰਤ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਕੀਏ ਚਿਰ ਜੀਵੇ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਗਿਰੀ ਮੇਰ ਸੁਵਰਨ ਥੀਵੇ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਜਖ੍ਯ ਕਿੰਨਰ ਪਿਸਾਚ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਸੂਕਰ ਮ੍ਰਿਗਾਚ॥ ਸਭ ਤੇ ਨੇਰੈ ਸਭਹੂ ਤੇ ਦੂਰਿ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਅਲਿਪਤੁ ਰਹਿਆ ਭਰ-ਪੂਰਿ॥੪॥

ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਜੀਵ) ਰਜੋਗੁਣੀ, ਤਮੋਗੁਣੀ (ਤੇ) ਸਤੋਗੁਣੀ (ਹਨ)। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ (ਤ੍ਰੈਗੁਣਾਂ ਤੇ ਤ੍ਰੈਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤਤਾਈ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ) ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਰਤਨ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਉਪਜਾਏ ਹਨ (ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਂਤਾਂ ਦੇ ਜੰਤੂ (ਰਚੇ ਹਨ)[2]। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਵਡੀ ਆਰਬਲਾ ਵਾਲੇ ਜੀਵ (ਅਸਰਾਲ ਆਦਿ) ਰਚੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਸਾਧਾਰਨ) ਪਹਾੜ (ਪਹਾੜੀਆਂ ਅਤੇ) ਸੋਨੇ ਦੇ ਪਰਬਤ (ਸੁਮੇਰ) ਬਣੇ ਪਏ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਯੱਖ ਕਿੰਨਰ ਤੇ ਪਿਸਾਚ (ਰਚੇ ਗਏ) ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ, ਸੂਰ ਤੇ ਸ਼ੇਰ (ਹਨ)। (ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ (ਅਰ) ਸਭ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ[3]। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਆਪ (ਪ੍ਰਭੁ) ਅਲਿਪਤ (ਬੀ) ਹੈ (ਅਰ ਫੇਰ ਸਭ ਵਿਚ) ਪੂਰਨ (ਬੀ) ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੪॥

---

੧. ਭਾਵ, ਸਾਡੀ ਅਲਪ ਬੁਧੀ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਣੀ ਕਠਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਲੋਕ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਵਿਚ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ।

੨. ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੰਤੂ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਥੋੜੀ ਉਮਰਾ ਵਾਲੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹੈ।

੩. ਨੇੜੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਵਜਾਪਕ ਹੈ, ਦੂਰ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਅਲਿਪਤ ਹੈ।

ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਾਤਾਲ ਕੇ ਵਾਸੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਨਿਵਾਸੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਜਨਮਹਿ ਜੀਵਹਿ ਮਰਹਿ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਬਹੁ ਜੋਨੀ ਫਿਰਹਿ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਬੈਠਤ ਹੀ ਖਾਹਿ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਘਾਲਹਿ ਥਕਿ ਪਾਹਿ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਕੀਏ ਧਨਵੰਤ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਚਿੰਤ॥ ਜਹ ਜਹ ਭਾਣਾ ਤਹ ਤਹ ਰਾਖੇ॥ ਨਾਨਕ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਹਾਥੇ॥੫॥	ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਜੀਵ) ਪਤਾਲ ਦੇ ਵੱਸਣੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਦੇ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਜੰਮਦੇ ਹਨ, ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਬਹੁਤੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਬੈਠੇ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ*। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਧਨਵਾਨ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਮਾਇਆ ਲਈ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਰਹਿੰਦੇ (ਬਣਾਏ) ਹਨ। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਓਥੇ ਓਥੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। (ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ (ਅਪਣੇ) ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ॥੫॥

ਹੁਣ ਵੈਰਾਗ, ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤੁਰਿਆ-

ਕਈ ਕੋਟਿ ਭਏ ਬੈਰਾਗੀ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਤਿਨਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਖੋਜੰਤੇ॥ ਆਤਮ ਮਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਲਹੰਤੇ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਦਰਸਨ ਪ੍ਰਭ ਪਿਆਸ॥ ਤਿਨ ਕਉ ਮਿਲਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਮਾਗਹਿ ਸਤਸੰਗੁ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਤਿਨ ਲਾਗਾ ਰੰਗੁ॥ ਜਿਨ ਕਉ ਹੋਏ ਆਪਿ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਜਨ ਸਦਾ ਧਨਿ ਧੰਨਿ॥੬॥	ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਤੋਂ) ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਵ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਗ ਗਈ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਖੋਜਦੇ ਹਨ। (ਓਹ ਆਪਣੇ) ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਚਾਹ (ਲਗ ਰਹੀ) ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪ) ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਸਤਿਸੰਗ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਓਹ ਪੁਰਖ ਧੰਨ ਹਨ, ਓਹ ਸਦਾ ਧੰਨਜ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ (ਰੱਬ ਜੀ) ਆਪ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਸਾਰਾ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਪਰ ਪਸਾਰਨ ਵਾਲਾ ਏਕੰਕਾਰ ਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)॥੬॥

ਹੁਣ ਨਜ਼ਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਤੇ ਪਈ ਹੈ-

ਕਈ ਕੋਟਿ ਖਾਣੀ ਅਰੁ ਖੰਡ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਅਕਾਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਹੋਏ ਅਵਤਾਰ॥ ਕਈ ਜੁਗਤਿ ਕੀਨੋ ਬਿਸਥਾਰ॥ ਕਈ ਬਾਰ ਪਸਰਿਓ ਪਾਸਾਰ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਕੀਨੇ ਬਹੁ ਭਾਤਿ॥ ਪ੍ਰਭ	ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਖਾਣੀਆਂ ਤੇ ਖੰਡ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਹਨ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਜੀਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ) ਅਵਤਰਣ ਹੋਏ ਹਨ। (ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇਹ) ਵਿਸਥਾਰ (ਆਪੇ ਨਹੀਂ ਹੋਯਾ) ਕਈ ਜੁਗਤਾਂ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਹਾਂ ਕਈ ਵੇਰ ਇਹ ਫੈਲਾਉ ਫੈਲਿਆ (ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਰਚਿਆ ਗਿਆ) ਹੈ, (ਪਰ) ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਹੀ) ਸਦੀਵ (ਤੇ) ਨਿਤ (ਅਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ। (ਹਰ ਰਚਨਾ ਵਿਚ) ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਜੀਵ) ਬਹੁਤੀਆਂ ਭਾਂਤਾਂ ਕਰਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ)

*ਭਾਵ, ਬਿਨਾਂ ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ੂਰੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਭ ਮਾਹਿ ਸਮਾਤਿ॥ ਤਾਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਇ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥੭॥

ਰਚੇ (ਪਰ ਓਹ) ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ (ਉਤਪਤ) ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੈ ਤੇ ਆਪੇ ਹੈ[1] ॥੭॥

ਹੁਣ ਉਸ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਏਕੰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਿੱਧਾਂਤ-ਭਗਤੀ, ਪਰਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਭਗਤੀ ਜੰਨਜ ਗਜਾਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਰਸੀਆਂ ਨੂੰ 'ਅਮਰ' ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਦਾਸ॥ ਤਿਨ ਹੋਵਤ ਆਤਮ ਪਰਗਾਸ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਤਤ ਕੇ ਬੇਤੇ॥ ਸਦਾ ਨਿਹਾਰਹਿ ਏਕੋ ਨੇਤ੍ਰੇ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਨਾਮ ਰਸੁ ਪੀਵਹਿ॥ ਅਮਰ ਭਏ ਸਦ ਸਦ ਹੀ ਜੀਵਹਿ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਨਾਮ ਗੁਨ ਗਾਵਹਿ॥ ਆਤਮ ਰਸਿ ਸੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਹਿ॥ ਅਪੁਨੇ ਜਨ ਕਉ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਮਾਰੇ॥ ਨਾਨਕ ਓਇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੇ ਪਿਆਰੇ॥੮॥੧੦॥

ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[2]। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਤੱਤ (ਸਾਰ) ਦੇ ਜਾਣਨੇ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਦੀਵ ਇਕ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਹੀ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ[3]। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਨਾਮ ਰਸ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, (ਓਹ) ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਕੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਜੀਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਨਾਮ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਓਹ) ਆਤਮਰਸ (ਤੇ) ਸਹਿਜ ਸੁਖ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ) ਅਪਣੇ ਜਨਾਂ ਨੂੰ (ਓਹ) ਪਲ ਪਲ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪਜਾਰੇ (ਕਹੀਦੇ) ਹਨ। (ਭਾਵ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਵੇ ਅਸਲ ਪ੍ਰੇਮੀ ਓਹ ਹਨ)॥੮॥੧੦॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਪਾਰਾਵਾਰ-(ਸੰਸ:, ਪਾਰਾਵਾਰ: = ਸਮੁੰਦਰ। ਸੰਸ:, ਪਾਰਾਵਾਰੰ = (ਕਿਸੇ) ਨਦੀ ਦਾ ਉਰਲਾ ਯਾ ਪਾਰਲਾ ਕਿਨਾਰਾ।) ਉਰਲਾ ਪਾਰਲਾ ਕਿਨਾਰਾ।

੨. ਘੇਰਾ, ਸਾਰਾ ਪੇਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤ੍ਰੈਏ ਅਰਥ ਲਗਦੇ ਹਨ।

ਅੰਤ ਤੇ ਪਾਰਾਵਾਰ ਕੱਠੇ ਆਉਣ ਤਾਂ ਮੁਰਾਦ ਹੱਦ ਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਟਾਖਜ ਵਿਚ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਚੌੜਾ ਲੰਮਾ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ, ਜੇ ਗੋਲ ਹੈ ਤਾਂ ਘੇਰਾ, ਸੋ ਉਹ ਦੁਹਾਂ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਹੈ ਨਾ ਪਾਰਾਵਾਰ। (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਮੂਲ ਅਰਥ ਐਉਂ ਹੈ:-ਧਾਤੂ ਵ੍ਰਿ = ਘੇਰਨਾ)।

ਬਿਧਿ-(ਸੰਸ:, ਵਿਧ: = ਪ੍ਰਕਾਰ, ਕਿਸਮ, ਜ਼ਾਤਿ। ਸੰਸ:, ਵਿਧਿ: = ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤ੍ਰੀਕਾ, ਢੰਗ, ਨਿਯਮ) ਕਿਸਮਾਂ ਤੇ 'ਪ੍ਰਕਾਰ' ਅਗੋਂ ਭਾਂਤਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੰਤੂ ਇਕ ਕਿਸਮ ਹੈ, ਅਗੋਂ ਗਊ, ਮਹਿਂ, ਬੱਕਰੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਭਾਂਤਾਂ ਹਨ। (ਅ) ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਐਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਰਚੀ ਹੈ।

ਕੋਟਿ-(ਸੰਸ:, ਕੋਟਿ: = ਕ੍ਰੋੜ ਦੀ ਗਿਣਤੀ) ਕਈ ਕੋਟਿ = ਭਾਵ ਹੈ 'ਬਹੁਤੇ'। ਏਥੇ ਕ੍ਰੋੜ ਤੋਂ ਕ੍ਰੋੜ

੧. ਆਪੇ = ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਤਜ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲਾ ਵਜੂਦ ਤੇ ਕਾਯਮੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ। ਆਪਿ = ਇਉਂ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਤੇ ਸਦਾ ਥਿਰ ਹੋਕੇ ਓਹ ਆਪਣੇ ਕਰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਯਾ ਵਸਤੂ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ। ਸਭ ਕੁਛ ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਪ ਹੈ। ਭਾਵ, ਉਹ ਕਾਇਮ-ਬਿੱਲ-ਜ਼ਾਤ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ, ਜੋ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਜਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੩. ਤਤ ਕੇ ਬੇਤੇ = ਸਾਰ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਸਦਾ ਉਸ ਇਕ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।

ਦੀ ਗੇਣਤੀ ਮੁਰਾਦ ਨਹੀਂ ਪਰ 'ਬਹੁਤੇ'। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਬੀ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹਨ।

ਕਰਮ ਕਾਂਡ-(ਸੰਸ:, ਕਰਮ ਕਾਂਡ: ਜਾਂ ਕਰ੍ਮਕਾਂਡਮ੍=ਵੇਦ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਯੱਗ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ ਆਦਿ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਹਾਤ੍ਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।) ਜੋ ਜੋ ਕਰਮ ਯਾ ਸ਼ਰਅ ਜਿਸ ਜਿਸ ਧਰਮ ਨੇ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਬਿਉਹਾਰੀ-ਭਾਵ ਹੈ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ।

ਕਬਿ-(ਸੰਸ:, ਕਵਿ:=ਬੁਧੀਮਾਨ ਪੁਰਸ਼। ਵਿਚਾਰਵਾਨ। ਸ਼ਾਇਰ। ੨. ਬ੍ਰਹਮਾ। ੩. ਸੂਰਜ। ੪. ਆਦਿ ਕਵਿ ਬਾਲਮੀਕ) ਸੰਸ:, ਵਿਚ ਕਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ, ਪਰ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਲਹਾਮੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹਾ ਕੁ ਸ਼ੁਕ੍ਰ, ਬਾਲਮੀਕ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਿਸ ਨੇ ਵੇਦ ਰਚੇ। ਕਾਵ੍ਯ=ਕਵਿਤਾ ਯਾ ਪਦ ਮਈ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਗ੍ਰੰਥ ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਗਏ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। (ਸੰ: ਸ਼: ਕੌ:)। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਯ ਧਾਰਮਕ ਪਹਿਲੂ ਦਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੁਰਾਦ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਵ੍ਯ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਕਵੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ।

ਅਭਿਮਾਨੀ-(ਸੰਸ:, ਅਭਿਮਾਨਿਨ) ਘਮੰਡੀ, ਜੋ ਨਿਜ ਨੂੰ ਬੜਾ ਵਡਾ ਸਮਝੇ।

ਅਭਿਗ-(ਸੰਸ:, ਅਨਭਿਗ੍ਯ:=ਅਨਜਾਨ, ਨਾਵਾਕਿਫ਼) ਦੂਈ ਭੂਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਸ:, ਅਭਿਗ੍ਯ+ਆਤਮ=ਪੂਰਨ ਗ੍ਯਾਨੀ; ਪਰ ਇਥੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੀਵੇਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਿਕੋਰ-(ਹਿੰ:, ਕੋਰਾ=ਨਵਾਂ, ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ। ਅਨਪੜ੍ਹ, ਮੂਰਖ, ਖਾਲੀ)=ਬਹੁਤ ਕੋਰੇ, ਕੋਰੇ ਕਪੜੇ ਤੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਭਾਵ; ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ ਨਾ ਚੜ੍ਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-ਨਿਕੋਰ=ਨਵੇਂ ਨਿਕੋਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ, ਪਰ ਇਥੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੀਵੇਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਸੰਸ:, ਕੌਮਾਰੰ=ਕੰਵਾਰਾਪਨ)।

ਸਿਧ-(ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੭੬, ਸੰਥਯਾ ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ)। (ਜਤੀ-ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੦੧, ਸੰਥਯਾ ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ)।

ਜੋਗੀ-(ਸੰਸ: ਯੋਗੀ) ਯੋਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ।

ਪਵਣ-(ਸੰਸ:, ਪਵਨ:) ਹਵਾ, ਪੌਣਾਂ (ਗੈਸਾਂ) ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਾਣੀ-(ਸੰਸ:, ਪਾਨੀਯੰ=ਜਲ, ਪੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ। ਰਸ, ਸ਼ਰਬਤ) ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਦ੍ਰਵ ਪਦਾਰਥ ਹਨ।

ਬੈਸੰਤਰ-(ਸੰਸ:, ਵੈਸ਼੍ਵਾਨਰ:=ਅੱਗ) ਅੱਗ। ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਗਰਮੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਲ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਬਾਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਥੂਲ ਸੂਖਮ ਪਦਾਰਥ ਹਨ।

ਪਵਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ-ਦੇਖੋ ਉਪਰ। (ਅ) ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਦੇਵਤੇ ਬੀ ਮੰਨੇ ਹਨ।

ਭੂ ਮੰਡਲ-(ਸੰਸ:, ਭੂ ਮਣ੍ਡਲੰ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ) ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੰਡਲ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ (ਕਈ ਕੋਟ) ਬਣਾਏ ਹਨ।

ਸੂਤਿ ਧਾਰੈ-(ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੩੧)। ੨. ਸੂਤ੍ਰ ਧਾਰ-(ਸੰਸ:, ਸੂਤ੍ਰਧਾਰ:=ਸੂਤ੍ਰੋਂ ਕਾ ਬਨਾਨੇ ਵਾਲਾ। ੨. ਇੰਦ੍ਰ) ਰੰਗ ਭੂਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੂਤ੍ਰ ਵਿਚ

ਧਾਰਨਾ, 'ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਤੋਰਨਾ' ਦਾ ਭਾਵ ਰਖਦਾ ਹੈ। (ਅ) 'ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਤਾਗੇ ਵਿਚ' ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਦੁਹਾਂ ਦਾ 'ਪ੍ਰਬੰਧ' ਹੈ।

ਰਾਜਸ ਤਾਮਸ ਸਾਤਕ-(ਸੰਸ:, ੧. ਰਾਜਸ=ਰਜੋਗੁਣ ਸੰਪੰਨ। ੨. ਤਾਮਸ=ਤਮੋਗੁਣ ਸੰਪੰਨ। ੩. ਸਾਤ੍ਵਿਕ=ਸਤੋਗੁਣ ਸੰਪੰਨ।) ੧. ਹੰਕਾਰ, ਇਛਜਾ, ਕਾਮਨਾ ਰਜੋਗੁਣ ਹਨ। ੨. ਆਲਸ, ਗੁੱਸਾ, ਸਾੜਾ ਆਦਿ ਤਮੋਗੁਣ ਹਨ। ੩. ਸ਼ਾਂਤੀ, ਠੰਡ, ਟਿਕਾਉ ਸਤੋਗੁਣ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਤੁਰੀਆ ਹੈ। (ਅ) 'ਰਾਜਸ'=ਬ੍ਰਹਮਾ, ਤਾਮਸ=ਸ਼ਿਵ, ਸਾਤਕ=ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਇਹ ਭਾਵ ਬੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ।

ਜਖ੍-(ਸੰਸ:, ਯਕ੍ਸ਼:) ਕੁਬੇਰ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦੇਵਤੇ।

ਕਿੰਨਰ-(ਸੰਸ:, ਕਿਨਰ:)=ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਗਵਈਏ।

ਪਿਸਾਚ-(ਸੰਸ:, ਪਿਸ਼ਾਚ:=ਰਾਖਸ਼, ਦੈਤ, ਸ਼ੈਤਾਨ) ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਭੂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਏਹ ਬੀ ਅਤਿ ਨੀਵੇਂ ਅਸਮਾਨੀ ਲੋਕ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ।

ਮ੍ਰਿਗਾਚ-(ਸੰਸ:, ਮ੍ਰਿਗ:=ਹਿਰਨ+ਆਚ=ਜਾਨਾ) ਹਿਰਨਾਂ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ=ਸ਼ੇਰ।

ਖਾਣੀ-(ਸੰਸ:, ਖਾਨਿ:=ਖਾਨਿ (=ਉਤਪਤਿ ਸਥਾਨ)। ਪੰਜਾਬੀ, ਖ਼ਾਣੀ=ਉਤਪਤਿ ਦੇ ਤ੍ਰੀਕੇ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਤਪਤੀ ਦੇ ਚਾਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇ੍ਤਜ, ਉਤਭੁਜ ਨੂੰ ਖਾਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੪੨ 'ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ')।

ਖੰਡ-(ਸੰਸ:, ਖੰਡ:=ਟੁਕੜਾ) ਹਿੱਸਾ, ਅੰਸ਼। (ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੪੨ ਸੈਂਚੀ ਪਹਿਲੀ)।

ਅਵਤਾਰ-(ਸੰਸ:, ਅਵਤਰਣਮ=ਜਨਮ ਲੈਣਾ, ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨਾ) ਅਵਤਰਣ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਾਵ (ਕਈ ਕੋਟ ਜੀਵ) ਪੈਦੇ ਹੋਏ ਹਨ। (ਅ) ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਅਵਤਾਰ-(ਅਵਤਾਰ:=ਕਿਸੇ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਣਾ) ਹੋਏ ਹਨ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਯਾਰਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਪ੍ਰਭੂ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਉਹੋ ਹੈ। ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਕ ੪ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਜੀਵ ਦੀ ਨਿਰਬਲਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਦਲਵੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ਾਜਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਅੰਕ ੮ ਵਿਚ ਜੀਵ ਦੀ ਉੱਚੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਮੁਕਤੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ ॥ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸੋਇ॥੧॥

ਕਾਰਣ (ਬੀ) ਇਕੋ ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪ) ਹੈ (ਤੇ) ਕਰਨੇ ਦਾ ਸੰਦ ਬੀ ਆਪ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, (ਮੈਂ) ਨਾਨਕ ਉਸ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰਨੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਜਲ ਥਲ ਵਿਚ (ਸਾਰੇ ਵ੍ਯਾਪਕ) ਹੈ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਹੋਗੁ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਨ ਹਾਰਾ॥ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਪਾਰਾ-ਵਾਰਾ॥ ਹੁਕਮੇ ਧਾਰਿ ਅਧਰ ਰਹਾਵੈ॥ ਹੁਕਮੇ ਉਪਜੈ ਹੁਕਮਿ ਸਮਾਵੈ॥ ਹੁਕਮੇ ਊਚ ਨੀਚ ਬਿਉਹਾਰ॥ ਹੁਕਮੇ ਅਨਿਕ ਰੰਗ ਪਰਕਾਰ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਅਪਨੀ ਵਡਿਆਈ॥ ਨਾਨਕ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ॥੧॥

(ਆਦਿ ਵਿਚ ਇਹ ਰਚਨਾ) ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਓਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸੀ ਤੇ ਓਹੋ ਹੁਣ ਬੀ) ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ[1]। (ਅਗੋਂ ਨੂੰ ਬੀ) ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਭਾਵੇ ਉਹੋ (ਹੀ) ਹੋਵੇਗਾ[2]। (ਉਹ) ਪਲ ਵਿਚ ਰਚਣ ਤੇ (ਪਲ ਵਿਚ) ਭੰਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਕੁਛ ਅੰਤ ਹੈ (ਨਾ ਕੁਛ) ਪਾਰਾਵਾਰ ਹੈ। (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ) ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਰਚਕੇ (ਉਸਨੂੰ) ਬਿਨਾਂ ਆਸਰੇ ਦੇ (ਟਿਕਾਈ) ਰਖਦਾ ਹੈ, (ਉਸਦੇ) ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ (ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਉਪਜਦੀ ਤੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਊਚ ਨੀਚ ਦਾ ਵਿਹਾਰ (ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਰੰਗ (ਤੇ ਅਨੇਕ) ਪ੍ਰਕਾਰ (ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ[3], ਫੇਰ ਓਹ ਅਲਗ ਨਹੀਂ) ਹੇ ਨਾਨਕ, ਸਭ ਵਿਚ (ਆਪ) ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ ਏਡੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ) ਕਰ ਕਰਕੇ ਅਪਨੀ ਵਡਿਆਈ (ਆਪ ਹੀ) ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੧॥

ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਮਾਨੁਖ ਗਤਿ ਪਾਵੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਤਾ ਪਾਥਰ ਤਰਾਵੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਬਿਨੁ ਸਾਸ ਤੇ ਰਾਖੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਤਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਭਾਖੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਤਾ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰੈ॥ ਆਪਿ ਕਰੈ ਆਪਨ ਬੀਚਾਰੈ॥ ਦੁਹਾ ਸਿਰਿਆ ਕਾ ਆਪਿ ਸੁਆਮੀ॥ ਖੇਲੈ ਬਿਗਸੈ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥ ਜੋ ਭਾਵੈ ਸੋ ਕਾਰ ਕਰਾਵੈ॥ ਨਾਨਕ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਅਵਰੁ ਨ ਆਵੈ॥੨॥

(ਜੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ (ਤਾਂ) ਮਨੁਖ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਜੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ ਪਥਰਾਂ (ਵਾਂਙੂ ਭਾਰੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਭੌਜਲ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਤਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਜੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ (ਤਾਂ) ਸੁਾਸਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਹੋ ਗਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬੀ) ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ (ਜੀਵ) ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਜੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਿਤਾਂ ਦਾ (ਬੀ) ਉਧਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਉਹ) ਆਪੇ (ਹੀ) ਕਰਦਾ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਸਦਾ) ਆਪ ਹੀ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ[4]। ਦੁਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਆਪ ਹੈ, (ਆਪ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਨਾਟ ਦੀ) ਖੇਡ ਖੇਡਦਾ ਹੈ (ਆਪ ਹੀ ਖੇਡ ਵੇਖਕੇ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਅੰਤਰਯਾਮੀ[5]। ਜੋ (ਉਸਨੂੰ) ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸੋਈ ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਸਾਨੂੰ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ॥੨॥

---

੧. (ਅ) ਜੇ ਜਗਤ (ਕਰਨ=) ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਤੇ (ਕਰਾਵਨ=) ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੋਂ ਰਚਵਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਉਹੋ ਹੀ) ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ।

੨. 'ਹੋਗੁ' ਪਦ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਭੂਤ (Past) ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ (Present) ਕਾਲ ਆਏ ਹਨ।

੩. ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਂਤਾਂ ਤੇ ਅਗੋਂ ਨਿਖੇੜਵੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ।

੪. (ਅ) ਬੀਚਾਰੈ=ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੫. ਦੁਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਚਾਰੋਂ ਅਵਸਥਾਂ ਦਾ ਆਪ ਮਾਲਕ ਹੈ। 'ਚਿਤ ਤੇ ਅੰਤਰਯਾਮੀ' ਆਦਿਕ ਚਾਰੇ ਅਵਸਥਾ ਉਸ ਦਾ ਅਪਣਾ ਖੇਲ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਰਚੀ ਹੋਈ ਖੇਡ ਹੈ। 'ਨਾਨਕ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਅਵਰੁ ਨ ਆਵੈ' ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਮਾਯਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੈ ਜੋ ਵੇਦਾਂਤ ਮੁਤਾਬਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਅਵਸਥਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਈ ਦੇਖੋ ਇਸੇ ਪਦ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤ।

ਕਹੁ ਮਾਨੁਖ ਤੇ ਕਿਆ ਹੋਇ ਆਵੈ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਾਵੈ॥ ਇਸਕੈ ਹਾਥਿ ਹੋਇ ਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਲੇਇ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰੇਇ॥ ਅਨਜਾਨਤ ਬਿਖਿਆ ਮਹਿ ਰਚੈ॥ ਜੇ ਜਾਨਤ ਆਪਨ ਆਪ ਬਚੈ॥ ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਦਹ-ਦਿਸਿ ਧਾਵੈ॥ ਨਿਮਖ ਮਾਹਿ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਫਿਰਿ ਆਵੈ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸੁ ਅਪਨੀ ਭਗਤਿ ਦੇਇ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਜਨ ਨਾਮਿ ਮਿਲੇਇ॥੩॥

ਕਹੁ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਕੀਹ ਹੋ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋਈ (ਕਾਰ) ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਜੇ) ਇਸ (ਜੀਵ) ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੋਵੇ[੧] ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ (ਆਪ ਹੀ) ਲੈ ਲਵੇ। (ਪਰ) ਜੋ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋਈਓ (ਕੁਛ ਓਹ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਜਾਣਨ ਕਰਕੇ (ਇਹ ਜੀਵ) ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਫਸਦਾ ਹੈ[੨], ਜੇ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ (ਤਦ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਬਚਾ ਲਵੇ। ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ ਦਸੋਂ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਖੇ (ਲੌ ਲਈ ਕਰਦਾ) ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। (ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ) ਪਲ ਭਰ ਚਾਰੇ ਕੁੰਟਾਂ ਫਿਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। (ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਭਗਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਓਹ ਪੁਰਖ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੩॥

ਖਿਨ ਮਹਿ ਨੀਚ ਕੀਟ ਕਉ ਰਾਜ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ॥ ਜਾਕਾ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕਛੂ ਨ ਆਵੈ॥ ਤਿਸੁ ਤਤਕਾਲ ਦਹਦਿਸ ਪ੍ਰਗਟਾਵੈ॥ ਜਾਕਉ ਅਪੁਨੀ ਕਰੈ ਬਖਸੀਸ॥ ਤਾਕਾ ਲੇਖਾ ਨ ਗਨੈ ਜਗਦੀਸ॥ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭ ਤਿਸਕੀ ਰਾਸਿ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਗਾਸ॥ ਅਪਨੀ ਬਣਤ ਆਪਿ ਬਨਾਈ॥ ਨਾਨਕ ਜੀਵੈ ਦੇਖਿ ਬਡਾਈ॥੪॥

(ਉਹੀ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਐਸਾ) ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਉਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਪਲ ਭਰ ਵਿਚ ਕੀੜੇ (ਵਰਗੇ) ਨੀਵੇਂ ਨੂੰ ਰਾਜ (ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)। ਜਿਸ (ਜੀਵ) ਦਾ (ਨਾਮ ਥੇਹ) ਕੁਛ ਵੀ ਨਾਂ ਦਿੱਸਦਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਝਟ ਪਟ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜਿਸ ਪੁਰ ਅਪਣੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਫੇਰ ਲੇਖਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦਾ, (ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਤਾਂ) ਜਿੰਦ ਤੇ ਸਰੀਰ (ਬੀ) ਸਭ ਉਸ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਦੀ (ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ) ਰਾਸ ਹੈ। (ਉਸੇ ਹੀ) ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ਆਪਣੀ ਸਾਜਨਾ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ) ਆਪ ਹੀ ਸਾਜੀ ਹੈ, (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਉਸੇ ਦੀ) ਵਡਿਆਈ ਦੇਖ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ॥੪॥

ਇਸਕਾ ਬਲੁ ਨਾਹੀ ਇਸੁ ਹਾਥ॥ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਸਰਬ ਕੋ ਨਾਥ॥ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਪੁਰਾ ਜੀਉ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਫੁਨਿ ਥੀਉ॥ ਕਬਹੂ ਊਚ ਨੀਚ ਮਹਿ ਬਸੈ॥

ਇਸ (ਜੀਵ) ਦਾ ਬਲ ਇਸਦੇ (ਅਪਣੇ) ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਬਲ ਦਾ ਦਾਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ)। ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਭ ਦਾ ਸੁਆਮੀ (ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰਾ ਜੀਵ ਤਾਂ ਆਗਜਾ ਪਾਲਕ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਉਹੋ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ (ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵ) ਉੱਚ ਨੀਚ (ਦਸ਼ਾ) ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ

੧. ਇਸ ਦੇ ਇਖਤਯਾਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ।

੨. ਇਸ ਦੇ ਅਗਯਾਨ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ।

ਕਬਹੂ ਸੋਗ ਹਰਖ ਰੰਗਿ ਹਸੈ॥ ਕਬਹੂ ਨਿੰਦ ਚਿੰਦ ਬਿਉਹਾਰ॥ ਕਬਹੂ ਊਭ ਅਕਾਸ ਪਇਆਲ॥ ਕਬਹੂ ਬੇਤਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰ॥੫॥	ਹੈ[1] ਕਦੀ ਗਮੀ ਦੇ (ਵਿਚ ਘਿਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੀ) ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਰੰਗ (ਮੌਜ) ਵਿਚ ਹਸਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਉਪਰ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਕਦੀ ਨੀਵਾਂ) ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ (ਜਾਂਦਾ ਹੈ)[2]। ਕਦੀ ਗਜਾਨਵਾਨ (ਹੋਕੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵੀਚਾਰ (ਬੀ) ਕਰਦਾ ਹੈ (ਪਰੰਤੂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਨਾਲ) ਮੇਲ ਲੈਣ ਵਾਲਾ (ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੫॥
ਕਬਹੂ ਨਿਰਤਿ ਕਰੈ ਬਹੁ ਭਾਤਿ॥ ਕਬਹੂ ਸੋਇ ਰਹੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ॥ ਕਬਹੂ ਮਹਾ ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਕਰਾਲ॥ ਕਬਹੂੰ ਸਰਬ ਕੀ ਹੋਤ ਰਵਾਲ॥ ਕਬਹੂ ਹੋਇ ਬਹੈ ਬਡ ਰਾਜਾ॥ ਕਬਹੁ ਭੇਖਾਰੀ ਨੀਚ ਕਾ ਸਾਜਾ॥ ਕਬਹੂ ਅਪਕੀਰਤਿ ਮਹਿ ਆਵੈ॥ ਕਬਹੂ ਭਲਾ ਭਲਾ ਕਹਾਵੈ॥ ਜਿਉ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਖੈ ਤਿਵਹੀ ਰਹੈ॥ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਕਹੈ॥੬॥	ਕਦੇ (ਜੀਵ) ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੱਚਦਾ ਟੱਪਦਾ (ਫਿਰਦਾ) ਹੈ (ਭਾਵ ਚੰਚਲਤਾਈ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ), ਕਦੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੌਂ (ਹੀ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਆਲਸ ਵਿਚ)। ਕਦੇ ਮਹਾਂ ਕ੍ਰੋਧ (ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਭਜਾਨਕ (ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ[3], ਤੇ) ਕਦੇ ਸਭ ਦੇ (ਚਰਨਾਂ ਦੀ) ਧੂੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਰਾਜੇ (ਵਾਂਙੂ) ਵਡਾ ਬਣ ਬਣ ਬੈਠਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਕਦੀ ਮੰਗਤੇ (ਵਾਂਙ) ਨੀਵੇਂ ਪਨ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਤਾਂ ਨਿੰਦਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ[4]। ਤੇ ਕਦੀ ਭਲਾ ਭਲਾ ਹੀ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ[5]। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਇਹ ਜੀਵ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਇਹ) ਸੱਚ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੬॥
ਕਬਹੂ ਹੋਇ ਪੰਡਿਤੁ ਕਰੇ ਬਖ੍ਯ੍ਾਨੁ॥ ਕਬਹੂ ਮੋਨਿਧਾਰੀ ਲਾਵੈ ਧਿਆਨੁ॥ ਕਬਹੂ ਤਟ ਤੀਰਥ ਇਸਨਾਨ॥ ਕਬਹੂ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਮੁਖਿ ਗਿਆਨ॥ ਕਬਹੂ ਕੀਟ ਹਸਤਿ ਪਤੰਗ ਹੋਇ ਜੀਆ॥ ਅਨਿਕ ਜੋਨਿ ਭਰਮੈ ਭਰਮੀਆ॥ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਜਿਉ ਸ੍ਵਾਗੀ ਦਿਖਾਵੈ॥ ਜਿਉ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਨਚਾਵੈ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਹੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ॥੭॥	ਕਦੀ (ਇਹ ਇਨਸਾਨ) ਪੰਡਤ ਹੋਕੇ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼) ਬਜਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਦੀ ਚੁੱਪ ਹੋਕੇ ਧਿਆਨ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ (ਜਲਾਂ ਦੇ) ਕਿਨਾਰੇ (ਵੱਸਕੇ) ਇਸ਼ਨਾਨ (ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ), ਕਦੀ ਸਿਧ ਤੇ ਸਾਧਿਕ ਹੋਕੇ ਮੂੰਹੋਂ ਗਜਾਨ (ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ਕਦੀ ਕੀੜੀ, ਹਾਥੀ, ਪਤੰਗੇ (ਆਦਿ ਵਰਗਾ) ਜੀਵ ਹੋਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਨੋਂ ਕਿ (ਇਹ) ਸ੍ਵਾਂਗੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਸ ਦਿਖਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ; (ਸੋ) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਜੀਵ ਨੂੰ) ਨਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, (ਉਸ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੋ ਭਾਵੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨਤਾ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕੇ)॥੭॥

੧. ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਕਦੀ ਉੱਚੀ ਕਦੀ ਨੀਵੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਅ) ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ 'ਉਚੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦਾ' ਤੇ 'ਉਚੇ ਨੀਵੇਂ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ' ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੂਚਨਾ-ਇਹ ਕਥਨ ਉਪਰ ਕਹੇ 'ਬਪੁਰਾ ਜੀਉ' ਬਾਬਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਗਲ ਅਗਲੀ ਪੌੜੀ ਦੀ ੬ਵੀਂ ਤਕ ਤੋਂ ਬੀ ਸਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-'ਜਿਉ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਖੈ ਤਿਵ ਹੀ ਰਹੈ॥'

੨. ਸੁਰਤ ਦੇ ਲਹਾ ਚੜ੍ਹਾ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਤੇ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ।

੩. ਜਾਂ, ਮਹਾਂ ਬਿਕ੍ਰਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੪. ਭਾਵ, ਇਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।　　੫. ਭਾਵ, ਇਸ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਬਹੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਇਹੁ ਪਾਵੈ॥ ਉਸੁ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਆਵੈ॥ ਅੰਤਰਿ ਹੋਇ ਗਿਆਨ ਪਰਗਾਸੁ॥ ਉਸੁ ਅਸਥਾਨ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸੁ॥ ਮਨ ਤਨ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਇਕ ਰੰਗਿ॥ ਸਦਾ ਬਸਹਿ ਪਾਰ-ਬ੍ਰਹਮ ਕੈ ਸੰਗਿ॥ ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ॥ ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ॥ ਮਿਟਿ ਗਏ ਗਵਨ ਪਾਏ ਬਿਸ੍ਰਾਮ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨ॥੮॥੧੧॥

ਕਦੀ ਇਹ[1] ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਥਾਂ (ਸਤਿਸੰਗ) ਤੋਂ ਫੇਰ ਮੁੜਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ[2]। (ਸਤਿਸੰਗ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਜਾਕੇ) ਅੰਦਰ ਗਜਾਨ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, (ਗਜਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਸਨੂੰ ਜਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ (ਕਦੇ) ਬਿਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਓਥੇ ਜੀਵ ਦੇ) ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਇਕ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਉਹ ਫਿਰ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਸਦਾ ਦਾ ਵਾਸਾ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਕੁਰ ਜਲ ਦੇ ਵਿਚ ਜਲ ਆਕੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਕਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਜੋਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਜੋਤੀ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਉਣੇ ਜਾਣੇ (ਸਾਰੇ) ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਐਸੇ ਤਾਰਨਹਾਰ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ (ਬਲਿਹਾਰ ਹੈ, ਹਾਂ) ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ ਹੈ[3]॥੮॥੧੧॥

ਨਿਰੁਕ –ਕਰਣ–(ਸੰਸ:, ਕਰਣਮ=ਕ੍ਰਿਯਾ ਦਾ ਸਾਧਨ) ਸੰਦ ਯਾ ਵਸੀਲਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ (Instrument or means of action)।

ਕਾਰਣ–(ਸੰਸ:, ਕਾਰਣਮ=ਸਾਧਨ, ਜ਼ਰੀਆ, ਕਰਤਾ) ਸਬੱਬ, ਵਜ੍ਹਾ, ਕਾਰਣ। ਨਮਿੱਤ ਤੇ ਉਪਾਦਾਨ ਦੋਇ ਕਾਰਣ ਆਪ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਡੌਰਾ ਜਾਲਾ ਆਪ ਤਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਲਾ ਬੀ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਰਣ ਕਾਰਣ=ਕਾਰਣਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ। (ਅ) ਕਾਰਣ ਤੇ ਕਾਰਜ।

ਮਹੀਅਲਿ–(ਸੰਸ:, ਮਧਜ=ਵਿਚ) ਵਿਚ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਹੀ, ਮਹੀਐ, ਮਹੀਓ ਪਦ 'ਵਿਚ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਯਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਹੀ ਮਹੀਅਲ ਦਾ ਅਰਥ 'ਵਿਚ' ਹੈ। (ਅ) ਮਹੀਅਲ (ਸੰਸ:, ਮਧਜਸਥਲੰ=ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਦੇਸ਼)। ਭਾਵ ਜਲ ਥਲ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਜਿਸ ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। (ੲ) ਮਹੀ=ਧਰਤੀ। ਅਲਿ=ਅਕਾਸ਼ (ਸੰਪ੍ਰਦਾ)।

ਥਾਪਿ–(ਸੰਸ:, ਸਥਾਪਨੰ=ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ) ਰਚਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ, ਥਾਪਨ ਦਾ ਕੰਮ। ਰਚ ਕੇ। ਥਾਪ ਕੇ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ।

ਉਥਾਪਨਹਾਰਾ–(ਸੰਸ:, ਉਤਥਾਪਨਮ=ਉਠਾਣਾ, ਖੜਾ ਕਰਨਾ। ਹਿੰਦੀ, ਉਤਥਾਪਨ= ਜੰਗਾਨਾ, ਉਭਾਰਨਾ। ਸਮਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਪੰ:, ਉਥਾਪਨ=) ਥਾਪੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਉਠਾ ਦੇਣਾ, ਭੰਨ ਦੇਣਾ।

ਅਧਰ–(ਸੰਸ:, ਅ=ਨਹੀਂ+ਧਰਣੰ=ਸਹਾਰਾ, ਸਹਾਰਾ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ) ਬਿਨਾ ਆਸਰੇ ਦੇ।

---

੧. 'ਇਹ' ਸਰਬ ਨਾਮ ਤੀਸਰੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਆਏ 'ਮਨੁਖ' ਤੇ 'ਜਨ' ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਆਇਆ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ, ਗਿਰਦਾ ਨਹੀਂ। (ਅ) ਫੇਰ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਰਤਦਾ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ।)

੩. ਪਹਿਲੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਫੇਰ ਉਸੇ ਨੂੰ ਅਸਥਾਨ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਗਜਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਥੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਦੀਵ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਲ ਵੱਸਣ ਦਾ ਰੂਪ ਕੀਹ ਹੈ? ਅਵਿਰਲ ਮਿਲਾਪ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ-ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਵਿਚ ਜਲ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਗਜਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਸ਼ੁਧ ਹੋਈ ਜੋਤਿ ਪਰਮਾਤਮ ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਜਾਪਕ ਦਰਸ਼ਨ ਪੂਰਨ ਗਜਾਨਵਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੇਖ ਦੇਖਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਸਮਾਦ ਰੰਗ ਵਿਚ ਬਲਿਹਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਕੇ 'ਬਿਨਾ ਆਸਰੇ ਦੇ' ਟਿਕਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਨਿਰ ਆਸਰੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਸੰਪ੍ਰਦਾ)।

ਪਤਿਤ-ਡਿੱਗਾ ਹੋਇਆ। (ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੩੦੫, ਸੰਥਯਾ ਸੈਂਚੀ ਤੀਜੀ)।

ਅੰਤਰਜਾਮੀ-(ਸੰਸ:, ਅੰਤਰਯਾਮਿਨ=ਜੋ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ, ਅੰਦਰ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ, ਠੀਕ ਕਰਦਾ ਯਾ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ)। ਅੰਦਰ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ। ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ, ਪਰ ਆਮ ਅਰਥ ਹੈ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਜੋ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਉਹ ਅੰਦਰ ਦਾ ਸਭ ਕੁਛ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਮ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ।

ਵੇਦਾਂਤ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਾਰ ਰੂਪ ਗਿਣੇ ਹਨ-ਚਿਤ, ਅੰਤਰਯਾਮੀ, ਸੂਤ੍ਰਾਤਮਾ ਤੇ ਵਿਰਾਟ। 'ਚਿਤ' ਅਤੇ 'ਵਿਰਾਟ' ਇਹ ਦੋ ਸਿਰੇ ਹਨ, ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਅਵਸਥਾ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਤੇ ਸੂਤ੍ਰਾਤਮਾ ਦੀ ਹੈ। 'ਚਿਤ' ਅਸੰਗ ਪਰਮਾਤਮਾ (Pure Braham) ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। 'ਅੰਤਰਯਾਮੀ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਉਸ ਤੱਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਅੰਦਰ ਰਹਿਕੇ ਨਿਯਮਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (Inner Controller) ਇਹ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਸੂਤ੍ਰਾਤਮਾ' ਸਾਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਅਹਿੰਭਾਵ ਰਖਣੇ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਤੱਤ ਹੈ (Dispenser of the crude elements)। ਅੰਕੁਰ ਫੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਪੌਦੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਸੂਤ੍ਰਾਤਮਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ। 'ਵਿਰਾਟ' ਅਗਲੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਧੁਪ ਵਿਚ ਚਮਕਦੇ ਹੋਏ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹੈ (The dispenser of concrete elemental world)।

ਨਿੰਦ ਚਿੰਦ-(ਸੰਸ:, ਨਿੰਦਾ) ਨਿੰਦਾ ਆਦਿ। ਜਿਵੇਂ 'ਪਾਣੀ ਧਾਣੀ' ਤਿਵੇਂ ਨਿੰਦ ਚਿੰਦ, ਨਿੰਦਾ, ਚਿੰਦਾ। ਦੋਇ ਰੂਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। (ਅ) ਕਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਦੀ ਸੋਚ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਕਦੇ ਇਸ ਦੀ) ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਜਾ-(ਫਾ:, ਸਾਜ਼=) ਸਾਮਾਨ।

ਅਪਕੀਰਤਿ-(ਸੰਸ:, ਅਪ=ਵਿਰੋਧ, ਦੂਰ+ਕੀਰਤਿ:=ਯਸ਼, ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ) ਕੀਰਤੀ ਭਾਵ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਉਲਟ=ਨਿੰਦਾ। ਅਪਜਸ।

ਸਿਧ-(ਸੰਸ:, ਸਿਧ:=) ਰਿਸ਼ੀ, ਮਹਾਤਮਾ, ਫਰਿਸ਼ਤਾ।

ਸਾਧਿਕ-(ਸੰਸ:, ਸਾਧਕ:=ਯੋਗੀ। ੨. ਉਹ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਚਮਤਕਾਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਹਨ। ਜਾਦੂਗਰ) ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਜੋ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ)

(ਹਉਂ ਨਵਿਰਤੀ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ-ਅਗਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਸਿਖਾਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਪਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਭੋ, ਰਾਜ ਭਾਗ, ਜੁਆਨੀ, ਪਦਾਰਥ, ਬਲ ਆਦਿ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਾਲੇ ਬਣਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਉਮੈਂ ਘਟੇ ਤੇ ਫੇਰ ਹਟੇ। ਅੰਕ ੩, ੪ ਵਿਚ ਕਰਮ, ਧਰਮ, ਤਪ ਪੁੰਨ ਆਦਿ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਿਖਾਈ ਹੈ ਤੇ ਭੇਦ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਭਲਿਆਈ ਕਰੋ ਉਸ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਅੰਕ ੫ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕਲਜਾਣ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਨਵਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੇ ੩ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ, ਵਜਾਪਕਤਾ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀ

ਮਾਨਤਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ: ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣੋ। ਜਦ ਪਛਾਣ ਲਓਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਦੇਖੋ। ਤਦ ਸਮਝੋਗੇ ਕਿ ਜੋ 'ਹਉਂ' ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਭੁੱਲ ਸੀ 'ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ' ਤਾਂ 'ਪ੍ਰਭੁ ਸੁਆਮੀ' ਹੀ ਸੀ, ਜਸਿ ਤੋਂ ਹਉਂ ਕਰਕੇ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਰਹੇ ਸਾਂ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਸੁਖੀ ਬਸੈ ਮਸਕੀਨੀਆ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰਿ ਤਲੇ॥ ਬਡੇ ਬਡੇ ਅਹੰਕਾਰੀਆ ਨਾਨਕ ਗਰਬਿ ਗਲੇ॥੧॥

ਸੁਖੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਗ੍ਰੀਬੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਆਪਾ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰਕੇ (ਤਲੇ=) ਨੀਵਾਂ (ਹੋਕੇ ਟੁਰਦਾ) ਹੈ। (ਪਰ) ਹੰਕਾਰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ (ਜੋ) ਵਡੇ ਵਡੇ (ਆਦਮੀ) ਹਨ (ਓਹ ਆਪਣੇ) ਹੰਕਾਰ ਵਿਖੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਜਿਸਕੈ ਅੰਤਰਿ ਰਾਜ ਅਭਿਮਾਨੁ॥ ਸੋ ਨਰਕਪਾਤੀ ਹੋਵਤ ਸੁਆਨੁ॥ ਜੋ ਜਾਨੈ ਮੈ ਜੋਬਨਵੰਤੁ॥ ਸੋ ਹੋਵਤ ਬਿਸਟਾ ਕਾ ਜੰਤੁ॥ ਆਪਸ ਕਉ ਕਰਮਵੰਤੁ ਕਹਾਵੈ॥ ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਬਹੁ ਜੋਨਿ ਭ੍ਰਮਾਵੈ॥ ਧਨ ਭੂਮਿ ਕਾ ਜੋ ਕਰੈ ਗੁਮਾਨੁ॥ ਸੋ ਮੂਰਖੁ ਅੰਧਾ ਅਗਿਆਨੁ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸਕੈ ਹਿਰਦੈ ਗਰੀਬੀ ਬਸਾਵੈ॥ ਨਾਨਕ ਈਹਾ ਮੁਕਤੁ ਆਗੈ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ॥੧॥

ਜਿਸ (ਪੁਰਖ) ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਾਜ ਦਾ[1] ਹੰਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਰਕ ਵਿਚ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋਬਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਓਹ ਗੰਦ ਦਾ ਕੀੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[2]। ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਸ਼ੁਭ) ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਹੈ। ਧਨ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਜੋ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੂਰਖ ਹੈ, ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੈ (ਤੇ) ਅਗਜਾਨੀ ਹੈ। (ਪਰ ਕਰਤਾਰ) ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ (ਦਾ ਭਾਵ) ਵਸਾ ਦੇਵੇ ਉਹ ਏਥੇ (ਹੀ) ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ[3] ਤੇ ਅਗੇ ਜਾਕੇ (ਬੀ) ਸੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੧॥

ਧਨਵੰਤਾ ਹੋਇ ਕਰਿ ਗਰਬਾਵੈ॥ ਤ੍ਰਿਣ ਸਮਾਨਿ ਕਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਜਾਵੈ॥ ਬਹੁ ਲਸਕਰ ਮਾਨੁਖ ਊਪਰਿ ਕਰੇ ਆਸ॥ ਪਲ ਭੀਤਰਿ ਤਾਕਾ ਹੋਇ ਬਿਨਾਸ॥ ਸਭ ਤੇ ਆਪ ਜਾਨੈ ਬਲਵੰਤੁ॥ ਖਿਨ ਮਹਿ ਹੋਇ ਜਾਇ ਭਸਮੰਤੁ॥ ਕਿਸੈ ਨ ਬਦੈ ਆਪਿ ਅਹੰਕਾਰੀ॥ ਧਰਮਰਾਇ ਤਿਸੁ ਕਰੇ ਖੁਆਰੀ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਾਕਾ ਮਿਟੈ ਅਭਿਮਾਨੁ॥ ਸੋ ਜਨੁ ਨਾਨਕ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਨੁ॥੨॥

ਧਨ ਪਾਤ੍ਰ ਹੋਕੇ (ਜੇ ਕੋਈ ਧਨ ਦਾ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਵੀਚਾਰਕੇ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ ਉਸਦੇ) ਨਾਲ (ਤਾਂ ਇਕ) ਤੀਲੇ ਜਿੰਨਾ ਬੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਹੁਤੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉਤੇ (ਜੇ ਕੋਈ) ਆਸਾ ਕਰੇ (ਤਾਂ ਵਿਚਾਰਕੇ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ) ਉਸਦਾ ਨਾਸ਼ (ਜਦ ਹੋਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਪਲ ਭਰ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਜੇ ਕੋਈ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਬਲਵਾਨ ਜਾਣੇ (ਤਾਂ ਤੱਕ ਲਓ ਕਿ ਉਹ) ਪਲ ਵਿਚ ਭਸਮੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਜੋ) ਆਪ ਹੰਕਾਰੀ ਹੈ (ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੁੱਲ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਿਦਦਾ (ਗਿਣਦਾ, ਅੰਤ ਨੂੰ) ਧਰਮ ਰਾਜ ਉਸਦੀ ਖੁਆਰੀ ਕਰੇਗਾ। (ਪਰੰਤੂ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਜਿਸਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਪੁਰਖ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਰਵਾਨ (ਮਨਜ਼ੂਰ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

---

੧. ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ।   ੨. ਭਾਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤਿ ਨੀਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

੩. ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰੈ ਹਉ ਧਾਰੇ॥ ਸ੍ਰਮੁ ਪਾਵੈ ਸਗਲੇ ਬਿਰਥਾਰੇ॥ ਅਨਿਕ ਤਪਸਿਆ ਕਰੇ ਅਹੰਕਾਰ॥ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਅਵਤਾਰ॥ ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਆਤਮ ਨਹੀ ਦ੍ਰਵੈ॥ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਕਹੁ ਕੈਸੇ ਗਵੈ॥ ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਭਲਾ ਕਹਾਵੈ॥ ਤਿਸਹਿ ਭਲਾਈ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵੈ॥ ਸਰਬ ਕੀ ਰੇਨ ਜਾਕਾ ਮਨੁ ਹੋਇ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਾਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਇ॥੩॥	(ਜੇ ਕੋਈ) ਕ੍ਰੋੜ (ਸ਼ੁਭ) ਕਰਮ ਕਰੇ (ਪਰ ਨਾਲ) ਹਉਮੈ ਧਾਰਨ ਕਰੇ (ਕਿ ਮੈਂ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਸਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮ) ਸਭ ਬਿਰਥਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਉਸਦੇ) ਪੱਲੇ (ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ) ਥਕਾਨ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਨੇਕਾਂ ਤਪੱਸਜਾ ਕਰੇ (ਪਰ ਨਾਲ) ਕਰੇ ਹੰਕਾਰ (ਤਾਂ) ਨਰਕਾਂ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਖੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਤਰਦਾ ਹੈ[੧]। ਅਨੇਕ ਜਤਨ ਕਰਕੇ (ਬੀ ਜਿਸਦਾ) ਆਤਮਾ ਦ੍ਰਵਦਾ ਨਹੀਂ, ਦੱਸੋ (ਉਹ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਭਲਾ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਭਲਾਈ (ਤਾਂ) ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ (ਬੀ) ਨਹੀਂ ਫਟਕਦੀ[੨]। (ਪਰ) ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਸਭ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਦਾ ਹੈ) ਕਹਿੰਦੇ (ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਉਸਦੀ ਸੋਭਾ ਖਰੀ ਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੩॥
ਜਬ ਲਗੁ ਜਾਨੈ ਮੁਝ ਤੇ ਕਛੁ ਹੋਇ॥ ਤਬ ਇਸ ਕਉ ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥ ਜਬ ਇਹ ਜਾਨੈ ਮੈ ਕਿਛੁ ਕਰਤਾ॥ ਤਬ ਲਗੁ ਗਰਭ ਜੋਨਿ ਮਹਿ ਫਿਰਤਾ॥ ਜਬ ਧਾਰੈ ਕੋਊ ਬੈਰੀ ਮੀਤੁ॥ ਤਬ ਲਗੁ ਨਿਹਚਲੁ ਨਾਹੀ ਚੀਤੁ॥ ਜਬ ਲਗੁ ਮੋਹ ਮਗਨ ਸੰਗਿ ਮਾਇ॥ ਤਬ ਲਗੁ ਧਰਮ-ਰਾਇ ਦੇਇ ਸਜਾਇ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਬੰਧਨ ਤੂਟੈ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਹਉ ਛੂਟੈ॥੪॥	ਜਦ ਤਕ (ਇਹ ਮੈਂ ਮੈਂ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਥੋਂ (ਪਿਆ) ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਇਸਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਦ ਤਕ (ਇਹ) ਗਰਭ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਤਕ (ਇਹ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੈਰੀ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਸਜਣ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤਕ (ਇਸਦਾ) ਚਿਤ ਨਿਹਚਲ (ਇਸਥਿਤ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਮੋਹ (ਤੇ) ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਮਗਨ (ਹੋਇਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ (ਇਸਨੂੰ) ਧਰਮਰਾਜ ਸਜ਼ਾ (ਡੰਡ) ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਪਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਕਿ) ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ (ਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ) ਨਾਲ (ਇਸਦੇ) ਬੰਨ੍ਹਣ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਐਉਂ ਕਿ ਇਸ ਪਰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ (ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ) ਨਾਲ ਹਉਮੈਂ ਛੁਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ[੩]॥੪॥

ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਉਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਛੁਟਦੀ? ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਨਾਮ ਨਾਲ ਛੁਟਦੀ ਹੈ:-

ਸਹਸ ਖਟੇ ਲਖ ਕਉ ਉਠਿ ਧਾਵੈ॥ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ਮਾਇਆ ਪਾਛੈ ਪਾਵੈ॥ ਅਨਿਕ ਭੋਗ ਬਿਖਿਆ ਕੇ ਕਰੈ॥ ਨਹ	(ਮਾਯਾਵੀ ਇਨਸਾਨ ਜਦ) ਹਜ਼ਾਰ ਖੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਫੇਰ) ਲੱਖ ਦੇ ਮਗਰ ਉੱਠ ਨੱਸਦਾ ਹੈ। (ਇਉਂ) ਮਾਇਆ (ਕੱਠੀ ਕਰਦਾ) ਜੋੜੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਸਨੂੰ) ਰੱਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। (ਇਸ ਮਾਯਾ ਨਾਲ ਫੇਰ) ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਭੋਗ ਭੋਗਦਾ ਹੈ, (ਭੋਗਾਂ ਨਾਲ ਬੀ) ਰੱਜਦਾ ਨਹੀਂ (ਸਗੋਂ ਹੋਰ

੧. ਨਰਕਾਂ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਫੇਰੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਨੀਯਤ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਹਿਮਾ ਦੀ-ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ੀ ਵਾਲੀ-ਹੋਈ।

੩. ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹਉਂ ਛੁਟਦੀ ਹੈ, ਹਉਂ ਛੁਟਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮਰੈ॥
ਬਿਨਾ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀ ਕੋਊ ਰਾਜੈ॥
ਸੁਪਨ ਮਨੋਰਥ ਬ੍ਰਿਥੇ ਸਭ ਕਾਜੈ॥
ਨਾਮ ਰੰਗਿ ਸਰਬ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥
ਬਡਭਾਗੀ ਕਿਸੈ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ॥
ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਆਪੇ ਆਪਿ॥
ਸਦਾ ਸਦਾ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਾਪ॥੫॥

ਹੋਰ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਭਜਦਾ ਅੰਤ) ਖਪ ਖਪ ਕੇ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤੋਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਜਦਾ, (ਜਿਵੇਂ) ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਮਨੋਰਥ (ਅਤੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇ) ਕੰਮ ਸਾਰੇ ਬਿਰਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ)। ਹਾਂ, ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਸੁਆਦ ਬੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਬੀ ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ) ਬੜੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ) ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਉਹ ਹਰੀ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ (ਉਸ) ਹਰੀ ਨੂੰ (ਹੀ) ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਪ॥੫॥

ਜੀਵ ਦੀ ਅਲਪੱਗਤਾ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਬੱਗਤਾ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਪੁਆਕੇ 'ਹਉਂ' ਤੋਂ ਉਪ੍ਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਕਰਨੈ ਹਾਰੁ॥
ਇਸਕੈ ਹਾਥਿ ਕਹਾ ਬੀਚਾਰੁ॥
ਜੈਸੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰੇ ਤੈਸਾ ਹੋਇ॥
ਆਪੇ ਆਪਿ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥
ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਨੋ ਸੁ ਅਪਨੈ ਰੰਗਿ॥
ਸਭ ਤੇ ਦੂਰਿ ਸਭਹੂ ਕੈ ਸੰਗਿ॥
ਬੂਝੈ ਦੇਖੈ ਕਰੈ ਬਿਬੇਕ॥ ਆਪਹਿ ਏਕ ਆਪਹਿ ਅਨੇਕ॥ ਮਰੈ ਨ ਬਿਨਸੈ ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਸਦ ਹੀ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ॥੬॥

ਕਰਨੇ ਹਾਰ (ਭਾਵ ਕਰਤਾਰ ਆਪ ਹੀ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕਰਵਾਵਣ ਵਾਲਾ ਹੈ*, ਇਸ (ਜੀਵ) ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ, ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਓ। ਜੇਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਜੀਵ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ) ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਿਹੋ ਜਿਹਾ (ਇਹ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ) ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਕੁਛ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ (ਹਾਂ ਉਹ ਸਭ ਕੁਛ) ਆਪ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਛ (ਉਸਨੇ) ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਅਪਣੀ ਮੌਜ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਸਭ (ਜੀਵ ਧਾਰੀਆਂ) ਨਾਲੋਂ ਅਸੰਗ ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਦੇ ਸੰਗ ਭੀ ਹੈ। (ਉਹ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਵਿਵੇਕ (ਬੀ) ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਅਨੇਕ (ਹੋ ਰਿਹਾ) ਹੈ, (ਉਹ) ਮੁਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਬਿਨਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਓਹੀ ਪ੍ਰਭੂ) ਸਦਾ (ਸਾਰੇ) ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੬॥

ਆਪਿ ਉਪਦੇਸੈ ਸਮਝੈ ਆਪਿ॥
ਆਪੇ ਰਚਿਆ ਸਭ ਕੈ ਸਾਥਿ॥
ਆਪਿ ਕੀਨੋ ਆਪਨ ਬਿਸਥਾਰੁ॥
ਸਭੁ ਕਛੁ ਉਸਕਾ ਓਹੁ ਕਰਨੈਹਾਰੁ॥
ਉਸਤੇ ਭਿੰਨ ਕਹਹੁ ਕਿਛੁ ਹੋਇ॥
ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਏਕੈ ਸੋਇ॥
ਅਪੁਨੇ ਚਲਿਤ ਆਪਿ ਕਰਣੈਹਾਰ॥
ਕਉਤਕ ਕਰੈ ਰੰਗ ਆਪਾਰ॥
ਮਨ ਮਹਿ ਆਪਿ ਮਨ ਅਪੁਨੇ

(ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ (ਗੁਰੂ ਰੂਪਤਾ ਵਿਚ) ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ (ਹੀ ਸ਼ਿਸ਼ ਰੂਪਤਾ ਵਿਚ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਨਾਲ (ਵਜਾਪਕਤਾ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ) ਅਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਹੀ ਆਪ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਹਾਂ) ਰਚਣੇ ਵਾਲਾ ਉਹੀ ਹੈ, (ਤੇ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ) ਸਭ ਕੁਛ ਉਸੇ ਦਾ ਹੈ। ਉਸਤੋਂ ਅੱਡ (ਜੋ) ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ (ਹੈ, ਤਾਂ) ਦੱਸੋ? ਥਾਵਾਂ, ਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ (ਬੀ) ਉਹ ਇਕੋ (ਭਰਪੂਰ) ਹੈ। ਅਪਣੇ ਚੋਜ ਆਪ ਕਰਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਹਾਂ ਓਹ) ਕਉਤਕ (ਲੀਲ੍ਹਾ) ਕਰਦਾ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਰੰਗ

*(ਅ) ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨ ਵੇਰ ਕਿਹਾ ਹੈ-ਕਰਨ, ਕਰਾਵਨ, ਕਰਨੇਹਾਰ-ਸੀ, ਹੈ ਤੇ ਹੋਸੀ।

ਮਾਹਿ॥ ਨਾਨਕ ਕੀਮਤਿ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਇ॥੭॥

ਅਪਾਰ ਹਨ[1]। (ਸਾਰੇ) ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪ (ਵਸਦਾ ਹੈ ਅਰ ਸਾਰੇ) ਮਨ ਉਸ ਵਿਚ (ਵੱਸਦੇ ਹਨ)। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਸਦੀ) ਕੀਮਤ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ[2]॥੭॥

ਇਸ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਸਨਮੁਖ ਉਸਤਤੀ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਹਉਂ ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਹੈ[3]।

ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁਆਮੀ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕਿਨੈ ਵਖਿਆਨੀ॥ ਸਚੁ ਸਚੁ ਸਚੁ ਸਭੁ ਕੀਨਾ॥ ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕਿਨੈ ਬਿਰਲੈ ਚੀਨਾ॥ ਭਲਾ ਭਲਾ ਭਲਾ ਤੇਰਾ ਰੂਪ॥ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਅਪਾਰ ਅਨੂਪ॥ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਮਲ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਸੁਨੀ ਸ੍ਰਵਨ ਬਖ੍ਯਾਣੀ॥ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪੁਨੀਤ॥ ਨਾਮੁ ਜਪੈ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ॥੮॥੧੨॥

(ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ, (ਉਹ ਸਾਡਾ) ਮਾਲਕ 'ਸਤਿ' ਹੈ, ਸਤਿ ਹੈ, ਸਤਿ ਹੈ[4]। (ਇਹ ਗਲ ਬੀ) ਕਿਸੇ (ਵਿਰਲੇ) ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਪਰ ਜਿਸ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਕੀਤੀ ਹੈ)। (ਜੋ ਕੁਛ ਉਸਨੇ) ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਹ ਬੀ) ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੈ। (ਇਸ ਸਚੁ ਸਰੂਪ ਨੂੰ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਬੇਨਤੀ)-ਤੇਰਾ ਰੂਪ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਭਲਾ ਹੈ, ਭਲਾ ਹੈ, ਭਲਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ, ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਤੇ) ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਹੈ, ਭਾਵ ਅਤਜੰਤ ਸੁਹਣਾ ਹੈ)। ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ। ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੇ ਸੁਣੀ ਹੈ (ਪਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੇ ਇਉਂ ਸੁਣਕੇ ਅਰਥਾਤ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਅਗੋਂ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰੇ) ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਤੇ ਜਗਾਜਾਸੂਆਂ ਨੇ) ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ (ਸੁਣੀ ਹੈ)[5] ; (ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਤੇ ਪੁਨੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਉਹ) ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੮॥੧੨॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਮਸਕੀਨੀਆ-(ਅ:, ਮਿਸਕੀਨ=ਗ਼ਰੀਬ। ਪੰ:, ਮਸਕੀਨੀਆ=(ਦਿਲ ਦੀ) ਗ਼ਰੀਬੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਗ਼ਰੀਬੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਵਲਾ। (ਅ) ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਇਕ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ 'ਮਿਸਕੀਨੀਆਂ' ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ (ਸਿਖ) ਪਹਿਲਵਾਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਸਿਖ ਲੋੜਵੰਦ ਨਾਲ ਕੁਸ਼ਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਲੇ ਢੁਆ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਿਖ ਮਾਲੀ ਲੈ ਲਵੇ ਤੇ ਇਉਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਧਨ ਨਾਲ ਘਰ ਆਏ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਏਥੇ ਮਿਸਕੀਨ ਦਾ ਭਾਵ ਕੰਗਾਲ ਨਹੀਂ ; ਹਉਂ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਬਿਸਟਾ ਕਾ ਜੰਤੁ-(ਸੰਸ:, ਵਿਖ=ਮਲ, ਗੰਦਗੀ। ਹਿੰਦੀ, ਵਿਖਾ=ਪਾਖਾਨਾ, ਮਲ। ਸੰਸ:, ਜੰਤੂ=ਜੀਵ, ਪਸ਼ੂ, ਕੀੜਾ ਮਕੌੜਾ) ਗੰਦ ਦਾ ਕੀੜਾ। ਵਿਸ਼ਟਾ ਦਾ ਕੀੜਾ।

---

੧. ਜਗਤ ਇਕ ਲੀਲ੍ਹਾ ਘਰ ਹੈ, ਲੀਲ੍ਹਾ ਕਰਨੇਹਾਰ ਓਹ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝਾਕਿਆਂ ਵਾਲੀ ਲੀਲ੍ਹਾ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਰਚ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਉਸ ਨਾਲ ਦਾ ਹੋਰ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜਾਚ ਤੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕੀਕੂੰ ਹੋ ਸਕੇ? ਅਸੀਂ ਸਰਵੱਗ ਨਹੀਂ, ਜਾਚ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

੩. ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ॥ ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ॥ (ਜਪੁਜੀ-੨੦)

੪. ਤ੍ਰੈ ਵਾਰੀ ਪਦ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹੇ ਹਨ, ਕਈ ਦਾਨੇ ਆਦਿ, ਮੱਧ ਤੇ ਅੰਤ ਦਾ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

੫. ਭਾਵ, ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ-ਸਭੈ ਘਟ ਰਾਮੁ ਬੋਲੈ ਰਾਮਾ ਬੋਲੈ॥ (ਮਾਲੀਗਉੜਾ ਨਾਮ:-੩) ਪਰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਨਿਰਮਲ ਹਿਰਦੇ, ਉਹ ਫੇਰ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਗਾਜਾਸੂ ਸੁਣਕੇ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਅ) ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਰਸਨਾ ਨਾਲ) ਵਖਜਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਸਮੰਤੁ-(ਸੰਸ:, ਭਸਮਕ) ਰਾਖ, ਸੁਆਹ। ੨. (ਸੰਸ:, ਭਸਿਮਤ) ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਇਆ।

ਸ੍ਰਮੁ-(ਸੰਸ:, ਸ੍ਰਮ:)=ਮਿਹਨਤ, ਥਕਾਵਟ, ਕਸ਼ਟ। ਸ੍ਰਮੁ ਪਾਵੈ=ਥਕਾਨ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਬਿਰਥਾਰੇ-ਬਿਰਥਾ, 'ਰੇ' ਤੁਕ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਪੂਰਾ ਰਖਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ (ਸੰਸ: ਵਿ+ਅਰਥ:=ਬਗ਼ੈਰ ਅਰਥ ਦੇ। ਬੇਮਤਲਬ) ਫਜ਼ੂਲ, ਬੇ ਮਾਅਨੀ। ਬਿਰਥਾ ਹਨ, ਬਿਰਥਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦ੍ਰਵੈ-(ਸੰਸ:, ਦ੍ਰਵਣੰ=ਪਿਘਲਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਵਗਣਾ। ਹਿੰ: ਦ੍ਰਵਨਾ, ਪਿਘਲਨਾ, ਪਸੀਜਣਾ) ਦ੍ਰਵਣਾ ਤੋਂ ਦ੍ਰਵੈ=ਦ੍ਰਵਦਾ ਹੈ। ਦ੍ਰਵਣਾ=ਮਨ ਦਾ ਕੋਮਲ (ਨਰਮ) ਹੋਕੇ ਪੰਘਰਨਾ, ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪੰਘਰ ਜਾਣਾਂ, ਨੀਰ ਨੈਣੀ ਆ ਜਾਣਾਂ, ਸਾਤ੍ਵਕ ਭਾਵ ਹੋ ਜਾਣੇ। ਦੂਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ-ਜੀਵ ਦਇਆ ਪਾਲਣੀ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੁਣ ਹੈਨ ਦਰਗਾਹੇ ਅੱਪੜਨ ਦੇ।

ਨਿਰਮਲ-ਮੈਲ ਬਿਨਾ, ਖਰੀ ਖਰੀ।

ਬਿਬੇਕ-(ਸੰਸ:, ਵਿਵੇਕ:=) ਭਲੀ ਬੁਰੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਸਤਿ ਅਸਤਿ ਦਾ ਗਿਆਨ। **ਪੁਨੀਤ**-(ਸੰਸ:,) ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਪੁਨੀਤ ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਹਉਂ ਨਵਿਰਤੀ ਦੇ ਉਪਾਉ ਦੱਸਕੇ ਹੁਣ ਹਉਂ ਨਵਿਰਤੀ ਦਾਇਕ ਹੋਰ ਉਪਾਉ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਉਪਾਉ ਦੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਸੰਤ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹਉਮੈਂ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ'। ਸਲੋਕ ਤੇ ਸਤ ਪਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਕੋ ਇਹੋ ਤਾਂ ਵਸੀਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਤੇ ਨਮੂਨੇ ਨਾਲ ਜਪਣਾ ਤੇ ਹਉਂ ਦੂਰ ਹੋਣੀ ਤੇ ਸਾਈਂ ਦੀ ਗਜਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਅੰਕ ੭ ਦੇ ਅਖੀਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਪਈ ਲੀਹ ਤੇ ਰੁਚੀ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੈ। ਅੰਕ ੮ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਯਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰੀ ਕਿਰਤ ਕਰਮ ਦੀ ਮੈਲ ਕਟ ਹੋ ਜਾਏ :-

ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤੇਰੀ ਉਤਰਸਿ ਮੈਲੁ॥ (ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਸੁਖਮਨੀ, ੧੯-੭)

ਸੰਤ ਦੁਖਾਉਣ ਤੇ ਨਿੰਦਣ ਦੇ ਮਾੜੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ:-

ਸਲੋਕੁ॥ ਸੰਤ ਸਰਨਿ ਜੋ ਜਨੁ ਪਰੈ ਸੋ ਜਨੁ ਉਧਰਨਹਾਰ॥ ਸੰਤ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾਨਕਾ ਬਹੁਰਿ ਬਹੁਰਿ ਅਵਤਾਰ॥੧॥	ਜੋ ਪੁਰਖ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਪੁਰਖ (ਆਵਾ ਗਵਨ ਦੇ ਚੱਕ੍ਰ ਤੋਂ) ਉਧਰਨ ਹਾਰ ਹੈ (ਭਾਵ ਛੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਜਨਮ (ਮਰਨ ਵਿਚ ਪਾਈ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ)*॥੧॥
ਅਸਟਪਦੀ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਆਰਜਾ ਘਟੈ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਜਮ ਤੇ ਨਹੀ ਛੁਟੈ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ	ਸੰਤ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣੇ ਨਾਲ (ਨਿੰਦਕ ਦੀ) ਉਮਰਾ ਘਟਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਨੂੰ ਦੂਖਣ ਲਾਉਣੇ ਕਰਕੇ (ਜੀਵ) ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਛੁਟਦਾ। ਸੰਤ ਨੂੰ ਦੂਖਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸੁਖ ਦੂਰ ਹੋ

*ਸੰਤ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਫੇਰ ਫੇਰ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਖੁ ਸਭੁ ਜਾਇ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਨਰਕ ਮਹਿ ਪਾਇ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਮਤਿ ਹੋਇ ਮਲੀਨ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਸੋਭਾ ਤੇ ਹੀਨ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਹਤੇ ਕਉ ਰਖੈ ਨ ਕੋਇ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਥਾਨ ਭ੍ਰਸਟੁ ਹੋਇ॥ ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜੇ ਕਰੈ॥ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਨਿੰਦਕੁ ਭੀ ਤਰੈ॥੧॥

ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨ ਤੇ ਮੁਖੁ ਭਵੈ॥ ਸੰਤਨ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਕਾਗ ਜਿਉ ਲਵੈ॥ ਸੰਤਨ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਸਰਪ ਜੋਨਿ ਪਾਇ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਤ੍ਰਿਗਦ ਜੋਨਿ ਕਿਰਮਾਇ॥ ਸੰਤਨ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਮਹਿ ਜਲੈ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਸਭੁ ਕੋ ਛਲੈ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਤੇਜੁ ਸਭੁ ਜਾਇ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਨੀਚੁ ਨੀਚਾਇ॥ ਸੰਤ ਦੋਖੀ ਕਾ ਥਾਉ ਕੋ ਨਾਹਿ॥ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਭਾਵੈ ਤਾ ਓਇ ਭੀ ਗਤਿ ਪਾਹਿ॥੨॥

ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਮਹਾ ਅਤਤਾਈ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਖਿਨੁ ਟਿਕਨੁ ਨ ਪਾਈ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਮਹਾ ਹਤਿਆਰਾ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਪਰ-ਮੇਸੁਰਿ ਮਾਰਾ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਰਾਜ ਤੇ ਹੀਨੁ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਦੁਖੀਆ ਅਰੁ ਦੀਨੁ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਨਿੰਦਕ ਕਉ ਸਰਬ ਰੋਗ॥ ਸੰਤ ਕੇ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਖਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ ਨਰਕ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਨੂੰ ਦੂਖਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਨੂੰ ਦੂਖਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ (ਜੀਵ) ਸ਼ੋਭਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦੇ ਤ੍ਰਾਹੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸੰਤ ਨੂੰ ਦੂਖਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ (ਦੋਖੀ ਅਪਣੇ) ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸੰਤ ਜੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਨਿੰਦਕ ਬੀ ਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਸੰਤ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ (ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ) ਮੂੰਹ ਭੌਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[੧]! ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ[੨] ਦੂਸ਼ਨ ਲਾਉਣੇ ਤੇ ਕਾਂ ਵਾਂਙੂ ਲਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਿਰਥਾ ਬਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ ਸੱਪ ਦੀ ਜੋਨਿ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ (ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਤਿਰਛੀਆਂ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਕੀੜੇ ਆਦਿਕ ਦੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਖਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ (ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ (ਰੂਪੀ ਅੱਗ) ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ ਉਹ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਛਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ[੩]। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਉਣੇ ਤੇ (ਲਾਉਣ ਹਾਰ) ਨੀਚ ਤੋਂ ਨੀਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਉਣੇ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਕਿਤੇ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਪਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ਕਿ ਜੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਓਹ (ਸੰਤ ਦੋਖੀ) ਬੀ (ਸ਼ੁਭ) ਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਨਿੰਦਕ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਪਾਪੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਦਾ ਨਿੰਦਕ (ਕਿਤੇ ਬੀ) ਪਲ ਭਰ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ (ਭਾਵ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ਸੰਤ ਦਾ ਨਿੰਦਕ ਬੜੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦਾ ਨਿੰਦਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸ੍ਰਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)। ਸੰਤ ਦਾ ਨਿੰਦਕ ਰਾਜ (ਭਾਵ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ) ਤੋਂ ਹੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦਾ ਨਿੰਦਕ ਦੁਖੀ ਤੇ ਆਤੁਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦੇ ਨਿੰਦਕ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰੋਗ (ਲਗਦੇ ਹਨ)। ਸੰਤ ਦੇ ਨਿੰਦਕ ਨੂੰ

੧. ਲਕਵਾ ਰੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਯਾ ਪਰਮਾਰਥ ਵਲੋਂ ਮੂੰਹ ਫਿਰਕੇ ਬੁਰੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨. ਸੰਤਨ ਕੈ=ਸੰਤਾਂ ਦੇ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ।

੩. ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਜੋ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਕਪਟੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਛਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ)।

ਨਿੰਦਕ ਕਉ ਸਦਾ ਬਿਜੋਗ॥ ਸੰਤ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਦੋਖ ਮਹਿ ਦੋਖੁ॥ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਭਾਵੈ ਤਾ ਉਸਕਾ ਭੀ ਹੋਇ ਮੋਖੁ॥੩॥

ਸਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ, ਸਚੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਰੱਬ ਜੀ ਤੋਂ)। ਸੰਤ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ (ਵਡਾ) ਪਾਪ ਹੈ (ਪਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੇ) ਸੰਤ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ (ਸੰਤ ਨਿੰਦਕ) ਦੀ ਬੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੩॥

ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਸਦਾ ਅਪਵਿਤੁ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਕਿਸੈ ਕਾ ਨਹੀ ਮਿਤੁ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਦੋਖੀ ਕਉ ਡਾਨੁ ਲਾਗੈ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਦੋਖੀ ਕਉ ਸਭ ਤਿਆਗੈ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਮਹਾ ਅਹੰਕਾਰੀ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਸਦਾ ਬਿਕਾਰੀ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਜਨਮੈ ਮਰੈ॥ ਸੰਤ ਕੀ ਦੂਖਨਾ ਸੁਖ ਤੇ ਟਰੈ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਦੋਖੀ ਕਉ ਨਾਹੀ ਠਾਉ॥ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਭਾਵੈ ਤਾ ਲਏ ਮਿਲਾਇ॥੪॥

ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਸਦਾ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ[੧], ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ (ਬਣ ਸਕਦਾ)[੨]। ਸੰਤ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਡੰਡ ਲਗਦਾ ਹੈ। (ਇਥੇ ਬੀ) ਸੰਤ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਤਜਾਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ) ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਬੜਾ ਹੰਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਸਦਾ ਵਿਕਾਰਾਂ (ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ। ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ। ਸੰਤ ਦੀ ਦੂਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਨਿੰਦਕ) ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। (ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇ ਸੰਤ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਬੀ (ਅਪਣੇ ਅਥਵਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ) ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੪॥

ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਅਧ ਬੀਚ ਤੇ ਟੂਟੈ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਕਿਤੈ ਕਾਜਿ ਨ ਪਹੂਚੈ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਦੋਖੀ ਕਉ ਉਦਿਆਨ ਭ੍ਰਮਾਈਐ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਉਝੜਿ ਪਾਈਐ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਅੰਤਰ ਤੇ ਥੋਥਾ॥ ਜਿਉ ਸਾਸ ਬਿਨਾ ਮਿਰ-ਤਕ ਕੀ ਲੋਥਾ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਦੋਖੀ ਕੀ ਜੜ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ॥ ਆਪਨ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਹਿ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਦੋਖੀ ਕਉ ਅਵਰੁ ਨ ਰਾਖਨਹਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਭਾਵੈ ਤਾ ਲਏ ਉਬਾਰਿ॥੫॥

ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ[੩] ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ (ਸਿਰੇ) ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ[੪]। ਸੰਤ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਉਜਾੜਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਾਈਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਕੁਰਸਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਅੰਦਰੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਜਿਕੁਰ ਸੁਆਸਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਲੋਥ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਦੇ ਦੋਖੀ ਦੀ ਜੜ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, (ਉਹ) ਆਪਣਾ ਹੀ ਬੀਜਦਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਹੋਰ (ਕੋਈ) ਰਖਣੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਪਰ) ਜੇ ਸੰਤ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ (ਉਸ ਦਾ ਬੀ) ਉਧਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੫॥

---

੧. ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਣੀ ਤੇ ਲੈਣੀ ਹੈ, ਯਥਾ:-

ਹਮਰੇ ਕਪਰੇ ਨਿੰਦਕੁ ਧੋਇ॥ (ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ-੭੧)

੨. ਜੋ ਨਿਰਵੈਰ (ਸੰਤਾਂ) ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕਦ ਘੱਟ ਕਰੇਗਾ।

੩. ਪੂਰੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ ਭੋਗਦਾ, ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਮੌਤੇ ਮਰਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਇਉਂ ਭੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ।

੪. ਉਸ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਬਿਵਹਾਰ ਤੇ ਕਾਰਜ ਵੀ ਅਧ ਵਿਚੋਂ ਟੁਟਦੇ ਹਨ, ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ।

ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਇਉ ਬਿਲਲਾਇ॥ ਜਿਉ ਜਲ ਬਿਹੂਨ ਮਛੁਲੀ ਤੜਫੜਾਇ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਭੂਖਾ ਨਹੀ ਰਾਜੈ॥ ਜਿਉ ਪਾਵਕੁ ਈਧਨਿ ਨਹੀ ਧ੍ਰਾਪੈ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਛੁਟੈ ਇਕੇਲਾ॥ ਜਿਉ ਬੂਆੜੁ ਤਿਲੁ ਖੇਤ ਮਾਹਿ ਦੁਹੇਲਾ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਧਰਮ ਤੇ ਰਹਤ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਸਦ ਮਿਥਿਆ ਕਹਤ॥ ਕਿਰਤੁ ਨਿੰਦਕ ਕਾ ਧੁਰਿ ਹੀ ਪਇਆ॥ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਥਿਆ॥੬॥

ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਐਉਂ ਵਿਲਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਕੁਰ ਜਲ ਬਿਨਾਂ ਮੱਛੀ ਤੜਫਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਭੁੱਖਾ (ਅਰੱਜ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ) ਰੱਜਦਾ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਕੁਰ ਅੱਗ ਬਾਲਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੱਜਦੀ। ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਕੁਰ ਤਿਲਾਂ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੂਆੜ (ਤਿਲ ਦਾ ਬੂਟਾ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਕੇ) ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਧਰਮ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਸਦਾ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਨਿੰਦਕ ਦੀ ਕਿਰਤ (ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੀ) ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੋ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੋਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੬॥

ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਬਿਗੜ ਰੂਪੁ ਹੋਇ ਜਾਇ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਦੋਖੀ ਕਉ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ॥ ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਸਦਾ ਸਹਕਾਈਐ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਨ ਮਰੈ ਨ ਜੀਵਾਈਐ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਦੋਖੀ ਕੀ ਪੁਜੈ ਨ ਆਸਾ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਉਠਿ ਚਲੈ ਨਿਰਾਸਾ॥ ਸੰਤ ਕੈ ਦੋਖਿ ਨ ਤ੍ਰਿਸਟੈ ਕੋਇ॥ ਜੈਸਾ ਭਾਵੈ ਤੈਸਾ ਕੋਈ ਹੋਇ॥ ਪਇਆ ਕਿਰਤੁ ਨ ਮੇਟੈ ਕੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਜਾਨੈ ਸਚਾ ਸੋਇ॥੭॥

(ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ) ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਵਿਗੜੇ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਬੀ ਸੰਤ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਸਦਾ ਸਹਕਾਈਦਾ ਹੈ। (ਹਾਂ) ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਜਿਵਾਈਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ)। ਸੰਤ ਦੇ ਦੋਖੀ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੰਤ ਦਾ ਦੋਖੀ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਨਿਰਾਸ ਹੀ ਉਠ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨੇ ਤੇ ਕੋਈ (ਕਦੇ) ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਜੈਸਾ (ਜਿਸ ਨੂੰ) ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੈਸਾ (ਉਹ) ਕੋਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ* ਪਈ ਹਈ ਕਿਰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੇਟ ਸਕਦਾ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਅਸਲ ਨੂੰ) ਉਹੋ ਸੱਚਾ (ਸਾਈਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ॥੭॥

ਸਭ ਘਟ ਤਿਸਕੇ ਓਹੁ ਕਰਨੈਹਾਰੁ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਤਿਸ ਕਉ ਨਮਸਕਾਰੁ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ॥ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਵਹੁ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ॥ ਸਭੁ ਕਛੁ ਵਰਤੈ ਤਿਸ ਕਾ ਕੀਆ॥ ਜੈਸਾ ਕਰੇ ਤੈਸਾ ਕੋ ਥੀਆ॥ ਅਪਨਾ ਖੇਲੁ ਆਪਿ ਕਰਨੈਹਾਰੁ॥ ਦੂਸਰ ਕਉਨੁ ਕਹੈ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਜਿਸਨੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੈ ਤਿਸੁ ਆਪਨ

ਸਾਰੇ ਘਟ (ਭਾਵ ਜੀ) ਉਸੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ (ਰਚੇ ਹੋਏ) ਹਨ, ਓਹ ਰਚਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਜੀਵੋ!) ਉਸਨੂੰ ਸਦਾ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੋ। (ਹੇ ਸਜਣੋਂ!) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਰੋ। ਉਸਨੂੰ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਸਿਮਰੋ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਸਭ ਕੁਝ ਉਸਦਾ ਕੀਤਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੈਸਾ (ਉਹ) ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੈਸਾ ਕੋਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਜਗਤ ਉਸਦਾ) ਆਪਣਾ ਖੇਲ (ਹੈ ਤੇ) ਓਹ ਆਪ (ਇਸ ਖੇਲ ਦੇ) ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਹੋਰ ਕਉਣ (ਇਸ) ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਕਥਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਉਹ) ਜਿਸ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦੇਂਦਾ ਹੇ, (ਸੋ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹੋ (ਨਾਮ ਵਾਲੇ) ਪੁਰਖ

*ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਜੇਹੀ ਭਾਉਣੀ ਤੇਹਾ ਸੁਭਾਵ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੰਦਕ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਿੰਦਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮੁ ਦੇਇ॥ ਬਡਭਾਗੀ ਨਾਨਕ ਜਨ ਸੇਇ॥੮॥੧੩॥	ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ (ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਏ)॥੮॥੧੩॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਦੂਖਨਿ-(ਸੰਸ:, ਦੂਸ਼ਣੰ=ਦੋਸ਼, ਕੁਵਾਚ, ਅਪਕੀਰਤਿ) ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣ ਨਾਲ, ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਨਾਲ।

ਸੋਭਾ ਤੇ ਹੀਨ-(ਸੰਸ:, ਸ਼ੋਭਾ=ਜੱਸ, ਕੀਰਤੀ, (ਤੇ) ਹੀਨੰ=ਰਹਿਤ, ਬਗ਼ੈਰ) ਸੋਭਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਭਾਵ, ਨਿੰਦਤ ਪੁਰਸ਼।

ਹਤੇ ਕਉ-(ਸੰਸ:, ਹਤ=ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ) ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਨੂੰ, ਮਾਰੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਤ੍ਰਾਹੇ ਹੋਏ, ਧੱਕੇ ਹੋਏ, ਫਿਟਕਾਰੇ ਹੋਏ ਨੂੰ।

ਥਾਨ ਭ੍ਰਸਟੁ-(ਸੰਸ:, ਸਥਾਨ ਭ੍ਰਸ਼੍ਟ:) ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਡਿੱਗਿਆ ਹੋਇਆ। ਗੀਦਾ।

ਲਵੈ-(ਪੰ:, ਲਵਣਾ, ਲੌਣਾ=ਬੋਲਣਾ) ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਲਊਂ ਲਊਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤ੍ਰਿਗਦ ਜੋਨਿ-ਤ੍ਰਿਗ ਆਦਿ ਜੋਨਿ (ਸੰਸ:, ਤਿਰਜਯਗਯੋਨਿ:) ਟੇਢੇ ਹੋਕੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜੂਨਾਂ। ਨੀਵੇਂ ਜੰਤੂ। ਓਹ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਜੋ ਟੇਢੇ ਹੋਕੇ ਟੁਰਨ, ਅਠੂਹੇਂ ਆਦਿ।

ਅਤਤਾਈ-(ਸੰਸ:, ਆਤਤਾਯਿਨ=ਕਾਤਿਲ, ਚੋਰ) ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕਮਾਨ ਖਿੱਚੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਕਾਤਿਲ। ਅਕਸਰ ਐਸੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੈਸੇ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪਰ ਧਨ, ਪਰਾਈ ਭੌਂ ਖੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ, ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬਾਧਕ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਖ਼ੂੰਨੀ ਆਦਿ।

ਡਾਨੁ ਲਾਗੈ-ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਡੰਡ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਥੋਥਾ-(ਪੰ:) ਖਾਲੀ, ਸੱਖਣਾ। ਕੋਈ ਗੁਣ ਉਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਬਿਗੜ ਰੂਪੁ-(ਸੰਸ:, ਵਿਕ੍ਰਿਤੰ=ਤਬਦੀਲੀ, ਬੀਮਾਰੀ। ਪ੍ਰਾ:, ਵਿਅਡ, ਵਿਗਡ। ਪੰਜਾ:, ਬਿਗੜ=ਵਿਗੜਿਆ) ਵਿਗੜਿਆ ਹੋਇਆ। ਅਰਥਾਤ ਬੀਮਾਰ, ਡਰਾਉਣਾ। ਸੰਪ੍ਰ:, ਬਿਗੜ ਰੂਪ=ਕੋੜ੍ਹਾ।

ਸਹਕਾਈਐ-(ਪੰ:, ਸਹਕਣਾ=ਖਿੱਚਵਾਂ ਸਾਹ ਲੈਣਾ, ਹਟਕੋਰੇ ਨਾਲ ਸਾਹ ਲੈਣਾ) ਸਦਾ ਸਹਕਾਈਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤਾ ਮਰਨ ਲਗਿਆਂ ਸਹਿਕਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਮਰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤ੍ਰਿਸਟੈ-(ਸੰਸ:, ਤਿਸ਼ਠ=ਠਹਿਰਨਾ, ਖੜੇ ਹੋਣਾ) ਤ੍ਰਿਸਟੈ=ਨ ਤ੍ਰਿਸਟੈ=ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ, ਠਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਭਾਵ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਕਿਰਤੁ-(ਸੰਸ:, ਕ੍ਰਿਤੰ=ਕਰਮ, ਕ੍ਰਿਯਾ) ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਮਨ ਦੀ ਰੁਚੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਅੰਦਰ ਜਮਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਛੇਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ:-ਕਿਰਤੁ ਨਿੰਦਕ ਕਾ ਧੁਰਿ ਹੀ ਪਇਆ।

ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ-(ਸੰਸ:, ਸ੍ਵਾਸ:=ਸਾਹ, ਸੰਸ:, ਗ੍ਰਸਨਮ=ਨਿਗਲਨਾ, ਖਾਣਾ) ਹਰ ਸਾਹ ਲੈਂਦਿਆਂ, ਹਰ (ਗ੍ਰਾਹੀ) ਖਾਂਦਿਆਂ। ਭਾਵ ਹਰ ਵੇਲੇ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਚੌਧਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-੧੪ਵੀਂ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਕੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਆਸ ਧਾਰਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਹੈ: ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨਾ। ਸਲੋਕ ਤੇ

ਅੰਕ ੧ ਵਿਚ ਇਹ ਸੁਮਤਿ ਹੈ। ਅੰਕ ੨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਵਿਚ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਨੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਕ ਨਾਲ ਮਨ ਪਤੀਜੇਗਾ। ਅੰਕ ੪ ਵਿਚ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਉਪਰਲੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਲਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਗਜਾਨ ਦੇਵੇਗਾ। ਓਹ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਰਬਾਣ ਪਦ ਪਾ ਲਏਗਾ। ਅੰਕ ੫ ਤੇ ੬ ਵਿਚ ਉਸ ਹਰੀ ਜਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੱਸੀ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲੇ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਦਾਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਤਜਹੁ ਸਿਆਨਪ ਸੁਰਿ ਜਨਹੁ ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਇ॥ ਏਕ ਆਸ ਹਰਿ ਮਨਿ ਰਖਹੁ ਨਾਨਕ ਦੂਖੁ ਭਰਮੁ ਭਉ ਜਾਇ॥੧॥	ਹੇ ਸੁਰਜਨੋਂ! (ਆਪਣੀ) ਸਿਆਣਪ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ, (ਅਰ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ, ਇਕ (ਉਸੇ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਸ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖੋ (ਤਦ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਦੁਖ, ਭਰਮ ਤੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ॥੧॥
ਅਸਟਪਦੀ॥ ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਟੇਕ ਬ੍ਰਿਥੀ ਸਭ ਜਾਨੁ॥ ਦੇਵਨ ਕਉ ਏਕੈ ਭਗਵਾਨੁ॥ ਜਿਸਕੈ ਦੀਐ ਰਹੈ ਅਘਾਇ॥ ਬਹੁਰਿ ਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਲਾਗੈ ਆਇ॥ ਮਾਰੈ ਰਾਖੈ ਏਕੋ ਆਪਿ॥ ਮਾਨੁਖ ਕੈ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਹਾਥਿ॥ ਤਿਸਕਾ ਹੁਕਮੁ ਬੂਝਿ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮੁ ਰਖੁ ਕੰਠਿ ਪਰੋਇ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ਕੋਇ॥੧॥	ਮਾਨੁਖ ਦੀ ਟੇਕ (=ਆਸਰਾ) ਸਭ ਬਿਰਥੀ ਜਾਣ ਲੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁਖ ਆਪ ਯਾਚਕ ਹੈ, ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ), ਦੇਣ ਨੂੰ (ਤਾਂ) ਇਕੋ (ਦਾਤਾ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਸਮਰਥ) ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਦਿੱਤਿਆਂ (ਐਸਾ) ਰੱਜ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੜਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਕੇ ਲਗਦੀ (ਹੀ) ਨਹੀਂ। ਮਾਰਦਾ ਬੀ ਇਕੋ (ਉਹੋ) ਆਪ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਹੈ (ਤੇ) ਰਖਜਾ (ਬੀ ਉਹੋ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਨੁਖ ਦੇ ਹੱਥ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। (ਸੋ) ਉਸਦਾ ਹੁਕਮ ਬੁੱਝਣੇ ਤੇ ਹੀ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਉਸੇ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ (ਅਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੁਰੋਕੇ ਰੱਖ[1] ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ (ਬਹਿੰਦਿਆਂ, ਉਠਦਿਆਂ, ਸੌਂਦਿਆਂ ਭਾਵ) ਸਦਾ ਸਿਮਰ (ਐਉਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੀਵ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ (ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ)॥੧॥
ਉਸਤਤਿ ਮਨ ਮਹਿ ਕਰਿ ਨਿਰੰ-ਕਾਰ॥ ਕਰਿ ਮਨ ਮੇਰੇ ਸਤਿ ਬਿਉਹਾਰ॥ ਨਿਰਮਲ ਰਸਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਉ॥ ਸਦਾ ਸੁਹੇਲਾ ਕਰਿ ਲੇਹਿ ਜੀਉ॥ ਨੈਨਹੁ ਪੇਖੁ ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਰੰਗੁ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਬਿਨਸੈ ਸਭ ਸੰਗੁ॥ ਚਰਨ ਚਲਉ ਮਾਰਗਿ ਗੋਬਿੰਦ॥ ਮਿਟਹਿ ਪਾਪ ਜਪੀਐ ਹਰਿ ਬਿੰਦ॥	(ਦੂਸਰੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਪਹਿਲੋਂ ਲੱਗੇਗਾ-) ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਸੱਚਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰ, (ਜੋ ਐਉਂ ਕਰੀਦਾ ਹੈ[2] -੧. ਨਿਰੰਕਾਰ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਮਨ ਵਿਚ ਕਰ। ੩. ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਨਿਰਮਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਰੂਪੀ ਨਾਮ) ਪੀਆ ਕਰ[3]। ੪. (ਇਉਂ) ਮਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਕਰ ਲੈ। ੫. (ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਰਖਕੇ) ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਰੰਗ (ਉਸਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਦੇਖਿਆ ਕਰ। ੬. ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਸੰਗ (ਕਰਿਆ ਕਰ, ਇਸ) ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸੰਗ (ਜੋ ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਬਾਧਕ ਹੈ)[4] ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ੭. ਪੈਰਾਂ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰ। (ਕਿਵੇਂ ਬੀ ਜੇ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰਤਾ ਜਿੰਨਾ (ਚਿਰ) ਜਪ

੧. ਮਾਲਾ ਪੁਰੋਕੇ ਕੰਠ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਰਖੀਦੀ ਹੈ, ਐਉਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰਖ, ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਐਸਾ ਜਪ ਕਿ ਫੇਰ ਨਾ ਵਿਸਰੇ।

੨. ਇਸ ਵਿਚ ਅਗੇ ੯ ਗੱਲਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 'ਸਤਿ ਬਿਉਹਾਰ' ਹੋਣਾ ਹੈ।

੩. (ਅ) ਜੀਭ ਨੂੰ ਝਗੜੇ, ਨਿੰਦਾ ਤੇ ਗੱਪਾਂ ਆਦਿ ਮੈਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਰਖਕੇ ਨਾਮ ਜਪ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਪੀ।

੪. ਸਭ ਸੰਗੁ=ਭਾਵ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮੇਲ ਜੋ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਖਿੱਚਦੇ ਤੇ ਰੱਬ ਜੀ ਤੋਂ ਭੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਰ ਹਰਿ ਕਰੈ ਸ੍ਰਵਨਿ ਹਰਿ ਕਥਾ॥ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਨਾਨਕ ਊਜਲ ਮਥਾ॥੨॥	ਲਈਏ ਤਾਂ ਪਾਪ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੮. ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ (ਉਹ) ਕੰਮ (ਕਰ ਜੋ) ਰਬ ਜੀ (ਦਾ ਜਲਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਹੋਣ, ਤੇ) ੯. ਕੰਨ ਨਾਲ ਹਰੀ ਦੀ ਕਥਾ (ਸੁਣ); (ਐਸਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਤੇਰਾ) ਮੱਥਾ ਹਰੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉੱਜਲ ਹੋਵੇਗਾ॥੨॥
ਬਡਭਾਗੀ ਤੇ ਜਨ ਜਗ ਮਾਹਿ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਹਿ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜੋ ਕਰਹਿ ਬੀਚਾਰ॥ ਸੇ ਧਨਵੰਤ ਗਨੀ ਸੰਸਾਰ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੁਖਿ ਬੋਲਹਿ ਹਰਿ ਮੁਖੀ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਾਨਹੁ ਤੇ ਸੁਖੀ॥ ਏਕੋ ਏਕੁ ਏਕੁ ਪਛਾਨੈ॥ ਇਤ ਉਤ ਕੀ ਓਹੁ ਸੋਝੀ ਜਾਨੈ॥ ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਜਿਸਕਾ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਜਾਨਿਆ॥੩॥	ਓਹ ਪੁਰਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਜੋ) ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੋ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਓਹੋ ਅਸਲ) ਧਨ ਵਾਲੇ ਗਿਣੋ। ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਸੁਖੀ ਤੇ ਮੁਖੀ (=ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਓ (ਜੋ) ਮਨੋਂ ਤਨੋਂ (ਤੇ) ਮੁਖੋਂ ਹਰੀ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ[1]। ਉਹ (ਪੁਰਖ) ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ (ਸਭ) ਦੀ ਸੋਝੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ (ਸਾਰੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਜੋ) ਇਕੋ ਇਕ (ਹੈ) ਇਕ ਹੀ ਕਰਕੇ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ[2]। (ਗਲ ਕੀਹ) ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਤੀਜ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਨੇ ਨਿਰੰਜਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ॥੩॥
ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਪਨ ਆਪੁ ਸੁਝੈ॥ ਤਿਸਕੀ ਜਾਨਹੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਹਤ॥ ਸਰਬ ਰੋਗ ਤੇ ਓਹੁ ਹਰਿ ਜਨੁ ਰਹਤ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਕੀਰਤਨੁ ਕੇਵਲ ਬਖਾਨੁ॥ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਹਿ ਸੋਈ ਨਿਰਬਾਨੁ॥ ਏਕ ਊਪਰਿ ਜਿਸੁ ਜਨ ਕੀ ਆਸਾ॥ ਤਿਸਕੀ ਕਟੀਐ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸਾ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਭੂਖ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸਹਿ ਨ ਲਾਗਹਿ ਦੂਖ॥੪॥	(ਜਿਸ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਦਿੱਸ ਪਵੇ, ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਉਸਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬੁਝ ਗਈ ਹੈ। (ਜੋ) ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਖੇ (ਬੈਠਕੇ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਦਾਸ (ਹੈ ਤੇ ਉਹ) ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੇਵਲ (ਹਰੀ) ਕੀਰਤਨ (ਹੀ) ਹਰ ਦਿਨ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਖ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਖੇ ਅਤੀਤ (ਸਮਝ ਲਓ)। ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਸ ਇਕ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਉਤੇ ਹੈ ਉਸਦੀ ਜਮ-ਮਾਰਗ ਦੀ ਫਾਹੀ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਦੀ ਭੁੱਖ (ਸ਼ੌਕ) ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ॥੪॥

੧. ਮਨਿ=ਮਨੋਂ। ਮੁਖਿ=ਮੂੰਹ ਨਾਲ, ਭਾਵ ਬਾਣੀ ਨਾਲ। ਤਨਿ=ਕਾਯਾ ਕਰਕੇ, ਭਾਵ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ। (ਅ) ਪੁਰਾਤਨ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ-ਹਰਿਮੁਖੀ=ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਮੁਖੀ (=ਵਡਾ) ਹੈ।

(੨. (ਅ) ਆਦਿ ਇਕ, ਮਧ ਇਕ, ਅੰਤ ਇਕ: ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਨੂੰ ਸਦਾ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲਾ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ)

ਜਿਸ ਕਉ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਆਵੈ॥ ਸੋ ਸੰਤੁ ਸੁਹੇਲਾ ਨਹੀ ਡੁਲਾਵੈ॥ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪੁਨਾ ਕਿਰਪਾ ਕਰੈ॥ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਕਹੁ ਕਿਸ ਤੇ ਡਰੈ॥ ਜੈਸਾ ਸਾ ਤੈਸਾ ਦ੍ਰਿਸਟਾਇਆ॥ ਅਪੁਨੇ ਕਾਰਜ ਮਹਿ ਆਪਿ ਸਮਾਇਆ॥ ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ ਸੀਝਿਆ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਤੁ ਸਭੁ ਬੂਝਿਆ॥ ਜਬ ਦੇਖਉ ਤਬ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਮੂਲੁ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਸੂਖਮੁ ਸੋਈ ਅਸਥੂਲੁ॥੫॥

ਜਿਸ (ਜਨ) ਨੂੰ ਹਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਸੁਖੀ ਸੰਤ ਹੈ, ਉਹ ਡੋਲੇਗਾ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ (ਸੇਵਕ) ਉਤੇ (ਉਸ ਦਾ) ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭੁ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਦੱਸੋ, ਉਹ ਸੇਵਕ ਕਿਸ ਪਾਸੋਂ ਡਰੇਗਾ? (ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ) ਜੈਸਾ (ਪ੍ਰਭੂ) ਸੀ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅਪਣੀ (ਸਾਰੀ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਆਪ ਸਮਾਇਆ (ਹੋਇਆ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੈ)। ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਲਭਦਿਆਂ, ਭਾਲਦਿਆਂ, ਵੀਚਾਰਦਿਆਂ ਉਹ ਸਿੱਧਾਂਤ ਤੇ ਅੱਪੜ ਪਿਆ ਹੈ (ਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਤੱਤ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮੈਂ ਤਾਂ) ਜਦ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ (ਮੈਨੂੰ) ਸਭ ਕੁਝ[1] ਮੂਲ (ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ), ਉਹੋ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ ਉਹੋ ਸਰਗੁਣ ਹੈ ॥੫॥

ਨਹ ਕਿਛੁ ਜਨਮੈ ਨਹ ਕਿਛੁ ਮਰੈ॥ ਆਪਨ ਚਲਿਤੁ ਆਪ ਹੀ ਕਰੈ॥ ਆਵਨੁ ਜਾਵਨੁ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਅਨਦ੍ਰਿਸਟਿ॥ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਧਾਰੀ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਸਗਲ ਮਹਿ ਆਪਿ॥ ਅਨਿਕ ਜੁਗਤਿ ਰਚਿ ਥਾਪਿ ਉਥਾਪਿ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਖੰਡ॥ ਧਾਰਣ ਧਾਰਿ ਰਹਿਓ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਪੁਰਖ ਪਰਤਾਪ॥ ਆਪਿ ਜਪਾਏ ਤ ਨਾਨਕ ਜਾਪ ॥੬॥

ਨਾ ਕੁਝ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕੁਛ ਮਰਦਾ ਹੈ, (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਅਪਣੇ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਕੌਤਕ) ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ[2] ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ (ਭਾਵ ਜੰਮਣਾ ਮਰਣਾ) ਦਿੱਸਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨਾ ਦਿੱਸਣੇ ਵਾਲਾ (ਜਗਤ, ਗੱਲ ਕੀ) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਉਸਦੇ) ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਟੁਰਨ ਵਾਲੀ (ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਸਰੇ ਤੇ) ਧਾਰੀ (ਟਿਕਾਈ) ਹੋਈ ਹੈ[3]। (ਉਹ) ਆਪ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੀ (ਆਸਰੇ ਹੈ ਪਰ) ਸਭ ਵਿਚ (ਵਜਾਪਕ ਬੀ) ਆਪ ਹੈ। ਅਨੇਕ ਜੁਗਤਾਂ ਕਰਕੇ (ਆਪ ਰਚਨਾ ਨੂੰ) ਰਚਦਾ (ਆਪ) ਇਸਥਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਆਪ ਹੀ) ਭੰਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ; (ਪਰ ਆਪ) ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, (ਨਾਂ ਹੀ ਉਸਦੀ) ਕੋਈ ਖੰਡਾਂ (ਵਾਲੀ) ਵੰਡ ਹੈ[4]। (ਸਾਰੇ) ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ (ਆਪ) ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਸ ਪੂਰਨ ਵਜਾਪਕ ਕਰਤਾ) ਪੁਰਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਅਤੇ) ਨਾਂ (ਉਸਦਾ) ਭੇਦ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅਪਣਾ ਨਾਮ ਬੀ ਜੇ ਓਹ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਪਾਏ ਤਾਂ (ਹੀ) ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੬॥

੧. ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਜ 'ਤੱਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ' ਨਾਲ ਦੇਖਿਆਂ ਮੂਲ (ਤੱਤ=ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ) ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹੋ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਆਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ, ਉਹੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜਗਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ: ਭਾਵ ਉਹੋ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ ਓਹੋ ਸਰਗੁਣ ਹੈ। 'ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ॥ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ॥' (ਅਸਟ:, ੧੮-੮)

੨. ਯਥਾ: ਆਵਨ ਜਾਨੁ ਇਕੁ ਖੇਲੁ ਬਨਾਇਆ॥ (ਅਸਟ:, ੨੩-੬)

੩. ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਆਗਜਾਕਾਰੀ ਦਾ ਅਰਥ ਮਾਯਾ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਵਣਾ ਜਾਵਣਾ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਅਨਦ੍ਰਿਸ਼ਟ (=ਦ੍ਵੈਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਕਰਕੇ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਆਗਜਾਕਾਰੀ ਅੰਰਥਾਤ) ਮਾਯਾ ਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ।)

੪. ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰਚਨਾ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਹੋਕੇ ਫਿਰ ਰਚੀ ਹੋਈ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ (ਸਗਲ ਮਹਿ ਆਪ= ਭਾਵ ਸਭ ਵਿਚ) ਵਜਾਪਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਯਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਖੰਡ ਭੇਦ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਪਛੇਦ ਉਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਯਥਾ-'ਤੁਮ ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹਮ ਭੀ ਸੰਗਿ ਅਘਾਏ॥' (ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫-੬।)

ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਕੀਕੂੰ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇਕੇ ਤਾਰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਤਾ ਸੁ ਸੋਭਾਵੰਤ॥ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰੁ ਉਧਰੈ ਤਿਨ ਮੰਤ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਸਗਲ ਉਧਾਰਨ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਦੂਖ ਬਿਸਾਰਨ॥ ਆਪੇ ਮੇਲਿ ਲਏ ਕਿਰਪਾਲ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਜਪਿ ਭਏ ਨਿਹਾਲ॥ ਉਨਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋਈ ਲਾਗੈ॥ ਜਿਸਨੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹਿ ਬਡਭਾਗੈ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਪਾਵਹਿ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਪੁਰਖ ਕਉ ਊਤਮ ਕਰਿ ਮਾਨੁ॥੭॥

ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਦੇ (ਨਾਮ) ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਉਧਰਦਾ ਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਓਹ (ਗੁਰਮੁਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੇ ਹਨ। (ਐਸੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ[1], ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੇਵਕ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ) ਕ੍ਰਿਪਾਲ (ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਤੇ ਓਹ ਸੇਵਕ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸ਼ਬਦ (ਜਪ) ਜਪਕੇ (ਇਸ) ਅਨੰਦ (ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ) ਹੋ ਗਏ ਹਨ (ਭਾਵ ਆਪ ਤਰਨ ਤੇ ਅਗੋਂ ਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ)। ਉਨ੍ਹਾਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਓਹੋ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ (ਉਸਦੇ) ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ[2]। (ਤਾਂਤੇ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ (ਪੁਰਖ) ਕਰਕੇ ਮੰਨ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ (ਆਤਮ) ਟਿਕਾਉ ਪਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੭॥

(ਉਹ ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)

ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੁ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਰੰਗਿ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਬਸੈ ਹਰਿ ਸੰਗਿ॥ ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ਹੋਵੈ ਸੋ ਹੋਇ॥ ਕਰਣੈਹਾਰੁ ਪਛਾਣੈ ਸੋਇ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਕੀਆ ਜਨ ਮੀਠ ਲਗਾਨਾ ॥ ਜੈਸਾ ਸਾ ਤੈਸਾ ਦ੍ਰਿਸਟਾਨਾ॥ ਜਿਸਤੇ ਉਪਜੇ ਤਿਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਏ॥

ਓਹ (ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ) ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਨ[3] ਓਹ (ਅਪਣੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੰਗ (ਪ੍ਰੇਮ) ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਉਹ) ਸਦਾ ਸਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਆ ਵਾਪਰੇ ਐਉਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੁਤੇ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ ਜੋ ਕੁਛ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ) ਕਰਨਹਾਰ ਓਹ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਪਛਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। (ਐਉਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੀਤਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ) ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਉਹ ਹੈ, ਵੈਸਾ (ਭਾਵ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ) ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਓਹ ਜਨ) ਜਿਸ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਤੋਂ ਉਤਪਤ ਹੋਏ ਸਨ ਓਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਓਹ (ਜਨ ਹੁਣ)

---

੧. ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਲਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਲਾਲ ਅੰਗਾਰਾ ਗੋਲੇ ਵਿਚ ਅਗਨੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਲਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੨. ਜਾਂ ਜਿਸ ਵਡਭਾਗੇ ਉਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੩. ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੈ, ਅੱਠਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦੀ ਸਤਰ ੫, ੭, ੮, ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਦੇ ਵਿਚ ਜਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜਨਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਰੈ, ਬਸੈ, ਪਛਾਣੈ ਨੂੰ ਕਰੈਂ, ਬਸੈਂ, ਪਛਾਣੈਂ, ਸਮਝਕੇ ਅਰਥ ਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ-ਕਰਦੇ ਹਨ: ਵਸਦੇ ਹਨ, ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ। ਛੇਕੜ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬਚਨ ਹੈ।

ਓਇ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਉਨਹੂ ਬਨਿ ਆਏ॥ ਆਪਸ ਕਉ ਆਪਿ ਦੀਨੋ ਮਾਨੁ॥ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਜਨੁ ਏਕੋ ਜਾਨੁ॥੮॥੧੪॥	ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਾਂ)[1] ਓਹ (ਇਸ ਦਾਤ) ਦੇ ਹੀ ਜੋਗ ਸਨ। (ਇਹ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਨ ਬਖਸ਼ਣ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ) ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਹੀ) ਆਪ ਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮਿਲ ਰਹੇ) ਜਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਹੀ ਸਮਝ ਤੂੰ[2]॥੮॥੧੪॥

ਨਿਰੁਕ-ਸੁਰਿ ਜਨਹੁ-(ਸੰਸ:, ਸੁਹ੍ਰਿਦ:+ਜਨ:=ਨੇਕ ਦਿਲ ਆਦਮੀ। ਹਿੰਦੀ, ਸੁਰਜਨ=ਸਜਨ, ਚਤੁਰ ਪੁਰਖ) ਨੇਕ ਆਦਮੀ, ਭਲਾ ਪੁਰਸ਼। ੨. ਸੱਜਣ, ਚਤੁਰ ਆਦੀ। ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਤੁਕ ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਇ ਅਰਥ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਕਰ-(ਸੰਸ:, ਕਰ:=ਹੱਥ) ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ।

ਗਨੀ-(ਸੰਸ:, ਧਾ:-ਗਣ੍=ਗਿਨਨਾ, ਗਿਨਤੀ ਕਰਨਾ) ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਯਥਾ:-

'ਤਬ ਬੰਧ ਮੁਕਤਿ ਕਹੁ ਕਿਸ ਕਉ ਗਨੀ॥' (ਅਸਟ:-੨੧-੨)

(ਅ) ਗ਼ਨੀ (ਅਰਬੀ)=ਰੱਜੇ ਹੋਏ। ਪਰ ਧਨਵੰਤ ਪਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਅਰਥ 'ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ' ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਰਬ ਰੋਗ-(ਸੰਸ:, ਸਰ੍ਵ+ਰੋਗ:) ਸਾਰੇ ਰੋਗ, ਸਾਰੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ। ਭਾਵ ਹੈ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ, ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ, ਆਤਮਕ ਰੋਗ ਜਾਂ ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਉਪਾਧਿ।

ਨਿਰਬਾਨੁ-(ਸੰਸ:, ਨਿਰ੍ਵਾਣ:) ਅਤੀਤ ਪੁਰਸ਼, ਮਾਯਾ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਸੋਧਤ-(ਸੰਸ:, ਸ਼ੋਧਿਤ=ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ। ਪੰ:, ਸੋਧਣਾ=ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੋਕੇ ਦਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਅੱਪੜ ਪੈਣਾ) ਸੋਧਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਵੀਚਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ। ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਭਾਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ। ਸੋਧਣਾ=ਤੱਤ ਮਿਥਿਆ ਦੇ ਨਿਰਨੇ ਕਰਕੇ ਯਥਾਰਥ ਜਾਂ ਤੱਤ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਪੈਣਾ; ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਨਾਲ, ਤਜਰਬੇ ਕਰਕੇ ਨਿਜ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰੈ ਵਾਰ 'ਸੋਧਤ' ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਸੀਝਿਆ-ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ, ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਪਿਆ। ਸਿੱਧੀ ਨੂੰ ਅੱਪੜਿਆ।

ਸੂਖਮੁ-(ਸੰਸ:, ਸੂਕ੍ਸ਼੍ਮ=ਪਰਮਾਤਮਾ। ਸੂਖਮਤਾ।) ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਆਤਮ ਸਰੂਪ।

ਅਸਥੂਲੁ-(ਸੰਸ:, ਸਥੂਲ=ਵਡਾ, ਵਡੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲਾ) ਵੱਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ। ਜਗਤ ਸ੍ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਈ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ; ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਰਗੁਣ ਭੀ ਹੈ।

ਖੰਡ-(ਸੰਸ:, ਖੰਡ:=ਟੁਕੜਾ, ਹਿੱਸਾ, ਅੰਸ਼)-ਵੰਡ। ਤਕਸੀਮ ਕਰਨਾ। ਭਾਵ ਉਸਦਾ ਵਜੂਦ ਅਖੰਡ ਹੈ। ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ।

ਧਾਰ ਰਹਿਓ-(ਸੰਸ:, ਧਾਰ (ਵਿ:)=ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਸਹਾਰਾ ਦੇ

੧. ਸੰਪ੍ਰ: ਇਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਓਹ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ-ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ-ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਹੁਣ ਓਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਲਾਇਕ ਜੋ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

੨. ਭਾਵ, ਜਨ ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਸਾਈਂ ਰੂਪ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਯਮ ਰਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਕੇ (=ਕਰਤਾ ਹੋਕੇ), ਇਸ ਵਿਚ ਵਜਾਪਕ ਹੋਕੇ (=ਕਾਦਰ ਹੋਕੇ) ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਇਦਿਆਂ ਵਿਚ ਜੀਕੂੰ ਇਹ ਟੁਰ ਰਹੀ ਹੈ ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਟੋਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ 'ਧਾਰ ਰਹਿਓ' ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ।

ਬਿਸਾਰਨ-(ਸੰਸ:, ਵਿਸ਼ਾਰਣੰ=ਚੀਰਨਾ; ਮਾਰਨਾ) ਮਾਰ ਦੇਣਾ, ਦੂਰ ਕਰਨਾ।

ਦ੍ਰਿਸਟਾਨਾ-(ਸੰਸ:, ਧਾ:-ਦ੍ਰਿਸ਼=ਦੇਖਣਾ, ਪਹਿਚਾਨਣਾ) ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਪੰਦਰਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ-੧੫ਵੀਂ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ, ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੱਸ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਊਣਤਾਈਆਂ ਦੱਸਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਸ਼ਬਦ, ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਸ਼ਬਦ ਕੀਕੂੰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੰਕ ੪ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਾ ਹੱਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਗੇ ਬੰਦੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਤ੍ਰੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸੋ ਜੀਵ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵੱਲ ਤੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵੱਲ ਪੁਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਕ ੫ ਤੇ ੬ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਗੁਣ ਕਥਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਅੰਕ ੭ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਗੁਣ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਮਰਣ ਸਿਖਾਲਦੇ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਅੰਕ ੮ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਘਰ ਅੱਪੜੇ ਦਾ ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ 'ਆਦਰਸ਼ਕ ਭਗਤ' ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਸਰਬ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਭ ਬਿਰਥਾ ਜਾਨਨਹਾਰ॥ ਜਾਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਉਧਰੀਐ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰ॥੧॥

ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਕਰਕੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਪੂਰਨ ਹੈ (ਅਰ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੀ) ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨੇ ਕਰਕੇ ਉਧਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਹਨ*॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਟੂਟੀ ਗਾਢਨਹਾਰ ਗੋੁਪਾਲ॥ ਸਰਬ ਜੀਆ ਆਪੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥ ਸਗਲ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਜਿਸੁ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ ਤਿਸਤੇ ਬਿਰਥਾ ਕੋਈ ਨਾਹਿ॥ ਰੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ਸਦਾ ਹਰਿ ਜਾਪਿ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪੇ ਆਪਿ॥ ਆਪਨ ਕੀਆ ਕਛੂ

(ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੂ) ਗੋਪਾਲ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ) ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਦੀ ਆਪੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਉਹੋ) ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਗੰਢਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਬੀ ਉਹੀ ਹੈ)। ਉਸ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਦਾਤ) ਤੋਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿ ਸਾਰੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਦਾ ਫਿਕਰ ਹੈ, ਸੱਖਣਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਰਹਿ ਸਕਦਾ; ਤਾਂ ਤੇ) ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! (ਤੂੰ) ਸਦਾ (ਉਸ) ਹਰੀ ਨੂੰ ਜਪ (ਜੋ) ਸਦਾ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ (ਭਾਵ ਹੋਰ ਉਸ ਤੁੱਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਹਾਯਤਾ ਬਿਨਾ) ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਕੁਛ

*ਭਾਵ, ਉਧਾਰ ਉਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦਿਲ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਤੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ। ਉਸੇ ਦੀ ਯਾਦਕਾਰੀ ਹੈ।

ਨ ਹੋਇ॥ ਜੇ ਸਉ ਪ੍ਰਾਨੀ ਲੋਚੈ ਕੋਇ॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਨਾਹੀ ਤੇਰੈ ਕਿਛੁ ਕਾਮ॥ ਗਤਿ ਨਾਨਕ ਜਪਿ ਏਕ ਹਰਿ ਨਾਮ॥੧॥

ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸੌ ਪਿਆ ਲੋਚੇ। ਉਸ (ਹਰੀ ਤੋਂ) ਬਿਨਾਂ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਦਾ (ਹੋਰ) ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਕ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ (ਇਸੇ ਨਾਲ) ਗਤੀ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ)॥੧॥

ਰੂਪਵੰਤੁ ਹੋਇ ਨਾਹੀ ਮੋਹੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਜੋਤਿ ਸਗਲ ਘਟ ਸੋਹੈ॥ ਧਨਵੰਤਾ ਹੋਇ ਕਿਆ ਕੋ ਗਰਬੈ॥ ਜਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸਕਾ ਦੀਆ ਦਰਬੈ॥ ਅਤਿ ਸੂਰਾ ਜੇ ਕੋਊ ਕਹਾਵੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਕਲਾ ਬਿਨਾ ਕਹ ਧਾਵੈ॥ ਜੇ ਕੋ ਹੋਇ ਬਹੈ ਦਾਤਾਰੁ॥ ਤਿਸੁ ਦੇਨਹਾਰੁ ਜਾਨੈ ਗਾਵਾਰੁ॥ ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੂਟੈ ਹਉ ਰੋਗੁ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਜਨੁ ਸਦਾ ਅਰੋਗੁ॥੨॥

(ਜੇ ਕੋਈ) ਰੂਪ ਵਾਲਾ (ਭਾਵ ਸੁਹਣਾ) ਹੋਵੇ (ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝ ਲਵੇ (ਕਿ ਮੈਂ ਅਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ (ਓਹ ਸਮਝੇ ਕਿ ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤ (ਦੀ ਹੈ ਜੋ) ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਧਨ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ ਕੋਈ ਕਾਹਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਕਰੇ, ਜਦ ਸਭ ਕੁਛ ਧਨ ਦੌਲਤ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਉਸੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਬੜਾ ਬਹਾਦਰ ਕਹਾਵੇ (ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਲਵੇ ਕਿ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਿਨਾਂ (ਉਹ) ਕੀਹ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ (ਦਾਨੀ ਪੁਰਖ ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ) ਦਾਤਾ ਬਣ ਬੈਠੇ (ਤਾਂ ਅਸਲੀ) ਦਾਤਾ (ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਉਸਨੂੰ ਮੂਰਖ ਜਾਣੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਜਿਸਦਾ ਅਹੰਤਾ ਰੂਪੀ ਰੋਗ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਨਾਨਕ! ਓਹ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਨਿਰੋਆ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ॥੨॥

ਜਿਉ ਮੰਦਰ ਕਉ ਥਾਮੈ ਥੰਮਨੁ॥ ਤਿਉ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮਨਹਿ ਅਸਥੰਮਨੁ॥ ਜਿਉ ਪਾਖਾਣੁ ਨਾਵ ਚੜਿ ਤਰੈ॥ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਗਤੁ ਨਿਸਤਰੈ॥ ਜਿਉ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀਪਕ ਪਰਗਾਸੁ॥ ਗੁਰ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਮਨਿ ਹੋਇ ਬਿਗਾਸੁ॥ ਜਿਉ ਮਹਾ ਉਦਿਆਨ ਮਹਿ ਮਾਰਗੁ ਪਾਵੈ॥ ਤਿਉ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਟਾਵੈ॥ ਤਿਨ ਸੰਤਨ ਕੀ ਬਾਛਉ ਧੂਰਿ॥ ਨਾਨਕ ਕੀ ਹਰਿ ਲੋਚਾ ਪੂਰਿ॥੩॥

ਜਿਕੁਰ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਥੰਮ੍ਹਾ ਥੰਮ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦਾ (ਦਿੱਤਾ) ਸ਼ਬਦ (ਸਾਡੇ) ਮਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ*। ਜਿਕੁਰ ਪੱਥਰ ਬੇੜੀ ਪੁਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਇਕੁਰ) ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਗਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ)। ਜਿਕੁਰ ਦੀਵੇ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਹਨੇਰਾ (ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਕੁਰ (ਕੋਈ ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ) ਭਾਰੀ ਉਜਾੜ ਵਿਚ (ਕਿਸੇ ਅਚਾਨਕ ਸਹਾਯਤਾ ਨਾਲ) ਰਸਤਾ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਾਧੂ ਦਾ ਸੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੇ ਤੇ (ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਜੋਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਸੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ (ਮੈਂ) ਧੂੜੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਹੇ ਹਰੀ! ਨਾਨਕ ਦੀ (ਇਹ) ਇੱਛਾ ਪੂਰਨ ਕਰੋ॥੩॥

ਮਨ ਮੂਰਖ ਕਾਹੇ ਬਿਲਲਾਈਐ॥ ਪੁਰਬ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਿਖਿਆ ਪਾਈਐ॥ ਦੂਖ ਸੂਖ ਪ੍ਰਭ ਦੇਵਨਹਾਰੁ॥

ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨ! ਕਿਉਂ (ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ) ਵਿਰਲਾਪ ਕਰੀਏ (ਭਾਵ ਘਬਰਾਈਏ, ਜੋ ਕੁਛ ਏਥੇ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ਸੋ) ਪਹਿਲੋਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਪਾਈਦਾ ਹੈ। ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ (ਤਾਂ) ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪ) ਹੈ (ਸੋ ਦੁਖ ਨਵ੍ਰਿਤੀ ਲਈ) ਤੂੰ ਹੋਰ

*ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਥੰਮਾਂ ਨਾਲ ਘਰ ਟਿਕਦਾ ਹੈ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਿਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਟਿਕਦਾ ਹੈ।

ਅਵਰ ਤਿਆਗਿ ਤੂ ਤਿਸਹਿ ਚਿਤਾਰੁ॥ ਜੋ ਕਛੁ ਕਰੈ ਸੋਈ ਸੁਖੁ ਮਾਨੁ॥ ਭੂਲਾ ਕਾਹੇ ਫਿਰਹਿ ਅਜਾਨ॥ ਕਉਨ ਬਸਤੁ ਆਈ ਤੇਰੈ ਸੰਗ॥ ਲਪਟਿ ਰਹਿਓ ਰਸਿ ਲੋਭੀ ਪਤੰਗ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਿ ਹਿਰਦੇ ਮਾਹਿ॥ ਨਾਨਕ ਪਤਿ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਜਾਹਿ॥੪॥

(ਪਾਸੇ ਤੱਕਣਾ) ਛੱਡਕੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ (ਅਤੇ) ਜੋ ਕੁਝ (ਪ੍ਰਭੂ) ਕਰੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਸੁਖ ਕਰਕੇ ਮੰਨ। ਮੂਰਖ (ਹੋਕੇ) ਕਿਉਂ (ਹੋਰਨਾਂ ਲਾਲਚਾਂ ਵੱਲ) ਭੁੱਲਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ? (ਸੋਚ) ਕਿਹੜੀ ਸ਼ੈ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਆਈ ਸੀ (ਜੋ) ਹੇ ਲੋਭੀ ਕੀੜੇ! (ਸਰੀਰਕ) ਰਸ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। (ਇਕ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਪ, ਜੋ ਤੂੰ ਪਤ (ਪ੍ਰਤੀਤ) ਨਾਲ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪੀ) ਘਰ ਵਿਚ ਜਾਵੇਂ॥੪॥

ਜਿਸੁ ਵਖਰ ਕਉ ਲੈਨਿ ਤੂ ਆਇਆ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸੰਤਨ ਘਰਿ ਪਾਇਆ॥ ਤਜਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ਲੇਹੁ ਮਨ ਮੋਲਿ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹਿਰਦੇ ਮਹਿ ਤੋਲਿ॥ ਲਾਦਿ ਖੇਪ ਸੰਤਹ ਸੰਗਿ ਚਾਲੁ॥ ਅਵਰ ਤਿਆਗਿ ਬਿਖਿਆ ਜੰਜਾਲ॥ ਧੰਨਿ ਧੰਨਿ ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਇ॥ ਮੁਖ ਊਜਲ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਸੋਇ॥ ਇਹੁ ਵਾਪਾਰੁ ਵਿਰਲਾ ਵਾਪਾਰੈ॥ ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੈ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੈ॥੫॥

ਜਿਸ ਸਉਦੇ ਨੂੰ ਲੈਣ (ਵਾਸਤੇ) ਤੂੰ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਆਇਆ ਹੈਂ, (ਉਹ) ਰਾਮ ਨਾਮ (ਰੂਪ ਸੌਦਾ) ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ[੧]। (ਤਾਂਤੇ) ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤੋਲਕੇ ਲੈ ਲੈ[੨]। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਤੁਰ ਪਉ, (ਇਸ ਨਾਮ) ਵੱਖਰ ਨੂੰ ਲੱਦ ਤੇ ਹੋਰ ਬਿਖਿਆ ਦੇ ਜੰਜਾਲ ਛੱਡ ਦੇਹ[੩] (ਤਦ ਤੈਨੂੰ ਹੇ ਨਾਮ ਦੇ ਵਪਾਰੀ! ਏਥੇ) ਸਭ ਕੋਈ ਧੰਨ ਧੰਨ ਕਰੇਗਾ (ਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ) ਉਸ ਹਰੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ (ਬੀ ਤੇਰਾ) ਮੂੰਹ ਉਜਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। (ਪਰ) ਇਸ ਵਪਾਰ (ਨੂੰ ਕੋਈ) ਵਿਰਲਾ ਵਿਹਾਜਦਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਉਸ (ਵਪਾਰੀ) ਦੇ ਸਦੀਵ ਕੁਰਬਾਨ ਹੈ (ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਵਿਹਾਜੇ)॥੫॥

ਚਰਨ ਸਾਧ ਕੇ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਉ॥ ਅਰਪਿ ਸਾਧ ਕਉ ਅਪਨਾ ਜੀਉ॥ ਸਾਧ ਕੀ ਧੂਰਿ ਕਰਹੁ ਇਸਨਾਨੁ॥ ਸਾਧ ਊਪਰਿ ਜਾਈਐ ਕੁਰਬਾਨੁ॥ ਸਾਧ ਸੇਵਾ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਈਐ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਈਐ॥ ਅਨਿਕ ਬਿਘਨ ਤੇ ਸਾਧੂ ਰਾਖੈ॥ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਚਾਖੈ॥ ਓਟ ਗਹੀ ਸੰਤਹ ਦਰਿ ਆਇਆ॥ ਸਰਬ ਸੂਖ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਪਾਇਆ॥੬॥

(ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਸੌਦਾ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋ ਧੋ ਕੇ ਪੀ, (ਅਰਥਾਤ) ਅਪਣਾ ਮਨ ਸਾਧੂ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਹ। ਸਾਧੂ ਦੀ ਧੂੜ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ, (ਅਰਥਾਤ) ਸਾਧੂ ਉਤੋਂ (ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਦਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਏ। (ਪਰ) ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਗਾਂਵੀਦਾ ਹੈ। (ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ) ਸਾਧੂ ਅਨੇਕ ਵਿਘਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਜੀਵ) ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਅਰ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਚਖਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਿਸਨੇ) ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਲਈ (ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਦੁਆਰੇ ਆ ਪਿਆ, ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਉਸ ਨੇ ਪਾ ਲਏ॥੬॥

---

੧. (ਅ) (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ ਉਹ) ਰਾਮ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਵੱਖਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਓਥੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। (ਸੰਪ੍ਰ:)।

੨. ਮਨ ਅਰਪਨ ਕਰ, ਅਪਣਾ ਨਾਂ ਸਮਝ, ਜਦ ਮਨ ਅਪਣਾ ਨਾਂ ਰਿਹਾ ਤਦ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸੰਤ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਪਾ ਦਿਤਾ ਸੋ ਮਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਨਾਮ ਮਿਲ ਗਿਆ।

੩. ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਜੰਜਾਲ, ਓਹ ਫਸੌਤੀਆਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਕਰਕੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ॥ ਭੂਖੇ ਕਉ ਦੇਵਤ ਅਧਾਰ॥ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਜਾਕੀ ਦ੍ਰਿਸਟੀ ਮਾਹਿ॥ ਪੁਰਬ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਹਣਾ ਪਾਹਿ॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸਕਾ ਓਹੁ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ॥ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦੂਸਰ ਹੋਆ ਨ ਹੋਗੁ॥ ਜਪਿ ਜਨ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਿਨੁ ਰੈਣੀ॥ ਸਭ ਤੇ ਊਚ ਨਿਰਮਲ ਇਹ ਕਰਣੀ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸ ਕਉ ਨਾਮੁ ਦੀਆ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਜਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਥੀਆ॥੭॥	(ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ (ਬੀ) ਜੁਆ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ[1]। ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਜਿਸ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਮਾਤ੍ਰ) ਵਿਚ ਹਨ[2], (ਉਸਤੋਂ ਜੀਵ) ਪੂਰਬਲੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਹਿਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੱਭੋ ਕੁਝ ਉਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਸਭ ਕੁਝ) ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਉਸ ਵਰਗਾ) ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ (ਐਸਾ ਸਮਰਥ) ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੇ ਜਨ! ਦਿਨੇ ਰਾਤੀਂ (ਅਰਥਾਤ) ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ (ਉਸਨੂੰ) ਸਿਮਰ, ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਤੇ ਨਿਰਮਲ (ਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਕਰਣੀ ਏਹੋ ਹਈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸਨੂੰ (ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੇ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਅਪਣਾ) ਨਾਮ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਖ ਨਿਰਮਲ (ਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ॥੭॥
ਜਾਕੈ ਮਨਿ ਗੁਰ ਕੀ ਪਰਤੀਤਿ॥ ਤਿਸੁ ਜਨ ਆਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਚੀਤਿ॥ ਭਗਤੁ ਭਗਤੁ ਸੁਨੀਐ ਤਿਹੁ ਲੋਇ॥ ਜਾਕੈ ਹਿਰਦੈ ਏਕੋ ਹੋਇ॥ ਸਚੁ ਕਰਣੀ ਸਚੁ ਤਾਕੀ ਰਹਤ॥ ਸਚੁ ਹਿਰਦੈ ਸਤਿ ਮੁਖਿ ਕਹਤ॥ ਸਾਚੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਚਾ ਆਕਾਰੁ॥ ਸਚੁ ਵਰਤੈ ਸਾਚਾ ਪਾਸਾਰੁ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਜਿਨਿ ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਤਾ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਜਨੁ ਸਚਿ ਸਮਾਤਾ॥੮॥੧੫॥	ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਬੱਝ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਆ ਬਿਰਾਜਦਾ ਹੈ। (ਹਾਂ) ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਉਹ) ਇਕੋ (ਹਰੀ) ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ 'ਭਗਤ ਭਗਤ' ਕਰਕੇ ਸੁਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[3]। ਉਸਦੀ ਕਰਣੀ ਸੱਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰਹਿਤ (ਬੀ) ਸੱਚ (ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ[4], (ਉਸਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬੀ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਸਚ ਹੀ (ਉਹ) ਮੂੰਹੋਂ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਉਸਦੀ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਬੀ) ਸੱਚੀ (ਹੋ ਜਾਂਦੀ) ਹੈ ਤੇ ਸੱਚਾ ਹੀ ਰੂਪ (ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ) ਹੈ[5]। ਸੱਚ (ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ) ਵਰਤਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਸਦਾ) ਪਸਾਰਾ ਬੀ ਸੱਚ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ[6]। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਸੱਚ (ਸਰੂਪ) ਕਰਕੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਪੁਰਖ ਸੱਚ ਵਿਚ (ਹੀ) ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੮॥੧੫॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਕਲਾ-(ਸੰਸ:,) ਛੋਟਾ ਹਿੱਸਾ, ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ। (ਹਿੰਦੀ)=ਸ਼ਕਤੀ, ਗੁਣ, ਹੁਨਰ ਆਦਿ।

ਬਿਰਥਾ-(ਸੰਸ:, ਵ੍ਯਥਾ) ਕਸ਼ਟ, ਦੁੱਖ, ਪੀੜ, ਤਕਲੀਫ਼।

ਟੂਟੀ ਗਾਢਨਹਾਰ-'ਟੁੱਟੀ ਗੰਢਣਹਾਰ' ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ, ਵਿਛੁੜੇ ਨੂੰ ਮੇਲ ਲੈਣ ਵਾਲਾ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਅਪਣੀ ਸਨੇਹ ਦੀ ਰੱਸੀ ਤੋੜੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਮੁੜ ਗੰਢਣ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੈ। (ਅ) ਟੁੱਟੀ ਗੰਢਣ

੧. ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਭੂ=ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਖੇ=ਅਕਾਸ਼, ਜੋ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ, ਜਿਸ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਤੱਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਏਹ ਨਿਧਾਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਭਾਵ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੪. ਭਾਵ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਰਹਿਤ (=ਧਾਰਨਾ) ਸੱਚ ਦੀ ਤੇ ਬਾਹਰ ਕਰਮ ਸੱਚ ਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੫. ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸਚਾ (=ਬ੍ਰਹਮ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰਾ ਰੂਪਵਾਨ ਨਜ਼ਾਰਾ ਬੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।

੬. ਉਸ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਭਾਵ ਕੰਮ ਕਾਜ, ਵਣਜ ਵਪਾਰ, ਲੈਣ ਦੇਣ ਜੋ ਕੁਝ ਵਰਤਣ ਵਿਵਹਾਰ ਹੈ ਸਭ ਸੱਚ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦਾ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦਾ ਅਰਥ ਉਮਰ ਟੁੱਟੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਗੰਢ ਦੇਣ ਦਾ ਬੀ ਹੈ।

ਗੋੁਪਾਲ-(ਸੰਸ:, ਗੋ=ਜ਼ਮੀਨ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ+ਪਾਲ:=ਰਖਜਕ, ਮੁਹਾਫਿਜ਼) ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਰਖਵਾਲਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)।

ਬਿਰਥਾ-(ਸੰਸ:, ਵਜਰਥੰ=ਬੇ-ਫਾਇਦਾ, ਬੇ-ਮਤਲਬ) ਫਜ਼ੂਲ, ਬੇਕਾਰ। ਭਾਵ ਹੈ ਸੱਖਣਾ, ਖਾਲੀ। ਗਤਿ-ਮੁਕਤੀ, ਕਲਜਾਣ।

(ਅ) (ਸੰਸ:, ਧਾ:-ਗਮ=ਜਾਣਾ, ਪਹੁੰਚਣਾ)=ਲੰਘ ਜਾਹ (ਹੋਰਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ, ਯਾ ਛੱਡ ਦੇਹ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਤੇ ਜਪ ਕੇਵਲ ਇਕ ਨਾਮ)। (ਸੰਪ੍ਰ:।

ਬਿਖਿਆ-(ਸੰਸ:, ਵਿਖ੍ਯ:=ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਨੰਦ ਭੋਗ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਮੈਥੁਨ ਦਾ ਆਨੰਦ) ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਖਿਆ ਜੰਜਾਲ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਜੰਜਾਲ, ਓਹ ਫਸੌਤੀਆਂ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਕਰਕੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੋਇ-(ਸੰਸ:, ਸ਼ੋਭਾ=ਚਮਕ, ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ) ਸੋਭਾ, ਤਾਰੀਫ, ਜਸ। ਸੋਭਾ ਹੋਵੇਗੀ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ-ਅਸਟਪਦੀ ੧੬ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਦੱਸਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੋਹਲਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਭੁਲੇਵਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਪਾਸਨਾ ਸਰਗੁਣ ਦੀ ਸਿਖਾਲ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਗੁਣ ਦੀ? ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਰੂਪ ਰੇਖ, ਰੰਗ ਤੇ ਤ੍ਰੈਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਉਸ ਦੇ ਲੱਛਣ ਕਹਿ ਦਿਤੇ ਹਨ ਤੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬੀ ਨਾਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ (ਅੰਕ ੧)। ਉਸ ਨੂੰ ਭੌਤਕ ਅਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਯਾ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਂਙੂ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਬੁਝਣਾ' ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਉਸ ਨਿਰਗੁਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ 'ਬੁਝਣੇਂ' ਦਾ ਅਸਲ ਵਸੀਲਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਅਪਣੇ ਵੱਸ ਦੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਾ ਕੀਹ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ? ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਰਖ, ਤੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨੀ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਕੱਢ ਦੇਹ। ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ? ਸਾਧੂ ਦਾ ਸੰਗ ਕਰ। ਈਸ਼੍ਵਰ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ, ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਧੂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਅਨੁਰਾਗ ਕਰ। ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਸੁਖ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਬੇਅੰਤ ਦਾ ਤੂੰ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇਂਗਾ। ਇਥੇ ਅੰਕ ੨ ਮੁਕਦਾ ਹੈ।

ਅੰਕ ੩ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਕਰਤਾ ਤੇ ਪੂਰਨ ਫੇਰ ਅਲੇਪ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਅੰਕ ੫ ਵਿਚ ਫੇਰ ਵਜਾਪਕ ਨਾਮ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਾਮ ਅਸਾਂ ਜਪਣਾ ਹੈ ਉਹ ਵਜਾਪਕ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਵਿਚ ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੰਕ ੬ ਵਿਚ ਉਸ ਰੂਪ ਰੇਖ ਰੰਗ ਤੋਂ ਨਜਾਰੇ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਰੂਪ ਰੇਖ ਰੰਗ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਦੀ ਯਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਵਾਂਙੂ 'ਅਨਹੋਂਦ' ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ 'ਹੋਂਦ' ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ 'ਸਤਿ' ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਸਤਜ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਤਜ ਨਾਮ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਤਜ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਅੰਕ ੭ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ, ਸੰਤ, ਕਿ ਸਾਧੂ 'ਸਤਿ' ਸਰੂਪ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਓਹ 'ਸਤਜ' ਤੇ

'ਅਸਤਜ' ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਘਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅੰਕ ਅਠ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਘਾਲੀ ਨੂੰ ਫਲ ਕੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗੁ ਕਿਛੁ ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭ ਭਿੰਨ॥ ਤਿਸਹਿ ਬੁਝਾਏ ਨਾਨਕਾ ਜਿਸੁ ਹੋਵੈ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ॥੧॥

(ਭਾਵੇਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ, (ਕੋਈ) ਰੰਗ ਨਹੀਂ, (ਉਹ ਤਾਂ) ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰੇ ਹੈ[1] (ਪਰ) ਜਿਸ ਉਤੇ ਆਪ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਅਪਣਾ ਆਪ) ਲਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੁ ਮਨ ਮਹਿ ਰਾਖੁ॥ ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਤੂ ਪ੍ਰੀਤਿ ਤਿਆਗੁ॥ ਤਿਸਤੇ ਪਰੈ ਨਾਹੀ ਕਿਛੁ ਕੋਇ॥ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਏਕੋ ਸੋਇ॥ ਆਪੇ ਬੀਨਾ ਆਪੇ ਦਾਨਾ॥ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ ਗਹੀਰੁ ਸੁਜਾਨਾ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸੁਰ ਗੋਬਿੰਦ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਦਇਆਲ ਬਖਸੰਦ॥ ਸਾਧ ਤੇਰੇ ਕੀ ਚਰਨੀ ਪਾਉ॥ ਨਾਨਕ ਕੈ ਮਨਿ ਇਹੁ ਅਨਰਾਉ॥੧॥

(ਹੇ ਜੀਵ) ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਯਾਦ ਰਖ (ਤੇ) ਮਾਨੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨੂੰ ਤੂੰ (ਮਨੋਂ) ਵਿਸਾਰ ਦੇਹ। ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਾ ਕੁਛ (ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਹੈ) ਨਾ ਕੋਇ (=ਕੋਈ ਚੇਤਨ ਸਤਜਾ ਵਾਲਾ ਵਜੂਦ) ਹੈ[2], ਸਭ (ਵਿਚ) ਅੰਤਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਇਕ ਰਸ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ) ਇਕ ਉਹੋ (ਆਪ ਹੀ) ਹੈ, (ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, (ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਉਹ ਮਾਮੂਲੀ ਨਹੀਂ ਪਰ) ਸੁਜਾਨ ਹੈ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਤੇ ਗਹੀਰ ਹੈ। (ਬੇਨਤੀ-) ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ! ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ, ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ, ਹੇ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਬਖਸ਼ਣੇਹਾਰੇ! ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਕਿ (ਮੈਂ) ਤੇਰੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਪਵਾਂ॥੧॥

ਮਨਸਾ ਪੂਰਨ ਸਰਨਾ ਜੋਗ॥ ਜੋ ਕਰਿ ਪਾਇਆ ਸੋਈ ਹੋਗੁ॥ ਹਰਨ ਭਰਨ ਜਾਕਾ ਨੇਤ੍ਰ ਫੋਰੁ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਮੰਤ੍ਰੁ ਨ ਜਾਨੈ ਹੋਰੁ॥ ਅਨਦ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਸਦ ਜਾਕੈ॥ ਸਰਬ ਥੋਕ ਸੁਨੀਅਹਿ ਘਰਿ ਤਾਕੈ॥ ਰਾਜ ਮਹਿ ਰਾਜੁ ਜੋਗ ਮਹਿ ਜੋਗੀ॥ ਤਪ ਮਹਿ ਤਪੀਸਰੁ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਹਿ ਭੋਗੀ॥ ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਭਗਤਹ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ ਨਾਨਕ

(ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਪੂਰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਅਰ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣੇ ਦੇ ਜੋਗ ਹੈ, ਉਹੋ ਕੁਛ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ (ਕੁਛ ਉਸਨੇ ਹੋਣ ਲਈ ਮੁਕੱਰਰ) ਕਰਕੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਫਰਕਣੇ (ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਦਾ ਨਾਸ਼ ਤੇ ਉਤਪਤੀ (ਹੋ ਸਕਦੀ) ਹੈ, ਉਸਦੇ ਮੰਤ੍ਰ (ਸਲਾਹ) ਨੂੰ (ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਹੋਰ (ਕੋਈ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। (ਆਪ) ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਰ ਉਸਦੇ (ਘਰ) ਸਦਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੈਨ। ਉਸਦੇ ਘਰ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ। (ਹਾਂ) ਜੋ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਾਜਾ, ਜੋਗ ਵਿਚ ਜੋਗੀ, ਤਪ ਵਿਚ ਤਪੀਸੁਰ ਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਹੈ। (ਉਸਨੂੰ) ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਕੇ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ, (ਪਰ) ਉਸ (ਪੂਰਨ) ਪੁਰਖ ਦਾ ਕਿਸੇ ਅੰਤ

---

੧. ਭਾਵ ਉਹ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅੰਕ ਛੇ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਹੈ; ਉਹ ਹੈ 'ਸਤਜ' ਜੋ 'ਹੈ', 'ਅਨਹੋਂਦ' ਨਹੀਂ।

੨. ਅਥਵਾ ਉਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕੁਛ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ।

ਤਿਸੁ ਪੁਰਖ ਕਾ ਕਿਨੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ॥੨॥

ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ[੧], (ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੨॥

ਜਾਕੀ ਲੀਲਾ ਕੀ ਮਿਤਿ ਨਾਹਿ॥ ਸਗਲ ਦੇਵ ਹਾਰੇ ਅਵਗਾਹਿ॥ ਪਿਤਾ ਕਾ ਜਨਮੁ ਕਿ ਜਾਨੈ ਪੂਤੁ॥ ਸਗਲ ਪਰੋਈ ਅਪੁਨੈ ਸੂਤਿ॥ ਸੁਮਤਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਜਿਨ ਦੇਇ॥ ਜਨ ਦਾਸ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹਿ ਸੇਇ॥ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਮਹਿ ਜਾਕਉ ਭਰਮਾਏ॥ ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਏ॥ ਊਚ ਨੀਚ ਤਿਸਕੇ ਅਸਥਾਨ॥ ਜੈਸਾ ਜਨਾਵੈ ਤੈਸਾ ਨਾਨਕ ਜਾਨ॥੩॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾਂ ਵਾਲੀ) ਲੀਲਾ (ਖੇਲ ਹੀ) ਅਮਿਤ ਹੈ[੨], (ਉਹ ਆਪ ਇਤਨਾ ਅਮਿਤ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੁਖ ਕੀ) ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ (ਉਸਦਾ) ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ (ਪਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਪਿਤਾ ਸੀ) ਪਿਤਾ ਦਾ ਜਨਮ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸਾਰੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸ ਕਰਨਹਾਰ ਪਿਤਾ ਨੇ) ਆਪਣੇ (ਹੁਕਮ ਯਾ ਸੱਤਾ ਰੂਪੀ) ਸੂਤ ਵਿਚ ਪਰੋਈ ਹੋਈ ਹੈ (ਅਤੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਉਹ) ਨੇਕ ਬੁੱਧੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਓਹੋ (ਉਸਦੇ) ਦਾਸ (ਭਾਵ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ) ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦੇ (ਉਸਦੇ ਅਪਣੇ) ਜਨ (ਕਹਾਉਂਦੇ) ਹਨ। (ਪਰ) ਜਿਸਨੂੰ (ਉਹ) ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਭਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਤੇ ਫੇਰ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਸੋ) ਉਚੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਉਂ (ਸਭ) ਉਸੇ ਦੇ ਹਨ[੩], ਜੈਸਾ (ਜਿਸਨੂੰ ਓਹ) ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੈਸਾ (ਕੋਈ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਨਾਨਾ ਜਾਕੇ ਰੰਗ॥ ਨਾਨਾ ਭੇਖ ਕਰਹਿ ਇਕ ਰੰਗ॥ ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ ਕੀਨੋ ਬਿਸਥਾਰੁ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਏਕੰਕਾਰੁ॥ ਨਾਨਾ ਚਲਿਤ ਕਰੇ ਖਿਨ ਮਾਹਿ॥ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਪੂਰਨੁ ਸਭ ਠਾਇ॥ ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ ਕਰਿ ਬਨਤ ਬਨਾਈ॥

ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਕਈ ਰੰਗ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਰੂਪ ਹਨ (ਉਹ) ਕਈ ਭੇਖ ਧਾਰਦਾ (ਹੋਇਆ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਹੀ) ਇਕ ਰੰਗ (ਵਿਚ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵੇਂ ਉਸ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ (ਅਪਣੀ ਰਚਨਾਂ ਦਾ) ਫੈਲਾਉ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਪਰ ਫੇਰ ਉਹ ਆਪ ਸਦਾ) ਇਕੋ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ ਤੇ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। (ਉਹ) ਅਨੇਕਾਂ ਕੌਤਕ ਪਲ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਪੂਰਨ (=ਪਰਮਾਤਮਾ) ਸਭ ਥਾਈਂ ਪੂਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਵਯਾਪਕ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ) ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਗਤਾਂ ਕਰਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਸਨੇ) ਰਚਨਾ ਬਣਾਈ ਹੈ, (ਪਰ ਉਸਦੀ ਕੀਮਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ, ਹਾਂ)

---

੧. ਭਾਵ, ਤੂੰ ਹਰ ਰੰਗ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਚ ਵਯਾਪਕ ਪੂਰਨ ਤੇ ਵੱਸਣੇ ਹਾਰ ਹੈਂ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਪਰ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਧਿਆ ਕੇ ਸੁਖ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। (ਅ) ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਯਾ ਪਦ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਭਾਵ ਬੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:-ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਨੇ, ਜੋਗ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਨੇ, ਤਪ ਵਿਚ ਤਪੀਸਰ ਨੇ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਨੇ (ਜੋ ਜੋ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ) ਭਗਤ (ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਹੋਏ ਹਨ ਸਭ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਕੇ (ਆਤਮ) ਸੁਖ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ।

੨. ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ।

੩. 'ਸੁਮਤਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ'-ਇਹ ਉੱਚਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। 'ਤਿਹੁੰ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮਣ' ਇਹ ਨੀਵਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਟਿਕਾਣਾ ਉਹ (ਚੰਗਾ) ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਨੀਵੀਆਂ ਜੂਨਾਂ=ਨੀਵਾਂ ਟਿਕਾਣਾ, ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ=ਉੱਚਾ ਟਿਕਾਣਾ। ਫੇਰ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਐਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਜਨਾਵੈ=) ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾਨ=) ਜਨਮਦਾ ਹੈ।

ਅਪਨੀ ਕੀਮਤਿ ਆਪੇ ਪਾਈ॥ ਸਭ ਘਟ ਤਿਸਕੇ ਸਭ ਤਿਸਕੇ ਠਾਉ॥ ਜਪਿ ਜਪਿ ਜੀਵੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਾਉ॥੪॥	ਆਪਣੀ ਕੀਮਤ (ਉਸਨੇ) ਆਪ ਹੀ ਪਾਈ ਹੈ। (ਗਲ ਕੀਹ) ਸਾਰੇ ਘਟ ਉਸਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਟਿਕਾਣੇ (ਬੀ) ਉਸੇ ਦੇ ਹਨ, ਨਾਨਕ (ਓਸ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜਪ ਜਪਕੇ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ॥੪॥

ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕੀਮਤ ਕੂਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੱਸਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚ ਦੱਸਕੇ, ਆਪਣਾ ਇਸ ਵਿਚ ਲਗਾਉ ਦੱਸਕੇ ਹੁਣ ਉਸ ਨਾਮ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲੇ ਜੰਤ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸੁਨਨ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਆਗਾਸ ਪਾਤਾਲ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਸਗਲ ਆਕਾਰ॥ ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਪੁਰੀਆ ਸਭ ਭਵਨ॥ ਨਾਮ ਕੈ ਸੰਗਿ ਉਧਰੇ ਸੁਨਿ ਸ੍ਰਵਨ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸੁ ਆਪਨੈ ਨਾਮਿ ਲਾਏ॥ ਨਾਨਕ ਚਉਥੇ ਪਦ ਮਹਿ ਸੋ ਜਨੁ ਗਤਿ ਪਾਏ॥੫॥	ਸਭ (ਜੀਅ) ਜੰਤ ਨਾਮ ਦੇ ਧਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। (ਸਾਰੇ) ਬ੍ਰਹਮੰਡ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਖੰਡ (ਹਿੱਸੇ) ਨਾਮ ਦੇ ਧਾਰੇ (ਹੋਏ ਹੀ) ਹਨ। ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਵੇਦ ਤੇ ਪੁਰਾਣ (ਸਭ) ਨਾਮ ਦੇ ਧਾਰੇ (ਹੋਏ) ਹਨ। ਗਿਆਨ (ਮਾਰਗ ਦੇ) ਸ੍ਰਵਣ, (ਮਨਨ, ਨਿਦਧਜਾਸਨ ਆਦਿ ਅਤੇ ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਦੇ) ਧਿਆਨ (ਆਦਿ ਸਭ) ਨਾਮ ਦੇ ਧਾਰੇ (ਹੋਏ) ਹਨ। ਅਕਾਸ਼ ਪਤਾਲ (ਸਭ) ਨਾਮ ਦੇ ਧਾਰੇ (ਹੋਏ) ਹਨ। (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ) ਸਾਰੇ ਸਰੂਪ ਨਾਮ ਦੇ ਧਾਰੇ (ਹੋਏ) ਹਨ। ਨਾਮ ਦੇ ਧਾਰੇ (ਹੋਏ) ਹਨ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਰੀਆਂ ਤੇ ਭਵਨ (ਲੋਕ[1])। (ਨਾਮ ਹੀ ਨੂੰ) ਕੰਨੀਂ ਸੁਣਕੇ (ਤੇ) ਨਾਮ ਦੇ ਹੀ ਸੰਗ ਨਾਲ (ਭਾਵ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕੀਂ) ਤਰ ਗਏ ਹਨ। (ਸੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾ ਲਵੇ, ਉਹ ਪੁਰਖ ਚੌਥੇ ਪਦ ਵਿਚ (ਪਹੁੰਚਕੇ) ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੫॥

ਹੁਣ ਨਾਮੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਤੇ ਕਰਨੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਰੂਪੁ ਸਤਿ ਜਾਕਾ ਸਤਿ ਅਸਥਾਨੁ॥ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿ ਕੇਵਲ ਪਰਧਾਨੁ॥ ਕਰਤੂਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਜਾਕੀ ਬਾਣੀ॥ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਸਭ ਮਾਹਿ ਸਮਾਣੀ॥ ਸਤਿ ਕਰਮੁ ਜਾਕੀ ਰਚਨਾ ਸਤਿ॥ ਮੂਲੁ ਸਤਿ ਸਤਿ ਉਤਪਤਿ॥ ਸਤਿ	ਸਤਿ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਸਤਿ (ਹੀ) ਹੈ (ਜਿਸਦਾ) ਅਸਥਾਨ, ਕੇਵਲ (ਓਹੋ) ਸਤਿ ਪੁਰਖ (ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪੁਰਖ ਹੀ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ[2]। ਉਸ ਦੀ ਕਰਣੀ ਸੱਤਿ ਹੈ ਤੇ ਬਾਣੀ ਬੀ ਸੱਤਿ ਹੈ। (ਉਹੀ) ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਸਭ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਕਰਮ (ਬੀ) ਸਤਿ ਤੇ ਰਚਨਾ ਬੀ ਸਤਿ ਹੈ, (ਓਹ ਆਪ) ਕਾਰਨ (ਰੂਪ ਬੀ) ਸੱਤਿ (ਤੇ ਉਸਦੀ) ਉਤਪਤੀ (ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਬੀ) ਸੱਤਿ ਹੈ। (ਉਸਦੀ ਇਹ) ਕਰਣੀ ਸੱਤਜ ਹੈ ਤੇ

੧. ਯਾ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਰੀਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ। ਉਵ ਪੁਰੀਆਂ ਸੱਤ ਤੇ ਲੋਕ ਚੌਦਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। (ਅ) ਭਵਨ=ਗ੍ਰਿਹ ਜੋ ਹੈ।

੨. ਸਾਂਖ ਯੋਗ ਨੇ 'ਪੁਰਖ' ਤੇ 'ਪ੍ਰਧਾਨ' ਮੰਨੇ ਹਨ ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਨਿੱਤ ਕਹੇ ਹਨ। ਪੁਰਖ=ਰੂਹ। ਪ੍ਰਧਾਨ=ਮਾਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇਵਲ 'ਸੱਤਜ' ਅਰਥਾਤ ਸਦਾ ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਹੀ 'ਪੁਰਖ' ਹੈ, ਉਹੀ 'ਪ੍ਰਧਾਨ' ਹੈ, ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਜਗਤ ਦਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੇ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਜਗਤ ਰਚਿਆ ਹੈ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ-ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸੱਤਿ ਹੈ ਤੇ ਇਕੱਲਾ ਉਹੋ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ।)

ਕਰਣੀ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਮਲੀ॥ ਜਿਸਹਿ ਬੁਝਾਏ ਤਿਸਹਿ ਸਭ ਭਲੀ॥ ਸਤਿਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸੁਖਦਾਈ॥ ਬਿਸ੍ਵਾਸੁ ਸਤਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਈ॥੬॥

ਨਿਰਮਲ ਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਹੈ[1]। (ਪਰ) ਜਿਸਨੂੰ ਬੁਝਾਵੇ ਉਸਨੂੰ (ਇਹ ਗਲ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਸਮਝੇ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਤਜ ਸਰੂਪ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ 'ਸਤਿਨਾਮ' ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ। (ਇਸ ਸਤਿਨਾਮ ਪਰ) ਸੱਚਾ ਨਿਸਚਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ (=ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਦਾ ਹੈ[2], ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ॥੬॥

ਸਤਿ ਬਚਨ ਸਾਧੂ ਉਪਦੇਸ॥ ਸਤਿ ਤੇ ਜਨ ਜਾਕੈ ਰਿਦੈ ਪ੍ਰਵੇਸ॥ ਸਤਿ ਨਿਰਤਿ ਬੂਝੈ ਜੇ ਕੋਇ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਤਾਕੀ ਗਤਿ ਹੋਇ॥ ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ॥ ਆਪੇ ਜਾਨੈ ਅਪਨੀ ਮਿਤਿ ਗਤਿ॥ ਜਿਸ ਕੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁ ਕਰਣੈਹਾਰੁ॥ ਅਵਰ ਨ ਬੂਝਿ ਕਰਤ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਕਰਤੇ ਕੀ ਮਿਤਿ ਨ ਜਾਨੈ ਕੀਆ॥ ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋ ਵਰਤੀਆ॥੭॥

ਸਾਧੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਚਨ ਸੱਤਿ ਹਨ (ਤੇ) ਓਹ ਪੁਰਖ (ਬੀ) ਸਤਿ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਦਾ) ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਯਾ ਹੈ। ਸਤਿ ਨੂੰ ਜੋ ਕੋਈ ਅਸਤਿ ਨਾਲੋਂ (ਨਿਖੇੜ ਕੇ) ਸਮਝ ਲਵੇ (ਤਾਂ) ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਉਸਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪ (ਪ੍ਰਭੂ) ਸਤਿ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਸਭ ਕੀਤਾ ਭੀ ਸਤਿ ਹੈ[3], (ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪਣੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ (ਸਾਜੀ ਹੋਈ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਉਹ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਦੀ) ਰਚਨਾ ਰਚਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਉਹ) ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਕੇ (ਇਸਦੇ ਸਾਜਣ ਦੀ) ਵੀਚਾਰ (ਆਦਿ) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। (ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਕੋਈ) ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਕਰਤੇ ਦੀ ਮਿਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ (ਤਾਂਤੇ) ਜੋ ਉਸ (ਕਰਤੇ) ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸੋਈ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੭॥

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰ ਉਸ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣਨੇ ਦਾ ਲਾਹਾ ਕੀ ਹੈ? ਉੱਤਰ:- ਵਿਸਮਾਦ ਦੁਆਰਾ ਲਿਵ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ। ਫੇਰ ਦਾਤਾ ਪਦਵੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਗਤ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਸਮਨ ਬਿਸਮ ਭਏ ਬਿਸਮਾਦ॥ ਜਿਨਿ ਬੂਝਿਆ ਤਿਸੁ ਆਇਆ ਸ੍ਵਾਦ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਰੰਗਿ ਰਾਚਿ ਜਨ ਰਹੇ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਬਚਨਿ ਪਦਾਰਥ ਲਹੇ॥ ਓਇ ਦਾਤੇ ਦੁਖ ਕਾਟਨ-ਹਾਰ॥ ਜਾਕੈ ਸੰਗਿ ਤਰੈ ਸੰਸਾਰ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਸਾਧੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦ੍ਵਾਰਾ ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਸਤਿ ਨੂੰ) ਬੁੱਝ ਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਐਸਾ) ਸੁਆਦ ਆਇਆ (ਕਿ ਓਹ) ਅਸਚਰਜ ਤੋਂ ਅਸਚਰਜ ਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ[4]। (ਐਸੇ) ਜਨ (ਫੇਰ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਹੀ ਰਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸੇ) ਪਦਾਰਥ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ (ਹੀ) ਲਏ ਹਨ। (ਐਸੇ ਸਤਿ ਪੁਰਖ) ਦਾਤੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹ (ਦਾਤੇ ਹੀ ਜਗਤ ਦੇ) ਦੁਖ ਕੱਟਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਐਸੇ ਦਾਤਾ) ਜਨ

੧. ਮਾਇਆ ਸਬਲ ਬ੍ਰਹਮ ਵਾਲੇ ਖਿਆਲ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਿਆਲ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਵੇਦਾਂਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤਿ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਸਬਲ (ਚਿਤਰਿਆ ਮਿਤਰਿਆ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨. (ਅ) ਇਹ ਸਤਜ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪਾਈਦਾ ਹੈ।

੩. ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਕੀ ਸਾਚੀ ਕਾਰ॥　　(ਜਪੁਜੀ-੩੧)

(੪. (ਅ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ (ਦੇ ਰਸ) ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਓਹ ਅਸਚਰਜ ਤੋਂ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਏ, ਇਸ ਅਸਚਰਜ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੁੱਝ ਲਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਰਸ ਆਇਆ। ਭਾਵ ਵਿਸਮਾਦ ਅਰੂੜ ਹੋਕੇ ਲਿਵ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ।)

ਜਨ ਕਾ ਸੇਵਕੁ ਸੋ ਵਡਭਾਗੀ॥ ਜਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਗੀ॥ ਗੁਨ ਗੋਬਿਦ ਕੀਰਤਨੁ ਜਨੁ ਗਾਵੈ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਫਲੁ ਪਾਵੈ॥੮॥੧੬॥

ਦਾ (ਜੋ) ਸੇਵਕ ਬਣੇ ਉਹ (ਬੀ) ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਐਸੇ) ਜਨ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਗਦੀ ਹੈ। (ਐਉਂ ਕਿ ਐਸਾ) ਜਨ (ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ) ਫਲ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੮॥੧੬॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਰੂਪੁ-(ਸੰਸ:, ਰੂਪੰ) ਸ਼ਕਲ, ਸੂਰਤ।

ਰੇਖ-(ਸੰਸ:, ਰੇਖਾ=ਧਾਰੀ, ਲਕੀਰ) ਨਿਸ਼ਾਨ, ਚਿੰਨ੍ਹ, ਨੁਹਾਰ।

ਰੰਗੁ-(ਸੰਸ:, ਰੰਗ:) ਕਾਲਾ, ਪੀਲਾ ਆਦਿ ਵੰਨ।

ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ-(ਸੰਸ:, ਤ੍ਰਿਗੁਣੰ) ਤਿੰਨ ਗੁਣ=ਸਤ, ਰਜ, ਤਮ। ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਰੂਪ ਰੰਗ ਰੇਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਹੈ, ਫਿਰ ਬੀ ਉਹ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਆਪ ਅਨੁਭਵ ਕਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਭਿੰਨ-(ਸੰਸ:, ਭਿਨ।) ਵੱਖਰਾ, ਜੁਦਾ, ਰਹਿਤ, ਪਰੇ।

ਬੀਨਾ-(ਫਾ:,) ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ।

ਦਾਨਾ-(ਫਾ:,) ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ, ਅਕਲਮੰਦ, ਸਮਝਦਾਰ।

ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰੁ-ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਪਾਣੀ ਕਿ ਜੋ ਚਲਦਾ ਦਿੱਸੇ ਨਾ, ਭਾਵ ਹੈ ਐਸਾ ਗਯਾਨ ਜੋ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲਖਾਵੇ ਨਾ।

ਗਹੀਰੁ-(ਸੰਸ:, ਗੰਭੀਰ-ਗਹਿਰਾ, ਡੂੰਘਾ) ਇੰਨਾਂ ਡੂੰਘਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਥਾਹ ਨਾ ਲੱਭੇ, ਭਾਵ ਜਿਸ ਦਾ ਗਯਾਨ ਅਥਾਹ ਹੋਵੇ।

ਸੁਜਾਨਾ-(ਸੰਸ:, ਸਞਜਾਨਾਨ:=ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ, ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਹਿੰਦੀ, ਸੁਜਾਨ=ਚਤੁਰ, ਗਯਾਨੀ)-ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਜਾਣੇ। ਗਯਾਨ ਸਰੂਪ।

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ-(ਸੰਸ:, ਪਰਬ੍ਰਹਮਨ) ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਅਨਰਾਉ-(ਸੰਸ:, ਅਨੁਰਾਗ:) ਪ੍ਰੇਮ।

ਸਰਨਾ ਜੋਗ-ਉਸਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਓ ਤਾਂ ਸ਼ਰਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਰਖ੍ਯਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਕਰਿ ਪਾਇਆ-(ਸੰਸ:, ਕਰ:=ਹੱਥ।) ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ ਯਾ, ਕਰ=ਕਰਮ-(ਸੰਸ: ਕਰਮਨ) ਕਰਮ ਵਿਚ ਪਾਯਾ ਹੈ ਭਾਵ ਉਹੋ ਹੈ:-ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਉਸਨੇ ਬਿਦ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਵਗਾਹਿ-(ਸੰਸ:, ਅਵਗਾਹਨਮ=ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ। ਧਾ: ਗਾਹ=) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਗ਼ੋਤਾ ਮਾਰਨਾ, ਚਲਨਾ ਫਿਰਨਾ, ਭਾਵ ਖੋਜਦੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ।

ਪਰੋਈ ਅਪੁਨੈ ਸੂਤਿ-(ਸੰਸ:, ਸੂਤ੍ਰੰ=ਧਾਗਾ, ਸੰਖੇਪ ਬਨਾਯਾ ਸਿੱਧਾਂਤ, ਨਿਯਮ) ਭਾਵ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਹੋਈ।

ਸੁਮਤਿ-(ਸੰਸ:, ਸੁਮਤਿ:) ਨੇਕ ਬੁੱਧੀ, ਭਲੀ ਮਤਿ। ਉਹ ਬੁੱਧੀ ਜੋ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਿਸਚੇ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਘਟ-(ਸੰਸ:, ਘਟ: = ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਘੜਾ, ਕੁੰਭ ਰਾਸ਼ਿ, ਆਦਿ। ਹਠਯੋਗ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਘਟ ਦੇ ਅਰਥ = ਸਰੀਰ, ਦਿਲ, ਆਤਮਾ ਆਦਿਕ ਵੀ ਹਨ। ਯਥਾ:-

घटस्थयोगं योगेश तत्त्वज्ञानस्य कारणम्।
इदनी श्रोतुमिच्छामि योगीश्वर वद् प्रभो।। (ਘੇਰੰਡ ਸੰਹਿਤਾ)

ਅਰਥਾਤ:-ਹੇ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ! ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨ ਦਾ ਕਾਰਣ 'ਸ਼ਰੀਰ' ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਯੋਗ ਹੈ ਸੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਉਸਨੂੰ ਸੁਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਸਰੀਰ, ਮਨ।

ਠਾਉ-ਸੰਸ:, ਸਥਾਨੰ = ਜਗਹ, ਥਾਂ। ਹਿੰ:, ਠਾਂਵ = ਜਗਹ, ਥਾਂ, ਮੌਕਾ।) ਜਗ੍ਹਾ, ਟਿਕਾਣਾ ਭਾਵ ਹੈ ਸਾਰੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਧਾਰੀ।

ਚਉਥੇ ਪਦ-ਚਉਥਾ ਪਦ-(ਸੰਸ:, ਤੁਰਜ ਜਾਂ ਤੁਰੀਯ = ਚੌਥਾ। ੨. ਤੁਰਜਯਾ = ਉਹ ਗਿਆਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ, ਤੁਰੀਆ ਪਦ। ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ (ਪਹੁੰਚਕੇ)। ਵੇਦਾਂਤੀਆਂ ਨੇ ਚਾਰ ਅਵਸਥਾ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ-੧. ਜਾਗ੍ਰਤ। ੨. ਸ੍ਵਪਨ। ੩. ਸੁਖੁਪਿਤ ਅਤੇ ੪. ਤੁਰੀਯ ਜਾਂ ਤੁਰਜਯਾ। ਏਹ ਚੌਥੀ ਜਾਂ ਤੁਰਜਯਾ ਅਵਸਥਾ ਮੋਖ (ਮੁਕਤਿ) ਹੈ। ਏਸੇ ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ 'ਚਉਥਾ ਪਦ' ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਸਤਿ-(ਸੰਸ:, ਸਤਜ = ਸੱਚ ਸਚਿਆਈ, ਨੇਕੀ, ਭਲਾਈ ਆਦਿ) ਸਤਿ, ਜਿਸਦੀ ਹੋਂਦ ਸੱਚ ਹੈ। ਸਤਿ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰਨ ਚੇਤਨ ਜੋ ਕਦੇ ਬਦਲਦਾ, ਘਟਦਾ, ਵਧਦਾ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਦੀਵ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਣੀ-(ਸੰਸ:, ਧਾ: ਸਮਬ = ਜਾਣਾ, ਸੰਯੋਗ ਕਰਨਾ, ਮਿਲਾਪ ਕਰਨਾ। 'ਹਿੰਦੀ, ਸਮਾਨਾ = ਅੰਦਰ ਔਣਾਂ, ਭਰਨਾ।) ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸਤਿਪੁਰਖ ਦੀ ਸੱਤਾ ਸਭ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। **ਉਪਦੇਸ਼**-(ਸੰਸ:, ਉਪਦੇਸ਼: = ਸਿਖਜਾ, ਨਸੀਹਤ, ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ) ਧਾਰਮਿਕ ਸਿਖਜਾ, ਭਾਵ, ਨਾਮ (ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ) ਉਪਦੇਸ਼। **ਪ੍ਰਵੇਸ**-(ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਨੰ = ਦਾਖਲਾ।

ਨਿਰਤਿ-(ਸੰਸ:, ਅਨ੍ਰਿਤਮ = ਝੂਠ, ਧੋਖਾ) ਅਸਤਜ, ਮਿਥਯਾ। (ਅ) (ਸੰਸ:, ਨਿਰਤਿ = ਅਤਿਅੰਤ ਪਿਆਰ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਨਾਲ। ਗੂੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ। (ੲ) (ਸੰਸ: ਨਿਰਣੀਤ) ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ। ਨਿਖੇੜ ਕੇ। 'ਨਿਰਤਿ' ਦੇ ਅਰਥ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮੂਲ ਭਾਵ 'ਸਤਿ' ਨੂੰ ਹੀ ਵਾਜਬ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਝ ਵਿਚ ਉਹ ਵਿਵੇਕ ਬੁਧਿ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਏਸ ਵਿਵੇਕ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਧਾ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਯਥਾ:-

ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਚੇਤਿ ਰੇ ਅੰਧਾ॥ ਸਤਿ ਰਾਮੁ ਝੂਠਾ ਸਭੁ ਧੰਧਾ॥ (ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ੧੬)

ਬਿਸਮਾਦ-(ਸੰਸ:, ਵਿਸਮਯ: = ਅਸਚਰਜਤਾ, ਹੈਰਾਨਗੀ) ਭਏ ਬਿਸਮਾਦ = ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਏ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਸਤਾਰਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ-ਪਿਛਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਰੇਖ ਰੰਗ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਦੱਸਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੱਤਜ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸ 'ਸੱਤਜ' ਪਦ ਯਾ 'ਸਚੁ' ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਜਾਖਜਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਤਜ ਦੱਸਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਤੇ ਉਪਾਸਨਾ ਨੂੰ 'ਸੱਤਜ'

ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਅੰਕ ੨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਸੱਤਜ ਸਰੂਪ ਨੂੰ 'ਸੱਤਜ' ਕਰਕੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਤੱਤ ਗਜਾਨ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਸ਼ੁਧ ਸੱਤਜ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਤਦਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੂਰਨ ਤੇ ਵਜਾਪਕ 'ਸੱਤਜ' ਹੈ। ਅੰਕ ੩ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਸਾ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਗਜਾਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਅੰਕ ੪ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਸ ਪਰ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੰਕ ੫ ਤੇ ੬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨਤਾ ਦੱਸਕੇ 'ਨਾਮ ਜਪ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅੰਕ ੭ ਵਿਚ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਕੀਰਤਨ ਐਸਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲੁਆਈ ਰਖੇ, ਤੇ 'ਹੁਕਮ' ਉਤੇ ਕਾਯਮ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਐਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ 'ਹਜ਼ੂਰੀ' ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਹਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਐਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਕਰਨ ਸੁਣਨ ਯਾ ਵੀਚਾਰ ਬਹਸ ਵੇਲੇ 'ਬ੍ਰਹਮ' ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਫੇਰ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਦੀ ਨੈਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ। ਨਹੀਂ, ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਾਸ ਰਹੇ। ਅੰਕ ੮ ਵਿਚ ਐਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਪਰ ਫੇਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਸਦੇ, ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਾਖੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦੀ ਓਟ ਲੈਣ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਸੇਵਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਨੂੰ 'ਦਾਤਾ' ਪਦ ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪਾਪ ਮੇਟਣ ਵਾਲੀ, ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਸਰਬ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਦਾਤੀ ਦੱਸੀ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥ ਹੈਭਿ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭਿ ਸਚੁ॥੧॥

(ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਸਤਿ ਸੀ, ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਆਦਿ[1] ਵਿਚ ਬੀ ਸਤਿ ਸੀ (ਹੁਣ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ) ਬੀ ਸੱਤਿ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਅਗੋਂ ਨੂੰ) ਬੀ ਸੱਤ ਹੋਵੇਗਾ॥੧॥

ਅਰਥ ਅਖੀਰਲੀ ਤੁਕ ਤੋਂ ਟੁਰਦਾ ਹੈ-

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਚਰਨ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪਰਸਨਹਾਰ॥ ਪੂਜਾ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸੇਵਦਾਰ॥ ਦਰਸਨੁ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪੇਖਨਹਾਰ॥ ਨਾਮੁ ਸਤਿ ਸਤਿ ਧਿਆਵਨਹਾਰ॥ ਆਪਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਭ ਧਾਰੀ॥ ਆਪੇ ਗੁਣ ਆਪੇ ਗੁਣਕਾਰੀ॥ ਸਬਦੁ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਬਕਤਾ॥ ਸੁਰਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਜਸੁ ਸੁਨਤਾ॥ ਬੁਝਨ-ਹਾਰ ਕਉ ਸਤਿ ਸਭ ਹੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿ ਸਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥੧॥

੧੦. ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਤਿ ਹੈ (ਹਾਂ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ) ਸਤਿ ਹੈ। ੧. ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨ ਸਤਜ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਛੁਹਣੇ ਵਾਲੇ[2] (ਬੀ) ਸਤਜ ਹੈਨ। ੨. (ਉਸਦੀ) ਪੂਜਾ ਸਤਜ ਵਸਤੂ ਹੈ (ਉਸਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਸੇਵਕ ਬੀ ਸਤਜ ਹੈਨ। ੩. (ਉਸ ਸੱਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਸਤਜ ਹੈ, (ਉਸ ਸਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ) ਦੇਖਣੇ ਵਾਲੇ ਬੀ ਸਤਿ ਹੈਨ। ੪. ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀ ਸਤਜ ਹੈ (ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਦੇ) ਸਿਮਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬੀ ਸੱਤਜ ਹਨ। ੫. (ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਸੱਤਿ ਹੈ (ਜੋ ਕੁਛ ਉਸਨੇ) ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ ਸਭ ਸਤਜ ਹੈ। ੬. (ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿ ਦੇ) ਗੁਣ (ਵਾਲਾ) ਆਪ ਹੈ (ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਤਜ ਦਾ) ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਦੇਕੇ (ਉਸਨੂੰ ਕਾਯਮ ਰਖ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ੭. ਸ਼ਬਦ ਸਤਿ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ) ਉਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪ) ਸਤਜ ਹੈ। ੮. (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਕੀਰਤੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨੇ ਵਾਲਾ ਸਤਜ ਹੈ, (ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ) ਕੰਨ (ਅਥਵਾ ਸੁਣਨ ਸਤਜਾ ਬੀ) ਸਤਜ ਹੈ। ੯. (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ,

[1] ੧. ਕਾਲ ਦੇ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵੇਲੇ। ਜਦ ਤੋਂ ਯੁਗ ਆਦਿ ਕਾਲ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

[2] ੨. ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮਸਤਕ ਧਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਵ ਧਜਾਨੀ।

ਉਸ ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ, ਨਾਮ ਜਪਦਾ, ਜਸ ਸੁਣਦਾ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ) ਗਜਾਨਵਾਨ ਨੂੰ ਸਭ (ਉਸੇ ਦਾ) ਸਤਜ (ਸਰੂਪ ਹੀ ਦਿਸਦਾ) ਹੈ॥੧॥

ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ਰਿਦੈ ਜਿਨਿ ਮਾਨਿਆ॥ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਤਿਨਿ ਮੂਲੁ ਪਛਾਨਿਆ॥ ਜਾਕੈ ਰਿਦੈ ਬਿਸ੍ਵਾਸੁ ਪ੍ਰਭ ਆਇਆ॥ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ਤਿਸੁ ਮਨਿ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ॥ ਭੈ ਤੇ ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਬਸਾਨਾ॥ ਜਿਸ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਤਿਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨਾ॥ ਬਸਤੁ ਮਾਹਿ ਲੇ ਬਸਤ ਗਡਾਈ॥ ਤਾਕਉ ਭਿੰਨ ਨ ਕਹਨਾ ਜਾਈ॥ ਬੂਝੈ ਬੂਝਨਹਾਰੁ ਬਿਬੇਕ॥ ਨਾਰਾ-ਇਨ ਮਿਲੇ ਨਾਨਕ ਏਕ॥੨॥

(ਪਛਾਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਲੱਛਣ) (ਸੋ ਐਉਂ) ਜਿਸਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ (ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਸਰੂਪ ਸੱਤਿ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ (ਉਸਨੂੰ) ਕਾਰਣਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਮੂਲ (ਕਾਰਣ) ਸਿਆਣ ਲਿਆ ਹੈ[1]। (ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ (ਸਤਜ ਸਰੂਪ) ਦਾ (ਪੂਰਾ) ਨਿਹਚਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ) ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (ਓਹ ਫੇਰ) ਭੈ ਤੋਂ ਨਿਰਭੈ ਹੋਕੇ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਓਹ) ਜਿਸ (ਸਤਿ ਸਰੂਪ) ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਸੀ ਓਸ (ਸਤਿ ਸਰੂਪ) ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਿਆ (ਜਾਣ ਲਓ; ਜਿਵੇਂ ਜੇ) ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਵਸਤੂ ਰਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ (ਤਾਂ) ਉਸ (ਰਲ ਗਈ ਵਸਤੂ) ਨੂੰ ਅੱਡਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤਿਵੇਂ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਨਾਰਾਇਣ (ਅਰ ਨਾਰਾਯਣ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਤੇ ਗਜਾਨ ਦੁਆਰਾ) ਜੋ ਮਿਲੇ ਹਨ ਇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਇਸ) ਵਿਵੇਕ[2] ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਕੀ ਐਸਾ ਵਿਵੇਕਜ ਗਜਾਨੀ ਫਿਰ ਅਪਣੇ ਠਾਕੁਰ ਨਾਲ ਬਰੋਬਰੀ ਦਾ ਦਾਵੇਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਸੰਸੇ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਰਹਿਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਸੇਵਕੁ ਆਗਿਆਕਾਰੀ॥ ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਸੇਵਕੁ ਸਦਾ ਪੂਜਾਰੀ॥ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਸੇਵਕ ਕੈ ਮਨਿ ਪਰਤੀਤਿ॥ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਸੇਵਕ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ॥ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਸੇਵਕੁ ਜਾਨੈ ਸੰਗਿ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਸੇਵਕੁ ਨਾਮ ਕੈ ਰੰਗਿ॥ ਸੇਵਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਪਾਲਨਹਾਰਾ॥

ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਸੇਵਕ (ਅਪਣੇ ਠਾਕਰ ਦੀ) ਆਗਜਾ ਮੰਨਣੇ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਸਾਈਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਸੁਰ ਇਕਸ੍ਵਰ ਟੁਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹਉਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ), ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸਦਾ (ਉਸਦੀ) ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ[3]। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਠਾਕਰ ਤੇ ਸਿਦਕ) ਭਰੋਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਰੀਤਿ (ਜੀਵਨ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ) ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਸਦਾ (ਅਪਣੇ) ਨਾਲ (ਹੀ ਵਸਦਾ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸੇਵਕ (ਸਦਾ) ਨਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ (ਰੱਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)।[4] (ਐਸੇ) ਸੇਵਕ ਦਾ (ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਤ)

---

੧. (ਅ) ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ=ਕਰਨਹਾਰ, ਕਰਾਵਨਹਾਰ। (ਸੰਪ੍ਰ:।)

੨. ਵਿਵੇਕ=ਸਤਿ ਨੂੰ ਅਸਤਿ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਕੇ ਸਮਝ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਗਜਾਨ। ਗਜਾਨ, ਸਮਝ।

੩. ਭਾਵ ਉਹ ਡੀਂਗਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਠਾਕੁਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ।

੪. ਹੁਣ ਏਥੋਂ ਠਾਕਰ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਸੇਵਕ ਨਾਲ ਟੁਰਿਆ।

ਸੇਵਕ ਕੀ ਰਾਖੈ ਨਿਰੰਕਾਰਾ॥ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਜਿਸੁ ਦਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਧਾਰੈ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਮਾਰੈ॥੩॥

ਪਾਲਣਹਾਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ (ਆਪ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਐਸੇ) ਸੇਵਕ ਦੀ (ਲਜਜਾ) ਨਿਰੰਕਾਰ (ਆਪ) ਰਖਦਾ ਹੈ। ਸੇਵਕ ਓਹੋ ਹੈ ਜਿਸ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਐਸੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਾਪਤ) ਸੇਵਕ (ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਓਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਸੁਾਸ ਸੁਾਸ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ॥੩॥

ਅਪੁਨੇ ਜਨ ਕਾ ਪਰਦਾ ਢਾਕੈ॥ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕੀ ਸਰਪਰ ਰਾਖੈ॥ ਅਪਨੇ ਦਾਸ ਕਉ ਦੇਇ ਵਡਾਈ॥ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਨਾਮੁ ਜਪਾਈ॥ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕਾ ਆਪਿ ਪਤਿ ਰਾਖੈ॥ ਤਾਕੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਕੋਇ ਨ ਲਾਖੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਕੋ ਨ ਪਹੂਚੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਸੇਵਕ ਊਚ ਤੇ ਊਚੇ॥ ਜੋ ਪ੍ਰਭਿ ਅਪਨੀ ਸੇਵਾ ਲਾਇਆ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਦਹ ਦਿਸਿ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ॥੪॥

[੧](ਪ੍ਰਭੂ) ਅਪਣੇ ਸੇਵਕ ਦਾ ਪਰਦਾ (ਆਪ) ਢਕਦਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਅਪਣੇ ਸੇਵਕ ਦੀ (ਲਜਜਾ) ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਅਪਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਅਪਣੇ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਅਪਣੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਆਪ ਪਤ (ਅਬਰੋ) ਰਖਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ[੨] ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। (ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸੇਵਕ ਦੀ ਰਖਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਕੋਈ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, (ਸੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੇਵਕ (ਸਦਾ) ਉਚਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹਨ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਅਪਣੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਸੇਵਕ ਦਸੇ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੪॥

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤ ਵੱਛਲਤਾ ਦਿਖਾਕੇ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨਤਾ ਦੱਸਕੇ ਨਾਮ ਜਪ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਨੀਕੀ ਕੀਰੀ ਮਹਿ ਕਲ ਰਾਖੈ॥ ਭਸਮ ਕਰੈ ਲਸਕਰ ਕੋਟਿ ਲਾਖੈ॥ ਜਿਸਕਾ ਸਾਸੁ ਨ ਕਾਢਤ ਆਪਿ॥ ਤਾਕਉ ਰਾਖਤ ਦੇ ਕਰਿ ਹਾਥ॥ ਮਾਨਸ ਜਤਨ ਕਰਤ ਬਹੁ ਭਾਤਿ॥ ਤਿਸਕੇ ਕਰਤਬ ਬਿਰਥੇ ਜਾਤਿ॥ ਮਾਰੈ ਨ ਰਾਖੈ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ॥ ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਰਾਖਾ ਸੋਇ॥ ਕਾਹੇ ਸੋਚ ਕਰਹਿ ਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ॥ ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਅਲਖ ਵਿਡਾਣੀ॥੫॥

(ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ) ਨਿੱਕੀ ਕੀੜੀ ਵਿਚ (ਅਪਣੀ) ਕਲਾ (ਸ਼ਕਤੀ) ਰਖ ਦੇਵੇ (ਤਦ ਓਹ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਲੱਖਾਂ ਲਸ਼ਕਰਾਂ ਨੂੰ ਭਸਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ[੩]। (ਪਰ) ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਾਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਨਾ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੇ[੪]) ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਨੁਖ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਤਨ (ਆਪੇ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕਰਤਬ ਬਿਰਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ[੫]। (ਹੋਰ ਕੋਈ) ਨਾਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਐਸਾ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਦਾ ਰੱਖਣੇ ਵਾਲਾ ਓਹੋ (ਆਪ) ਹੈ। (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਕਿਉਂ ਸੋਚਾਂ (ਫਿਕਰ) ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਜੋ (ਅਲਖ=) ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਜੋ (ਵਿਡਾਣੀ=) ਅਚ-ਰਜ ਰੂਪ ਹੈ (ਉਸ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਪ (ਭਾਵ ਹੋਰ ਸੋਚਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ॥੫॥

---

੧. ਠਾਕੁਰ ਦਾ ਸੇਵਕ ਨਾਲ ਵਰਤਾਉ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ, ਉਸ ਸੇਵਕ ਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪਦੇ ੧ ਤੋਂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ('ਗਤਿ ਮਿਤਿ' ਪਦ ਲਈ ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੯)।

੩. ਕੀੜਾ ਥਾਪਿ ਦੇਇ ਪਾਤਸਾਹੀ ਲਸਕਰ ਕਰੇ ਸੁਆਹ॥ (ਮਾਝ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੧-੧੪)

੪. ਭਾਵ ਜਿਸਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਨਾ ਚਾਹੇ।

੫. ਭਾਵ, ਜੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਮਨੁਖ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਆਪੂੰ ਜਤਨ ਕਰੇ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜਤਨ ਬਿਰਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਾਮੀ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਫਲ। ਨਾਮ ਰਸੀਆ ਹਰ ਵਕਤ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਨਾਮ ਹੀ ਨਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਰੰਬਾਰ ਬਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਜਪੀਐ॥ ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਧ੍ਰਪੀਐ॥ ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਜਿਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇਆ॥ ਤਿਸੁ ਕਿਛੁ ਅਵਰੁ ਨਾਹੀ ਦ੍ਰਿਸਟਾਇਆ॥ ਨਾਮੁ ਧਨੁ ਨਾਮੋ ਰੂਪੁ ਰੰਗੁ॥ ਨਾਮੋ ਸੁਖੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ਕਾ ਸੰਗੁ॥ ਨਾਮ ਰਸਿ ਜੋ ਜਨ ਤ੍ਰਿਪਤਾਨੇ॥ ਮਨ ਤਨ ਨਾਮਹਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਨੇ॥ ਊਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਨਾਮ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੈ ਸਦ ਕਾਮ॥੬॥

ਘੜੀ ਮੁੜੀ, ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਪੀਏ[1] (ਧਿਆਈਏ), ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਕੇ ਮਨ ਤੇ ਤਨ (ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ) ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਲਈਏ। ਨਾਮ ਰਤਨ ਜਿਸ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਿਆ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਤੁੱਲ ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਫੇਰ ਤਾਂ) ਨਾਮ ਹੀ (ਉਸ ਦਾ) ਧਨ ਹੈ, ਨਾਮ ਹੀ (ਉਸ ਦਾ) ਰੂਪ ਰੰਗ (ਸੁੰਦਰਤਾ) ਹੈ, ਨਾਮ ਹੀ (ਉਸ ਦਾ) ਸੁਖ (ਤੇ) ਹਰੀ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ (ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ) ਸਤਿਸੰਗ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। (ਗਲ ਕੀ) ਨਾਮ ਰਸ ਵਿਚ ਜੋ ਪੁਰਖ਼ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਮਨ (ਕਰਕੇ) ਤਨ (ਕਰਕੇ) ਨਾਮ ਹੀ ਵਿਚ ਸਮਾਏ (ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਐਉਂ ਹੀ) ਕਹੁ (ਕਿ) ਜਨ ਦਾ ਸਦਾ ਕੰਮ (ਹੀ) ਇਹ (ਹੋ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ, (ਕਿ ਉਹ) ਉਠਦਿਆਂ, ਬੈਠਦਿਆਂ ਸੌਂਦਿਆਂ ਨਾਮ (ਅਰਾਧਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)॥੬॥

ਬੋਲਹੁ ਜਸੁ ਜਿਹਬਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ॥ ਪ੍ਰਭਿ ਅਪਨੈ ਜਨ ਕੀਨੀ ਦਾਤਿ॥ ਕਰਹਿ ਭਗਤਿ ਆਤਮ ਕੈ ਚਾਇ॥ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਸਿਉ ਰਹਹਿ ਸਮਾਇ॥ ਜੋ ਹੋਆ ਹੋਵਤ ਸੋ ਜਾਨੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਨੈ॥ ਤਿਸਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਉਨ ਬਖਾਨਉ॥ ਤਿਸਕਾ ਗੁਨੁ ਕਹਿ ਏਕ ਨ ਜਾਨਉ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਪ੍ਰਭ ਬਸਹਿ ਹਜੂਰ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੇਈ ਜਨ ਪੂਰੇ॥੭॥

(ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਾਸ) (ਤਾਂ ਤੇ ਹੇ ਪਿਆਰਿਓ!) ਦਿਨ ਰਾਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਜਸ ਨੂੰ ਹੀ ਰਸਨਾਂ ਨਾਲ ਉਚਾਰੋ। (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ) ਦਾਤ (ਹੈ ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਨ) ਆਤਮਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ (=ਮਨ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ) ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ[2] (ਤੇ) ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਹੋ ਬੀਤਿਆ, ਜੋ) ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਜੋ ਹੋਵੇਗਾ) ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਭ ਸਾਡੇ) ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈ[3]। ਉਸ (ਜਨ) ਦੀ (ਕਿਹੜੀ) ਕਿਹੜੀ ਮਹਿਮਾ ਵਰਣਨ ਕਰਾਂ? (ਮੈਂ ਤਾਂ) ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਗੁਣ ਬੀ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਕਹੁ ਹੇ ਨਾਨਕ ਕਿ (ਜੋ ਜਨ) ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਓਹੋ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹਨ (ਭਾਵ ਓਹ ਹਰ ਵਕਤ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਂ)॥੭॥

ਓਹ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਾਲੇ ਜਗਤ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਹਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਜਪਾਉਣ ਵਾਲੇ 'ਦਾਤਾ' ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਯਾਚਨਾ ਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੇਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

---

੧. ਅਥਵਾ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਸ਼ਰੀਰ ਨਾਲ ਜਪੀਏ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੨. ਭਾਵ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ।

੩. ਐਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਜੋ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ (ਹੋਣ ਦਿਓ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁੰਦੇ ਨੂੰ ਓਹ) ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਲਗ ਪਗ ਇਕੋ ਹੈ।

ਮਨ ਮੇਰੇ ਤਿਨਕੀ ਓਟ ਲੇਹਿ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਪਨਾ ਤਿਨ ਜਨ ਦੇਹਿ॥ ਜਿਨਿ ਜਨਿ ਅਪਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਛਾਤਾ॥ ਸੋ ਜਨੁ ਸਰਬ ਥੋਕ ਕਾ ਦਾਤਾ॥ ਤਿਸਕੀ ਸਰਨਿ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ॥ ਤਿਸਕੈ ਦਰਸਿ ਸਭ ਪਾਪ ਮਿਟਾਵਹਿ॥ ਅਵਰ ਸਿਆਨਪ ਸਗਲੀ ਛਾਡੁ॥ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੀ ਤੂ ਸੇਵਾ ਲਾਗੁ॥ ਆਵਨੁ ਜਾਨੁ ਨ ਹੋਵੀ ਤੇਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੇ ਪੂਜਹੁ ਸਦ ਪੈਰਾ॥੮॥੧੭॥	ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਉਨ੍ਹਾਂ (ਅਠ ਪਹਿਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲਿਆਂ) ਦੀ ਓਟ ਲੈ, ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਅਪਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਪ। (ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ) ਜਿਸ ਜਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹੋ ਪੁਰਖ ਸਭ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ (ਦਾਤੇ) ਦੀ ਸ਼ਰਨ (ਪੈਕੇ ਤੂੰ) ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪਾਵੇਂਗਾ, ਓਸੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ (ਤੂੰ ਅਪਣੇ) ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਲਵੇਂਗਾ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸਿਆਣਪ ਤੂੰ ਛੱਡ ਦੇਹ, ਉਸ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ ਲਗ ਪਉ, (ਹਾਂ) ਉਸੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਦਾ ਪੈਰ ਪੂਜ (ਤਾਂ ਜੋ) ਤੇਰਾ ਆਉਣ ਜਾਣ (ਫੇਰ) ਨਾ ਹੋਵੇ॥੮॥੧੭॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਸੁਰਤਿ-(ਸੰਸ:, ਸ਼੍ਰੁਤਿ:=ਸੁਣਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ, ਕੰਨ) (ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ) ਕੰਨ। ਸੁਣਨ ਦੀ ਸਤਜਾ। ਪਹਿਲੇ 'ਬਕਤਾ' ਤੇ ਮਗਰੋਂ 'ਸੁਨਤਾ' ਪਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 'ਸੁਰਤਿ' ਦੇ ਅਰਥ ਏਥੇ ਕੰਨ ਅਥਵਾ 'ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ' ਹੈ।

ਠਾਕੁਰ-(ਸੰਸ:, ਠਕ੍ਕੁਰ:=ਉਹ ਦੇਵਤਾ ਯਾ ਮੂਰਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਹਿੰਦੀ, ਠਾਕੁਰ=ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ, ਸ੍ਵਾਮੀ, ਪੂਜਜ ਵਜਕਤੀ) ਮਾਲਕ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸ੍ਵਾਮੀ)। ਭਾਵ 'ਮਾਲਕ ਕੁੱਲ' ਯਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਤੋਂ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ-(ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਭੁ:=) ਮਾਲਕ, ਸ੍ਵਾਮੀ, ਕੁੱਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਭਾਵ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਰੀਤਿ-(ਸੰਸ:, ਰੀਤਿ:=ਚਾਲ। ਚਾਲ ਚਲਨ, ਰਸਮ ਰਿਵਾਜ) ਚਾਲ ਚਲਨ। ਰਹਿਤ ਬਹਿਤ। ਉਸ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਕਹਿਣੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਆਚਰਨ ਤੇ ਵਰਤਾਉ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਰਪਰ-ਸਰਵਥਾ, ਨਿਸਚੇ, ਜ਼ਰੂਰ, ਹਰ ਹਾਲ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਅਠਾਰਵੀਂ)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ ਦੇ ਲੱਛਣ ਤੇ ਫਰਜ਼। ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਖ ਦੇ ਲੱਛਣ, ਸਿਖ ਨੂੰ ਉਸ ਪੁਰਖ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਫਲ:-

ਸਲੋਕੁ॥ ਸਤਿ ਪੁਰਖੁ ਜਿਨਿ ਜਾਨਿਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਿਸਕਾ ਨਾਉ॥ ਤਿਸਕੈ ਸੰਗਿ ਸਿਖੁ ਉਧਰੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਉ॥੧॥	ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸਨੇ ਸਤਿ ਪੁਰਖ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਸਿਖ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ (ਉਸਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਵਿਆਂ ਕਰ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕੀ ਕਰੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥ ਸੇਵਕ ਕਉ ਗੁਰੁ ਸਦਾ ਦਇਆਲ॥ ਸਿਖ ਕੀ ਗੁਰੁ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ ਹਿਰੈ॥ ਗੁਰਬਚਨੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਉਚਰੈ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੈ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਹਾਟੈ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਉ ਨਾਮ ਧਨੁ ਦੇਇ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਵਡਭਾਗੀ ਹੇ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਾ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰੈ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਉ ਜੀਅ ਨਾਲਿ ਸਮਾਰੈ॥੧॥

(ਜਿਵੇਂ 'ਸੇਵਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਪਾਲਨਹਾਰਾ'[੧] ਹੈ ਤਿਵੇਂ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਬੀ) ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ (ਅਪਣੇ) ਸੇਵਕ ਪਰ ਸਦਾ ਦਿਆਲ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ਗੁਰੂ (ਅਪਣੇ) ਸੇਵਕ ਦੀ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਸਿਖ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਟਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿਖ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਧਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਧਨ ਨਾਲ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਪਣੇ) ਸਿਖ ਦਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਵਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਜੀ) ਸਤਿਗੁਰੂ (ਅਪਣੇ) ਸਿਖ ਨੂੰ (ਅਪਣੇ) ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮ੍ਹਾਲਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਗੁਰ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਸੇਵਕੁ ਜੋ ਰਹੈ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਮਨ ਮਹਿ ਸਹੈ॥ ਆਪਸ ਕਉ ਕਰਿ ਕਛੁ ਨ ਜਨਾਵੈ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਸਦ ਧਿਆਵੈ॥ ਮਨੁ ਬੇਚੈ ਸਤਿ-ਗੁਰ ਕੈ ਪਾਸਿ॥ ਤਿਸੁ ਸੇਵਕੁ ਕੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸਿ॥ ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾ-ਪਤਿ ਸੁਆਮੀ॥ ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਕਰੇਇ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਲੇਇ॥੨॥

ਜੋ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਆ) ਰਹੇ[੨], (ਉਸਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਜਾ ਨੂੰ ਮਨੋ ਹੋਕੇ ਮੰਨੇ (ਅਰ) ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਛ ਕਰਕੇ ਨਾ ਜਣਾਵੇ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦੀਵ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਧਿਆਉਂਦਾ ਰਹੇ। (ਅਰ) ਅਪਣਾ ਮਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਵੇਚ ਦੇਵੇ (ਭਾਵ ਹਉਂ ਨਾ ਰਖੇ), ਉਸ ਸੇਵਕ ਦੇ ਕੰਮ ਰਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਐਉਂ ਜੋ) ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[੩], ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਪ੍ਰਭੂ) ਅਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਿਸ ਪਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਸੇਵਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਬੀਸ ਬਿਸਵੇ ਗੁਰ ਕਾ ਮਨੁ ਮਾਨੈ॥ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਕੀ ਗਤਿ ਜਾਨੈ॥ ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਿਸੁ ਰਿਦੈ ਹਰਿ ਨਾਉ॥ ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਗੁਰ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਉ॥ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਜੀਅ

(ਜਿਸ ਸੇਵਕ ਪੁਰ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਨ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ (=ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ) ਪਤੀਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ[੪], ਉਹੀ ਸੇਵਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਗਜਾਨ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ (ਸਥਿਤ) ਹੈ, (ਐਸੇ) ਗੁਰੂ ਤੋਂ (ਮੈਂ) ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਬਲਿਹਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। (ਉਹ ਗੁਰੂ) ਸਭ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ (ਦਾਤਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ) ਜੀਅਦਾਨ (ਦੇਣ

---

੧. ਦੇਖੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਅਸਟਪਦੀ ਦੀ ਪਉੜੀ ੩।

੨. ਜਗਜਾਸੂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਆਕੇ ਸਿਖਜਾ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਰਹਿਕੇ ਸਿਖਜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਕਾਹੂ ਫਲ ਕੀ ਇਛਾ ਨਹੀ ਬਾਛੈ॥ (ਸੁਖਮਨੀ, ੯-੨)

੪. ੨੦ ਵਿਸਵੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਿਘਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ।

ਕਾ ਦਾਤਾ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਮਹਿ ਜਨੁ ਜਨ ਮਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ॥ ਏਕਹਿ ਆਪਿ ਨਹੀ ਕਛੁ ਭਰਮੁ॥ ਸਹਸ ਸਿਆ-ਨਪ ਲਇਆ ਨ ਜਾਈਐ॥ ਨਾਨਕ ਐਸਾ ਗੁਰੁ ਬਡਭਾਗੀ ਪਾਈਐ॥੩॥

ਵਾਲਾ) ਦਾਤਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਰੱਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਗੁਰੂ ਐਸਾ) ਭਗਤ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ (ਸਮਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ। (ਇਸ ਵਿਚ) ਕੁਛ ਸੰਸਾ ਨਹੀਂ (ਦੋਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ) ਇਕੋ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। (ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਨਾਲ ਐਸਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ (ਉਹ) ਪਾਈਦਾ ਹੈ॥੩॥

ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਪੇਖਤ ਪੁਨੀਤ॥ ਪਰਸਤ ਚਰਨ ਗਤਿ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ॥ ਭੇਟਤ ਸੰਗਿ ਰਾਮ ਗੁਨ ਰਵੇ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਦਰਗਹ ਗਵੇ॥ ਸੁਨਿ ਕਰਿ ਬਚਨ ਕਰਨ ਆਘਾਨੇ॥ ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਆਤਮ ਪਤੀਆਨੇ॥ ਪੂਰਾ ਗੁਰੁ ਅਖ੍ਹਓ ਜਾਕਾ ਮੰਤ੍ਰ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਪੇਖੈ ਹੋਇ ਸੰਤ॥ ਗੁਣ ਬਿਅੰਤ ਕੀਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਲਏ ਮਿਲਾਇ॥੪॥

(ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ) ਸਫਲ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ) ਦੇਖਕੇ ਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ (ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ) ਚਰਨ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਉਸਦਾ) ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨੇ ਨਾਲ (ਸੇਵਕ) ਰਾਮ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਬਚਨ ਸੁਣਨੇ ਨਾਲ ਕੰਨ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਤੋਖ (ਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ) ਆਤਮਾ ਪਤੀਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਹਾਂ ਇਹੋ ਹੈ) ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ, ਜਿਸਦਾ (ਦਿੱਤਾ ਨਾਮ) ਮੰਤ੍ਰ (ਕਦੇ) ਬ੍ਰਿਥਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। (ਜਿਸਨੂੰ ਓਹ ਅਪਣੀ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ (ਓਹ ਜੀਵ) ਸੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ) ਗੁਣ ਬਿਅੰਤ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਵੇ ਉਸਨੂੰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ)॥੪॥

ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ:-

ਜਿਹਬਾ ਏਕ ਉਸਤਤਿ ਅਨੇਕ॥ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਪੂਰਨ ਬਿਬੇਕ॥ ਕਾਹੂ ਬੋਲ ਨ ਪਹੁਚਤ ਪ੍ਰਾਨੀ॥ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭ ਨਿਰਬਾਨੀ॥ ਨਿਰਾਹਾਰ ਨਿਰਵੈਰ ਸੁਖਦਾਈ॥ ਤਾਕੀ ਕੀਮਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈ॥ ਅਨਿਕ ਭਗਤ ਬੰਦਨ ਨਿਤ ਕਰਹਿ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਹਿਰਦੈ ਸਿਮਰਹਿ॥ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ

(ਨੌਵੀਂ ਦਸਵੀਂ ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ ਪਹਿਲੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ)। ੯. ੧੦. ਸੋ ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮੈਂ) ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਕਿ ਮੈਂ ਐਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ; ੧. (ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ) ਸਿਫਤਾਂ ਅਨੇਕ ਹਨ, (ਪਰ ਮੇਰੀ) ਜੀਭ ਇਕੋ ਹੈ (ਜੋ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਉਹ) ਸਤਜ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਹੈ ਤੇ ਪੂਰਨ ਗਜਾਨ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਥਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਉਸਨੂੰ) ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। (ਉਹ) ਪ੍ਰਭੂ (ਮਨ ਬਾਣੀ ਦੀ) ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ। ਅਹਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਭਾਵ ਖਾਨ ਪਾਨ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ) ਵੈਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, (ਸਗੋਂ ਸਭ ਨੂੰ) ਸੁਖ ਦੇਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਪਰ) ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। (ਹਾਂ) ਅਨੇਕਾਂ ਭਗਤ (ਹਨ ਜੋ) ਨਿਤ

ਸਤਿਗੁਰ ਅਪਨੇ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭੁ ਜਪਨੇ॥੫॥

(ਉਸਨੂੰ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਉਸਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਐਉਂ ਆਤਮ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ)॥੫॥

ਜਿਸ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ (ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਮੁਖ) ਤੋਂ ਭਰਮ ਮੋਹ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋਣੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਪਦੇ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ:-

ਇਹੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਵੈ ਜਨੁ ਕੋਇ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵੈ ਅਮਰੁ ਸੋ ਹੋਇ॥ ਉਸੁ ਪੁਰਖ ਕਾ ਨਾਹੀ ਕਦੇ ਬਿਨਾਸ॥ ਜਾਕੈ ਮਨਿ ਪ੍ਰਗਟੇ ਗੁਨ ਤਾਸ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਲੇਇ॥ ਸਚੁ ਉਪਦੇਸੁ ਸੇਵਕ ਕਉ ਦੇਇ॥ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨ ਲੇਪੁ॥ ਮਨ ਮਹਿ ਰਾਖੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਏਕੁ॥ ਅੰਧਕਾਰ ਦੀਪਕ ਪਰਗਾਸੇ॥ ਨਾਨਕ ਭਰਮ ਮੋਹ ਦੁਖ ਤਹ ਤੇ ਨਾਸੇ॥੬॥

ਇਹ ਹਰੀ ਰਸ (ਜੋ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਲੱਝਦਾ ਹੈ) ਕੋਈ (ਵਿਰਲਾ) ਸੇਵਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਪਰ ਜੋ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ਉਹ (ਇਹ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਕੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਹਾਂ) ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਕਦੇ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸਦੇ (ਕਿ) ਮਨ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਤਾਸ ਆ ਪ੍ਰਗਟਦੇ ਹਨ। (ਐਸਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਆਪ) ਅਠ ਪਹਿਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਅਪਣੇ) ਸੇਵਕ ਨੂੰ (ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ) ਸੱਚਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਆਪ) ਮੋਹ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੰਗ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ (ਹੋਇਆ) ਮਨ ਵਿਚ ਹਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਲਈ ਉਹ) ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ (ਮਾਨੋ) ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਗਤਜਾਸੂਆਂ ਦੇ) ਭਰਮ ਮੋਹ ਤੇ ਦੁਖ ਉਸ (ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਦੀਪਕ ਬਾਲਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿ ਪੁਰਖ) ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ॥੬॥

ਉਸ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਾਧੂ ਕਹਿਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਤਪਤਿ ਮਾਹਿ ਠਾਢਿ ਵਰਤਾਈ॥ ਅਨਦੁ ਭਇਆ ਦੁਖ ਨਾਠੇ ਭਾਈ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੇ ਮਿਟੇ ਅੰਦੇਸੇ॥ ਸਾਧੂ ਕੇ ਪੂਰਨ ਉਪਦੇਸੇ॥ ਭਉ ਚੂਕਾ ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਬਸੇ॥ ਸਗਲ ਬਿਆਧਿ ਮਨ ਤੇ ਖੈ ਨਸੇ॥ ਜਿਸਕਾ ਸਾ ਤਿਨਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜਪਿ ਨਾਮੁ ਮੁਰਾਰੀ॥ ਥਿਤਿ ਪਾਈ ਚੂਕੇ ਭ੍ਰਮ ਗਵਨ॥ ਸੁਨਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਸ੍ਰਵਨ॥੭॥

ਹੇ ਭਾਈ! (ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਡੇ) ਤਪਤ (ਹਿਰਦੇ) ਵਿਚ ਠੰਢ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ (ਹੁਣ ਦੁੱਖ ਨੱਸ ਗਏ ਹਨ, ਅਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ) ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। (ਹਾਂ ਉਸ ਸਤਿਗੁਰੂ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਭੈ ਰਹਿਤ ਹੋਕੇ ਵੱਸ ਰਹੇ ਹਾਂ (ਸਗੋਂ) ਸਾਰੀਆਂ ਵਜਾਧੀਆਂ ਖੈ ਹੋਕੇ ਮਨ ਤੋਂ ਨੱਸ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ (ਇਹ ਜੀਵ) ਸੀ ਉਸਨੇ (ਆਪ ਹੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਹੁਣ ਉਸ ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਕੇ, ਹਰੀਹਰਿ ਦਾ ਜਸ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਕੇ, ਭਰਮਣਾਂ ਤੇ ਆਵਾ ਗਉਣ ਚੁਕ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੭॥

ਨਿਰਗੁਨ ਸਰਗੁਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਗਜਾਨ ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:-

ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ॥

ਆਪ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ* ਸਲੋਕ) (ਪਰ) ਉਹੋ ਹੀ ਸਰਗੁਣ ਬੀ

*ਨਿਰਗੁਣ=ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗੁ ਕਿਛੁ ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭ ਭਿੰਨ॥ (ਸੁਖਮਨੀ-੧੯ ਸਲੋਕ)

ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ॥ ਅਪਨੇ ਚਰਿਤ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਬਨਾਏ॥ ਅਪੁਨੀ ਕੀਮਤਿ ਆਪੇ ਪਾਏ॥ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ॥ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਏਕੋ ਸੋਇ॥ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਰਵਿਆ ਰੂਪ ਰੰਗ॥ ਭਏ ਪ੍ਰਗਾਸ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗ॥ ਰਚਿ ਰਚਨਾ ਅਪਨੀ ਕਲਧਾਰੀ॥ ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀ॥੮॥੧੮॥

(ਆਪ) ਹੈ[1]; ਉਸ ਨੇ (ਆਪ ਹੀ ਅਪਣੀ ਸ੍ਵੈ ਇਛਾ ਨਾਲ ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਕਲਾ=) ਪ੍ਰਛਿੰਨਤਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ (ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ) ਸਾਰੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਮੋਹਿਤ ਕਰ ਲਈ[2]। [3]ਅਪਣੇ ਖੇਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪ ਬਣਾਏ ਹਨ (ਇਸ ਲਈ) ਅਪਣੀ (ਰਚੀ ਦੀ ਤੇ ਅਪਣੀ) ਕੀਮਤ ਕੂਤ ਬੀ ਆਪ ਹੀ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਉਸ) ਹਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਦੂਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਕੋ ਓਹੋ (ਅਪਣੀ ਰਚੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਅੰਤਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ। (ਹਾਂ) ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਵਾਂਙ (ਦਿੱਸ ਰਹੇ ਸਾਰੇ) ਵਿਚ ਰੂਪ ਰੰਗ ਹੋਕੇ ਵ੍ਯਾਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਪਰ ਇਸ ਗ੍ਯਾਨ ਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਤਾਂ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਜੇ) ਸਾਧੂ ਦਾ ਸੰਗ (ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸੋ) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਮੈਂ ਉਸ ਕੌਤਕ ਤੋਂ) ਬਾਰ ਬਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਹਾਂ ਜੋ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ) ਰਚਨਾਂ (ਆਪ) ਰਚਕੇ ਅਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ (ਇਸਨੂੰ) ਕਾਯਮ ਰਖ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੮॥੧੮॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ–ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ–(ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨੰ=ਰਖ੍ਯਾ, ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ) ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨਾ, ਪਾਲਨਾ, ਬਚਾ ਕੇ ਰਖਣਾ।

ਸਮਾਰੈ–(ਸੰਸ:, ਸੰਭਾਰ:=ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ, ਪਰਵਰਿਸ਼, ਪਾਲਨਾ) ਸੰਮ੍ਹਾਲਦਾ ਹੈ, ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ।

ਗਤਿ–(ਸੰਸ:, ਗਤਿ:=ਚਾਲ, ਗਿਆਨ, ਬੁਧਿ) ਗ੍ਯਾਨ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਡੌਲ, ਉਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ। (ਅ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਨ–(ਸੰਸ:, ਜਨ:=ਜੀਵ ਧਾਰੀ। ਵ੍ਯਕਤਿ।) (ਕੋਈ ਭੀ) ਮਨੁਖ। ਇਨਸਾਨ। ਭਾਵ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਨ। ਈਸ਼੍ਵਰ ਦਾ ਭਗਤ।

ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ–(ਸੰਸ:, ਨਿਰਮਲ=ਬਿਨਾ ਮੈਲ ਦੇ। ਪਵਿਤ੍ਰ+ਰੀਤਿ:) ਪਵਿੱਤ੍ਰ (ਜੀਵਨ) ਬਸਰ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ। ਸੁਚੱਜੀ ਜੀਵਨ ਰੀਤਿ।

ਗਤਿ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਿ–੧ ਦੇਖੋ ਉਪਰ। ੨. ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤੀ।

ਅਖ੍ਹਓ–(ਸੰਸ:, ਅਕਸ਼ਯੰ=ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਦੈਵੀ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿ:, ਅਕਖਯ। ਪੰਜਾ:, ਅਖਯ ਅਖੈ=ਜੋ ਸੁਕੇ ਨਾ, ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ) ਜੋ ਅਸਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਖਾਲੀ ਨਾ ਜਾਵੇ। (ਅ) ਅਖਯ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। (ਸੰਪ੍ਰਦਾ।)

ਨਿਰਾਹਾਰ–(ਸੰਸ:, ਨਿਰ+ਆਹਾਰ:=ਭੋਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ, ਆਹਾਰ=ਅਧਾਰ ਨਿਰ+ਆਧਾਰ=ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਜੋ ਆਹਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ। ਅਮਰੁ–ਜੋ ਕਦੇ ਨਾ ਮਰੇ।

੧. ਸਰਗੁਣ=ਆਪੀਨੈ੍ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨੈ੍ ਰਚਿਓ ਨਾਉ॥ ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ॥ (ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧-੧)।

੨. (ਅ) ਉਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਧਾਰਕੇ ਸਾਰੀ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਮੋਹ ਲਈ ਹੈ।

੩. ਹੁਣ ਇਸ ਮੋਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਗੁਨਤਾਸ-ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ।

ਤਪਤਿ-(ਸੰਸ:, ਧਾ,-ਤਪ=ਜਲਨਾ, ਸੜਨਾ, ਸੰਤਾਪ ਵਿਚ ਹੋਣਾ। ਸੰਸ:, ਤਪ=ਤਪਿਆ ਹੋਇਆ, ਪੀੜਤ (ਦੁਖੀ) ਤਪ ਰਹੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਨਾਲ ਤਪ ਰਹੇ ਵਿਚ। (ਅ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਿਆਪ ਰਹੀ ਤਪਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ।

ਬਿਆਧਿ-(ਸੰਸ:, ਵਜਾਧਿ:=ਬੀਮਾਰੀ, ਰੋਗ, ਪੀੜ।) ਬਿਆਧਿ ਪਦ ਜਦੋਂ ਇਕੱਲਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ: ਸ਼ਰੀਰਕ ਦੁਖ, ਰੋਗ, ਪਰ ਜਦ 'ਮਨ ਦੀ' ਵਜਾਧਿ ਹੋਵੇ ਤੇ 'ਸਗਲ' ਨਾਲ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਤਦ ਇਸ ਵਿਚ ਆਧਿ, ਵਜਾਧਿ, ਉਪਾਧਿ ਸਾਰੇ ਦੁਖ-ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਤਾਪ ਦੇਣ, ਆ ਗਏ। ਸੋ ਭਾਵ ਹੈ ਮਨ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਪ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਦੁਖ ਤੋਂ ਹੋਏ, ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਕਲਾ ਧਾਰਿ-(ਸੰਸ:, ਕਲਾ=ਹਿੱਸਾ, ਭਾਗ, ਪ੍ਰਛਿੰਨਤਾ (=ਨਾਨਾ ਰੂਪਤਾ)। ਵਿਦਜਾ, ਗੁਣ, ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ। ਸ਼ਕਤੀ। ਖੇਲ) ਕਲਾ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਪਰ ਕਹੇ ਗੁਣ ਹੋਣ। ਯਥਾ:-

ਆਪੇ ਹੀ ਕਰਣਾ ਕੀਓ ਕਲ ਆਪੇ ਹੀ ਤੈ ਧਾਰੀਐ॥   (ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧-੨੦

ਪੁਨਾ:-ਅਪਨੀ ਮਾਇਆ ਆਪਿ ਪਸਾਰੀ ਆਪਹਿ ਦੇਖਨਹਾਰਾ॥
ਨਾਨਾ ਰੂਪੁ ਧਰੇ ਬਹੁਰੰਗੀ ਸਭ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਆਰਾ॥

(ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੯-੧)

(ਅਸਟਪਦੀ-ਉਨੀਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਹਰੀ ਭਜਨ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਇਹੋ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਉਪਾਵ ਨਿਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਇਹੋ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ:-

ਸਲੋਕੁ॥ ਸਾਥਿ ਨ ਚਾਲੈ ਬਿਨੁ ਭਜਨ ਬਿਖਿਆ ਸਗਲੀ ਛਾਰੁ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਕਮਾਵਨਾ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਧਨੁ ਸਾਰੁ॥੧॥

(ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜੀਵ ਦੇ) ਨਾਲ ਬਿਨਾ ਭਜਨ ਤੋਂ (ਕੁਛ) ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ (ਇਸ ਲਈ) ਮਾਇਆ (ਜੋ ਛਡ ਜਾਣੀ ਹੈ) ਸਾਰੀ ਸੁਆਹ (ਤੁੱਲ ਨਿਕੰਮੀ) ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ (ਰੂਪੀ ਧਨ) ਅਸਲੀ ਧਨ ਹੈ (ਜੋ ਨਾਲ ਜਾਏਗਾ ਇਸ ਲਈ) ਇਸ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਿਲਿ ਕਰਹੁ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਏਕੁ ਸਿਮਰਿ ਨਾਮ ਆਧਾਰੁ॥ ਅਵਰਿ ਉਪਾਵ ਸਭਿ ਮੀਤ ਬਿਸਾਰਹੁ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਿਦ ਮਹਿ ਉਰਿਧਾਰਹੁ॥ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਮਰਥੁ॥ ਦ੍ਰਿੜੁ ਕਰਿ ਗਹਹੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿਵਥੁ॥ ਇਹੁ ਧਨੁ ਸੰਚਹੁ ਹੋਵਹੁ ਭਗਵੰਤ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਾ ਨਿਰਮਲ ਮੰਤ॥ ਏਕ ਆਸ ਰਾਖਹੁ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ ਸਰਬ ਰੋਗ ਨਾਨਕ ਮਿਟਿ ਜਾਹਿ॥੧॥

ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ (ਓਹ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਨਾਮ ਹੈ ਸੋ) ਇਕ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰੋ (ਤੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮਨ ਦਾ) ਆਸਰਾ (ਬਣਾਓ)! ਹੇ ਮਿਤ੍ਰੋ! ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਉਪਾਵ ਛਡ ਦਿਓ, (ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ (ਹੀ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰਨੇ ਤੇ ਕਰਾਵਣੇ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਉਸੇ) ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਕੇ ਫੜੋ। ਇਸ (ਹਰਿ) ਧਨ ਨੂੰ ਕੱਠਾ ਕਰੋ (ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ) ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਓਗੇ। ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਸ੍ਵੱਛ ਉਪਦੇਸ਼ (ਇਹੋ) ਹੈ। ਇਕ ਆਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਮਨ ਵਿਚ ਰਖੋ ਤਾਂ (ਤੁਸਾਡੇ) ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ (ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੧॥

ਹੋਰ ਧਨ ਤੇ ਸੁਖ ਬੀ ਹਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਨ। ਹਉਂ ਰੋਗ ਬੀ ਨਾਮ ਦਾਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:-

ਜਿਸੁ ਧਨ ਕਉ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਉਠਿ ਧਾਵਹਿ॥ ਸੋ ਧਨੁ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪਾਵਹਿ॥ ਜਿਸੁ ਸੁਖ ਕਉ ਨਿਤ ਬਾਛਹਿ ਮੀਤ॥ ਸੋ ਸੁਖੁ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਪਰੀਤਿ॥ ਜਿਸੁ ਸੋਭਾ ਕਉ ਕਰਹਿ ਭਲੀ ਕਰਨੀ॥ ਸਾ ਸੋਭਾ ਭਜੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸਰਨੀ॥ ਅਨਿਕ ਉਪਾਵੀ ਰੋਗੁ ਨ ਜਾਇ॥ ਰੋਗੁ ਮਿਟੈ ਹਰਿ ਅਵਖਧੁ ਲਾਇ॥ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਮਹਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ॥ ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਦਰਗਹਿ ਪਰਵਾਨੁ॥੨॥

ਹੇ (ਜੀਵ) ਜਿਸ ਧਨ ਨੂੰ (ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ) ਚਹੁੰ ਕੁੰਟਾਂ ਵੱਲ ਉਠ ਦੌੜਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਧਨ (ਤੂੰ) ਹਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪਾ ਲਵੇਂਗਾ। ਹੇ ਮਿਤ੍ਰ! ਜਿਸ ਸੁਖ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਨਿਤ ਲੋਚਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਸੁਖ ਸਾਧੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ (ਕਰਨੇ ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ)। ਜਿਸ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਭਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਸ਼ੋਭਾ ਲਈ ਹਰੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾ ਪਉ। ਅਨੇਕ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਕਰਨੇ ਨਾਲ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ, (ਪਰ) ਹਰੀ ਰੂਪ ਦੁਵਾਈ ਲਾਉਣੇ ਤੇ ਰੋਗ[1] ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਨਿਧੀ ਹੈ[2]। (ਐਸੇ ਨਾਮ ਨੂੰ) ਜਪ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, (ਤਾਂ ਜੋ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ (ਤੂੰ) ਪ੍ਰਵਾਣ (ਪੁਰਖ ਗਿਣਿਆਂ ਜਾਵੇਂ)॥੨॥

ਨਾਮ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਕੱਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮ ਗਜਾਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ:-

ਮਨੁ ਪਰਬੋਧਹੁ ਹਰਿਕੈ ਨਾਇ॥ ਦਹਦਿਸਿ ਧਾਵਤ ਆਵੈ ਠਾਇ॥ ਤਾਕਉ ਬਿਘਨੁ ਨ ਲਾਗੈ ਕੋਇ॥ ਜਾਕੈ ਰਿਦੈ ਬਸੈ ਹਰਿ ਸੋਇ॥ ਕਲਿ ਤਾਤੀ ਠਾਂਢਾ ਹਰਿ ਨਾਉ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਦਾ ਸੁਖ ਪਾਉ॥ ਭਉ ਬਿਨਸੈ ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਆਸ॥ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਆਤਮ ਪਰਗਾਸ॥ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਜਾਇ ਬਸੈ ਅਬਿਨਾਸੀ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਾਟੀ ਜਮ ਫਾਸੀ॥੩॥

ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ (ਹੀ ਅਪਣੇ) ਮਨ ਨੂੰ (ਮਾਯਾ ਵਿਸਮਾਦ ਤੋਂ ਜਗਾਕੇ) ਗਜਾਨ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਓ[3] (ਤਾਂ ਜੋ) ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ (ਇਹ) ਟਿਕਾਣੇ ਬੀ ਆ ਜਾਵੇ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਵਸਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਕਲਿਯੁਗ (ਦੀ ਪਰਵਿਰਤੀ) ਤੱਤੀ ਹੈ[4] ਤੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਠੰਢਾ ਹੈ[5]। (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਸਦਾ ਸੁਖ ਪਾਉ, (ਇਸ ਨਾਲ) ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਆਸਾ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਕਰਨੇ ਨਾਲ ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਅਤੇ ਜੀਵ) ਉਸ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਘਰ (ਪਰਮਾਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ) ਵਿਚ ਜਾ ਵਸਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਜਿਥੇ) ਜਮ ਦੀ ਫਾਸੀ (ਮੂਲੋਂ) ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ॥੩॥

ਭਗਤੀ ਕਰੋ, ਪਰ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ:-

ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੁ ਕਹੈ ਜਨੁ ਸਾਚਾ॥ ਜਨਮਿ ਮਰੈ ਸੋ ਕਾਚੋ ਕਾਚਾ॥

(ਇਹ) ਜਨ ਸੱਚਾ ਤੇ ਸਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਇਕੋ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ, ਜੋ) ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ

੧. ਬੀਮਾਰੀ, ਅਗਜਾਨ ਯਾ ਹਉਮੈ ਦਾ ਰੋਗ। ਪਿਛਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ 'ਸਰਬ ਰੋਗ ਨਾਨਕ ਮਿਟਿ ਜਾਹਿ ਕਹਿ ਆਏ ਹਨ। ੨. ਭਾਵ, ਸਾਰੇ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ।

੩. ਮਨੁ ਸੋਇਆ ਮਾਇਆ ਬਿਸਮਾਦਿ॥ (ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫-੮੯)

ਪੁਨਾ:-ਨਾਨਕ ਸੇ ਜਾਗੰਨਿ੍ ਜਿ ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਉਚਾਰਣੇ॥ (ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ ਮ: ੫-੧੩)

੪. ਕਲਜੁਗਿ ਰਥੁ ਅਗਨਿ ਕਾ॥ (ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧-੧੩)

੫. ਖੁਨਕ ਨਾਮੁ ਖੁਦਾਇਆ॥ (ਮਲਾਰ ਵਾਰ ਮ: ੧-੨੭)

ਆਵਾਗਵਨੁ ਮਿਟੈ ਪ੍ਰਭ ਸੇਵ॥ ਆਪੁ ਤਿਆਗਿ ਸਰਨਿ ਗੁਰਦੇਵ॥ ਇਉ ਰਤਨ ਜਨਮ ਕਾ ਹੋਇ ਉਧਾਰੁ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਿਮਰਿ ਪ੍ਰਾਨ ਆਧਾਰੁ॥ ਅਨਿਕ ਉਪਾਵ ਨ ਛੂਟਨ ਹਾਰੇ॥ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ ਬੇਦ ਬੀਚਾਰੇ॥ ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤਿ ਕਰਹੁ ਮਨੁ ਲਾਇ॥ ਮਨਿ ਬੰਛਤ ਨਾਨਕ ਫਲ ਪਾਇ॥੪॥

ਹੈ ਸੋ ਕੱਚਾ (ਹੀ) ਕੱਚਾ ਹੈ[1] (ਯਥਾ-ਜੋ ਮਰਿ ਜੰਮੇ ਸੁ ਕਚੁ ਨਿਕਚੁ; ਹਾਂ ਇਹ) ਜਨਮ ਮਰਨ ਮਿਟਦਾ ਹੈ (ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੇ ਤੇ, (ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਣ ਤੇ। ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਇਸ) ਰਤਨ (ਅਮੋਲਕ) ਜਨਮ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਤਾਂਤੇ ਹੇ ਜੀਵ!) ਹਰੀ ਹਰਿ ਸਿਮਰ (ਜੋ) ਪ੍ਰਾਣਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। (ਹੋਰ ਜੋ) ਅਨੇਕਾਂ ਉਪਾਵ (ਸਾਧਨ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਜੀਵ) ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ (ਭਾਵੇਂ) ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ (ਬੀ ਪਿਆ) ਵਿਚਾਰੇ[2]। (ਸੋ ਕੇਵਲ) ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ (ਹੀ) ਮਨ ਲਾਕੇ ਕਰੋ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਲੋਚੇ ਹੋਏ ਫਲ (ਤਦੇ ਹੀ) ਪਾਓਗੇ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੪॥

ਸੰਸਾਰਕ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ:-

ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲਸਿ ਤੇਰੈ ਧਨਾ॥ ਤੂੰ ਕਿਆ ਲਪਟਾਵਹਿ ਮੂਰਖ ਮਨਾ॥ ਸੁਤ ਮੀਤ ਕੁਟੰਬ ਅਰੁ ਬਨਿਤਾ॥ ਇਨ ਤੇ ਕਹਹੁ ਤੁਮ ਕਵਨ ਸਨਾਥਾ॥ ਰਾਜ ਰੰਗ ਮਾਇਆ ਬਿਸਥਾਰ॥ ਇਨ ਤੇ ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਛੁਟਕਾਰ॥ ਅਸੁ ਹਸਤੀ ਰਥ ਅਸਵਾਰੀ॥ ਝੂਠਾ ਡੰਫੁ ਝੂਠੁ ਪਾਸਾਰੀ॥ ਜਿਨਿ ਦੀਏ ਤਿਸੁ ਬੁਝੈ ਨ ਬਿਗਾਨਾ॥ ਨਾਮੁ ਬਿਸਾਰਿ ਨਾਨਕ ਪਛੁਤਾਨਾ॥੫॥

ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨ! ਤੇਰੇ ਨਾਲ (ਇਸ ਸੰਸਾਰਿਕ) ਧਨ ਨੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਤੂੰ (ਇਸਨੂੰ ਫਿਰ ਫਿਰ) ਕਿਉਂ ਚੰਬੜਦਾ ਹੈ? ਪੁਤ੍ਰ, ਮਿਤ੍ਰ, ਟੱਬਰ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਤੂੰ (ਹੀ) ਦੱਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੌਣ [3]ਸੁਰੱਖਜਤ ਹੋਯਾ ਹੈ। ਰਾਜ, ਰੰਗਰਲੀਆਂ (ਖੁਸ਼ੀਆਂ) ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ (ਫਸਿਆ) ਦੱਸ ਕਿਹੜਾ ਕਦੋਂ ਛੁਟਿਆ ਹੈ[4]। (ਦੇਖ) ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ (ਤੇ) ਰਥ (ਆਦਿ) ਅਸਵਾਰੀਆਂ (ਇਹ) ਝੂਠਾ ਦਿਖਾਵਾ ਤੇ ਝੂਠਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ[5]। (ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ-) ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ (ਇਹ ਸਾਰੇ) ਦਿਤੇ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ (ਜੀਵ) ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ (ਸਗੋਂ ਉਸ ਨਾਲ) ਓਪਰਾ (ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਉਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ (ਜੀਵ ਅੰਤ) ਪਛੋਤਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੫॥

ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਤੇ ਕੀਰਤਨ; ਸੁਖੀ ਹੋਸੋ:-

ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਤੂੰ ਲੇਹਿ ਇਆਨੇ॥ ਭਗਤਿ ਬਿਨਾ ਬਹੁ ਡੂਬੇ ਸਿਆਨੇ॥

ਹੇ ਅਨਜਾਣ! ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਜਾ ਲੈ (ਕਿਉਂਕਿ) ਭਗਤੀ ਵਿਹੂਣੇ (ਮਨ ਦੀ ਮਤਿ ਵਾਲੇ) ਸਿਆਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਡੁਬ ਮੋਏ ਹਨ (ਭਾਵ ਗੁਮਰਾਹ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ

---

੧. ਗਜਾਨੀ ਸੱਜਣ ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ-(ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ) ਦਾਸ ਤੱਤ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਸੱਚਾ (ਹੈ) ਜੋ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੂਲੋਂ ਕੱਚਾ ਹੈ।

੨. (ਅ) ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਵੇਦ ਬੀ ਅਸਾਂ ਵੀਚਾਰੇ ਹਨ। (ਸੰਪ੍ਰ:)

੩. ਯਥਾ-ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਲਛਮੀ ਮਾਇਆ॥ ਇਨਤੇ ਕਹੁ ਕਵਨੈ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ (ਧਨਾ: ਕਬੀਰ ਜੀ-੪)

੪.ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਐਉਂ ਬੀ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ੧. ਦੱਸ ਤੈਨੂੰ ਕੌਣ ਸਨਾਥ (ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ) ਕਰੇਗਾ ੨. ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ (ਤੈਨੂੰ) ਛੁਟਕਾਰਾ (ਮੁਕਤੀ) ਕੀਕੂੰ ਮਿਲੇਗੀ।

੫. 'ਝੂਠਾ ਹੈ ਦਿਖਾਵਾ ਤੇ ਝੂਠਾ ਹੈ ਪਸਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ'-ਵੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ ਹੈ।

ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤਿ ਕਰਹੁ ਮਨ ਮੀਤ॥ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇ ਤੁਮ੍ਾਰੋ ਚੀਤ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਾਖਹੁ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲ-ਬਿਖ ਜਾਹਿ॥ ਆਪਿ ਜਪਹੁ ਅਵਰਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵਹੁ॥ ਸੁਨਤ ਕਹਤ ਰਹਤ ਗਤਿ ਪਾਵਹੁ॥ ਸਾਰ ਭੂਤ ਸਤਿ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਉ॥ ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਨਾਨਕ ਗੁਨ ਗਾਉ॥੬॥

ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਮਨ ਦਾ ਮਿਤ੍ਰ ਬਣਾ[1] (ਤਾਂ ਜੋ) ਤੇਰਾ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। (ਹਾਂ) ਮਨ ਵਿਖੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ, (ਤੇਰੇ) ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਆਪ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ) ਨਾਮ ਜਪ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜਪਵਾਉ (ਤਾਂ ਨਾਮ ਸੁਣਦੇ, (ਨਾਮ) ਉਚਾਰਦੇ (ਤੇ ਨਾਮ ਵਾਲੀ) ਰਹਿਣੀ (ਰਹਿੰਦੇ) ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਸਾਰ ਰੂਪ ਤੇ ਸਤਿ[2] ਰੂਪ ਹਰੀ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਹੈ, (ਸੋ ਨਾਮ ਜਪੁ ਤੇ ਪਰਮੇਸੁਰ ਦੇ) ਗੁਣ ਸਹਜ ਸੁਭਾਵ ਨਾਲ[3] ਗਾਇਨ ਕਰ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)! ॥੬॥

ਭਗਤੀ ਕਰੋ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਹੈ:-

ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤੇਰੀ ਉਤਰਸਿ ਮੈਲੁ॥ ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਹਉਮੈ ਬਿਖੁ ਫੈਲੁ॥

ਹੋਹਿ ਅਚਿੰਤੁ ਬਸੈ ਸੁਖਿ ਨਾਲਿ॥ ਸਾਸਿ ਗ੍ਰਾਸਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ॥

ਛਾਡਿ ਸਿਆਨਪ ਸਗਲੀ ਮਨਾ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਪਾਵਹਿ ਸਚੁ ਧਨਾ॥ ਹਰਿ ਪੂੰਜੀ ਸੰਚਿ ਕਰਹੁ ਬਿਉਹਾਰੁ॥ ਈਹਾ ਸੁਖੁ ਦਰਗਹ ਜੈਕਾਰੁ॥

ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਏਕੋ ਦੇਖੁ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਾਕੈ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖੁ ॥੭॥

(ਹੇ ਮਨ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਤੇਰੀ (ਸਾਰੀ) ਮੈਲ ਧੋਤੀ ਜਾਏਗੀ, (ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਵਜਾਪ ਰਹੀ) ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਜ਼ਹਰ (ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਜ਼ਹਰ ਦਾ) ਖਿਲਾਰ (ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਦੀ ਬਦੀ) ਬਿਨਸ ਜਾਊ। (ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਦੇ ਨਾਲ ਤੂੰ) ਹਰ ਸਾਸ ਵਿਚ ਤੇ ਹਰ ਗਿਰਾਸ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ (ਬੀ) ਸਮ੍ਹਾਲ, (ਤਦ ਤੂੰ) ਬੇਫਿਕਰ ਹੋਕੇ (ਇਸੇ ਦੁਖੀ ਦੁਆਲੇ ਵਾਲੇ ਜਗਤ ਵਿਚ) ਸੁਖ ਸਮੇਤ ਵਸੇਂਗਾ। (ਸੋ) ਹੇ ਮਨ! ਸਾਰੀ (ਮਨ ਦੀ ਮਤੀ=) ਚਤੁਰਾਈ ਛਡ ਦੇਹ, ਸਾਧ ਸੰਗ (ਕਰ, ਇਸ ਸੰਗ ਤੋਂ ਤੂੰ) ਸੱਚਾ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂਗਾ। (ਇਹ) ਹਰੀ (ਨਾਮ) ਰੂਪੀ ਰਾਸ ਕੱਠੀ ਕਰ (ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ) ਵਪਾਰ (ਬੀ) ਕਰ (ਤਦ) ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੁਖ (ਮਿਲੇਗਾ ਤੇ) ਅਗੇ ਜਾਕੇ ਧੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ (ਗਲ ਕੀ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਨਾਮ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਿਆਂ) ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ[4] (ਉਸ) ਇਕ ਨੂੰ ਦੇਖ, (ਪਰ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਉਹੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ) ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ (ਉੱਤਮ) ਲੇਖ (ਲਿਖੇ) ਹੋਣ, (ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ) ॥੭॥

---

੧. (ਅ) ਹੇ ਮਿਤ੍ਰ! ਮਨੋਂ ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ। ਜਾਂ ਹੇ ਮਿਤ੍ਰ ਮਨ! ਪਰੰਤੂ ਸੰਬੋਧਨ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ 'ਇਆਨੇ' ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ।

੨. ਸਤਿ=ਸਤਜ=ਸਦਾ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲਾ। (ਅ) ਹਰੀ ਦਾ ਸਤਿ ਨਾਉ (ਸਤਿਨਾਮ) ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਹੈ।

੩. ਨਿਰਯਤਨ, ਸੁਭਾਵਿਕ ਟਿਕਵੇਂ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਮਨ ਦੇ ਰੌ ਨਾਲ।

੪. ਪਦ 'ਵਿਚ' ਯਾ 'ਅੰਦਰ' ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਤੇ 'ਨਿਰੰਤਰਿ' ਵਰਤਿਆ ਹੈ? ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਵਿਛਿੰਨ ਵਜਾਪਕ ਹੈ।

ਭਗਤੀ ਕਰੋ, ਪਰ ਇਕੋ ਦੀ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਾਂ:-

ਏਕੋ ਜਪਿ ਏਕੋ ਸਾਲਾਹਿ॥
ਏਕੁ ਸਿਮਰਿ ਏਕੋ ਮਨ ਆਹਿ॥
ਏਕਸ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ ਅਨੰਤ॥
ਮਨਿ ਤਨਿ ਜਾਪਿ ਏਕ ਭਗਵੰਤ॥
ਏਕੋ ਏਕੁ ਏਕੁ ਹਰਿ ਆਪਿ॥
ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਆਪਿ॥
ਅਨਿਕ ਬਿਸਥਾਰ ਏਕ ਤੇ ਭਏ॥
ਏਕੁ ਅਰਾਧਿ ਪਰਾਛਤ ਗਏ॥
ਮਨ ਤਨ ਅੰਤਰਿ ਏਕੁ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਤਾ॥
ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਇਕੁ ਜਾਤਾ॥੮॥੧੯॥

(ਹੇ ਜੀਵ!) ਇਕੋ (ਭਗਵੰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਜਪ, ਇਕੋ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰ, ਇਕੋ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਤੇ ਇਕੋ ਦੀ ਮਨੋਂ ਲੋਚਾ ਕਰ। (ਉਸ) ਇਕੋ ਬੇਅੰਤ ਦੇ ਹੀ ਗੁਨ ਗਾਉ, ਮਨ ਕਰਕੇ, ਤਨ ਕਰਕੇ ਇਕੋ ਭਗਵੰਤ ਨੂੰ ਜਪ। (ਉਹ) ਇਕੋ ਇਕ[1] ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪਣੇ) ਆਪ[2] ਹੈ, (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਪੂਰਨ (ਹੋਕੇ ਸਾਰੇ) ਪੂਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਏਹ) ਅਨੇਕਾਂ ਪਸਾਰੇ (ਉਸੇ) ਇਕ ਤੋਂ ਹੋਏ ਹਨ। (ਉਸੇ) ਇਕ ਨੂੰ ਅਰਾਧਿਆਂ (ਹੀ) ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕੋ ਪ੍ਰਭੂ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਉਸ) ਇਕ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆਂ ਹੈ॥੮॥੧੯॥

ਨਿਰੁਕਤ-ਬਿਖਿਆ-(ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੮੮) ਮਾਯਾ, ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥ। ਬਿਖਿਆ ਪਦ ਮਾਯਾ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਆਯਾ ਹੈ-'ਜਿਸੁ ਬਿਖਿਆ ਕਉ ਤੁਮ੍ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਜਾਨਹੁ ਸਾ ਛਾਡਿ ਜਾਹੁ ਸਿਰਿ ਭਾਰੁ॥ (ਸਾਰੰਗ ਮ:੪-੬)। (ਅ) ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ ਏਹ ਹਨ-ਗਜਾਨੇਂਦ੍ਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਜਾਣਿਆ ਜਾਏ, ਵਸਤੂ, ਖਜੇਤ੍ਰ, ਪ੍ਰਸੰਗ, ਦੇਸ਼, ਰਾਜ ਆਸ਼੍ਰਮ ਆਦਿ।

ਉਰਿਧਾਰਹੁ-(ਉਰਿ+ਧਾਰਹੁ। ਸੰਸ:, ਉਰਸਜ=ਚੰਗਾ, ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ। ਧਾਰਹੁ=ਧਾ:, ਧ੍ਰਿ=ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸਚਾ ਕਰਨਾ, ਧਾਰਨਾ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸਚਾ ਕਰੋ।

ਭਜੁ-(ਹਿੰਦੀ, ਭਾਗਨਾ=ਦੌੜਨਾ। ਪੰ:, ਭੱਜਣਾ=ਨੱਸਣਾ, ਦੌੜਨਾ) (ਤੂੰ ਦੌੜ। ਜਾਹੁ, ਜਾ ਪਉ। ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾ।

ਪਰਬੋਧਹੁ-(ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਬੋਧਨਮ=ਜਾਗ੍ਰਤੀ, ਹੋਸ਼ਿਆਰ ਹੋਣਾ) (ਮਨ ਨੂੰ) ਜਗਾਓ। ਗਿਆਨ (ਦੀ ਹੋਸ਼) ਵਿਚ ਆਓ। ਭ੍ਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਓ।

ਭਗਤਿ ਭਾਇ-(ਸੰਸ:, ਭਾਵ:=ਪ੍ਰੇਮ, ਪਿਆਰ) ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਨਾਲ, ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ।

ਸਨਾਥਾ-(ਸੰਸ:, ਸ+ਨਾਥ: (=ਰਖਜਕ, ਮਾਲਕ)। ਸਨਾਥ=ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਰੱਖਜਕ ਅਥਵਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ) ਸਨਾਥ=ਸਹਿਤ ਮਾਲਕ ਦੇ। ਸਨਾਥ ਕਰਨਾ=ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਲੈਣਾ। ਸਨਾਥ ਹੋਣਾ=ਸ੍ਵਾਮੀ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ, ਸੁਰੱਖਜਤ ਹੋਣਾ। ਭਾਵ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੋਣਾ। ਯਥਾ:-

ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਤੇ ਜਨ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਿਆ ਤਿਨ ਦੇਖੇ ਹਉ ਭਇਆ ਸਨਾਥੁ॥

(ਤੁਖਾਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੪, ੩-੧)

ਬਿਗਾਨਾ-(ਫਾ: ਬੇਗਾਨਹ=ਓਪਰਾ (ਜੋ ਆਪਣਾ ਨਾ ਹੋਵੇ) ਓਪਰਾ, ਬਿਗਾਨਾ, ਨਾਵਾਕਿਫ਼। ਭਾਵ ਹੈ ਓਪਰਾ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਦਾਤਾਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਪਣੱਤ ਪੈਕੇ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧. ਅਥਵਾ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਹੈ।
੨. ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਇ॥ (ਜਪੁਜੀ-੫)

ਸਾਰਭੂਤ-(ਸੰਸ:, ਸਾਰੰ ਜਾਂ ਸਾਰ:=ਤਤ੍ਵ, ਅਸਲੀ ਅੰਸ਼+ਭੂਤੰ=ਤੱਤ, ਅਸਲੀ ਗੱਲ) ਸਿਧਾਂਤ ਰੂਪ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਅਸਲੀ ਸ਼ੈ।

ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ-ਨਿਰਯਤਨ, ਸੁਭਾਵਕ ਟਿਕਵੇਂ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਮਨ ਦੇ ਰੌ ਨਾਲ।

ਮਨ ਆਹਿ-ਮਨ+ਆਹਿ। (ਆਹਿ=ਸੰਸ:, ਆਸ਼ਾ। ਹਿੰਦੀ, ਆਸ=ਉਮੀਦ, ਖਾਹਿਸ਼) ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਖਾਹਿਸ਼। ਭਾਵ ਹੈ ਇਕੋ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਨ ਵਿਚ ਲੋਚਨਾ ਕਰ। ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ।

ਪਰਾਛਤ-(ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਾਯਸ਼ਿਚਤੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਯਸ਼ਿਚਤ:=) ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਨੁਸਾਰ ਖ਼ਾਸ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਪਾਪ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨. ਪਾਪ ਨਵਿਰਤੀ ਦੇ ਉਪਾਉ। ੩. ਉਹ ਕਰਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਯਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇ, ਦੋਖ, ਪਾਪ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਵੀਹਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਇਸ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਤੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਰਾਹੇ ਟੁਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਪਾਕੇ ਲਿਵ ਲਗੀ ਵਾਲੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਪ੍ਰਗਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪਕ ਅਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ, ਸ਼ੁਕਰ, ਚਾਉ, ਰਸ, ਨਾਮ, ਆਨੰਦ, ਸੱਚੀ ਸੋਝੀ ਪਾਕੇ ਪੂਰਨ 'ਤ੍ਰਿਪਤੀ' ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਾਲ ਡੁੱਲ੍ਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈ ਰਹੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪਕ ਬੱਧਾ ਹੈ। ੧੯ ਅਸਟਪਦੀਆਂ ਵਿਚ ਚਾਹੋ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂ ਆਏ ਹਨ ਪਰ ਓਹ ਸਾਰੇ ਮਾਨੋ ਅਜੇ ਸਾਧਨ ਪਾਦ ਸਨ, ਇਹ ਸਿਧੀ ਯਾ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਪਾਦ ਹੈ।

ਅੰਕ ੧-ਬੇਨਤੀ। ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਐਦਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਜਗਜਾਸੂ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਾਚਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਕਿਸੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਹੋਰ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਅੰਕ ੨ ਤੇ ੩ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਪ੍ਰਭ ਆਇਆ ਪਰਿਆ ਤਉ ਸਰਨਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਬੇਨਤੀ ਅਪਨੀ ਭਗਤੀ ਲਾਇ॥੧॥	ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਫਿਰਦਾ (ਤੇ) ਭਟਕਦਾ (ਮੈਂ) ਆਇਆ ਹਾਂ (ਤੇ ਆ) ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨੀ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਨਾਨਕ ਦੀ ਬੇਨਤੀ (ਇਹੋ) ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਮੈਨੂੰ) ਅਪਣੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਾ ਲੈ॥੧॥
ਅਸਟਪਦੀ॥ ਜਾਚਕ ਜਨੁ ਜਾਚੈ ਪ੍ਰਭ ਦਾਨੁ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੇਵਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਮਾਗਉ ਧੂਰਿ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਮੇਰੀ ਸਰਧਾ ਪੂਰਿ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵਉ॥ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮਹਿ ਧਿਆਵਉ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਿਉ ਲਾਗੈ ਪ੍ਰੀਤਿ॥ ਭਗਤਿ ਕਰਉ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਨਿਤ ਨੀਤਿ॥ ਏਕ	ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਇਹ) ਮੰਗਤਾ ਦਾਸ (ਆਪ ਤੋਂ ਇਕ) ਦਾਨ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਮੈਨੂੰ) ਹਰਿ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ੋ। (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ) ਸਾਧੂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ (ਬੀ) ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ! ਮੇਰੀ (ਇਹ) ਭਾਵਨਾ (ਬੀ) ਪੂਰਨ ਕਰ (ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ ਮੈਂ) ਸਦਾ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ, (ਅਤੇ) ਸਾਸ ਸਾਸ ਵਿਖੇ, ਹੇ ਪ੍ਰਭੋ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਾਂ। (ਇਉਂ ਆਪ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ (ਮੇਰੀ) ਪ੍ਰੀਤੀ ਲੱਗੇ (ਤੇ) ਨਿਤ ਨਿਤ (ਮੈਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ! ਇਕੋ (ਤੂੰ ਮੇਰੀ) ਓਟ ਹੋਵੇਂ, ਇਕੋ (ਤੂੰ ਮੇਰਾ) ਆਸਰਾ (ਹੋਵੇਂ)। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਨਾਨਕ (ਆਪਣਾ ਸੇਵਕ) ਨਾਮ

ਓਟ ਏਕੋ ਆਧਾਰੁ॥ ਨਾਨਕੁ ਮਾਗੈ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਸਾਰੁ॥੧॥

ਜੋ ਸਾਰ ਵਸਤੂ ਹੈ[1] (ਆਪ ਤੋਂ) ਮੰਗਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਹਰੀ ਰਸ ਨਾਲ ਡੁੱਲ੍ਹ ਡੁੱਲ੍ਹ ਪੈ ਰਹੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਰੂਪ:-

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਮਹਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਵੈ ਬਿਰਲਾ ਕੋਇ॥ ਜਿਨ ਚਾਖਿਆ ਸੇ ਜਨ ਤ੍ਰਿਪਤਾਨੇ॥ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਨਹੀ ਡੋਲਾਨੇ॥ ਸੁਭਰ ਭਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੰਗਿ॥ ਉਪਜੈ ਚਾਉ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ॥ ਪਰੇ ਸਰਨਿ ਆਨ ਸਭ ਤਿਆਗਿ॥ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਗਾਸ ਅਨਦਿਨੁ ਲਿਵਲਾਗਿ॥ ਬਡਭਾਗੀ ਜਪਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥੨॥

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ (ਦਇਆ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ) ਨਾਲ ਬੜਾ ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਪਰ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ) ਹਰੀ ਰਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਇਸਨੂੰ) ਚੱਖਿਆ ਹੈ ਓਹ ਪੁਰਖ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, (ਹਾਂ ਓਹ) ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ (ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਫੇਰ ਕਦੇ ਓਹ) ਡੋਲੇ ਨਹੀਂ। (ਓਹ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ (ਇੰਨੇ) ਲਬਾ ਲਬ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦੇ ਹਨ)। (ਐਸੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਸੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਿਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ) ਚਾਉ ਉਪਜਦਾ ਹੈ! (ਸੋ) ਹੋਰ ਸਭ (ਕੁਛ ਦੇ ਪਿਆਰ) ਦਾ ਤਜਾਗ ਕਰਕੇ (ਜੋ ਲੋਕ) ਸ਼ਰਨੀ ਆ ਪਏ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਦਿਨ ਰਾਤ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ) ਲਿਵ ਲਗ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (ਪਰ ਇਹ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਲੈਣ ਲਈ) ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ, (ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ ਕਿ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਿਆਂ (ਹੀ ਇਹ) ਸੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; (ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੨॥

ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਮੇਹਰ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿਚ ਸ਼ੁਕਰ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ:-

ਸੇਵਕ ਕੀ ਮਨਸਾ ਪੂਰੀ ਭਈ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਮਤਿ ਲਈ॥ ਜਨ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਇਓ ਦਇਆਲੁ॥ ਸੇਵਕੁ ਕੀਨੋ ਸਦਾ ਨਿਹਾਲੁ॥ ਬੰਧਨ ਕਾਟਿ ਮੁਕਤਿ ਜਨੁ ਭਇਆ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੂਖੁ ਭ੍ਰਮੁ ਗਇਆ॥ ਇਛ ਪੁੰਨੀ ਸਰਧਾ ਸਭ ਪੂਰੀ॥ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਦ ਸੰਗਿ ਹਜੂਰੀ॥ ਜਿਸਕਾ ਸਾ ਤਿਨਿ ਲੀਆ ਮਿਲਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਭਗਤੀ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇ॥੩॥

(ਸੋ ਜਿਸਨੇ) ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ (ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਦੀ) ਨਿਰਮਲ ਮਤ ਲਈ (ਉਸ) ਸੇਵਕ ਦੀ ਦਿਲੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। (ਸੇਵਕ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਫੇਰ) ਸੇਵਕ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਿਆਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ (ਉਸਨੇ) ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਸਦਾ (ਲਈ) ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। (ਐਉਂ ਉਹ) ਸੇਵਕ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ, (ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦਾ) ਜੰਮਣਾ ਮਰਣਾ ਤੇ ਦੁਖ[2] ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। (ਸੇਵਕ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ) ਇੱਛਾ ਪੁੱਗ ਗਈ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ (ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਸਨੂੰ) ਵਜਾਪਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ (ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਹਜ਼ੂਰੀ (ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ)[3]। (ਐਉਂ) ਜਿਸਦਾ (ਉਹ ਦਾਸ ਬਣਿਆ) ਸੀ ਉਸਨੇ (ਦਾਸ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਾ

---

੧. ਸਾਰ ਭੂਤ ਸਤਿ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਉ॥ (ਸੁਖਮਨੀ, ੧੯-੬)

੨. (ਭੈ ਤੇ) ਭਰਮ ਕਾਰਣ ਹੈਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੁਖ ਤੇ ਰੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ:-
ਦੂਖ ਰੋਗ ਬਿਨਸੈ ਭੈ ਭਰਮ॥ (ਸੁਖਮਨੀ, ੨੪-੮)

੩. ਭਾਵ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਅੰਗ ਸੰਗ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਉਸ ਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀਆ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਲਿਆ। (ਸੋ ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ ਕਿ) ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ (ਹੀ) ਨਾਮੀ[1] ਵਿਚ ਸਮਾਈਦਾ ਹੈ, (ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਜੀ॥੩॥

ਨਾ ਵਿਸਰਨ ਦੀ ਪੂਰਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਜਨ ਨਾ ਵਿਸਾਰੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਵਿਸਾਰੇ ਦਾ ਰਸ ਕਥਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ:-

ਸੋ ਕਿਉ ਬਿਸਰੈ ਜਿ ਘਾਲ ਨ ਭਾਨੈ॥ ਸੋ ਕਿਉ ਬਿਸਰੈ ਜਿ ਕੀਆ ਜਾਨੈ॥ ਸੋ ਕਿਉ ਬਿਸਰੈ ਜਿਨਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਦੀਆ॥ ਸੋ ਕਿਉ ਬਿਸਰੈ ਜਿ ਜੀਵਨ ਜੀਆ॥ ਸੋ ਕਿਉ ਬਿਸਰੈ ਜਿ ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਰਾਖੈ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੋ ਬਿਰਲਾ ਲਾਖੈ॥ ਸੋ ਕਿਉ ਬਿਸਰੈ ਜਿ ਬਿਖੁ ਤੇ ਕਾਢੈ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕਾ ਟੂਟਾ ਗਾਢੈ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਤਤੁ ਇਹੈ ਬੁਝਾਇਆ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਨਾਨਕ ਜਨ ਧਿਆਇਆ॥੪॥

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਨੂੰ) ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੇ ਜੋ (ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀਤੀ) ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਗੁਵਾਉਂਦਾ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੇ ਜੋ ਕੀਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ[2]? ਉਹ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੇ ਜਿਸਨੇ (ਸਾਨੂੰ) ਸਭ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਉਹ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੇ ਜੋ (ਸਾਡੇ) ਜੀਵਨ ਦਾ ਬੀ ਜੀਵਨ ਹੈ[3]? ਉਹ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੇ ਜੋ (ਜਠਰ) ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ? (ਪਰ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ (ਇਹ ਗਲ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਪਿਛੇ ਕਹੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਵਿਸਾਰਨ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ)। (ਹਾਂ) ਉਹ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੇ ਜੋ (ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਵਿਹੁ[4] ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਅਰ) ਜਨਮ ਜਨਮ ਦੇ ਵਿਛੁੜੇ ਨੂੰ (ਅਪਣੇ ਨਾਲ) ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ[5]? ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹੋ ਤੱਤ (ਅਸਲੀ ਸਿੱਧਾਂਤ) ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ (ਜੋ ਅਸਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ) ਦਾਸਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭੂ (ਹੀ ਨਿਤ) ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੪॥

ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਪਤ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਉਸ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੇ ਜਪਾਉਣ ਦਾ ਚਾਉ ਭਰਿਆ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ:-

ਸਾਜਨ ਸੰਤ ਕਰਹੁ ਇਹੁ ਕਾਮੁ॥ ਆਨ ਤਿਆਗਿ ਜਪਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸੁਖ ਪਾਵਹੁ॥ ਆਪਿ ਜਪਹੁ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵਹੁ॥ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਤਰੀਐ ਸੰਸਾਰੁ॥ ਬਿਨੁ ਭਗਤੀ ਤਨੁ ਹੋਸੀ ਛਾਰੁ॥ ਸਰਬ ਕਲਿ-ਆਣ ਸੂਖ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ॥ ਬੂਡਤ ਜਾਤ ਪਾਏ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ॥ ਸਗਲ ਦੂਖ

ਹੇ ਸੱਜਣੋਂ! ਹੇ ਸੰਤੋ! (ਪ੍ਰਭੂ ਧਿਆਉਣ ਦਾ) ਕੰਮ ਐਉਂ ਕਰੋ-ਹੋਰ (ਉਪਾਵ) ਛੱਡਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ। (ਹਾਂ) ਸਿਮਰਕੇ, ਸਿਮਰਕੇ, ਸਿਮਰਕੇ[6] ਸੁਖ ਪਾਵੋ। ਆਪ ਜਪੋ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਵੋ (ਉਹ ਵੀ ਸੁਖੀ ਹੋਣ)। ਪ੍ਰੇਮ (ਅਤੇ) ਭਗਤੀ[7] ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤਰੀਦਾ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਦੇਹ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। (ਉਹ) ਨਾਮ ਨਿਧੀ (ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ) ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, (ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਨਦੀ ਵਿਚ ਜੋ) ਡੁਬਦਾ (ਬੀ) ਪਿਆ ਹੋਵੇ (ਉਹ ਬੀ ਨਾਮ ਨਾਲ) ਸਲਾਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਗਲ ਕੀਹ ਨਾਮ ਨਾਲ) ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਤਾਂਤੇ) ਨਾਮ ਨੂੰ

੧. 'ਨਾਮਿ' ਕਈ ਜਗਾ 'ਨਾਮੀ' ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਇਥੇ ਹੈ।

੨. ਭਾਵ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਭਜਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਤੇ ਮੁੱਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੩. ਜਿੰਦ ਦੀ ਜਿੰਦ ਹੈ। (ਅ) ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ੪. ਅਥਵਾ ਵਿਸ਼ੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ।

੫. ਵਿਛੁੜਿਆ ਮੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਕਾ ਬਸੀਠੁ॥ (ਰਾਮ: ਵਾਰ ਮ: ੫-੧)

੬. ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਮਰਕੇ। (ਅ) ਮਨ ਤਨ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰਕੇ। ੭. (ਅ) ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਨਾਲ।

ਕਾ ਹੋਵਤ ਨਾਸੁ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਗੁਨ ਤਾਸੁ॥੫॥

ਜਪੋ ਜੋ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੫॥

ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਨਾਮ ਰਸ ਤੇ ਚਾਉ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਸੁਆਦ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਤੇ ਭਗਤ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ:-

ਉਪਜੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਚਾਉ॥
ਮਨ ਤਨ ਅੰਤਰਿ ਇਹੀ ਸੁਆਉ॥
ਨੇਤ੍ਰਹੁ ਪੇਖਿ ਦਰਸੁ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥
ਮਨੁ ਬਿਗਸੈ ਸਾਧ ਚਰਨ ਧੋਇ॥
ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੈ ਮਨਿ ਤਨਿ ਰੰਗੁ॥
ਬਿਰਲਾ ਕੋਊ ਪਾਵੈ ਸੰਗੁ॥
ਏਕ ਬਸਤੁ ਦੀਜੈ ਕਰਿ ਮਇਆ॥
ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਲਇਆ॥
ਤਾਕੀ ਉਪਮਾ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ॥
ਨਾਨਕ ਰਹਿਆ ਸਰਬ ਸਮਾਇ॥੬॥

(ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ) ਉਪਜੀ ਹੈ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਪ੍ਰੀਤ (ਤੇ ਉਸਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰਸ (ਤੇ ਰਸ ਨੇ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਕ) ਚਾਉ। (ਹਾਂ ਜੀ ਮੇਰੇ) ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹੋ ਸੁਆਦ (ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ)। (ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਰਸੀਏ ਸਾਧੂ ਦਾ) ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ (ਹੀ) ਸੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਐਸੇ) ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਕੇ (ਮੇਰਾ) ਮਨ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ) ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਜਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ (ਦਾ ਅਨੰਦ ਭਰਿਆ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ (ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਪ੍ਰਭੋ!) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਵਸਤੂ (ਮੈਨੂੰ) ਬਖਸ਼ੋ-ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ (ਮੈਂ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪ ਲਵਾਂ[1]। ਉਸ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਦੀ ਉਪਮਾ (ਅਮਿਤ ਹੈ) ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। (ਪਰੰਤੂ) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਉਹ) ਸਭ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੁਆਰੇ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅਨੁਭਵ ਕਰੋ)!॥੬॥

ਅਗਲਾ ਸਾਰਾ ਪਦਾ ਫੇਰ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਹੈ:-

ਪ੍ਰਭ ਬਖਸੰਦ ਦੀਨ ਦਇਆਲ॥
ਭਗਤਿ ਵਛਲ ਸਦਾ ਕਿਰਪਾਲ॥
ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਪਾਲ॥
ਸਰਬ ਘਟਾ ਕਰਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥
ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਕਾਰਣ ਕਰਤਾਰ॥
ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰ॥
ਜੋ ਜੋ ਜਪੈ ਸੁ ਹੋਇ ਪੁਨੀਤ॥
ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਲਾਵੈ ਮਨ ਹੀਤ॥
ਹਮ ਨਿਰਗੁਨੀਆਰ ਨੀਚ ਅਜਾਨ॥

[2]ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੇ ਬਖਸ਼ਨ ਹਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ), ਹੇ ਗ੍ਰੀਬਾਂ ਤੇ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ), ਹੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ) ਸਦਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ! ਹੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ! (ਸਗੋਂ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਖਜਕ, ਹੇ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੇ ਪਾਲਣੇ ਵਾਲੇ! (ਤੁਸੀਂ ਜੋ) ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, (ਸਭ ਤੇ) ਆਦਿ ਪੁਰਖ (ਆਪ ਹੀ ਹੋ, ਆਪ ਸਭ ਦਾ) ਮੁੱਢ ਹੋ, (ਆਪ ਸਭ ਦੇ) ਰਚਨਹਾਰ ਹੋ (ਪਰ ਅਪਣੇ) ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਦੇ (ਤਾਂ) ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੋ[3]। ਜੋ ਜੋ (ਆਪ ਨੂੰ) ਜਪਦਾ ਹੈ, (ਤੇ) ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਹਿਤ (ਆਪ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ) ਸੋ ਸੋ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਹੇ ਐਸੇ ਗੁਣ ਨਿਧਿ ਪ੍ਰਭੂ!)

---

੧. (ਅ) ਜਪਕੇ (ਉਸ ਰਸ ਤੇ ਚਾਉ ਨੂੰ) ਲੈ ਲਵਾਂ।

੨. ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਜਾਨੀ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦਾ ਸਨਮੁਖ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਹੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

੩. ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੈ ਉਹ ਤੇ ਭਗਤ ਐਨਾ ਪਜਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ, ਕਿ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਬਿਨ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

ਨਾਨਕ ਤੁਮਰੀ ਸਰਨਿ ਪੁਰਖ ਭਗਵਾਨ॥੭॥	ਹੇ ਪੁਰਖ ਭਗਵਾਨ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਥੀਂ ਰਹਤ ਹਾਂ, ਨੀਚ ਹਾਂ ਤੇ ਅਜਾਣ ਹਾਂ, (ਪਰ ਅਸੀਂ) ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ), ਨਾਨਕ (ਦੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਹੈ)॥੭॥

ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਫੇਰ ਰੂਪ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਗੁਣ ਗਾਯਨ, ਹਰੀ ਦਾ ਜਪ, ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਭ ਅਤ੍ਰਿਪਤੀਆਂ ਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਕੱਢਕੇ ਸਚੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਸਰਬ ਬੈਕੁੰਠ ਮੁਕਤਿ ਮੋਖ ਪਾਏ॥ ਏਕ ਨਿਮਖ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਏ॥ ਅਨਿਕ ਰਾਜ ਭੋਗ ਬਡਿਆਈ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੀ ਕਥਾ ਮਨਿ ਭਾਈ॥ ਬਹੁ ਭੋਜਨ ਕਾਪਰ ਸੰਗੀਤ॥ ਰਸਨਾ ਜਪਤੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨੀਤ॥ ਭਲੀ ਸੁ ਕਰਨੀ ਸੋਭਾ ਧਨਵੰਤ॥ ਹਿਰਦੈ ਬਸੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰਮੰਤ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਦੇਹੁ ਨਿਵਾਸ॥ ਸਰਬ ਸੂਖ ਨਾਨਕ ਪਰਗਾਸ॥ ੮॥੨੦॥	*(ਜੇ) ਇਕ ਪਲ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂ ਲੀਤੇ (ਤਾਂ ਜਾਣੋ) ਸਾਰੇ ਬੈਕੁੰਠ, (ਸਾਰੀਆਂ) ਮੁਕਤੀਆਂ ਤੇ ਖਲਾਸੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ। (ਜੋ) ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਕਥਾ ਮਨ ਵਿਚ ਭਾ ਗਈ (ਤਾਂ ਜਾਣੋਂ) ਅਨੇਕ ਰਾਜ, (ਰਾਜ ਦੇ) ਭੋਗ (ਤੇ) ਵਡਿਆਈਆਂ (ਪਾ ਲਈਆਂ)। ਅਨੇਕ ਭੋਜਨ, (ਅਨੇਕ) ਕਪੜੇ ਤੇ (ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਗਾਣੇ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਜਾਣੋ) (ਜੇ) ਰਸਨਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਤ ਜਪਣ ਲਗ ਪਏ (ਤਾਂ)। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਵੱਸ ਗਿਆ ਹੈ (ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਇਹ) ਕਰਨੀ (ਬਹੁਤ) ਭਲੀ ਹੈ, (ਇਹੋ ਅਸਲੀ) ਸੋਭਾ ਹੈ (ਤੇ ਇਹੋ) ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਪੁਣਾ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੋ! ਨਾਨਕ (ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਅਪਣੇ) ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਬਖਸ਼ੋ (ਜਿਥੇ ਵੱਸਿਆਂ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਆ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ॥੮॥੨੦॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਸਰਧਾ-(ਸੰਸ:, ਸ਼੍ਰਦਧਾ) ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਦਿਲੀ ਭਾਵ। ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਦੀ ਲਾਲਸਾ, ਭਾਵਨਾ।

ਅਗਨਿ-(ਸੰਸ:, ਅਗ੍ਨਿ:=ਅੱਗ, ਹਵਨ ਦੀ ਅੱਗ, ਪੇਟ ਦੀ ਅੱਗ।) ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਦੀ ਅੱਗ। ਜੱਠਰਾ ਅਗਨਿ। ਅਗਨਿ ਮਹਿ ਰਾਖੈ+ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਜੋ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਛਾਰੁ-(ਸੰਸ:, ਕੁਖ਼ਾਰ=ਜੜ੍ਹੀ ਬੂਟੀਆਂ ਦੀ ਰਾਖ, ਖਾਰ) ਖਾਰ, ਸੁਆਹ, ਰਾਖ। ਭਾਵ ਜਨਮ ਨਿਸਫਲ ਜਾਏਗਾ।

ਕਲਿਆਣ-(ਸੰਸ:, ਕਲਯਾਣੰ=ਸੁਭਾਗ, ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ) ਅਰੋਗਤਾ, ਖੁਸ਼ੀ, ਬਰਕਤ, ਮੁਕਤੀ। ਸੁਖ, ਖ਼ੈਰੀਯਤ।

ਤਾਸੁ-(ਅ:, ਤਾਸ=ਪਿਆਲਾ ਆਲਾ, ਵੱਡਾ ਪਿਆਲਾ, ਥਾਲ।) ਥਾਲ। ਵੱਡਾ ਪਿਆਲਾ ਇਸ ਤੋਂ 'ਤਾਸ਼' ਪਦ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੱਫਾਂ ਵਰਗੇ ਵਾਜੇ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਹੈ ਮੂਲ। (ਫਾ:, ਤਾਸ਼=ਮਾਲਕ, ਸੁਾਮੀ, ਸਾਥੀ।) ਮਾਲਕ। (ਅ) ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥ, ਤਾਸ=ਸਮੂਹ, ਸਮੁੰਦਰ। ਗੁਨ ਤਾਸੁ=ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ।

ਸੁਆਉ-(ਸੰਸ:, ਸ੍ਵਾਰਥ:=ਅਪਣਾ ਮਤਲਬ, ਨਿਜ ਪ੍ਰਯੋਜਨ) ਮਤਲਬ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ। (ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ

*ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਉ=) ਸੁਆਦ, ਰਸ। ਯਥਾ:-ਕੜਛੀਆ ਫਿਰੰਨਿ੍ ਸੁਆਉ ਨ ਜਾਣਨਿ੍ ਸੁਞੀਆ॥ (ਗੂਜਰੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫-੧੨)

ਭਗਤਿ ਵਛਲ-(ਸੰਸ:, ਭਕ੍ਤ:=ਪੂਜਕ, ਉਪਾਸ਼ਕ+ਵਤਸਲੰ=ਸਨੇਹ, ਪਿਆਰ) ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ। ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਵਤਸਲ ਦਾ ਵਛਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਭਗਤ ਵਛਲ' ਰੂਪ ਬੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਯਥਾ:-

'ਭਗਤ ਵਛਲ ਤੇਰਾ ਬਿਰਦੁ ਰਖਾਇਆ ਜੀਉ॥' (ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫-੧੬੬)

ਪਰ ਅਕਸਰ ਥਾਈਂ ਪਾਠ 'ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ' ਹੈ। ਯਥਾ:-

'ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਤੇਰਾ ਬਿਰਦੁ ਹੈ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਵਰਤੰਦਾ॥' (ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫-੫)

ਪੁਨਾ:-'ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਉਆ ਕੋ ਨਾਮੁ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ ਸਰਣਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਸੁ ਪਾਛੈ ਪਈਆ॥'
(ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੪, ਅਸਟ:-੫)

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਾਲੇ 'ਭਕਤ ਵਤਸਲ' ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਵਾਂਙ ਪਿਆਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਨਾਥ-(ਸੰਸ:, ਅਨਾਥ:) ਮਾਲਕਹੀਨ, ਯਤੀਮ। (ਇਸਤ੍ਰੀ) ਬਗ਼ੈਰ ਪਤੀ ਦੇ। ਬੇਸਹਾਰਾ

ਨਾਥ-(ਸੰਸ:, ਨਾਥ:) ਮਾਲਕ, ਸੁਾਮੀ, ਮੁਹਾਫਿਜ਼। ਪ੍ਰਭੂ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਇਕੀਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਇਸ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦਲਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੱਧਾ ਹੈ ਜੋ ਅੰਕ ੫ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਅੰਕ ੬ ਤੇ ੭ ਵਿਚ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਅੰਕ ੮ ਵਿਚ, ਨਾਮ ਤੇ ਸੰਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣੀ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਉਹ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ 'ਅਨੰਤ' ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਸਰਗੁਨ ਨਿਰਗੁਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ ਆਪਿ॥ ਆਪਨ ਕੀਆ ਨਾਨਕਾ ਆਪੇ ਹੀ ਫਿਰਿ ਜਾਪਿ॥੧॥	ਹੇ ਨਾਨਕ! ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਪ ਹੀ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ (ਤੇ ਆਪ ਹੀ) ਸਰਗੁਣ ਹੈ (ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ) ਅਫੁਰ ਸਮਾਧੀ[1] ਵਿਚ ਹੈ (ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਰਚਨਾ ਰਚਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਅਪਣੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਵਿਚ (ਬੈਠਕੇ) ਫੇਰ (ਉਹ ਅਪਣਾ) ਜਾਪ ਆਪ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ[2]॥੧॥

੧. ਇਸੇ ਅਸਟਪਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਦੇ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪਦ 'ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ' ਨਿਰਗੁਣਤਾ ਦਾ ਲਖਾਯਕ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

੨. ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਫੁਰ ਸਮਾਧਿ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਸਮਾਧਿ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਆਸਾ ਦੀ ਇਸ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ-'ਆਪੀਨੈ੍ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨੈ੍ ਰਚਿਓ ਨਾਉ॥ ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣ ਡਿਠੋ ਚਾਉ॥' ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਚਾਉ ਤੇ ਰਚਨਹਾਰ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜਾਪ ਯਾਂ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋ ਵਿਸਮਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਰੂ ਮ: ੧ ਸੋਹਲੇ ਦੇ ਅੰਕ ੧੭ ਵਿਚ 'ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ' ਨੂੰ ਦੱਸਕੇ ਫੇਰ ਸੁੰਨ ਤੋਂ ਕੀਕੂੰ ਜਗਤ ਉਪਾਇਆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸੋਲਹੇ ੧੫ ਤੇ ੧੬ ਵਿਚ ਨਿਰਗੁਣ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਫੇਰ ਸਰਗੁਣਤਾ ਵਿਚ ਆਕੇ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਅ) ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:-ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਆਪ ਲੈ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। 'ਜਪਨਾ' ਆਮ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ 'ਖਾ ਜਾਣ' ਨੂੰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਨਿਗਲ ਲੈਣ' ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। (ਪੰ: ਡਿ:)। (ਸੰਸ:, ਜਾਪਨੰ=ਰੱਦ ਕਰਨਾ, ਮੁਕਾ ਦੇਣਾ)। ਇਸੇ ਅਸਟਪਦੀ ਦੇ ਸੱਤਵੇਂ ਪਦੇ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ''ਖੇਲ ਸੰਕੋਚੈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਏਕੈ''। (ੲ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਬੀ ਅਰਥ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ 'ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ' ਲਈਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸੇ ਅਸਟਪਦੀ ਦੇ ਸੱਤਵੇਂ ਅੰਕ ਵਿਚ ਹੈ-'ਆਪਨ ਖੇਲੁ ਆਪਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ॥'

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਜਬ ਅਕਾਰੁ ਇਹੁ ਕਛੁ ਨ ਦ੍ਰਿਸਟੇਤਾ॥ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਤਬ ਕਹ ਤੇ ਹੋਤਾ॥ ਜਬ ਧਾਰੀ ਆਪਨ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ॥ ਤਬ ਬੈਰ ਬਿਰੋਧ ਕਿਸੁ ਸੰਗਿ ਕਮਾਤਿ॥ ਜਬ ਇਸਕਾ ਬਰਨੁ ਚਿਹਨੁ ਨ ਜਾਪਤ॥ ਤਬ ਹਰਖ ਸੋਗ ਕਹੁ ਕਿਸਹਿ ਬਿਆਪਤ॥ ਜਬ ਆਪਨ ਆਪ ਆਪਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ॥ ਤਬ ਮੋਹ ਕਹਾ ਕਿਸੁ ਹੋਵਤ ਭਰਮ॥ ਆਪਨ ਖੇਲੁ ਆਪਿ ਵਰਤੀਜਾ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਨੈਹਾਰੁ ਨ ਦੂਜਾ॥੧॥

[1]ਨਿਰਗੁਣ ਦਾ ਵਰਣਨ:-ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ ਕਿ) ਜਦੋਂ ਇਸ (ਪ੍ਰਪੰਚ ਦਾ) ਆਕਾਰ (ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਹੀ) ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਸਦਾ, ਤਦ (ਏਥੇ) ਕੌਣ ਸੀ (ਜਿਸਤੋਂ) ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ? ਜਦ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ (ਸਾਈਂ ਨੇ) ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੁੰਨ (ਅਫੁਰ) ਸਮਾਧੀ, ਤਦ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ (ਕੌਣ) ਕਿਸ ਨਾਲ ਕਮਾਉਂਦਾ ਸੀ? ਜਦ ਇਸ (ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ) ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ, ਤਦ ਦੱਸੋ ਹਰਖ ਸੋਗ (ਖੁਸ਼ੀ ਯਾ ਗ਼ਮੀ) ਕਿਸ ਨੂੰ ਵਿਆਪਦੀ ਸੀ? ਜਦੋਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ (ਇਸਥਿਤ) ਸੀ ਤਦ (ਦੱਸੋ) ਮੋਹ ਕਿਸਨੂੰ (ਫੁਰਦਾ ਸੀ ਤੇ) ਭਰਮ ਕਿਸਨੂੰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ? ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ ਜਗਤ ਉਸਦੀ) ਅਪਣੀ ਖੇਡ (ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਨੇ) ਆਪ ਹੀ ਵਰਤਾਈ ਹੈ, (ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਸ ਖੇਲ ਦੇ) ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੧॥

ਜਬ ਹੋਵਤ ਪ੍ਰਭ ਕੇਵਲ ਧਨੀ॥ ਤਬ ਬੰਧ ਮੁਕਤਿ ਕਹੁ ਕਿਸ ਕਉ ਗਨੀ॥ ਜਬ ਏਕਹਿ ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਪਾਰ॥ ਤਬ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਕਹੁ ਕਉਨ ਅਉਤਾਰ॥ ਜਬ ਨਿਰਗੁਨ ਪ੍ਰਭ ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ॥ ਤਬ ਸਿਵ ਸਕਤਿ ਕਹਹੁ ਕਿਤੁ ਠਾਇ॥ ਜਬ ਆਪਹਿ ਆਪਿ ਅਪਨੀ ਜੋਤਿ ਧਰੈ॥ ਤਬ ਕਵਨ ਨਿਡਰੁ ਕਵਨ ਕਤ ਡਰੈ॥ ਆਪਨ ਚਲਿਤ ਆਪਿ ਕਰਨੈ ਹਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਠਾਕੁਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰ॥੨॥

(ਦੱਸੋ,) ਜਦੋਂ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਰਾ (ਆਪ ਹੀ ਆਪ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਛੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿਸ ਨੂੰ ਗਿਣਿਆ ਜਾਏ? ਜਦ ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਪਾਰ ਹਰੀ ਇਕੋ (ਆਪ) ਹੀ ਹੋਵੇ, ਦੱਸੋ, ਤਦ ਨਰਕਾਂ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੌਣ ਜਾਂਦਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ? ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਰਗੁਣ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਅਪਣੇ) ਸਹਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ (ਅਡੋਲ ਇਸਥਿਤ) ਹੋਵੇ, ਦੱਸੋ ਤਦ ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ[2]? ਜਦੋਂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ (ਹੀ) ਅਪਣੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ[3] (ਦੱਸੋ) ਤਦ ਕੌਣ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਕੌਣ ਕਿਸ ਤੋਂ ਡਰਦਾ (ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ? ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਠਾਕਰ ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਤੇ ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਤ ਹੈ (ਬੇਹੱਦ ਹੈ), (ਓਹ) ਅਪਣੇ ਕੌਤਕ (ਖੇਲ) ਆਪ (ਹੀ) ਕਰਨੇ ਹਾਰਾ ਹੈ॥੨॥

ਅਬਿਨਾਸੀ ਸੁਖ ਆਪਨ ਆਸਨ॥ ਤਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕਹੁ ਕਹਾ

(ਜਿੱਥੇ) ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਪ੍ਰਭੂ) ਅਪਣੇ ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੈਸੀ ਦੱਸੋ ਓਥੇ ਜੰਮਣਾ ਮਰਣਾ ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਕਿਸ ਦਾ[4] ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਜਦ (ਇਕੋ) ਓਹੋ ਕਰਤਾਰ

੧. ਹੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਦਾ ਰੂਪ ਚਲਿਆ।

੨. 'ਪਰਾ ਸਿਵ' ਤੋਂ ਵਿਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਤਤ੍ਵ 'ਸ਼ਿਵ; ਸ਼ਕਤਿ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਮੇਲ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਮੰਨੀ ਹੈ। 'ਸਿਵ ਸਕਤੀ' ਦਾ ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ:-ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀ= ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਅਰਥਾਤ ਮਾਇਆ। (ਅ) ਸ਼ਿਵ=ਸ਼ਿਵਜੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ=ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ। (ੲ) ਸ਼ਿਵ=ਸਤੋ ਗੁਣ। ਸ਼ਕਤੀ=ਤਮੋਗੁਣ।

੩. ਜਦੋਂ ਇਕੋ ਓਹੋ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

੪. 'ਕਹਾ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਕਿਸ' ਬੀ ਹੈ। ਯਥਾ-ਆਨ ਕਹਾ ਪਹਿ ਜਾਵਹੁ॥ (ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੫-੭੩)

ਬਿਨਾਸਨ॥ ਜਬ ਪੂਰਨ ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥ ਤਬ ਜਮ ਕੀ ਤ੍ਰਾਸ ਕਹਹੁ ਕਿਸੁ ਹੋਇ॥ ਜਬ ਅਬਿਗਤ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭ ਏਕਾ॥ ਤਬ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਕਿਸੁ ਪੂਛਤ ਲੇਖਾ॥ ਜਬ ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨ ਅਗੋਚਰ ਅਗਾਧੇ॥ ਤਬ ਕਉਨ ਛੁਟੇ ਕਉਨ ਬੰਧਨ ਬਾਧੇ॥ ਆਪਨ ਆਪ ਆਪ ਹੀ ਅਚਰਜਾ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਨ ਰੂਪ ਆਪ ਹੀ ਉਪਰਜਾ॥੩॥	ਪ੍ਰਭੂ (ਹੀ) ਪਰੀ ਪੂਰਨ ਹੈਸੀ ਤਦ ਦੱਸੋ ਕਿ ਜਮ ਦਾ ਡਰ ਕਿਸਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈਸੀ? ਜਦ ਇਕੋ ਅਬਿਗਤ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪ ਹੀ ਆਪ) ਸੀ, ਤਦ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਲੇਖਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਸਨ? ਜਦ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਇੰਦ੍ਰੈ ਅਤੀਤ, ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪ ਹੀ ਆਪ) ਸੀ, ਤਦ ਕਉਣ ਛੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੌਣ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਹੋਏ? (ਉਹ ਤਦੋਂ) ਅਪਣੇ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ (ਇਸਥਿਤ) ਸੀ। (ਉਸਨੇ) ਅਪਣਾ (ਸਰਗੁਣ) ਰੂਪ (ਫੇਰ) ਆਪ ਹੀ ਉਤਪਤ ਕੀਤਾ[1]॥੩॥
ਜਹ ਨਿਰਮਲ ਪੁਰਖੁ ਪੁਰਖ ਪਤਿ ਹੋਤਾ॥ ਤਹ ਬਿਨੁ ਮੈਲੁ ਕਹਹੁ ਕਿਆ ਧੋਤਾ॥ ਜਹ ਨਿਰੰਜਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਬਾਨ॥ ਤਹ ਕਉਨ ਕਉ ਮਾਨ ਕਉਨ ਅਭਿਮਾਨ॥ ਜਹ ਸਰੂਪ ਕੇਵਲ ਜਗਦੀਸ॥ ਤਹ ਛਲ ਛਿਦ੍ਰ ਲਗਤ ਕਹੁ ਕੀਸ॥ ਜਹ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੀ ਜੋਤਿ ਸੰਗਿ ਸਮਾਵੈ॥ ਤਹ ਕਿਸਹਿ ਭੂਖ ਕਵਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ॥ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਕਰਨੈ ਹਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕਾ ਨਾਹਿ ਸੁਮਾਰੁ॥੪॥	ਜਿਥੇ 'ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਤ ਪੁਰਖ' ਹੀ 'ਪੁਰਖ ਪਤੀ' ਸੀ[2] ਓਥੇ ਦੱਸੋ ਮੈਲ (ਤੇ) ਹੈ ਨਹੀਂ (ਸੀ ਕੋਈ ਓਥੇ) ਧੋਂਦਾ ਕੀਹ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਮਾਇਆ ਰਹਤ, ਅਕਾਰ ਰਹਤ, ਮੁਕਤ (ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਇਕੋ ਆਪ ਹੀ) ਸੀ, ਓਥੇ ਕਿਸਦਾ ਮਾਨ ਤੇ ਕਿਸਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੋਣਾ ਸੀ[3]? ਜਿੱਥੇ (ਜਗਦੀਸ਼) ਕੇਵਲ (ਇਕੋ) ਜਗਦੀਸ਼ੁਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਸੀ ਉਥੇ ਛਲ ਛਿਦ੍ਰ ਕਿਸਨੂੰ ਲੱਗਦਾ? ਜਿਥੇ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ (ਆਪਣੀ) ਜੋਤ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ,[4] ਤਿਥੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਭੁਖ (=ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਕਹੀ ਜਾਵੇ ਤੇ) ਕੌਣ (ਉਸਦੀ) ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦਾ (ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ)? ਕਰਨੇ ਕਰਾਉਣੇ ਵਾਲਾ (ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਉਹ) ਕਰਨੇ ਹਾਰ (ਆਪ ਹੀ) ਹੈ[5]। (ਉਸ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦਾ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਅੰਤ[6] ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੪॥

੧. 'ਅਚਰਜ ਰੂਪ' ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ,-'ਅਸਚਰਜ ਰੂਪੰ ਰਹੰਤ ਜਨਮੰ॥' (ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸਲੋਕ ਮ: ੫-੫੭)

ਸੋ ਉਸ ਮਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਰੂਪ ਨੂੰ ਰੂਪਵਾਨ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ। ਯਥਾ:-ਆਪੀਨੈ੍ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ॥ (ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧-੧)

੨. ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ 'ਉਮਾ ਪਤੀ' ਯਾ 'ਮਾਯਾ ਪਤੀ' ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਆਪ ਮਾਲਕ ਸੀ ਤਦੋਂ ਮਾਯਾ ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫਿਰ ਧੋਣਾ ਕੀਹ ਸੀ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਅਰਥ ਲਗਦਾ ਹੈ:-ਜਹਿ ਪੁਰਖ ਪਤਿ ਨਿਰਮਲ ਪੁਰਖ ਹੋਤਾ=ਅਰਥਾਤ ਜਦੋਂ:-ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਤ ਨਿਰਮਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਯਥਾ-ਜਬ ਅਪਨੀ ਸੋਭਾ ਆਪਨ ਸੰਗਿ ਬਨਾਈ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ੨੧-੫)

(ੲ) ਜਹਾਂ ਜੀਵੋਂ ਕਾ ਪਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ.........ਪਰ ਜੀਵ ਤਾਂ ਸਨ ਨਹੀਂ ਤਦੋਂ।

੩. ਇਥੇ ਅਭਿਮਾਨ ਦਾਂ ਅਰਥ ਅਪਮਾਨ ਹੈ, ਹੋਰਥੇ ਬੀ ਆਯਾ ਹੈ। ਯਥਾ:-

'ਤੈਸਾ ਮਾਨੁ ਤੈਸਾ ਅਭਿਮਾਨੁ॥ (ਸੁਖਮਨੀ ੯-੭)

੪. ਭਾਵ ਜਯੋਤੀ ਸਰੂਪ ਅਪਣੀ ਜਯੋਤਿ ਸਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਸੀ।

੫. (ਅ) ਉਹ 'ਕਰਨਹਾਰ' ਕਰਤਾਰ ਹੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕਰਾਵਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਸੀ।

੬. ਭਾਵ ਗੇਣਤੀ ਮੇਣਤੀ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦਾ (ਸ਼ੁਮਾਰ=) ਹਿਸਾਬ ਲਗ ਜਾਵੇ।

ਜਬ ਅਪਨੀ ਸੋਭਾ ਆਪਨ ਸੰਗਿ ਬਨਾਈ॥ ਤਬ ਕਵਨ ਮਾਇ ਬਾਪ ਮਿਤ੍ਰ ਸੁਤ ਭਾਈ॥ ਜਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਆਪਹਿ ਪਰਬੀਨ॥ ਤਹ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਕਹਾ ਕੋਊ ਚੀਨ॥ ਜਬ ਆਪਨ ਆਪੁ ਆਪਿ ਉਰਿ ਧਾਰੈ॥ ਤਉ ਸਗਨ ਅਪਸਗਨ ਕਹਾ ਬੀਚਾਰੈ॥ ਜਹ ਆਪਨ ਊਚ ਆਪਨ ਆਪਿ ਨੇਰਾ॥ ਤਹ ਕਉਨ ਠਾਕੁਰੁ ਕਉਨੁ ਕਹੀਐ ਚੇਰਾ॥ ਬਿਸਮਨ ਬਿਸਮ ਰਹੇ ਬਿਸਮਾਦ॥ ਨਾਨਕ ਅਪਨੀ ਗਤਿ ਜਾਨਹੁ ਆਪਿ॥੫॥

ਜਦ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਅਪਣੀ ਸੋਭਾ (ਕੇਵਲ) ਅਪਣੇ ਹੀ ਸੰਗ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ[1], ਤਦ (ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਸੋਭਾ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਮਾਂ ਕਿ ਪਿਉ, ਮਿਤ੍ਰ ਕਿ ਪੁਤ੍ਰ ਕਿ ਭਰਾ ਕਿਹੜਾ ਸੀ? ਜਿਥੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਸਾਰੀ ਗੁਣ ਵਿਦਜਾ ਦੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾਈ ਅਪਣੇ ਵਿਚ (ਲਈ ਇਸਥਿਤ) ਹੈਸੀ ਓਥੇ ਵੇਦ ਤੇ ਕਤੇਬਾਂ (ਤੇ) ਕੋਈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਜਦ (ਉਹ) ਅਪਣੇ ਆਪ (ਆਪਣੀ) ਉੱਤਮਤਾ ਵਿਚ[2] (ਨਿਮਗਨ) ਹੈਸੀ, ਤਦ ਸ਼ਗਨ ਤੇ ਅਪਸ਼ਗਨ (ਕੌਣ ਤੇ) ਕਿਥੇ ਵਿਚਾਰਦਾ ਸੀ[3]? ਜਿਥੇ ਆਪਣਾ (ਆਪ ਹੀ) ਉੱਚਾ (ਤੇ) ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ, ਓਥੇ ਕੌਣ ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਕੌਣ ਸੇਵਕ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ[4]। (ਬਿਨੈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਹੇ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ (ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ) ਅਸਚਰਜ ਤੋਂ ਅਸਚਰਜ ਹੁੰਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਅਪਣੀ ਗਤੀ ਨੂੰ (ਤੁਸੀਂ) ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ॥੫॥

ਜਹ ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਭੇਦ ਸਮਾ-ਇਆ॥ ਊਹਾ ਕਿਸਹਿ ਬਿਆਪਤ ਮਾਇਆ॥ ਆਪਸ ਕਉ ਆਪਹਿ ਆਦੇਸੁ॥ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਕਾ ਨਾਹੀ ਪਰਵੇਸੁ॥ ਜਹ ਏਕਹਿ ਏਕ ਏਕ ਭਗਵੰਤਾ॥ ਤਹ ਕਉਨੁ ਅਚਿੰਤੁ ਕਿਸੁ ਲਾਗੈ ਚਿੰਤਾ॥ ਜਹ ਆਪਨ ਆਪੁ ਆਪਿ ਪਤੀਆਰਾ॥ ਤਹ ਕਉਨੁ ਕਥੈ ਕਉਨੁ ਸੁਨਨੈਹਾਰਾ॥ ਬਹੁ ਬੇਅੰਤ ਊਚ ਤੇ ਊਚਾ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਸ ਕਉ ਆਪਹਿ ਪਹੂਚਾ॥੬॥

ਜਿੱਥੇ (ਉਹ ਅਪਣੇ) ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਤੇ ਅਭੇਦ (ਰੂਪ ਵਿਚ) ਇਸਥਿਤ (ਹੋਵੇ), ਓਥੇ ਮਾਇਆ ਕਿਸਨੂੰ ਵਿਆਪ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਅਪਣਾ ਆਪ ਤੇ ਅਪਣਾ ਹੁਕਮ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੋਵੇ (ਉਥੇ) ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ (ਜਿਥੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਓਥੇ ਮਾਯਾ ਨਹੀਂ)। (ਸੋ) ਜਿਥੇ ਭਗਵੰਤ ਇਕ, ਹਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਇਕ (ਭਾਵ ਇਕੱਲਾ ਆਪ ਹੀ) ਹੋਵੇ ਓਥੇ ਕੌਣ ਚਿੰਤਾ ਰਹਿਤ (ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਤੇ ਕਿਸਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਲਗਦੀ ਹੈ? ਜਿਥੇ ਪਤੀਜਣ ਵਾਲਾ ਬੀ ਆਪ ਹੋਵੇ (ਤੇ ਜਿਸ ਤੇ ਪਤੀਜਣਾ ਹੈ ਉਹ ਬੀ) ਆਪਣਾ (ਹੀ) ਆਪ ਹੋਵੇ, ਓਥੇ (ਪਤੀਜਣਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵਕਤਾ=) ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੌਣ (ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸ੍ਰੋਤਾ=) ਸੁਣਨੇ ਵਾਲਾ ਕੌਣ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ। (ਓਹ) ਬੜਾ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਤੇ ਉਚਿਆਂ ਤੋਂ ਉਚਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਹ ਅਦੁਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੁੱਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ)॥੬॥

---

੧. ਅਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਸੁਭਾਇਮਾਨ।

੨. ਉਰਿ ਧਾਰੈ=ਉਤਮਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਸੰਸ:, ਉਰੁ=ਉਤਮ, ਅਮੋਲਕ)। (ਅ) ਜਦੋਂ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਰਿਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਸਥਿਤ ਸੀ, ਭਾਵ ਅਪਣੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸ੍ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਸੀ। ਪਰ ਅਗੇ ਪਿਆ ਹੈ 'ਸਗਨ ਅਪਸਗਨ' ਇਸ ਕਰਕੇ ਉੱਤਮਤਾ ਵਾਲਾ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਦਾ ਹੈ।

੩. ਜਦ ਹੋਇਆ ਆਪ ਹੀ ਉਤਮ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਤਮਤਾ, ਮਾੜਾ ਕੁਛ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਸ਼ਗਨ ਵੀਚਾਰ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ।

੪. ਭਾਵ ਊਚ ਨੀਚ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੂਰ ਏਹ ਹੋਣ ਹੀ ਨਾ ਤਾਂ ਸੇਵਕ ਕੌਣ ਤੇ ਮਾਲਕ ਕੌਣ।

ਹੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਹ ਆਪਿ ਰਚਿਓ ਪਰਪੰਚੁ ਅਕਾਰੁ॥ ਤਿਹੁ ਗੁਣ ਮਹਿ ਕੀਨੋ ਬਿਸਥਾਰੁ॥ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਤਹ ਭਈ ਕਹਾਵਤ॥ ਕੋਊ ਨਰਕ ਕੋਊ ਸੁਰਗ ਬੰਛਾਵਤ॥ ਆਲ ਜਾਲ ਮਾਇਆ ਜੰਜਾਲ॥ ਹਉਮੈ ਮੋਹ ਭਰਮ ਭੈ ਭਾਰ॥ ਦੂਖ ਸੂਖ ਮਾਨ ਅਪਮਾਨ॥ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਓ ਬਖ੍ਯ੍ਯਾਨ॥ ਆਪਨ ਖੇਲੁ ਆਪਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ॥ ਖੇਲੁ ਸੰਕੋਚੈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਏਕੈ॥੭॥

(ਪਰ) ਜਿਥੇ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ) ਆਪ (ਇਸ) ਅਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰਚ ਦਿੱਤਾ[1] (ਤੇ ਇਸਦਾ ਸਾਰਾ) ਪਸਾਰਾ (ਤੰਦਣ ਤਾਣਾਂ) ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ[2], ਓਥੇ ਪਾਪ ਪੁੰਨ (ਭਾਵ ਸ਼ੁਭ ਅਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵੀਚਾਰ) ਦੀ ਗਲ ਛਿੜ ਪਈ। (ਹੁਣ) ਕੋਈ (ਭਾਵ ਪੁੰਨੀ ਤਾਂ) ਸੁਰਗ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਦੀ, ਕੋਈ (ਭਾਵ ਪਾਪੀ) ਨਰਕ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ। (ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਮਾਇਆ ਦੇ (ਸਾਰੇ) ਜੰਜਾਲ, ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸੌਤੀਆਂ, ਹੰਕਾਰ, ਮੋਹ, ਭੈ, ਭਰਮ (ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਮਨ ਤੇ) ਭਾਰ; (ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੈ ਭਰਮ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ) ਦੁਖ, ਸੁਖ ਆਦਰ, ਅਨਾਦਰ (ਸਭ ਕੁਛ ਟੁਰ ਪਿਆ, ਜਿਸਦਾ) ਵਰਣਨ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ (ਲਿਖਣ ਬੋਲਣ ਹਾਰਿਆਂ ਨੇ) ਕੀਤਾ[3]। (ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ ਉਸਦਾ) ਅਪਣਾ ਖੇਲ ਹੈ, (ਇਸ ਖੇਲ ਨੂੰ) ਆਪ (ਹੀ) ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਆਪ ਹੀ) ਦੇਖਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਜਦ ਚਾਹੇ ਇਸ) ਖੇਲ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਲਵੇ; (ਜਦ ਸੰਕੋਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ਤਦ (ਫਿਰ) ਇਕੋ ਦਾ ਇਕ (ਭਾਵ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਲੇ ਦਾ ਇਕੱਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੭॥

ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਸੰਤ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਜਹ ਅਬਿਗਤੁ ਭਗਤੁ ਤਹ ਆਪਿ॥ ਜਹ ਪਸਰੈ ਪਾਸਾਰੁ ਸੰਤ ਪਰ-ਤਾਪਿ॥ ਦੁਹੂ ਪਾਖ ਕਾ ਆਪਹਿ ਧਨੀ॥ ਉਨਕੀ ਸੋਭਾ ਉਨਹੂ ਬਨੀ॥ ਆਪਹਿ ਕਉਤਕ ਕਰੈ ਅਨਦ ਚੋਜ॥

ਜਿਥੇ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਅਬਿਗਤ[4] (ਰੂਪ ਵਿਚ) ਆਪ ਹੈ, ਤਿਥੇ (ਉਸ ਦਾ) ਭਗਤ (ਓਸੇ ਰੂਪ[5] ਵਿਚ ਹੈ)। ਜਿਥੇ ਪਸਰਦਾ ਹੈ ਪਸਾਰਾ (ਉਥੇ) ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਲਈ (ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ਦੁਹਾਂ ਪੱਖਾਂ[6] ਦਾ ਆਪ ਹੀ ਸੁਆਮੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ[7]। (ਇਹ) ਲੀਲ੍ਹਾ (ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਉੱਤਰ: ਇਹ ਉਸ ਦੇ) ਚੋਜ ਹੈਨ, (ਤੇ ਉਸ ਦੇ) ਅਨੰਦ (ਸੁਰੂਪਤਾ ਦੇ ਲਖਾਜਕ) ਹਨ, (ਪਰ ਲਿਪਾਇਮਾਨਤਾ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਲ ਕਰਦਾ ਉਹ

੧. ਯਥਾ:-ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਤਾ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ॥ (ਮਾਰੂ ਸੋਲ: ਮ: ੧-੧੫)

੨. ਭਾਵ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣਾਤਮ ਮਾਯਾ ਰਚ ਦਿਤੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

੩. ਮਤਾਂ ਮਤਾਂਤਰਾਂ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ, ਵਿਗਜਾਨਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲੀ ਬਾਤ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੪.ਅਬਿਗਤ=ਅਵਜਕ=ਅਸਪਸ਼ਟ, ਜੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਨਿਰਾਕਾਰ, ਬ੍ਰਹਮ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਜਿਥੇ ਅਬਿਗਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਓਥੇ ਭਗਤ, ਜਿਥੇ ਭਗਤ ਹੈ ਓਥੇ ਆਪ ਹੈ।

੫. ਯਥਾ:-ਸੰਤ ਅਨੰਤਹਿ ਅੰਤਰੁ ਨਾਹੀ॥ (ਆਸਾ ਰਵਿ:-੨)

੬. ਦੁਹਾਂ ਪਖਾਂ=ਅਵਜਕਤਾ ਤੇ ਪਸਾਰੇ ਦਾ, ਆਪੇ ਦਾ ਤੇ ਮੌਤ ਦਾ।

੭. ਭਾਵ, ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅਵਜਕਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਸੰਤ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਭਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਹੈ।

ਆਪਹਿ ਰਸ ਭੋਗਨ ਨਿਰਜੋਗ॥ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਆਪਨ ਨਾਇ ਲਾਵੈ॥ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਖੇਲ ਖਿਲਾਵੈ॥ ਬੇਸੁਮਾਰ ਅਥਾਹ ਅਗਨਤ ਅਤੋਲੈ॥ ਜਿਉ ਬੁਲਾਵਹੁ ਤਿਉ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਬੋਲੈ॥ ੮॥੨੧॥	ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਰਸ ਨੂੰ ਆਪ ਭੋਗਦਾ (ਬੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਜੋਗ=) ਅਸੰਗ (ਬੀ) ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ (ਉਹ) ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ (ਜਗਤ ਦੀ) ਖੇਡ ਖਿਡਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਸਾਡਿਆਂ) ਹਿਸਾਬਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ (ਸਾਡੀ ਟੋਹ ਲਗ ਸਕਣ ਤੋਂ) ਅਥਾਹ, (ਸਾਡੇ ਕਿਆਸਾਂ ਗੇਣਤੀਆਂ ਤੋਂ) ਅਗਣਤ (ਤੇ ਸਾਡੀ ਜਾਚ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ) ਅਤੋਲ ਹੈ। (ਹੇ ਦਾਤੇ) ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਿਵੇਂ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਬੋਲਦਾ ਹੈ (ਇਹ ਬੀ ਆਪੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ)॥੮॥੨੧॥

ਨਿਰੁਕਤ-ਸਰਗੁਨ-(ਸੰਸ:, ਸਰਗੁਣ:) ਸਹਿਤ ਗੁਣਾਂ ਦੇ। ਮਾਯਾ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਜੋ ਤਮੋ ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਿੰਨਾ ਗੁਣਾਂ ਸਹਿਤ ਹੈ।

ਨਿਰਗੁਨ-(ਸੰਸ:, ਨਿਰਗੁਣ:-ਪਰਮਾਤਮਾ।) ਜੋ ਸ਼ੁਧ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਤ ਰਜ ਤਮ ਰੂਪ ਮਾਯਕ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਮਾਯਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੈ।

ਨਿਰੰਕਾਰ-(ਸੰਸ:, ਨਿਰਾਕਾਰ:=ਸਰਵ੍ ਵਜਾਪੀ, ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਮਾਯਕ ਆਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ-(ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੧) ਅਫੁਰ ਸਮਾਧਿ, ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧਿ।

ਅਬਿਗਤ-(ਸੰਸ:, ਅਵਜਕਤ=ਜੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਗਜਾਤ=(ਜਿਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਵੇ)। ਨਿਰਾਕਾਰ ਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਅਗੋਚਰ-(ਸੰਸ:,) ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੋ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅਵਿਸ਼ੇ ਹੋਵੇ।

ਕਲਾ-(ਸੰਸ:,) ਕਲਾ ਦਾ ਅਰਥ ਏਥੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕੋਮਲ ਹੁਨਰ ਯਾ ਕਲਾ ਕੌਸ਼ਲ ਹੈ, ਐਸੀਆਂ ਵਿਦਜਾ ੬੪ ਗਿਣੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਹੈ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣ ਤੇ ਵਿਦਜਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾਈਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਵਜਕਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਵਜਕਤ ਹੀ ਸਨ।

ਅਛਲ-(ਸੰਸ:, ਅ=ਨਹੀਂ+ਛਲ:=ਦਗਾ, ਫਰੇਬ, ਚਾਲਾਕੀ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਛਲ ਨਾ ਸਕੇ। ਜੋ ਛਲਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਅਛੇਦ-(ਸੰਸ:, ਅ=ਨਹੀਂ+ਛੇਦਨੰ=ਕੱਟਣਾ, ਚੀਰਨਾ। ੨. ਟੁਕੜਾ, ਹਿੱਸਾ, ਅੰਸ਼।) ਜੋ ਛੇਦਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ ਭਾਵ ਜੋ ਕਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਨਾ ਆਵੇ।

ਅਭੇਦ-(ਸੰਸ:, ਅਭੇਦ:) ਜੋ ਭੇਦਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਭਾਵ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਹੇਠ ਨਾ ਆਵੇ। (ਅ) ਅਭੇਦ= 'ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਦ ਨਾ ਲੱਭੇ' ਬੀ ਅਰਥ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਆਦੇਸੁ-(ਸੰਸ:, ਆਦੇਸ਼:=ਹੁਕਮ, ਆਗਜਾ) ਹੁਕਮ, ਆਗਜਾ, ਸਿਖਜਾ। (ਅ) ਆਦੇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਨਮਸਕਾਰ ਬੀ ਹੈ। ਭਾਵ, ਸ੍ਰੈ ਸ੍ਰੈ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੈ ਸੀ।

ਭਗਵੰਤਾ-(ਸੰਸ:, ਭਗਵਤ੍=) ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ, ਪੂਜਾ ਯੋਗ ਐਸ਼੍ਵਰਜਵਾਨ ਆਦਿ। (ਸੰਸ:, ਭਗਵਾਨ=) ਦੇਵਤਾ। ੨. ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ ਆਦਿਕ, ਭਾਵ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ।

ਪਰਪੰਚੁ ਅਕਾਰੁ-ਪਰਪੰਚ-(ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਪੰਚ:=ਵਿਕਾਸ਼, ਵਿਸਤਾਰ) ਪਰਪੰਚ ਅਕਾਰੁ=ਭਰਮ,

ਧੋਖਾ, ਵਿਸਤਾਰ, ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਜੰਜਾਲ, ਸੰਸਾਰ।

ਬੰਛਾਵਤ-(ਸੰਸ:, ਧਾ:-ਵਾਂਛ=ਚਾਹੁਣਾ, ਇੱਛਾ ਕਰਨੀ, ਕਾਮਨਾ ਕਰਨੀ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਹੈ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਆਲ-(ਸੰਸ:, ਆਲਯ: ਜਾਂ ਆਲਯਂ=ਥਾਂ, ਜਗ੍ਹਾ, ਘਰ) ਘਰ, ਭਾਵ ਹੋ ਘਰਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਆਦਿ। ਘਰਾਂ ਦੇ ਧੰਦੇ।

ਜਾਲ-(ਸੰਸ:, ਜਾਲਂ=ਫੰਧਾ।) ਫ਼ਸੌਤੀਆਂ।

ਕਉਤਕ-(ਸੰਸ:, ਕੌਤੁਕਂ=ਦ੍ਰਿਸ਼, ਤਮਾਸ਼ਾ।) ਖੇਲ, ਤਮਾਸ਼ਾ, ਲੀਲਾ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਬਾਈਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ-ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਦੇ ਰੂਪ ਸਮਝਕੇ ਉਪਾਸਨਾ ਦੋ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ। ਦੋ ਪਖ ਸਮਝਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਇਕੋ ਇਕ ਸਮਝੋ ਇਕੋ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਤੱਕੋ। ਉਸੇ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰੋ, ਉਸੇ ਦਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਰਬ ਵਜਾਪਕਤਾ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਨਤਾ ਤੇ ਵਜਾਪਕਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਟੂਰਿਆ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਕੇ ਠਾਕੁਰਾ ਆਪੇ ਵਰਤਣਹਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਏਕੋ ਪਸਰਿਆ ਦੂਜਾ ਕਹ ਦ੍ਰਿਸਟਾਰ॥੧॥ ਅਸਟਪਦੀ॥ ਆਪਿ ਕਥੈ ਆਪਿ ਸੁਨਨੈਹਾਰੁ॥ ਆਪਹਿ ਏਕੁ ਆਪਿ ਬਿਸਥਾਰੁ॥ ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਏ॥ ਅਪਨੈ ਭਾਣੈ ਲਏ ਸਮਾਏ॥ ਤੁਮ ਤੇ ਭਿੰਨ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਹੋਇ॥ ਆਪਨ ਸੂਤਿ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਪਰੋਇ॥ ਜਾ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਜੀਉ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ॥ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਏ॥ ਸੋ ਸਮਦਰਸੀ ਤਤ ਕਾ ਬੇਤਾ॥ ਨਾਨਕ ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਜੇਤਾ॥੧॥	ਹੇ ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾ! (ਤੂੰ) ਆਪ ਹੀ (ਸਭ ਵਿਖੇ) ਵਰਤਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈਂ! ਇਕੋ (ਤੂੰ ਸਾਰੇ) ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਦੂਜਾ (ਕੋਈ) ਕਿਥੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ? ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਕ ਪਾਸੇ) ਆਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ) ਆਪ ਹੀ ਸੁਣਨੇ ਵਾਲਾ (ਹੋਕੇ ਸੁਣਦਾ) ਹੈ। ਆਪੇ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਅਨੇਕ ਹੈ। ਜਦ ਉਸਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਪਜਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਫੇਰ) ਅਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ (ਉਸਨੂੰ) ਸਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੁਹਾਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਪਣੇ ਸੂਤ* ਵਿਖੇ (ਤੁਸਾਂ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪਰੋ ਰਖਿਆ ਹੈ, (ਸੋ) ਹੇ ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਆਪ ਸਮਝ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਓਹੋ ਪੁਰਖ ਸਚਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਓਹੋ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣੇ ਵਾਲਾ ਤੇ ਓਹੋ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਤੱਤ ਵੇਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧॥
ਜੀਅ ਜੰਤ੍ਰ ਸਭ ਤਾਕੈ ਹਾਥ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਅਨਾਥ ਕੋ ਨਾਥੁ॥ ਜਿਸੁ ਰਾਖੈ ਤਿਸੁ ਕੋਇ ਨ ਮਾਰੈ॥	ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਉਸੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹਨ, (ਉਹੋ) ਗ਼ੀਬਾਂ ਪੁਰ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ (ਉਹ) ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਮਰ

*ਸੱਤਾ ਰੂਪੀ ਸੂਤ੍ਰ ਵਿਚ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ।

ਸੋ ਮੂਆ ਜਿਸੁ ਮਨਹੁ ਬਿਸਾਰੈ॥ ਤਿਸੁ ਤਜਿ ਅਵਰ ਕਹਾ ਕੋ ਜਾਇ॥ ਸਭ ਸਿਰਿ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨ ਰਾਇ॥ ਜੀਅ ਕੀ ਜੁਗਤਿ ਜਾਕੈ ਸਭ ਹਾਥਿ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਜਾਨਹੁ ਸਾਥਿ॥ ਗੁਨ ਨਿਧਾਨ ਬੇਅੰਤ ਅਪਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰ॥੨॥

ਗਿਆ (ਸਮਝੋ) ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਮਨੋਂ ਵਿਸਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਜਾਵੇ? (ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ) ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ (ਓਹੋ) ਇਕੋ (ਰਖਜਾ ਕਰਨੇ ਹਾਰ ਆਸਰਾ ਰੂਪ) ਨਿਰੰਜਨ ਰਾਜਾ ਹੈ। ਜੀਆਂ (ਦੇ ਉਤਪਤ, ਪਾਲਣ, ਸੰਘਾਰ ਤੇ ਉਧਾਰ) ਦੀ ਜੁਗਤ ਸਾਰੀ ਜਿਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਅੰਦਰ, ਬਾਹਰ ਤੇ (ਅਪਣੇ) ਨਾਲ ਸਿਆਣ ਲਓ। (ਉਹ) ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਉਸਦੇ) ਦਾਸ (ਹਨ ਤੇ) ਸਦੀਵ (ਉਸ ਤੋਂ) ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨॥

ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਇਆ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਸਾਰੇ ਦਾਨ ਦੇਣਹਾਰ ਉਹੀ ਹੈ:-

ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਦਇਆਲ॥ ਸਭ ਊਪਰਿ ਹੋਵਤ ਕਿਰਪਾਲ॥ ਅਪਨੇ ਕਰਤਬ ਜਾਨੈ ਆਪਿ॥ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਰਹਿਓ ਬਿਆਪਿ॥ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਜੀਅਨ ਬਹੁ ਭਾਤਿ॥ ਜੋ ਜੋ ਰਚਿਓ ਸੁ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਤਿ॥ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਲਏ ਮਿਲਾਇ॥ ਭਗਤਿ ਕਰਹਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਇ॥ ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਬਿਸ੍ਵਾਸੁ ਕਰਿ ਮਾਨਿਆ॥ ਕਰਨਹਾਰੁ ਨਾਨਕ ਇਕੁ ਜਾਨਿਆ॥੩॥

ਦਿਆਲ ਤੇ ਪੂਰਨ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਜੀ ਸਾਰੇ) ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ (ਅਤੇ) ਸਭ ਉਤੇ (ਓਹੋ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਕੀਕੂੰ? ਉੱਤਰ: ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪਣੇ ਕਰਤਬਾਂ ਨੂੰ ਆਪ (ਹੀ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਅੰਤਰਜਾਮੀ (ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ) ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਉਹ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲਦਾ ਹੈ। (ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ) ਜੋ (ਉਸਨੇ) ਰਚਿਆ ਹੈ ਉਹ ਉਸੇ ਦਾ ਧਯਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਜਿਸਨੂੰ ਚਾਹੇ ਉਸਨੂੰ (ਅਪਣੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂ ਗਾਉਂਕੇ (ਉਸਦੀ) ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਐਸੇ ਭਗਤ ਨੇ ਅਪਣੇ) ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ (ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ) ਮੰਨ ਲਿਆ ਤੇ ਇਕੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਜਾਣਿਆ ਹੈ॥੩॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਉਹ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸਮਝ ਕੇ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ:-

ਜਨੁ ਲਾਗਾ ਹਰਿ ਏਕੈ ਨਾਇ॥ ਤਿਸਕੀ ਆਸ ਨ ਬਿਰਥੀ ਜਾਇ॥ ਸੇਵਕ ਕਉ ਸੇਵਾ ਬਨਿ ਆਈ॥ ਹੁਕਮੁ ਬੂਝਿ ਪਰਮਪਦੁ ਪਾਈ॥ ਇਸਤੇ ਊਪਰਿ ਨਹੀ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਜਾਕੈ ਮਨਿ ਬਸਿਆ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥ ਬੰਧਨ ਤੋਰਿ ਭਏ ਨਿਰਵੈਰ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਪੂਜਹਿ ਗੁਰ ਕੇ ਪੈਰ॥ ਇਹ ਲੋਕ ਸੁਖੀਏ ਪਰਲੋਕ

(ਜੋ) ਜਨ ਹਰੀ ਦੇ ਇਕੋ ਨਾਮ ਨੂੰ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਆਸਾ ਬਿਰਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, (ਤੇ) ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣੇ ਤੇ ਹੀ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਵਧੀਕ (ਉੱਚਾ ਹੋਰ) ਵਿਚਾਰ (ਸੇਵਕ ਲਈ ਕੋਈ) ਨਹੀਂ ਹੈ (ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਸ ਗਿਆ ਹੈ (ਓਹ ਮਾਯਾ ਦੇ) ਬੰਧਨ ਤੋੜਕੇ ਵੈਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਓਹ) ਨਿੱਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਪੂਜਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਏਹ (ਐਸੇ ਨਾਮ ਪਿਆਰੇ ਲੋਕ) ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ (ਤੇ) ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਬੀ) ਸੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਆਪੇ (ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ)

ਸੁਹੇਲੇ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਹਿ ਮੇਲੇ॥੪॥

ਮੇਲ ਲਿਆ ਹੈ॥੪॥

ਅੰਕ ੫ ਤੇ ੬ ਵਿਚ ਹੁਣ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਪਜਾਰ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪੋ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹੋ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਲਿ ਕਰਹੁ ਅਨੰਦ॥ ਗੁਨ ਗਾਵਹੁ ਪ੍ਰਭ ਪਰਮਾਨੰਦ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਤਤੁ ਕਰਹੁ ਬੀਚਾਰੁ॥ ਦ੍ਰੁਲਭ ਦੇਹ ਕਾ ਕਰਹੁ ਉਧਾਰੁ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਤਰਨ ਕਾ ਇਹੈ ਸੁਆਉ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਪ੍ਰਭ ਪੇਖਹੁ ਨੇਰਾ॥ ਮਿਟੈ ਅਗਿਆਨੁ ਬਿਨਸੈ ਅੰਧੇਰਾ॥ ਸੁਨਿ ਉਪਦੇਸੁ ਹਿਰਦੈ ਬਸਾਵਹੁ॥ ਮਨ ਇਛੇ ਨਾਨਕ ਫਲ ਪਾਵਹੁ॥੫॥

(ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਬੀ) ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਮਿਲੋ (ਤੇ ਮਿਲਕੇ ਆਤਮਕ) ਆਨੰਦ ਲਵੋ। (ਹਾਂ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾਕੇ) ਪਰਮ ਆਨੰਦ (ਸਰੂਪ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵੋ (ਅਤੇ) ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਤੱਤ (=ਸਾਰ) ਨੂੰ ਵੀਚਾਰੋ[1]। (ਐਉਂ ਇਸ) ਦੁਰਲਭ ਦੇਹੀ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਲਵੋ। (ਸਾਧ ਸੰਗ ਵਿਚ) ਅਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਹਰਿ ਜਸ ਦੇ) ਬਚਨ (ਸੁਣੋ ਅਰ) ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵੋ[2]। ਜੀਵ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਇਹੋ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਨੇੜੇ (ਕਰਕੇ) ਦੇਖੋ (ਭਾਵ ਉਸਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵਸੋ), (ਇਕੁਰ) ਅਗਜਾਨ ਮਿਟ ਜਾਏਗਾ (ਤੇ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ) ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। (ਇਹ) ਉਪਦੇਸ਼ (ਜੋ ਅਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ) ਸੁਣਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਓ, ਤਦ ਮਨ ਇਛੇ ਫਲ ਪਾਵੋਗੇ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ!॥੫॥

ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਦੁਇ ਲੇਹੁ ਸਵਾਰਿ॥ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਅੰਤਰਿ ਉਰਿਧਾਰਿ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੀ ਪੂਰੀ ਦੀਖਿਆ॥ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਤਿਸੁ ਸਾਚੁ ਪਰੀਖਿਆ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਲਿਵਲਾਇ॥ ਦੂਖੁ ਦਰਦੁ ਮਨ ਤੇ ਭਉ ਜਾਇ॥ ਸਚੁ ਵਾਪਾਰੁ ਕਰਹੁ ਵਾਪਾਰੀ॥ ਦਰਗਹ ਨਿਬਹੈ ਖੇਪ ਤੁਮਾਰੀ॥ ਏਕਾ ਟੇਕ ਰਖਹੁ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ ਨਾਨਕ ਬਹੁਰਿ ਨ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ॥੬॥

ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਾਰਕੇ (ਆਪਣਾ) ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਵੇਂ ਸੁਆਰ ਲਵੋ। ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੀਖਜਾ ਸੰਪੂਰਨ (ਵਸਤੂ ਹੈ), ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਇਹ) ਵਸ ਜਾਏ ਉਹ ਸੱਚ ਨੂੰ[3] ਪਰਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਤਾਂ ਤੇ) ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਕਰਕੇ ਲਿਵ ਲਾਕੇ[4] ਨਾਮ ਜਪੋ (ਤਾਂ ਜੋ) ਦੁਖ, ਪੀੜ ਤੇ ਮਨ ਤੋਂ ਭਉ (ਸਭ ਕੁਛ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹੇ ਵਪਾਰੀਓ! (ਇਹ) ਸੱਚੀ ਸੁਦਾਗਰੀ ਕਰੋ (ਤਦ) ਤੁਹਾਡੀ ਖੇਪ ਦਰਗਾਹੇ ਪੁੱਜ ਪਵੇਗੀ[5], ਇਕੋ (ਨਾਮ ਦੀ) ਟੇਕ ਮਨ ਵਿਚ ਰਖੋ (ਤਾਂ) ਫੇਰ ਮੁੜਕੇ ਨਾ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾ ਜਾਣਾ, (ਭਾਵ ਜਨਮ ਮਰਨ ਮਿਟ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਹੈ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼)॥੬॥

---

੧. ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਤਤ ਹੈ, 'ਰਾਮ' ਨੂੰ ਤਤ੍ਵ ਸਰੂਪ ਲਖ ਲੈਣਾ।

੨. ਅਥਵਾ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਅਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਉਸਤਤ ਵਾਚਕ) ਬਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ।

੩. ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ।

੪. ਇਕ ਰਸੀ ਲਗਨ ਲਗਾ ਕੇ। ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬੰਨ੍ਹਕੇ। (ਅ) ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਕੇ।

੫. ਭਾਵ ਸਚ (ਨਾਮ) ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਮਾਈ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਓਥੇ ਕੰਮ ਆਵੇਗੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਖੇਪ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ।

ਅਗਲੇ ਦੋ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਫਲ ਗਿਣੇ ਹਨ ਜੋ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਖੀਰ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ।

ਤਿਸਤੇ ਦੂਰਿ ਕਹਾ ਕੋ ਜਾਇ॥ ਉਬਰੈ ਰਾਖਨਹਾਰੁ ਧਿਆਇ॥ ਨਿਰਭਉ ਜਪੈ ਸਗਲ ਭਉ ਮਿਟੈ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਛੂਟੈ॥ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਖੈ ਤਿਸੁ ਨਾਹੀ ਦੂਖ॥ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਮਨਿ ਹੋਵਤ ਸੂਖ॥ ਚਿੰਤਾ ਜਾਇ ਮਿਟੈ ਅਹੰਕਾਰੁ॥ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਕੋਇ ਨ ਪਹੁਚਨਹਾਰੁ॥ ਸਿਰ ਊਪਰਿ ਠਾਢਾ ਗੁਰੁ ਸੂਰਾ॥ ਨਾਨਕ ਤਾਕੇ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ॥੭॥

ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ (ਭੱਜਕੇ) ਦੂਰ ਕੋਈ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇਗਾ? (ਸਗੋਂ ਉਸ) ਰੱਖਣਹਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਕੇ ਹੀ (ਜੀਵ) ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ। (ਹੋਰ ਜਿਸ ਕੋਲ ਜਾਏਗਾ ਉਹ ਭਉ ਹੇਠ ਹੈ) ਨਿਰਭਉ ਤਾਂ (ਇਕੋ) ਪ੍ਰਭੂ (ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਜਪੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਭਉ ਮਿਟ ਜਾਵੇਗਾ। (ਉਸ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ (ਹੀ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਰੱਖੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਮਨ ਸੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੰਕਾਰ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪੁਰਖ ਤਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ[1]। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਜਿਸ ਦੇ) ਸਿਰ ਉਪਰ ਸੂਰਮਾ ਗੁਰੂ ਖੜਾ ਹੈ[2] ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪੂਰੇ (ਹੋ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ॥੭॥

ਮਤਿ ਪੂਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਜਾਕੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ॥ ਦਰਸਨੁ ਪੇਖਤ ਉਧਰਤ ਸ੍ਰਿਸਟਿ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਜਾਕੇ ਅਨੂਪ॥ ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਸੁੰਦਰ ਹਰਿ ਰੂਪ॥ ਧੰਨੁ ਸੇਵਾ ਸੇਵਕੁ ਪਰਵਾਨੁ॥ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪੁਰਖੁ ਪ੍ਰਧਾਨੁ॥ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਸੁ ਹੋਤ ਨਿਹਾਲੁ॥ ਤਾਕੈ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵਤ ਕਾਲੁ॥ ਅਮਰ ਭਏ ਅਮਰਾ ਪਦੁ ਪਾਇਆ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ॥੮॥੨੨॥

ਜਿਸ (ਸੂਰੇ ਗੁਰੂ) ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਪੂਰਨ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ[3] ਹੈ, (ਜਿਸ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਧਰਦੀ ਹੈ (ਤੇ) ਕਮਲਾਂ ਵਰਗੇ ਚਰਨ ਜਿਸ ਦੇ ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ (ਭਾਵ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਹਨ)। ਦਰਸ਼ਨ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨੇਹਾਰ ਹੈ[4] (ਤੇ) ਸੁਹਣਾ (ਐਸਾ) ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ। ਧੰਨ (ਉਸ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ) ਸੇਵਕ ਬੀ ਪਰਵਾਨ ਹੈ। (ਉਹ) ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਉਹ) ਵਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਫੇਰ) ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। (ਅਰਥਾਤ ਓਹ) ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਐਸੇ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਹਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ[5]! ॥੮॥੨੨॥

---

੧. ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ।

੨. ਭਾਵ ਜਿਸ ਦਾ ਰਖਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ।

੩. ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਾਲਦੀ ਹੈ।

੪. ਸਫਲ=ਐਸਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿ ਜੋ ਅਪਣਾ ਸੁਖਦਾਈ ਅਸਰ ਕਰਨੋਂ ਖਾਲੀ ਨਾ ਜਾਵੇ।

੫.ਇਸ ਪਉੜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਹੇ ਸੂਰੇ ਗੁਰੂ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਥਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਲ ਬੀ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਵਰਤਣਹਾਰ-ਵਰਤਣ+ਹਾਰ (ਸੰਸ:, ਵਰਤਿਨ=ਵਰਤਮਾਨ, ਮੌਜੂਦ, ਕਾਇਮ, ਸਿਥਤ ਰਹਣ ਵਾਲਾ। ੨. ਚੱਲਣ ਫਿਰਨ ਵਾਲਾ। (ਧਾ:, ਵ੍ਰਿਤ=ਵਰਤਣਾ, ਹੋਣਾ) ਵਰਤਣੇ ਵਾਲਾ। ਕਾਯਮ ਬਿਲਜ਼ਾਤ।

(ਅ) 'ਕੌਤਕ ਕਰਨੇਹਾਰ' ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਬੀ 'ਵਰਤਣਹਾਰ' ਦੇ ਹੈਨ।

ਨਿਰੰਜਨ ਰਾਇ-ਨਿਰੰਜਨ ਰਾਜਾ। ਰਾਇ=ਰਾਜਾ। ਨਿਰੰਜਨ=ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ।।

ਅਨਦਿਨੁ-ਅਨ+ਦਿਨ। ਅਨ-(ਸੰਸ:, ਅਨਜ:=ਅਲੱਗ, ਦੂਸਰਾ। ਨਵਾਂ। ਅਤ੍ਰਿਕਤ (ਇਲਾਵਾ) ਇਕ ਦਿਨ ਦੇ ਬਾਦ ਦੂਸਰਾ ਦਿਨ, ਨਵਾਂ ਦਿਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਦਿਨ, ਭਾਵ ਨਿੱਤ। ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਬੀ ਅਰਥ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਾਨ-(ਸੰਸ:, ਪ੍ਰਾਣ:=ਸ੍ਵਾਸ, ਪ੍ਰਾਣ ਵਾਯੂ। ਇਤਿਆਦਿਕ।) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਦ ਪ੍ਰਾਣ: ਦੇ ਕਈ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਜਿੰਦ, ਜੀਵ, ਆਤਮਾ' ਅਰਥ ਬੀ ਹਨ। ਭਾਵ ਹੈ ਜੀਵ ਦੇ ਤਰਨ ਦਾ ਇਹੋ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਸੁਆਉ-(ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੩੫ (ਸੁਆਇ)।) ੨. ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਵਿਚ ਸੁਆਉ ਦਾ ਅਰਥ ਹੇਤੂ, ਨਮਿਤ, ਸਾਧਨ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੁਕ ਦਾ ਅਰਥ 'ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹੋ ਹੈ' ਬੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦੀਖਿਆ-ਅਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਯਾ ਰਬ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋ ਧਰਮ ਬਿਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਦਾ ਹੈ।

ਖੇਪ-ਖੇਪ ਨਿਬਹਣੀ ਯਾ ਨਿਭਣੀ=ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਤੋੜ ਤੱਕ ਪੁਜ ਪੈਣਾ।

ਠਾਢਾ-(ਹਿੰ:, ਠਾੜਾ=ਖੜਾ।) ਖੜਾ, ਖੜਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਹੈ ਸਿਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਤੇਈਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਥਨ-ਇਸ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਸਫਲ ਗ੍ਯਾਨ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਗ੍ਯਾਨਵਾਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਸਲੋਕੁ॥ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੁ॥ ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੰਤ ਭੇਟਿਆ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ॥੧॥	(ਸਾਡੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ (ਹੋਈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ) ਗੁਰੂ[1] ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਗੁਰੂ ਨੇ (ਸਾਨੂੰ) ਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪੀ ਸੁਰਮਾ ਬਖਸ਼ਿਆ (ਇਹ ਮਨ ਰੂਪੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਤਾਂ) ਅਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪੀ ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ॥੧॥

ਹੁਣ ਪਹਿਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅੰਤਰਮੁਖ ਕੀਹ ਕੀਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਅਨਹਤ ਨਾਦ, ਵਿਸਮਾਦ, ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਤੇ ਸੋਝੀ ਗ੍ਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ॥ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾ ਲਾਗਾ ਮੀਠਾ॥ ਸਗਲ ਸਮਿਗ੍ਰੀ	ਗੁਰੂ* ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਾਲ (ਪਹਿਲੋਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਾ; ਫੇਰ ਉਹ) ਪ੍ਰਭੂ (ਅਪਣੇ) ਅੰਦਰ (ਹੀ) ਦਿੱਸ ਪਿਆ। (ਫਿਰ ਕੀਹ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਬਾਹਰ) ਸਾਰੀ

*ਏਥੇ 'ਸੰਤ' ਦਾ ਭਾਵ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਕਹੇ 'ਗੁਰੂ' ਤੋਂ ਹੈ।

ਏਕਸੁ ਘਟ ਮਾਹਿ॥ ਅਨਿਕ ਰੰਗ ਨਾਨਾ ਦ੍ਰਿਸਟਾਹਿ॥ ਨਉ ਨਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਨਾਮੁ॥ ਦੇਹੀ ਮਹਿ ਇਸਕਾ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ॥ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਅਨਹਤ ਤਹ ਨਾਦ॥ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਅਚਰਜ ਬਿਸਮਾਦ॥ ਤਿਨਿ ਦੇਖਿਆ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਦਿਖਾਏ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਜਨ ਸੋਝੀ ਪਾਏ॥੧॥

ਸਮਗ੍ਰੀ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗ (ਰੂਪਾਂ) ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਨਤ੍ਵ ਵਾਲੀ ਹੈ, (ਇਹ ਸਾਰੀ ਉਸ) ਇਕੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਹਿਰਦੇ[1] ਵਿਚ ਹੈ। (ਫਿਰ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ (ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਜੋ) ਅਤੀ ਅਮੋਲਕ ਤੇ ਅਤਿ ਮਿੱਠਾ (ਲੱਗਾ ਸੀ) ਇਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਤਾਂ ਦੇਹ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ[2]। (ਉਸ ਥਾਵੇਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਕਿ) ਅਨਹਤ ਨਾਦ ਤੇ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ (ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬੀ) ਇਹੋ ਹੈ[3] (ਜਿਸਦਾ) ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ) ਅਸਚਰਜ ਹੈ (ਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ) ਵਿਸਮਾਦ (ਰੂਪ ਕਰ ਦੇਂਦਾ) ਹੈ। (ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ ਵਿਸਮਾਦੀ ਝਲਕਾ ਕੇਵਲ) ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਠੀਕ ਠੀਕ ਸਮਝ) ਸੋਝੀ ਬੀ ਉਸ (ਦੇਖਣ ਹਾਰ) ਜਨ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਫੇਰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸ ਦੀ ਕੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਖੋਹਲਦੇ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼, ਨਿਸਚੇ ਬਾਤ, ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਸੋ ਅੰਤਰਿ ਸੋ ਬਾਹਰਿ ਅਨੰਤ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬਿਆਪਿ ਰਹਿਆ ਭਗਵੰਤ॥ ਧਰਨਿ ਮਾਹਿ ਆਕਾਸ ਪਇਆਲ॥ ਸਰਬ ਲੋਕ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ॥ ਬਨਿ ਤਿਨਿ ਪਰਬਤਿ ਹੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ॥ ਜੈਸੀ ਆਗਿਆ ਤੈਸਾ ਕਰਮੁ॥ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰ ਮਾਹਿ॥ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਦਹ-ਦਿਸੇ ਸਮਾਹਿ॥ ਤਿਸ ਤੇ ਭਿੰਨ

(ਇਸ ਪਿਛੇ ਕਹੀ ਸੋਝੀ ਵਾਲਾ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਹੋ ਅਨੰਤ (ਮੇਰੇ) ਅੰਦਰ ਹੈ ਉਹੋ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ (ਭਾਵ ਹੋਰਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਉਹੋ) ਭਗਵੰਤ ਬਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼, ਪਤਾਲ, (ਅਰ) ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਿਖੇ (ਬੀ ਉਹ) ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ (ਈਸ਼ੁਰ) ਪੂਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਉਹ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ (ਹੈ, ਫਿਰ) ਪਰਬਤਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਤੇ ਘਾਹ ਦੇ ਤੀਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ (ਮੌਜੂਦ) ਹੈ। ਜੈਸੀ (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਆਗਜਾ ਹੈ ਤੈਸਾ ਕਰਮ (ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ)। (ਗਲ ਕੀਹ) ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਅਗਨਿ ਵਿਚ, ਚੌਹਾਂ ਕੂੰਟਾਂ ਤੇ ਦਸੋ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ (ਉਹੀ) ਸਮਾ ਰਿਹਾ

---

੧. ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ।

੨. ਭਾਵ ਐਉਂ ਬੀ ਖੋਹਲਦੇ ਹਨ:-ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ (ਜੀਵ ਵਿਸ਼੍ਰਾਮ=) ਇਸਥਿਤੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਅਨਹਤ ਨਾਦ ਹੈ ਤੇ (ਫੇਰ) ਸੁੰਨ (ਅਫੁਰ) ਸਮਾਧੀ (ਲਗਦੀ ਹੈ)।

੩. ਨਾਮ ਦਾ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ਦੇਹੀ ਵਿਖੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਥਾਂ ਉਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗੇ, ਉਹ ਥਾਉਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ 'ਦਸਮ ਦੁਆਰ' ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ:-......ਇਕਨਾ ਦਸਵਾਂ ਦੁਆਰੁ ਦਿਖਾਇਆ॥ ਤਹ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਨਾਉ ਨਵ ਨਿਧਿ......॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਅਨੰਦ-੩੮। (ਅ) ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਦਾ ਅਰਥ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਸਮਾਧੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨਹਤ ਨਾਦ ਦਾ ਅਰਥ ਨਾਸ਼ ਰਹਤ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਾਹੀ ਕੋ ਠਾਉ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਸੁਖੁ ਪਾਉ॥੨॥

ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗਜਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ) ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਮਹਿ ਦੇਖੁ॥ ਸਸੀਅਰ ਸੂਰ ਨਖ੍ਯ੍ਰ ਮਹਿ ਏਕੁ॥ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਭੁ ਕੋ ਬੋਲੈ॥ ਆਪਿ ਅਡੋਲੁ ਨ ਕਬਹੂ ਡੋਲੈ॥ ਸਰਬ ਕਲਾ ਕਰਿ ਖੇਲੈ ਖੇਲ॥ ਮੋਲਿ ਨ ਪਾਈਐ ਗੁਣਹ ਅਮੋਲ॥ ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਮਹਿ ਜਾਕੀ ਜੋਤਿ॥ ਧਾਰਿ ਰਹਿਓ ਸੁਆਮੀ ਓਤਿ ਪੋਤਿ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਭਰਮ ਕਾ ਨਾਸੁ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਮਹਿ ਏਹੁ ਬਿਸਾਸੁ॥੩॥

(ਗਜਾਨਮਈ ਪੁਸਤਕਾਂ) ਵੇਦਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਦੇਖ, (ਕੁਦਰਤੀ ਜਲਵਿਆਂ, ਜੈਸਾ ਕਿ) ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਅਰ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ (ਤੱਕ, ਸਾਰੇ ਉਹੋ) ਇਕੋ (ਪੂਰਨ) ਹੈ। ਸਭ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਪਿਆ ਹੈ[1], (ਪਰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਫਿਰ) ਆਪ ਅਡੋਲ ਹੈ, ਕਦੇ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ (ਚਾਹੋ ਆਪ ਹੀ) ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਂ[2] ਕਰ ਕਰਕੇ ਖੇਡਾਂ ਪਿਆ ਖੇਡਦਾ ਹੈ। (ਜਦੋਂ ਖੇਲ ਖੇਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ (ਬੀ) ਅਮੋਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਐਤਨਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। (ਹਾਂ ਉਹ) ਮਾਲਕ (ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਨੂੰ) ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ (ਵਾਂਙੂ ਵਿਚ) ਹੋਕੇ ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਪਰੰਤੂ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ (ਦ੍ਰਿੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਭਰਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਗਜਾਨ ਅੰਜਨ ਮਿਲਿਆ' ਉਪਰਲੇ ਸ਼ਲੋਕ ਵਿਚ ਦੱਸ ਅਏ ਹਨ)॥੩॥

ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਤੇ ਗਜਾਨਵਾਨ ਦੀ 'ਰਹਿਣੀ ਰਹਿਤ' ਹੁਣ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਾ ਪੇਖਨੁ ਸਭੁ ਬ੍ਰਹਮ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਸਭਿ ਧਰਮ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਸੁਨਹਿ ਸੁਭ ਬਚਨ॥ ਸਰਬ ਬਿਆਪੀ ਰਾਮ ਸੰਗਿ ਰਚਨ॥ ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਤਿਸਕੀ ਇਹ ਰਹਤ॥ ਸਤਿ ਬਚਨ ਸਾਧੂ ਸਭਿ ਕਹਤ॥

(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਜਾਨ ਅੰਜਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਓਹ ਸੰਤ ਜਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਤ ਇਹ ਹੈ: ੪. ਓਹ) ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨਾਲ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ੧. ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਦੇਖਣਾ (ਹੈ ਸੋ) ਸਭ ਬ੍ਰਹਮ (ਦਾ ਦੇਖਣਾ) ਹੈ। ੩. ਸੰਤ ਜਨ (ਜੋ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਉਸ ਸਭ ਵਿਚ ਸਾਈਂ ਦੇ) ਸ਼ੁਭ ਬਚਨ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ੨. ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਧਰਮ (ਹੀ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੬. (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸਾਧੂ (ਜੋ) ਬਚਨ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਸਾਰੇ ਸੱਚੇ ਬਚਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੫. (ਗਲ ਕੀ) ਜਿਸ ਨੇ (ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ) ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸਦੀ (ਉਪਰ ਕਹੀ) ਰਹਿਣੀ ਹੋ

---

੧. ਵੇਦਾਦਿ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਦੇ ਤੇ ਯਸ਼ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਆਪਣੇ ਜਲਵਿਆਂ ਤੇ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਸਬੁਧ ਰਚਣਹਾਰ ਤੋਂ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਾਨੋ ਬੋਲੀ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ

੨. ਕਲਾ ੬੪ ਗਿਣੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਈਂ ਵਿਚ ਅਨਗਿਣਤ ਕਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਸਰਬ ਕਲਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਹੈ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾਈਆਂ, ਵਿਦਜਾ, ਕਲਾ ਕੌਸ਼ਲ। ਕਲਾ ਦਾ ਅਰਥ ਸ਼ਕਤੀ ਬੀ ਹੈ।

ਜੋ ਜੋ ਹੋਇ ਸੋਈ ਸੁਖੁ ਮਾਨੈ॥ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨਹਾਰੁ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨੈ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਸੇ ਬਾਹਰਿ ਭੀ ਓਹੀ॥ ਨਾਨਕ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਸਭ ਮੋਹੀ ॥੪॥

ਜਾਂਦੀ ਹੈ[1]। ੭. (ਫੇਰ) ਜੋ ਜੋ ਕੁਛ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਨੂੰ (ਓਹ) ਸੁਖ (ਕਰਕੇ) ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ੮. (ਕਿਉਂਕਿ) ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਹੀ (ਓਹ ਮੂਲ ਵਿਚ) ਕਰਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, (ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ) ਅੰਦਰ ਬੀ ਤੇ ਬਾਹਰ ਬੀ ਉਹ ਹੀ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਡਿੱਠਾ ਹੈ (ਓਹ) ਸਭ (ਜਗਜਾਸੂ ਰੂਪ ਚੇਰੀਆਂ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੀ) ਮੋਹੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਹੇ ਨਾਨਕ!॥੪॥

ਉਹ ਸਤਜ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੀਤਾ ਸਤਜ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਲਖ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਸੋਝੀ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ॥ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਸਗਲੀ ਉਤਪਤਿ॥ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਕਰੇ ਬਿਸਥਾਰੁ॥ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਾ ਏਕੰਕਾਰੁ॥ ਅਨਿਕ ਕਲਾ ਲਖੀ ਨਹ ਜਾਇ॥ ਜਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਲਏ ਮਿਲਾਇ॥ ਕਵਨ ਨਿਕਟਿ ਕਵਨ ਕਹੀਐ ਦੂਰਿ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਆਪ ਭਰਪੂਰਿ॥ ਅੰਤਰਗਤਿ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਜਨਾਏ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਜਨ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ॥੫॥

ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਸਤਿ ਹੈ, (ਉਸਨੇ ਜੋ) ਰਚਿਆ (ਸੋ) ਸਭ ਸਤਿ ਹੈ, (ਹਾਂ) ਉਸ (ਸਤਿ ਸਰੂਪ) ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ (ਹੀ) ਸਾਰੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, (ਭਾਵ ਇਹ ਜਗਤ ਜੋ 'ਹੈ' ਕਰਕੇ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪੀ 'ਹੋਂਦ' ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ ਹੈ, ਅਣਹੋਂਦ ਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਉਸਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ ਪਸਾਰਾ ਖਲੇਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ 'ਇਕ ਸਰੂਪ' (ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੀਕੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਉੱਤਰ: ਉਸ ਦੀਆਂ) ਅਨੇਕ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ) ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਲਖੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। (ਇਸ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚੋਂ) ਜਿਸ ਨੂੰ (ਉਹ) ਚਾਹੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਅਪਣੇ ਨਾਲ) ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਕਿਸਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਹੀਏ (ਜਦ ਕਿ ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਆਪੇ (ਸਾਰੇ) ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਜਾਪਕ ਹੋਣ ਦੀ।) ਸੋਝੀ ਉਸ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ 'ਆਪ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੇ ਹੋਣ ਦੀ' ਲਖਤਾ[2] ਆਪੇ ਕਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੫॥

---

੧. ਬ੍ਰਹਮ ਦੇਖਣ ਦੇ ਕਥਨੀ ਦੇ ਗਜਾਨੀ ਅਕਸਰ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਮਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਾਹੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਣਨਾ ਦੇਖਣਾ ਸਮਝਣਾ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਬ੍ਰਹਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪਾਕੇ ਮਹਾਨ ਉਚੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਨੇਕ ਤੇ ਇਖ਼ਲਾਕ ਵਾਲੇ ਸੁਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਸਤਿਵਾਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਗਜਾਨਵਾਨ ਦੀ ਰਹਿਣੀ 'ਧਰਮ ਤੇ ਸੱਚ' ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਹਿਣੀ ਰਹਿਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਮਲ ਦਾ ਕਮਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਆ ਬਣੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਸ਼ਟ ਸੁਖ ਕਰਕੇ ਜਾਤੇ 'ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਚ ਰੈਣ ਵਿਹਾਣੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੀ।' (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)। ਉਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਉਹ ਕਰਨਹਾਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤੱਕਦੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਮੋਹਿਤ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ:- (ਅ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਧਰਮ (ਮਤ ਮਤਾਂਤਰ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਹੈ ਤੇ ਭਗਤੀ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ)। (ੲ) ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰਾ ਈਮਾਨ ਵਸਦਾ ਹੈ। (ਸ) ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਭ ਨੇਕੀ ਹੈ।

੨. ਸਾਈਂ ਆਪ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਆਪਾ ਲੈਕੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਜਦ ਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਸੋਝੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਉਹੀ ਹੈ। ਅੰਤਰ ਗਤਿ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ:-ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ, ਅੰਤਰ ਭੂਤ, ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ।

ਹੁਣ ਉਸ ਲੱਖਤਾ ਦਾ ਹੋਰ ਵੇਰਵਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਜੀਕੂੰ ਅੰਕ ੫ ਵਿਚ ਗਜਾਨ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਅੰਕ ੬ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਲੈਣਾ ਬੀ ਉਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਹੈ।

ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਪਿ ਵਰਤਾਰਾ॥ ਸਰਬ ਨੈਨ ਆਪਿ ਪੇਖਨਹਾਰਾ॥ ਸਗਲ ਸਮਿਗ੍ਰੀ ਜਾਕਾ ਤਨਾ॥ ਆਪਨ ਜਸੁ ਆਪ ਹੀ ਸੁਨਾ॥ ਆਵਨ ਜਾਨੁ ਇਕੁ ਖੇਲੁ ਬਨਾ-ਇਆ॥ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕੀਨੀ ਮਾਇਆ॥ ਸਭ ਕੈ ਮਧਿ ਅਲਿਪਤੋ ਰਹੈ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਹਣਾ ਸੁ ਆਪੇ ਕਹੈ॥ ਆਗਿਆ ਆਵੈ ਆਗਿਆ ਜਾਇ॥ ਨਾਨਕ ਜਾ ਭਾਵੈ ਤਾ ਲਏ ਸਮਾਇ॥੬॥

ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ (ਉਹ) ਆਪ ਵਰਤਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਨੈਣ (ਉਸਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਣੀਂ) ਆਪ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਹੈ (ਤੇ ਉਹ ਵਿਚ ਵੱਸਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਾਰਾ) ਜੱਸ (ਜੋ ਉਸਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਦਾ) ਅਪਣਾ (ਕੀਤਾ ਹੋ ਰਿਹਾ) ਹੈ (ਤੇ) ਆਪ ਹੀ (ਉਸਨੂੰ) ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ (ਉਸਨੇ) ਇਕ ਖੇਲ ਬਨਾਇਆ ਹੈ[1]। (ਇਸ ਖੇਲ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ) ਆਗਜਾ ਅਨਵਰਤੀ ਮਾਇਆ ਰਚੀ ਹੈ[2]। (ਐਉਂ ਉਹ) ਸਭ (ਖਿਲਾਰੀਆਂ) ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਅਲਿਪਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਫੇਰ ਅਚਰਜ ਹੈ ਕਿ ਖਿਲਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਕੇ) ਜੋ ਕੁਛ ਕਹਿਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪ (ਹੀ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਇਹ ਖਿਲਾਰਾ ਜੀਵ ਉਸ ਦੀ) ਆਗਜਾ (ਦਾ ਬੱਧਾ) ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਆਗਜਾ (ਦਾ ਬੱਧਾ) ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਜਦ (ਉਸਨੂੰ) ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਖੇਲ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਲਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਖੇਲਨਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵਿਚ) ਲੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੬॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨੇਕੀ ਕੁੱਲ ਦੱਸਕੇ ਭਾਣੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਇਸ ਤੇ ਹੋਇ ਸੁ ਨਾਹੀ ਬੁਰਾ॥ ਓਰੈ ਕਹਹੁ ਕਿਨੈ ਕਛੁ ਕਰਾ॥ ਆਪਿ ਭਲਾ ਕਰਤੂਤਿ ਅਤਿ ਨੀਕੀ॥ ਆਪੇ ਜਾਨੈ ਅਪਨੇ ਜੀ ਕੀ॥ ਆਪਿ ਸਾਚੁ ਧਾਰੀ ਸਭ ਸਾਚੁ॥ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਆਪਨ ਸੰਗਿ ਰਾਚੁ॥ ਤਾਕੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ॥ ਦੂਸਰ ਹੋਇ ਤ ਸੋਝੀ ਪਾਇ॥ ਤਿਸਕਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਪਰਵਾਨੁ॥

ਇਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ (ਜੋ ਕੁਝ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਕਿਸੇ[3] ਨੇ ਦੱਸ! (ਜੇ) ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ? (ਫਿਰ ਦੇਖ ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪ ਭਲਾ ਹੈ, (ਅਰ ਉਸਦੀ) ਕਰਨੀ (ਸਭ) ਬਹੁਤ ਭਲੀ ਹੈ। (ਪਰ) ਆਪਣੇ ਜੀ ਦੀ (ਗੱਲ ਬਾਤ ਉਹ) ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਸੱਚ ਹੈ (ਜਿਸ ਆਪਣੀ ਸਾਜੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ) ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਉਹ ਬੀ ਸੱਚੇ ਦੀ ਧਾਰੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ। (ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਅੱਡ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ) ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ (ਵਾਂਙ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਰਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਗਤਿ ਮਿਤ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ (ਉਸ ਜਿਹਾ) ਹੋਵੇ ਤਾਂ (ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ) ਸੋਝੀ ਪਾ ਸਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕੀਤਾ ਸਭ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ (ਯਥਾਰਥ) ਹੈ[4]।

---

੧. ਅਗੇ ਹੁਣ ਖੇਲ ਯਾ ਨਾਟਕ ਦਾ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. ਭਾਵ, ਖੇਲ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਇਆ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਅਧੀਨ ਰਚੀ ਹੈ, ਤਾਂਤੇ ਪਰਤੰਤਰ ਹੈ। (ਕੀਨੀ=ਰਚੀ)

੩. ਓਰੈ=ਔਰੇ=ਹੋਰ ਨੂੰ। (ਅ) (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ) ਉਰੇ ਦੱਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੋ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ।

੪. ਭਾਵ, ਉਸ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਜਾਨੁ ॥੭॥	ਹੇ ਨਾਨਕ! ਇਹ (ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈ ਤੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸਮਝ ਲੈ॥੭॥
ਜੋ ਜਾਨੈ ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥ ਆਪਿ ਮਿਲਾਇ ਲਏ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ॥ ਓਹ ਧਨਵੰਤੁ ਕੁਲਵੰਤੁ ਪਤਿਵੰਤੁ॥ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਜਿਸੁ ਰਿਦੈ ਭਗਵੰਤੁ॥ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਜਨੁ ਆਇਆ॥ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ॥ ਜਨ ਆਵਨ ਕਾ ਇਹੈ ਸੁਆਉ॥ ਜਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਨਾਉ॥ ਆਪਿ ਮੁਕਤੁ ਮੁਕਤੁ ਕਰੈ ਸੰਸਾਰੁ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰੁ॥੮॥੨੩	(ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਦੇ ਲੱਛਣ) ਜੋ (ਪੁਰਖ ਉਪਰ ਕਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਇਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ) ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। (ਹਾਂ) ਉਹੋ (ਪੁਰਖ) ਧਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉੱਤਮ ਕੁਲ ਵਾਲਾ, ਪਤ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵਸਦਾ ਹੈ[1]। (ਉਹ ਪੁਰਖ ਧੰਨ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ) ਧੰਨ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ) ਆਇਆ ਧੰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ[2] ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਐਸੇ) ਜਨ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਪਰ ਆਉਣ ਦਾ ਇਹੋ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ (ਕਿ ਉਸ) ਜਨ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸਦਾ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਆਪ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ (ਪਰ) ਨਾਲ ਜਗਤ ਨੂੰ ਬੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾਨ ਕਰੇ॥੮॥੨੩॥

ਨਿਰੁਕ–ਸਮਿਗ੍ਰੀ–(ਸੰਸ:, ਸਾਮਗ੍ਰੀ।) ਸਾਮਾਨ, ਪਦਾਰਥ, ਜੋ ਕੁਛ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਓਹ ਸਭ ਕੁਛ।

ਘਟ–(ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੦, (ਘਟਿ ਘਟਿ ਅੰਤਰਿ)।) ਘਟ ਦਾ ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਵੈਰਾਟ ਦੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਬਿਸਥਾਰੁ–(ਸੰਸ:, ਵਿਸ੍ਤਾਰ:=ਫੈਲਾਉ, ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ) ਪਸਾਰਾ, ਫੈਲਾਉ। ਭਾਵ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਏਕੰਕਾਰੁ–ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਹਸਤੀ। ਇਕੋ ਹੀ ਵਜੂਦ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਦੋਂ ਇਕੋ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਭਾਵ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਤਾਂ ਇਕੋ ਆਪ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਚਨਾ ਸਭ ਲੈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤਰਗਤਿ–(ਸੰਸ:, ਅੰਤਰਗਤਮ=ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਹੋਯਾ, ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ) ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ, ਅੰਤਰ ਭੂਤ, ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ।

ਭੂਤ–(ਸੰਸ:, ਭੂਤ:=ਜੋ ਹੋਵੇ।) ਕੋਈ ਵਸਤੂ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਨਿਰਜੀਵ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਜਿੰਦ ਵਾਲੀ। ਤੱਤ, ਜੈਸੇ ਜਲ ਅਗਨੀ ਆਦਿ। (ਭੂਤ) ਪ੍ਰਾਣਧਾਰੀ ਜੀਵ। ਬਾਜ਼ੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰੇਤ ਨੂੰ ਬੀ ਕਹਿ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਅਰਥ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ–ਜੋ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਮੁਕਤ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਪਵੇ। ਜੀਵਨ ਐਸਾ ਬਸਰ ਕਰੇ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸਦਾ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ, ਗਜਾਨ ਸੰਪੂਰਨ ਰਹੇ, ਵਰਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰੇ। (ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੫੬)।

---

੧. ਮੁੱਖ ਲੱਛਣ 'ਰਿਦੇ ਭਗਵੰਤ' ਦੱਸਿਆ, ਜੋ ਗਜਾਨੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਛ ਵਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਓਹ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੇ। ਓਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰੇ।

੨. ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਜਗਤ ਤਰਦਾ ਹੈ।

(ਅਸਟਪਦੀ-ਚਉਵੀਵੀਂ)

ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਥਨ-ਇਸ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਾਰ ਸਿੱਧਾਂਤ ਹੈ। ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ, ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਦੁਆਰਾ ਕਰਨੇ ਤੇ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪੂਰਨ ਪਦ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਦ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪਾਕੇ ਅਕ੍ਰੈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਬੈਠੇ, ਹੁਣ ਬੀ ਪੂਰੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਪਾਕੇ ਤਦਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਸਰੀਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕਹੋ, ਮਨ ਵਿਚ ਕਹੋ, ਗਲ ਕੀ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵਜਾਪਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਤੇ ਗੁਣ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੈ ਤਦਰੂਪ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਖਣੇ ਜੋ ਗਜਾਨ ਯਾ ਪੂਰਨ ਪਦ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਯਥਾਰਥ ਤੇ ਸਫਲ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਹ ਕੁਛ ਫੁਰਮਾਕੇ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਰਨੇ ਨਮਿਤ ਇਸ ਪਰਮ ਪਦ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣੇ ਲਈ ਸਿੱਧਾ ਸਫਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਰਸਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਪਿਆ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਜਾਣੋ, ਭਾਵ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰੋ। ਇਸ ਪ੍ਰਯਤਨ ਲਈ ਸ੍ਵਾਸ ਸ੍ਵਾਸ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਆਸਾਂ ਦਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ, ਤਜਾਗ ਕਰੋ। ਭੁੱਲੋ ਉੱਕੋ ਤਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ। ਸਹਾਇਤ੍ਯ ਦੀ, ਤੂੱਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝੋ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਾਧੂ ਯਾ ਗੁਰਮੁਖ ਤੋਂ ਲਵੋ, ਜੋ ਬੀਤਰਾਗ ਉਪਕਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਧਨ ਦੇ ਮਾਨੋ ਭੰਡਾਰ ਭਰ ਲਓ। ਓਹ ਕੀ ਹੋਣਗੇ? ਖੇਮ ਕੁਸਲ, ਸਹਜਾਨੰਦ। ਨਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਗਾਯਨ ਦਾ ਰਸ ਬੀ ਪੀਓ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਗੁਣ ਗਾਯਨ ਨਾਲ ਚਿਤ ਵਿਚ 'ਇਕ ਚਿੰਤਨ' ਵਸਾਓ, ਅਨੇਕ ਚਿੰਤਨ ਜੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜਾਰੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਏਕ ਚਿੰਤਨ ਕਰੋ। ਅਰ ਉਹ ਇਕ ਚਿੰਤਨ ਅਪਣੇ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਕਰੋ। ਅਨੇਕ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਮਨ ਐਵੇਂ ਵਿਹਲਾ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਉਹ ਇਕ ਅੰਦਰ ਸਾਡੀ ਲੱਖਤਾ ਵਿਚ ਆਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਯਾ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਰਲ ਮਿਲ ਰਚ ਮਿਚ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਇਥੇ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ ਅੰਕ ੨।

ਅੰਕ ੩ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਗੁਰੱਤਵ ਦੇ ਪਦ ਤੋਂ ਅਪਣੇ ਇਲਾਹੀ ਤੇ ਇਲਹਾਮੀ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਚਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਧੂ ਨੇ ਹਨ ਪਰ ਏਹ ਹੈਨ ਅਮੋਲਕ ਲਾਲਾਂ ਤੇ ਰਤਨਾਂ ਵਾਂਢੂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਫਲ, ਹੇ ਸ੍ਰੋਤਿਓ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਆਪ ਤਰੋਗੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰੋਗੇ।

ਅੰਕ ੪ ਵਿਚ ਫੇਰ ਅਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਪਣਾ ਤਜਰਬਾ ਦੱਸਕੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਣ ਆਏ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਲੀਤਾ, ਸਤਿਸੰਗ ਕੀਤਾ, ਗੁਰੂ ਮੇਹਰ ਹੋਈ, ਮੰਜ਼ਲੇ ਪਹੁੰਚ ਪਏ ਹਾਂ।

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਅੰਕ ੫ ਵਿਚ ਮੁੜ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਗਜਾਸੂਆ ਨੂੰ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ, ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਇਸ ਸੁਖਮਨੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ। ਪੜ੍ਹਕੇ ਛੱਡ ਨਾ ਦਿਓ, ਇਸ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਉਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ? ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਦਿਲ ਜੋੜਕੇ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਧਨ ਕੱਠਾ ਕਰੋ। ਤੁਸਾਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਮਿਲੇਗੀ, ਇਛਾ ਪੂਰਨ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪਰਮ ਪਦ, ਜੋ ਉਚੇ ਤੋਂ ਉਚਾ ਹੈ, ਸੋ ਮਿਲੇਗਾ।

ਅੰਕ ੬ ਵਿਚ ਓਹ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਵੇਰਵੇ ਵਾਰ ਗਿਣੇ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ

ਈਸ਼੍ਵਰ ਅਰਾਧਨਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਲੱਭੇਗਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਛੋੜਕੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਨਾ ਭਟਕੋ।

ਅੰਕ ੭ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਜੋ ਨਾਮ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਸਾਰੇ ਮਤਿ ਭਉਂ ਚਉਂ ਹੋਰ ਹੋਰ ਦੱਸ ਦੱਸ ਕੇ ਜਿਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਬਲਕੇ ਸਾਰੇ ਮਤ ਈਸ਼੍ਵਰ ਚਿੰਤਨ ਤੇ ਹੀ ਆਕੇ ਟਿਕਦੇ ਹਨ। ਅਸਾਂ ਅਪਣਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਇਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਅਪਣਾ ਕੀਤਾ ਤਜਰਬਾ ਇਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਨਾਮੀ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਆਕੇ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਓ। ਸਭ ਪਾਪ ਅਪਰਾਧ ਇਸੇ ਨਾਲ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ। ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਇਸੇ ਨਾਲ ਤ੍ਰੁੱਟੇਗੀ।

ਅੰਕ ੮ ਵਿਚ ਫੇਰ ਸੁਖਮਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਪੜ੍ਹਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣੇ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ; ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਏਗਾ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਟੁਰੇਗਾ, ਇਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ:- 'ਤਿਸੁ ਜਨ ਆਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਚੀਤਿ'। ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਦੁਖ ਰੋਗ ਭੈ ਭਰਮ ਨਾਸ ਹੋਣਗੇ, ਕਰਮ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਲੋਕ ਭਲਾ ਕਹਿਣਗੇ, ਦੇਹੀ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋਏਗਾ, ਪਤਿ ਬਣੇਗੀ; ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੀ ਪਤਿ। ਉਹ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਕਰਨਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪਹੁੰਚਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਤਦਰੂਪ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਾ।

ਸਲੋਕੁ॥ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਆਰਾਧਿਆ ਪੂਰਾ ਜਾਕਾ ਨਾਉ॥ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਪੂਰੇ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ॥੧॥

ਪ੍ਰਭੁ ਪੂਰਾ (ਹੈ) ਜਿਸ (ਪੂਰੇ) ਦਾ ਨਾਉਂ (ਬੀ) ਪੂਰਾ ਹੈ, (ਉਸ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪੂਰੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ) ਆਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਐਉਂ) ਨਾਨਕ ਨੇ (ਓਹ) ਪੂਰਨ (ਪ੍ਰਭੂ) ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, (ਹੁਣ ਉਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਉਸ) ਪੂਰੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ॥੧॥

ਅਸਟਪਦੀ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਸੁਨਿ ਉਪਦੇਸੁ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਕਟਿ ਕਰਿ ਪੇਖੁ॥ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰਹੁ ਗੋਬਿੰਦ॥ ਮਨ ਅੰਤਰ ਕੀ ਉਤਰੈ ਚਿੰਦ॥ ਆਸ ਅਨਿਤ ਤਿਆਗਹੁ ਤਰੰਗ॥ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਧੂਰਿ ਮਨ ਮੰਗ॥ ਆਪੁ ਛੋਡਿ ਬੇਨਤੀ ਕਰਹੁ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਅਗਨਿ ਸਾਗਰੁ ਤਰਹੁ॥ ਹਰਿ ਧਨ ਕੇ ਭਰਿ ਲੇਹੁ ਭੰਡਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਨਮਸਕਾਰ॥੧॥

(ਹੇ ਸਿਖ! ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤੂੰ ਹੁਣ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ-(ੳ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਕਰਕੇ ਦੇਖ, (ਅਪਣੇ ਪਾਸ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ)। (ਅ) ਸ੍ਵਾਸ ਸ੍ਵਾਸ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰ, (ਐਉਂ) ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। (ੲ) ਅਨਿੱਤ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ) ਆਸਾ (ਰੂਪੀ) ਤਰੰਗਾਂ ਨੂੰ (ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉਠਣੋਂ) ਰੋਕ ਦੇਹ*। (ਸ) ਮਨੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਮੰਗ (ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਚਾਹ ਤੀਬ੍ਰ ਰਖ)। (ਹ) ਆਪਾ ਭਾਵ ਛੱਡਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਅਗੇ) ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ। (ਕ) ਸਾਧੂ ਸਾ ਸੰਗ (ਕਰੋ ਐਉਂ ਤੁਸੀ) ਅੱਗ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਤਰ ਜਾਵੋ। (ਖ) ਹਰੀ ਰੂਪ ਧਨ ਦੇ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਧਨ ਦੇ) ਭੰਡਾਰੇ ਭਰ ਲਵੋ। (ਗ) (ਜਿਸਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਕੁਝ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਉਸ) ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੋ (ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੧॥

*ਪਦਾਰਥ ਅਨਿੱਤ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਸਾ ਤ੍ਰੰਗਾਂ ਵਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਸਾਂ ਦੇ ਬਿਰਥਾ ਲਹਿਰਾਉ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੈ।

ਖੇਮ ਕੁਸਲ ਸਹਜ ਆਨੰਦ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਭਜੁ ਪਰਮਾਨੰਦ॥ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਿ ਉਧਾਰਹੁ ਜੀਉ॥ ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਪੀਉ॥ ਚਿਤਿ ਚਿਤਵਹੁ ਨਾਰਾਇਣ ਏਕ॥ ਏਕ ਰੂਪ ਜਾਕੇ ਰੰਗ ਅਨੇਕ॥ ਗੋਪਾਲ ਦਾਮੋਦਰ ਦੀਨ ਦਇ-ਆਲ॥ ਦੁਖਭੰਜਨ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾਲ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਮੁ ਬਾਰੰਬਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਕਾ ਇਹੈ ਅਧਾਰ॥੨॥

(ਹੇ ਸਾਈਂ ਦੇ ਢੂੰਡਾਊ! ਤੂੰ) ਸੰਤ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ ਪਰਮ ਆਨੰਦ (ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ) ਨੂੰ ਸਿਮਰ (ਐਉਂ ਕਰਨੇ ਨਾਲ) ਖੇਮ, ਕੁਸ਼ਲ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਆਨੰਦ[1] (ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ)। (ਜੇ ਤੂੰ) ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ (ਗਾਇਨ) ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਪੀਏਂਗਾ (ਤਾਂ ਐਉਂ) ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ (ਤੂੰ ਆਪਣੇ) ਜੀਉ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਵੇਂਗਾ। (ਤਾਂ ਤੇ ਨਿੱਤ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਇਕ ਹੈ ਤੇ ਰੰਗ ਅਨੇਕ ਹਨ। (ਓਹ ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਜੱਗ ਨੂੰ ਪੇਟ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ) ਦਾਮੋਦਰ ਹੈ, (ਨਾਲੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਖਣ ਕਰਨੇ ਕਰਕੇ) ਗੋਪਾਲ ਹੈ, (ਨਾਲੇ ਉਸਨੇ ਦੀਨ ਰਚੇ ਹਨ ਨਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਕੇ) ਦੀਨ ਦਿਆਲ (ਹੋ ਰਿਹਾ) ਹੈ। (ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੁਖ ਹਨ, ਫੇਰ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨਕੇ) ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਸਗੋਂ) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਐਸੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਿਮਰ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ, ਇਹੋ (ਸਿਮਰਨ ਜੀਵ ਦੇ) ਜੀਉ ਦਾ (ਸੱਚਾ) ਆਧਾਰ (ਆਸਰਾ) ਹੈ॥੨॥

ਉਤਮ ਸਲੋਕ ਸਾਧ ਕੇ ਬਚਨ॥ ਅਮੁਲੀਕ ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ॥ ਸੁਨਤ ਕਮਾਵਤ ਹੋਤ ਉਧਾਰ॥ ਆਪਿ ਤਰੈ ਲੋਕਹ ਨਿਸਤਾਰ॥ ਸਫਲ ਜੀਵਨੁ ਸਫਲੁ ਤਾਕਾ ਸੰਗੁ॥ ਜਾਕੈ ਮਨਿ ਲਾਗਾ ਹਰਿ ਰੰਗੁ॥ ਜੈ ਜੈ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦੁ ਵਾਜੈ॥ ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਅਨਦ ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਗਾਜੈ॥ ਪ੍ਰਗਟੇ ਗੁਪਾਲ ਮਹਾਂਤ ਕੈ ਮਾਥੇ॥ ਨਾਨਕ ਉਧਰੇ ਤਿਨਕੈ ਸਾਥੇ॥੩॥

ਸਾਧੂ (ਭਾਵ ਗੁਰੂ) ਦੇ (ਉਚਾਰੇ ਏਹ) ਵਾਕ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਜਸ ਦੇ ਉਤਮ ਛੰਦ ਹਨ। ਏਹ ਅਮੋਲਕ ਲਾਲ ਤੇ ਰਤਨ ਹਨ[2], (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਸੁਣਨੇ ਅਤੇ ਕਮਾਵਣੇ ਤੇ ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਸਗੋਂ ਕਮਾਵਣੇ ਵਾਲਾ) ਆਪ ਬੀ ਤਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਲੋਕਾਂ ਦਾ (ਬੀ) ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਐਸੇ ਪੁਰਖ ਦਾ) ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੈ (ਅਰ) ਉਸਦਾ ਸੰਗ ਕਰਨਾ ਬੀ ਸਫਲ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਕਿ ਮਨ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਰੰਗ (ਪ੍ਰੇਮ) ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਐਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਲਈ) ਜੈ ਜੈਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਅਨਾਹਦ (ਰੂਪ ਵਿਚ) ਵਜਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਸਨੂੰ) ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਅਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਅਗੋਂ ਉਹ ਆਪ) ਜੈ ਜੈ (ਕਰਕੇ ਅਪਣੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ[3]। (ਇਸ) ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਮਸਤਕ ਉਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਸ ਦੇ (ਸੰਗ) ਨਾਲ (ਜਗਤ ਦਾ) ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੩॥

੧. ਖੇਮ=ਕਲਜਾਨ, ਮੁਕਤੀ। ਕੁਸ਼ਲ=ਸੁਖ, ਤੰਦਰੁਸਤੀ। (ਅ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸੁਖ ਦੀ ਰਖਜਾ ਅਰਥਾਤ ਕਾਯਮ ਰਹਿਣਾ 'ਖੇਮ' ਹੈ। ਅਪ੍ਰਾਪਤ ਸੁਖ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ 'ਕੁਸ਼ਲ' ਹੈ। ਸਹਜ=ਸ਼ਾਂਤੀ, ਗਜਾਨ, ਪਰਮ ਪਦ।

੨. ਭਾਵ ਐਉਂ ਬੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ:-ਲਾਲ=ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਬਚਨ। ਰਤਨ=ਵੈਰਾਗ ਮਈ ਬਚਨ।

੩. ਗਾਜੈ=ਗਾ+ਜੈ='ਜੈਂ' ਸ਼ਬਦ ਕਰਕੇ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਐਉਂ ਬੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ 'ਜੈ ਜੈਂ' ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਰਸ ਵਜਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਜਗਜਾਸੂ ਅਨੰਦ ਹੁੰਦੇ (ਤੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਗਜਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਚੀ ਉਚੀ ਜੈ ਜੈ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਰਨਿ ਜੋਗੁ ਸੁਨਿ ਸਰਨੀ ਆਏ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਆਪ ਮਿਲਾਏ॥
ਮਿਟਿ ਗਏ ਬੈਰ ਭਏ ਸਭ ਰੇਨ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਲੈਨ॥
ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ ਗੁਰਦੇਵ॥
ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਸੇਵਕ ਕੀ ਸੇਵ॥
ਆਲ ਜੰਜਾਲ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਰਹਤੇ॥
ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੁਨਿ ਰਸਨਾ ਕਹਤੇ॥
ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਦਇਆ ਪ੍ਰਭਿ ਧਾਰੀ॥ ਨਾਨਕ ਨਿਬਹੀ ਖੇਪ ਹਮਾਰੀ॥੪॥

(ਸ਼ਰਨਾਗਤ ਨੂੰ) ਸ਼ਰਨ ਦੇਣ ਦੇ ਜੋਗ ਸੁਣਕੇ (ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਸ਼ਰਨੀ ਆਏ (ਤਾਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਪਰਮ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰ (ਕੇ ਸਾਨੂੰ) ਅਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਿਆ। (ਸਾਡੇ) ਵੈਰ ਮਿਟ ਗਏ ਤੇ ਸਭ ਦੀ ਧੂੜ ਹੋ ਗਏ (ਜਦ ਤੋਂ ਕਿ) ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਚ (ਅਸੀਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਸ (ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ) ਗੁਰ ਦੇਵ ਜੀ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ; ਤਾਂ ਸੇਵਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ (ਭਾਵ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ। ਇਉਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ) ਆਲ ਜੰਜਾਲ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ (ਅਸੀਂ) ਬਚੇ ਹੀ ਰਹੇ। (ਹੁਣ ਨਿੱਤ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀ ਹੈ? ਉੱਤਰ) ਰਾਮ ਨਾਮ ਹੀ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, (ਰਾਮ ਨਾਮ ਹੀ) ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਹੀ) ਤ੍ਰੁੱਠਕੇ (ਇਹ) ਦਇਆ ਕੀਤੀ ਹੈ[1], (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਿ) ਸਾਡੀ ਖੇਪ (ਤੋੜ) ਨਿਭ ਗਈ[2] (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ)॥੪॥

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸੰਤ ਮੀਤ॥
ਸਾਵਧਾਨ ਏਕਾਗਰ ਚੀਤ॥
ਸੁਖਮਨੀ ਸਹਜ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨ ਨਾਮ॥
ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਸੁ ਹੋਤ ਨਿਧਾਨ॥
ਸਰਬ ਇਛਾ ਤਾਕੀ ਪੂਰਨ ਹੋਇ॥
ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੁਰਖੁ ਪ੍ਰਗਟੁ ਸਭ ਲੋਇ॥
ਸਭ ਤੇ ਊਚ ਪਾਏ ਅਸਥਾਨੁ॥
ਬਹੁਰਿ ਨ ਹੋਵੈ ਆਵਨ ਜਾਨੁ॥
ਹਰਿ ਧਨੁ ਖਾਟਿ ਚਲੈ ਜਨੁ ਸੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਜਿਸਹਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ॥੫॥

ਹੇ ਸੰਤੋ! ਹੇ ਮਿਤ੍ਰੋ! ਸਾਵਧਾਨ ਅਰ ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰੋ। ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ[3] ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਤੇ ਨਾਮ (ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ) ਗਜਾਨ ਹੈ[4]। (ਇਹ) ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਵੇ ਉਹ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਭੰਡਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਛਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। (ਉਹ) ਪੁਰਖ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋਕੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਅਸਥਾਨ (ਉਸਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਥਾਉਂ ਤੋਂ ਕਿ) ਉਸਨੂੰ ਮੁੜਕੇ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਹੇ ਨਾਨਕ! ਓਹ ਪੁਰਖ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ (ਇਹ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ[5], ਹਰੀ ਧਨ ਨੂੰ ਖੱਟਕੇ (ਏਥੋਂ ਨਾਲ ਲੈਕੇ) ਟੁਰਦਾ ਹੈ॥੫॥

---

੧. (ਅ) ਕੀਤਾ ਹੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ, ਤੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਦਇਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ।

੨. ਨਾਮ ਦਾ ਬਪਾਰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਬਪਾਰੀ ਨਫੇ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਘਰ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰੂਪ-ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

੩. ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਖੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਪਮਾ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਓਹ ਨਾਮ ਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਸੁਖਮਨੀ ਹੈ।

੪. ਸਹਜ=ਗਜਾਨ।

੫. ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰਿ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, (ਅ) ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਟਿਕਣ ਦਾ ਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ।

ਖੇਮ ਸਾਂਤਿ ਰਿਧਿ ਨਵਨਿਧਿ॥ ਬੁਧਿ ਗਿਆਨੁ ਸਰਬਤਹ ਸਿਧਿ॥ ਬਿਦਿਆ ਤਪੁ ਜੋਗੁ ਪ੍ਰਭ ਧਿਆਨੁ॥ ਗਿਆਨੁ ਸ੍ਰੇਸਟ ਊਤਮ ਇਸਨਾਨੁ॥ ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਕਮਲ ਪ੍ਰਗਾਸ॥ ਸਭ ਕੈ ਮਧਿ ਸਗਲ ਤੇ ਉਦਾਸ॥ ਸੁੰਦਰੁ ਚਤੁਰੁ ਤਤ ਕਾ ਬੇਤਾ॥ ਸਮਦਰਸੀ ਏਕ ਦ੍ਰਿਸਟੇਤਾ॥ ਇਹ ਫਲ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੈ ਮੁਖਿ ਭਨੇ॥ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਬਚਨ ਮਨਿ ਸੁਨੇ॥੬॥

੧੦. ੬. (ਜੋ ਕੋਈ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ 'ਨਾਮ' ਸੰਬੰਧੀ (ਇਹ ਸੁਖਮਨੀ ਵਾਲੇ) ਬਚਨ ਮਨ ਨਾਲ ਸੁਣੇ ਯਾ ਮੂੰਹੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕਰੇ, ਉਸ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਇਹ ਫਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ)[1]:- ੧. ਮੁਕਤੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਰਿਧੀਆਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਨਿਧੀਆਂ। ੨. ਬੁਧੀਆਂ, ਗਜਾਨ, ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ। ੩. ਵਿਦਜਾ, ਤਪ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧਜਾਨ ਤੇ (ਉਸ ਨਾਲ) ਜੋਗ (ਮਿਲਾਪ) , ੪. ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗਜਾਨ, ਉਤਮ ਇਸ਼ਨਾਨ[2], ੫. ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ (ਤੇ ਹਿਰਦੇ) ਕਮਲ ਦਾ ਖਿੜਾਉ। ੬. ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ (ਵਸਦੇ ਹੋਏ) ਸਭ ਤੋਂ ਉਦਾਸ (ਰਹਿਣੇ ਦੀ ਨਿਰਲੇਪਤਾ), ੭. ਸੁਹਣਾ ਹੋਣਾ, ਦਾਨਾ ਹੋਣਾ, ਤੱਤ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੋਣਾ, ੮. (ਊਚ ਨੀਚ ਵਿਚ) ਸਮਦਰਸੀ ਹੋਣਾ, (ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ) ਇਕ ਦਾ ਦੇਖਣਹਾਰ ਹੋਣਾ॥੬॥

ਇਹੁ ਨਿਧਾਨੁ ਜਪੈ ਮਨਿ ਕੋਇ॥ ਸਭ ਜੁਗ ਮਹਿ ਤਾਕੀ ਗਤਿ ਹੋਇ॥ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ॥ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਬਖਾਣੀ॥ ਸਗਲ ਮਤਾਂਤ ਕੇਵਲ ਹਰਿ ਨਾਮ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਭਗਤ ਕੈ ਮਨਿ ਬਿਸ੍ਰਾਮ॥ ਕੋਟਿ ਅਪ੍ਰਾਧ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਟੈ॥ ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਜਮ ਤੇ ਛੁਟੈ॥ ਜਾਕੈ ਮਸਤਕਿ ਕਰਮ ਪ੍ਰਭਿ ਪਾਏ॥ ਸਾਧ ਸਰਣਿ ਨਾਨਕ ਤੇ ਆਏ॥੭॥

ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ (ਨਾਮ ਦੇ) ਖਜ਼ਾਨੇ (ਸੁਖਮਨੀ) ਨੂੰ ਮਨ ਲਾਕੇ ਪੜ੍ਹੇਗਾ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਉਸਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਾਣੀ (ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚ) ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਅਰ ਨਾਮ ਦੀ ਧੁਨਿ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੇਦਾਂ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੇ (ਬੀ ਇਹ ਗਲ ਕਰਨੀ) ਆਖੀ ਹੈ (ਕਿ ਨਾਮ ਜਪੋ ਤੇ ਗੁਣ ਗਾਓ); ਸਾਰੇ ਮਤਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਬੀ ਨਿਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ (ਆਰਾਧਨ) ਹੈ। (ਉਸ ਨਾਮ ਦਾ) ਨਿਵਾਸ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਭਗਤ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ। (ਐਸੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ) ਸਾਧੂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਐਸੇ) ਸੰਤ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। (ਪਰ) ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸਾਧੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਉਹੋ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਆਪ) ਫਜ਼ਲ (ਦੇ ਲੇਖ) ਪਾਏ ਹਨ॥੭॥

ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਸੁਨੈ ਲਾਇ ਪ੍ਰੀਤਿ॥ ਤਿਸੁ ਜਨ ਆਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਚੀਤਿ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤਾਕਾ ਦੂਖੁ ਨਿਵਾਰੈ॥ ਦੁਲਭ ਦੇਹ ਤਤਕਾਲ ਉਧਾਰੈ॥ ਨਿਰਮਲ ਸੋਭਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਕੀ ਬਾਨੀ॥ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਮਨ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨੀ॥

ਜੋ (ਮਨ ਦੀ) ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਕੇ (ਇਸ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ) ਸੁਣੇਗਾ ਤੇ ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵਸ ਜਾਏਗੀ, ਉਸਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ (ਸਰਬ ਪਾਪਾਂ ਦੇ) ਹਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਆ ਵੱਸੇਗਾ। ਉਸਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਦੁਖ (ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ) ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ (ਅਤੇ ਉਸਦੀ) ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ ਦਾ ਝਟ ਪਟ ਉਧਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। (ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੱਸੇ) ਇਕ ਨਾਮ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣੇ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਨਿਰਮਲ ਕੀਰਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ (ਉਸਦੀ) ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ (ਵਰਗੀ ਮਿੱਠੀ ਤੇ

੧. ਸੁਖਮਨੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੁਣਨ, ਵੀਚਾਰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਗਲਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਆਵੇਗੀ ਤੇ ਓਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ।

੨. 'ਅੰਤਰਿ ਗਤਿ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਨਾਉ' ਵਾਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ।

ਦੂਖ ਰੋਗ ਬਿਨਸੇ ਭੈ ਭਰਮ॥ ਸਾਧ ਨਾਮ ਨਿਰਮਲ ਤਾਕੇ ਕਰਮ॥ ਸਭ ਤੇ ਊਚ ਤਾਕੀ ਸੋਭਾ ਬਨੀ॥ ਨਾਨਕ ਇਹ ਗੁਣਿ ਨਾਮੁ ਸੁਖਮਨੀ॥੮॥੨੪॥

ਅਮਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ) ਹੋ ਜਾਏਗੀ। (ਉਸਦੇ) ਦੁੱਖ ਤੇ ਰੋਗ (ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਓਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਏਹ ਦੁਖ ਤੇ ਰੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ) ਭੈ ਤੇ ਭਰਮ ਬਿਨਸ ਜਾਣਗੇ[1], ਉਸਦੇ ਕਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ (ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਉਸਦਾ) ਨਾਮ ਸਾਧੂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਉਸਦੀ ਸ਼ੋਭਾ (ਸੰਸਾਰਕ, ਪਰਮਾਰਥਿਕ ਤੇ ਸ੍ਵਰਗੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲਿਆਂ) ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਜਾ ਬਣੇਗੀ। (ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਖਮਨੀ ਹੈ[2], (ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ (ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ)॥੮॥੨੪॥

ਨਿਰੁਕ੍ਤ-ਖੇਮ-(ਸੰਸ:, ਕ੍ਸ਼ੇਮ:=ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ। ਮੋਖ (ਮੁਕ੍ਤੀ) ਕਲਜਾਨ, ਮੁਕਤੀ।

ਕੁਸਲ-(ਸੰਸ:, ਕੁਸ਼ਲ:) ਸੁਖ, ਤੰਦਰੁਸਤੀ।

ਦਾਮੋਦਰ-(ਸੰਸ:, ਦਾਮੋਦਰ:) ਜਿਸ ਦੇ ਪੇਟ ਨੂੰ ਰੱਸੀ ਬੱਧੀ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਨਾਮ। (ਅ) ਦਾਮ=ਵਿਸ਼੍ਵ+ਉਦਰ=ਪੇਟ; ਜਿਸ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਵਿਸ਼੍ਵ ਹੈ (ੲ) ਜਿਸਨੇ ਨੇ ਵਿਸ਼੍ਵ ਨੂੰ ਪੇਟ ਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਹ ਕਰਤਾ।

ਸਲੋਕ-(ਸੰਸ:, ਸ਼ਲੋਕ:) ਜੱਸ ਤੇ ਕੀਰਤੀ ਦਾ ਛੰਦ। ਭਾਵ ਹੈ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀਰਤੀ ਦੇ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਛੰਦ ਹਨ। (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੧੪)।

ਸਰਨਿ ਜੋਗੁ-ਉਹ ਜੋ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਨੂੰ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਤੇ ਲੈ ਬੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜੰਜਾਲ-(ਹਿੰਦੀ,) ਝੰਜਟ, ਬਖੇੜਾ, ਝਮੇਲਾ (ਸੰਸ:, ਜਨ:+ਜਾਲੰ=ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਰਚਿਆ ਧੋਖਾ)।

ਆਲ ਜੰਜਾਲ-(ਸੰਸ:, ਆਲਯ:=ਘਰ, ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ।) ਘਰਾਂ ਦੇ ਧੰਧੇ।

ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ-(ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੨੯) ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ਮੋਖ।

---

੧. ਭਾਵ ਭੈ ਤੇ ਭਰਮ ਦੇ ਔਗੁਣ ਅੰਦਰ ਜਦ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੁੱਖ ਤੇ ਰੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਦੋ ਕਾਰਨ-ਭੈ ਤੇ ਭਰਮ ਤੇ ਦੋ ਫਲ ਦੁਖ ਤੇ ਰੋਗ ਚਾਰੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

੨. ਸੁਖ+ਮਨ+ਈ=ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ।

ਮਨੋਹਰ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ (ਦੋਵੇਂ ਭਾਗ)	300/-ਰੁਪਏ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ (ਦੋਵੇਂ ਭਾਗ)	475/-ਰੁਪਏ
ਬਾਬਾ ਨੌਧ ਸਿੰਘ (ਦੋਵੇਂ ਭਾਗ) ਇਕ ਜਿਲਦ)	125/-ਰੁਪਏ
ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਟੀਕ	140/-ਰੁਪਏ
ਮਟਕ ਹੁਲਾਰੇ	25/-ਰੁਪਏ
ਰਾਣਾ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ	90/-ਰੁਪਏ
ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹਾਰ	45/-ਰੁਪਏ
ਬਿਜਲੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰ	30/-ਰੁਪਏ
ਲਹਿਰ ਹੁਲਾਰੇ	30/-ਰੁਪਏ
ਭਰਥਰੀ ਹਰੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਨੀਤੀ ਸ਼ਤਕ	6/-ਰੁਪਏ
ਕੰਬਦੀ ਕਲਾਈ	70/-ਰੁਪਏ
ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ	40/-ਰੁਪਏ
ਪ੍ਰੀਤ ਵੀਣਾ	5/-ਰੁਪਏ
ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ	40/-ਰੁਪਏ
ਕੰਤ ਮਹੇਲੀ	5/-ਰੁਪਏ
ਸੁੰਦਰੀ	33/-ਰੁਪਏ
ਕਬਿੱਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਟੀਕ	45/-ਰੁਪਏ
ਸੰਤ ਗਾਥਾ (ਦੋਵੇਂ ਭਾਗ)	70/-ਰੁਪਏ
ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ	35/-ਰੁਪਏ
ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ	34/-ਰੁਪਏ

ਪੁਸਤਕਾਂ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ :-

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਫੋਨ : 3353510, 3734347